ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ПРАВА

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ

Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю для молодих вчених, присвяченої тижню права

Луцьк, 2025

УДК 341-044.247(4:477)
Р 64

Редакційна колегія: *Голова оргкомітету:* д.е.н., проф. Ковальська Л.Л., *Заступники:* к.ю.н. доц. Аніщук В.В., к.ю.н. доц. Ганич О.А., *Члени оргкомітету:* д.і.н., проф. Вісин В.В., к.ю.н., проф. Земко А.М., д.ю.н., проф. Січевлюк В.А., к.ю.н., доц. Зицик С.Г., к.ю.н., доц. Пундор Ю.О., к.ю.н., доц. Рябих Н.В.

Відповідальність за зміст, новизну та оригінальність наданого матеріалу несуть автори

Контактна інформація організаційного комітету конференції:
Луцький національний технічний університет, факультет бізнесу та права, кафедра права
Тел.(+380)50-945-17-77, e-mail: pravo@lutsk-ntu.com.ua
офіційний сайт:http:// dontu.edu.ua/ipo

Розвиток правової системи України в контексті євроінтеграційних прагнень: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції для молодих вчених з міжнародною участю, присвяченої тижню права. (Луцьк, 10 грудня 2025 р.) / Луцький національний технічний університет; [редкол.: Л.Л. Ковальчук та ін.]. – Луцьк, 2026. – 531 с.

Р64

До збірника увійшли матеріали доповідей представлених на І Всеукраїнській науково-практичній конференції для молодих вчених з міжнародною участю «Розвиток правової системи України в контексті євроінтеграційних прагнень», що була присвячена тижню права 10 грудня 2025 р.

У збірнику представлені доповіді студентів, курсантів, аспірантів, кандидатів наук, доцентів, професорів, наукових та науково-педагогічних співробітників наукових та навчальних закладів України, а також публічних службовців – молодих вчених.

Автори статей, 2026

Оргкомітет конференції:

Голова оргкомітету: проф., д.е.н., декан факультету бізнеса та права Ковальська Л.Л.

Заступники голови оргкомітету: доц., к.ю.н., завідувач кафедри права Аніщук В.В.; доц., к.ю.н., доцент кафедри права Ганич О.А.

Члени оргкомітету: д.і.н., проф. Вісин В.В., к.ю.н., проф. Земко А.М., д.ю.н., проф. Січевлюк В.А., к.ю.н., доц. Зицик С.Г., к.ю.н., доц. Пундор Ю.О., к.ю.н., доц. Рябих Н.В.

Зміст

Українське суспільство в умовах трансформації

БОНДАРЧУК І.В., КРАСНОЛЮДСЬКИЙ О.М. 12
Лідерство як ресурс комунікації влади і громадськості

МАЛЬЦЕВА Ю.С., МОСКАЛЕНКО Д.В. 16
Вплив психо емоційного стану на трудову адаптацію (на прикладі УБД)

ОНОПРІЙЧУК Н.О. 22
Ключові напрямки трансформацій українського суспільства в умовах воєнного стану

СЕРДЮКОВА О.Є., ТЄМЄРЄВА Ю.А. 26
Розвиток територіальних громад в Україні в період воєнного стану

ФЕДІНА І.С. 32
Трансформація правової системи України

ЦАРАН Н.М., ЯКОВЕНКО А.Є. 36
Безконфліктні трудові комунікації: соціально-психологічний аспект

ЧМУТ К.М. 41
Еволюція законодавства у сфері соціального забезпечення: досвід України

Актуальні питання діяльності органів законодавчої, виконавчої та судової влади

АВРАМЕНКО М.Д. 48
Організація діяльності центральних органів виконавчої влади України в умовах воєнного стану та європейської інтеграції: проблеми та перспективні напрями вдосконалення їх процедурно-правового механізму

БЕЗСОНОВ Ю.К. 53
Законопроектна діяльність комітетів Верховної Ради Украни

БІЛА О.О. 56
Роль прокуратури в захисті прав та інтересів неповнолітніх

ГУСАЧ С.О. 60
Науково-практична значущість переосмислення гарантій презумпції невинуватості

ІЛЬЄНКОВ А.Д. 66
Аспекти реформування поліції України в контексті адаптації до стандартів Європейського Союзу
КАРАМАН О.А. 71
проблеми кваліфікації та доказування воєнного стану як форс-мажорної обставини: аналіз судової практики та доктринальні підходи
КОЖУХОВА О.Т. 75
Роль органів державної влади у формуванні системи національної безпеки
КОЗАК Д.Ю. 79
Правове регулювання та інституційне забезпечення впровадження інтелектуальних транспортних систем в Україні: виклик для виконавчої та законодавчої влади
КОЗАК Д.Ю. 85
Забезпечення безперервності функціонування транспортно-логістичних систем через взаємодію виконавчої та законодавчої влади україни: виклики воєнного часу та потреби відбудови
КУНТІЙ А.І. 91
Допит свідків під час досудового розслідування опору, погроз та насильства щодо начальника
МЕЛЬНИК А.М. 96
Роль парламенту під час воєнного стану: виклики законодавчої влади в умовах повномасштабної війни
ОКСАНИШИНА В.В. 102
Процесуальні та інституційні виклики досудового розслідування воєнних злочинів: взаємодія органів виконавчої влади та забезпечення ефективності судового контролю
РОЩИН В.С. 108
Проблеми нормотворчої діяльності в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху
СЛІТІНСЬКИЙ М.О. 116
Впровадження європейських принципів верховенства права в роботі поліції.
ФЕДОРЕНКО Я.А., МАРКЕВИЧ К.О. 122
Особливості функціонування інституту Президента України в умовах правового режиму воєнного стану

Державно-приватне партнерство: перспективи розвитку в Україні

ІШКОВ В.В., ШИШКОВ О.С. 128
Механізми реалізації стратегічного потенціалу техногенних родовищ західного Донбасу в умовах державно-приватного партнерства

КУЗЬ А.В. 135
державно-приватне партнерство у сфері зеленої енергетики: правове регулювання в Україні.

ФЕДОТОВ В.В. 141
Проблематика трудових ресурсів у аграрному секторі в умовах воєнного стану. Основні виклики та шляхи подолання дефіциту робочої сили

Правове забезпечення фінансової та економічної безпеки

ГОЛОТА Н.П. 150
Правове забезпечення протидії відмиванню коштів в Україні: актуальні виклики та перспективи євроінтеграції

ЖИР Ю.О. 155
Важливість фінансової підтримки опікунів у системі соціального захисту

ІГНАТЕНКО С.С. 160
Здійснення платником єдиного податку незареєстрованого виду господарської діяльності

КОРОВІЦЬКА К.С. 165
Правове регулювання валютних операцій в Україні

РЯБИХ Я.М. 172
Роль митного законодавства в забезпеченні економічної безпеки логістичних операцій: протидія тіньовим схемам та контрабанді

ШЕЛУХА О.С. 178
Правове регулювання віртуальних активів в Україні

Проблеми забезпечення ефективності державної влади і публічного управління

БАРАБУХА Н.М. 184
Державна політика у сфері вищої освіти: функції, принципи та механізми реалізації

БОРОННІКОВ М.В. 188
Забезпечення ефективності публічного управління в Україні у післявоєнний період
ГОНЧАРЕНКО М.Д. 191
Публічно-управлінські інструменти цивільно-військової взаємодії в системі державної економічної безпеки України
КОЛОМІЄЦЬ М.С. 195
Роль місцевих органів влади у реалізації програм соціальної допомоги
МАЛЯР С.А. 200
Житловий фонд як об'єкт публічного управління
МАЦЮК А.С. 206
Ефективність процесу прийняття управлінських рішень в органах публічної влади
ТЮРІНА Д.М. 212
Трансформація системи публічного управління України під впливом глобальних геополітичних процесі
ШЕБАНІЦ Д.М., БІЛОУС І.М. 215
Виникнення, розвиток та нормативно-правове закріплення інституту військово-цивільних адміністрацій в Україні
ЯНЮК О.В. 219
Роль органів досудового розслідування у фіксації правопорушень у сфері мобілізації під час воєнного стану

Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку

ВЛАСЮК А.Д. 225
Правове забезпечення соціальних гарантій та пільг для багатодітних сімей в Україні
ГІЄШ Т.Р. 229
Штучний інтелект в корпоративному праві: переваги, недоліки, ефективність застосування
ГОРЯЧКІВСЬКА О.В., ТИМОШЕНКО С.В. 236
Особливості внесення прав інтелектуальної власності до статутного капіталу юридичної особи
КАМІНСЬКА А.В. 241
Забезпечення та захист прав і свобод людини в умовах воєнного стану: соціально-правові аспекти становища ВПО

ПИЛИП'ЮК К.В. 246
Роль недержавнтих організацій у системі соціального забезпечення України в умовах воєного стану
СКЛЯРУК К.О. 251
Захист корпоративних інтересів у разі порушення прав інтелектуальної власності співзасновником або працівником товариства
ТАДАЙ С.О. 259
Медіація, як інструмент вирішення сімейних спорів
ТОЛМАЧЕВСЬКА Є.С. 264
Електронна комерція вУкраїні: проблеми правового регулювання

Гарантії прав і свобод людини в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України
БАТЮК О.О. 271
Проблеми та перспективи законодавчого регулювання легалізації трофейної (знайденої) вогнепальної зброї в умовах воєнного стану
БІЛОКОНЬ Л.В. 277
Застосування відеоспостереження, заснованого на досвіді поліцейській діяльності європейських країн
ВІЩИК М.А. 282
Methodology for assessing the alleged genocidal intent to destroy the ukrainian national group in the russian war against Ukrain
ВЛАДИКА А.К., ЛЄБЄДЬ Д.С., ШЕВЧЕНКО В.Є. 288
Нормативно-правові аспекти організації заходів з евакуації маломобільної групи населення із захисних споруд цивільного захисту
ДЕМ'ЯНОВ В.О. 292
Судовий захист права на соціальне забезпечення осіб з інвалідністю з дитинства
ДЕРКАЧ А.В. 297
Обмеження права на мирні зібрання в умовах воєнного стану: баланс між публічною безпекою та конституційними гарантіями

ІВАХНЕНКО О.А. 302
Реабілітація та соціальна реінтеграція ветеранів з інвалідністю в Україні: виклики та напрями удосконалення державної політики
КОВБАСЮК А.В., ХОВАВКА А.В. 309
Особливості дотримання принципів безбар'єрності під час здійснення заходів з евакуації із захисних споруд цивільного захисту
КОЛЯДА А.О. 314
Як європейський стандарт контролю затриманням Custody Records змінює роботу поліції в Україні
КУРИЛЮК Ю.Л. 318
Ветеранський простір громади як складова системи соціальної підтримки для військовослужбовців та членів їх родин
ОЛЕКСЮК А.-А.В. 324
Гарантії реалізації права сімей з дітьми на соціальну допомогу в умовах воєнного стану
ПЕТРОВА А.Д. 330
Особливості правового захисту прав військовослужбовців під час дії воєнного стан
РОНЧКО Т.В. 337
Міжнародний злочин примусового переміщення. Викрадення дітей з окупованих територій України
РОНЧКО Т.В 344
Обмеження конституційних прав в умовах воєнного стану: баланс між безпекою і свободою
ХОМИЧ А.Б. 350
Безпечне довкілля – право людини
ХОМИЧ А.Б. 357
Роль адвокатури у забезпеченні прав людини в умовах воєнного стану
ЯРОШЕВИЧ А.Р. 363
Проблеми забезпечення захисту екологічних прав людини вУкраїні в умовах воєнного стану

Зарубіжний досвід реформації законодавства

МАРТИНЮК С.О. 368
Впровадження інтелектуальних систем відеоспостереження та розпізнавання обличчя у поліцейській діяльності України в контексті імплементації стандартів ЄС
МЕЛЬНИЧУК Н.Д. 372
Зарубіжний досвід Сінгапуру та Гонконгу у створенні антикорупційних агенств та його значення для реформування законодавства України
ЯКІМЕЦЬ М.О. 379
Відповідальність неповнолітніх за кримінальні правопорушення: досвід Франції

Міжнародне співробітництво та забезпечення національної безпеки

АЛЄКСЄЄВА І.Р. 384
Торгівля людьми: проблеми доказування у кримінальних провадженнях
АРХИПЕНКО В.О. ПАСИНЧУК К.М. 392
Трансформація цивільного захисту України під впливом воєнних та гібридних загроз: правовий аналіз
ДАНЧУК В.А.В. 397
Кваліфікація воєнних злочинів у практиці Євроюсту
ДЕМЧУК Д.О. 405
Спеціальний трибунал за злочин агресії проти України: проблеми створення та перспективи справедливості
ЛОЗІНСЬКА С.В. 410
Гібридна агресія та «сіра зона» як кваліфікаційні виклики міжнародній безпец
ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО А.Л., ТАРАДУДА Д.В. 416
Драфт і гайд антитерористичної діяльності в Україні
СЄМІЛЄТОВ О.С. 422
Міжнародне партнерство у сфері підготовки та навчання персоналу цивільного захисту
СИДІЙ О.Є. 428
Зловживання правами як інструмент гібридної війни

Реформи в Україні – шлях до євроінтеграції

БЕРЕГОВИЙ І.В. 432
Передумови виникнення права на апеляційне оскарження в цивільному судочинстві України
ГЛАДЧЕНКО К.О., ЦАПКО В.П. 438
Правові засади діяльності транснаціональних корпорацій в Україні в умовах євроінтеграції.
ЖИЛИНСЬКИЙ І.В. 444
Публічне управління освітою в контексті гармонізації з європейськими стандартами
КИРИЄВСЬКИЙ О.Б. 451
Апроксимація митного законодавства України до 'acquis' ЄС в умовах реформи європейського митного права
КОЖУХАР Г.О. 458
Прозорість систем штучного інтелекту: концептуалізація в умовах нормативної невизначеності
КУНДЛЯ В.В. 461
Головні напрямки реформації національного законодавства: євроінтеграційний шлях
КУРИЛО В.А. 466
Порівняльна характеристика міжнародних підходів до сталих корпоративних комунікацій в агробізнесі
ЛУК'ЯНЕЦЬ В. М. 475
Особливості правовідносин у сфері службових творів: новели законодавства україни та європейський вимір
ЛУЦИК Ю.Б. 481
Рецидивна злочинність в Україні в контексті євроінтеграційних процесів: кримінологічна характеристика та пріоритети гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами
МАНДЗЮК Б.І. 486
Роль рекламних агентств у сучасному бізнес-середовищі
ОНОФРІЙЧУК Ю.В. 490
Вплив реформи децентралізації на забезпечення стійкості та консолідації суспільства в умовах воєнного стану в Україні
ПАНАСЮК Н.В.
Екологічна злочинність в Україні: кримінологічний аспект охорони навколишнього середовища в контексті євроінтеграційних реформ та сталого розвитку 495

ПАСИНЧУК К.М., ЧЕРНЕНКО О.М. 502
Правові засади євроінтеграції України: сучасний стан та перспективи гармонізації законодавства
ТРОЦЮК Ю.М. 506
Правове регулювання соціальної інтеграції ветеранів
ЦИМБАЛЮК Х.О. 512
Правове регулювання ринкової поведінки надавачів фінансових послуг
ШЕЛЕСТ Д.О. 518
Європейські стандарти прав людини та їх імплементація у правову систему України під час євроінтеграції
ШЕЛЕСТ Д.О. 522
Протидія домашньому насильству в Україні: імплементація норм стамбульської конвенції та подальші кроки в рамках євроінтеграції
ЯКОВЕНКО М.Ю. 526
Незалежний орган із захисту персональних даних як ключовий елемент євроінтеграційних реформ України

Бондарчук І.В., Краснолюдський О.М.
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету права, публічного управління та національної
безпеки Поліського національного університету
Науковий керівник – Мосієнко О.В., доц. кафедри
Поліського національного університету,
м. Житомир

ЛІДЕРСТВО ЯК РЕСУРС КОМУНІКАЦІЇ ВЛАДИ І ГРОМАДСЬКОСТІ

Дослідження феномену лідерства як ефективного ресурсу співпраці та комунікації влади з громадськістю, в тому числі з громадськими та волонтерськими організаціями, є актуальним особливо в період військового стану та після воєнного розвитку країни. Лідерство – це не лише формальна посада у владних структурах, а й здатність впливати, спрямовувати та мотивувати та вести за собою людей. У сфері комунікації влади й громадськості воно виступає посередником між інтересами держави та суспільства.

У сучасному публічному управлінні лідерство розглядається не лише як формальне керівництво, а як здатність мобілізувати ресурси суспільства, забезпечувати ефективну комунікацію і приймати стратегічні рішення [1]. Значення лідерства для ефективності управління передбачає зміцнення довіри до інституцій влади, забезпечення стабільності та спільних дій влади та громадськості кризові періоди, розвиток громадянського суспільства через комунікації, відкритість і діалог влади і суспільства.

Лідерство виступає рушійною силою для:

- формування державної політики;
- консолідації суспільства;
- ефективної комунікації влади і громадськості;
- розвитку демократичних інститутів [4].

Феномен лідерства в комунікаціях полягає в тому, що політичні лідери здатні персоніфікувати державну політику, роблячи її зрозумілою для громадян. А лідерські якості чиновників (харизма, авторитет, компетентність) зміцнюють довіру до державних інституцій.

Важливим є співпраця державних лідерів з громадськими лідерами - активістами, волонтерами, громадськими діячами, журналістами, експертами, які формують порядок денний суспільних дискусій і комунікацій. Вони виступають посередниками між владою та суспільством, забезпечуючи двосторонній діалог. Так, завдяки комунікаційному лідерству влади з громадськими організаціями громада може артикулювати свої потреби та впливати на рішення влади. В Україні використовується розгалужена мережа каналів та інструментів комунікацій влади і громадськості, а саме [2]:

- мас-медіа: формування іміджу лідерів та поширення меседжів;
- соціальні мережі: прямий контакт з громадськістю, зменшення дистанції між владою та суспільством;
- громадські форуми та слухання: простір для діалогу та формування спільної довіри.

Основними умовами ефективного лідерства у комунікації

влади і суспільства є відкритість та прозорість інформації, орієнтація на партнерство, а не на одностороннє інформування, емоційний інтелект та вміння працювати з довірою, баланс між стратегічним баченням і чутливістю до потреб суспільства.

Особливої актуальності тема лідерства набуває під час воєнного стану. У період воєнного стану держава набуває ролі центрального лідера суспільства, від ефективності якого залежить безпека, стабільність і виживання нації. Лідерство держави у цей час має кризовий характер, коли швидкість рішень, консолідація ресурсів та довіра суспільства стають ключовими факторами. Саме у періоди нестабільності антикризові лідери визначають комунікативні стратегії, які допомагають уникати паніки.

Основні напрямами лідерської ролі держави у воєнний час [3]:

Безпековий аспект – організація оборони, захист території та громадян.

Мобілізаційний аспект – згуртування народу, армії та інституцій для спільної мети.

Інформаційний аспект – боротьба з дезінформацією, забезпечення правдивої комунікації.

Міжнародний аспект – представництво країни на світовій арені, залучення допомоги та союзників.

Соціальний аспект – підтримка громадян, які постраждали від війни (біженці, поранені, сім'ї військових).

Україна стикається з багатьма викликами для розвитку лідерства у публічному управлінні. Серед основних варто виділити забезпечення інформаційної прозорості та боротьба з фейками, впровадження інноваційних цифрових технологій у процес

управління та необхідність швидкого реагування на сучасні глобальні кризи (економічні, соціальні, безпекові).

Ознаки державного лідерства що забезпечує ефективну комунікацію між владою та суспільством під час війни є рішучість і швидкість дій влади, прозорість та чесність у комунікації, здатність об'єднувати різні соціальні групи навколо національної мети, гнучкість і адаптивність до швидкозмінних умов.

Символічне значення набуває ознака яка уособлює державу як лідера боротьби та надії для громадян у військовий час. Прикладами практичного виміру наведених ознак є персоніфікація рішучості та мужності Президента та уряду (національні лідери); збройних сил як інституційного лідера, через приклад героїзму й самопожертви; української дипломатії , як стратегічного лідерства у створенні міжнародних коаліцій.

Лідерство в публічному управлінні – це ключовий ресурс, що визначає якість державної політики, рівень довіри до влади та здатність суспільства до розвитку. Справжній лідер у публічній сфері – це не лише управлінець, а й медіатор, стратег і моральний орієнтир для громадян. Лідерство є ключовим ресурсом у системі комунікації влади й громадськості. Воно не лише формує імідж політичних інститутів, але й забезпечує можливість для ефективного діалогу, що ґрунтується на довірі, партнерстві та відповідальності. Держава у період воєнного стану виступає ключовим лідером нації, що визначає виживання суспільства та майбутнє країни. Лідерство держави полягає не лише у військових рішеннях, але й у зміцненні довіри, морального духу та міжнародної підтримки.

Список посилань:

1. Волківська Д.А. Сучасні підходи до визначення лідерства. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 45-47.

2. Сорокопуд М.Є. Концептуальні положення теорії рис політичного лідерства // SWorld. 2015. URL: http://www.sworld.com.ua/konferm2/56.pdf

3. Сурай І.Г. Особливості дослідження феномену лідерства в публічному управлінні(методологічний аспект). Науковий вісник: Державне управління. 2020. № 3 (5). С. 216–227. URL: https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-3(5)-216-227.

4. Підлісна Т.В. Сучасні підходи до розвитку лідерства в органах публічної влади. Право та державне управління. 2021. № 2. С. 158–164. URL: https://bit.ly/3oAMjcy

Мальцева Ю.С., Москаленко Д.В.
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету права, публічного управління та національної
безпеки Поліського національного університету
Науковий керівник – Мосієнко О.В., доц. кафедри
Поліського національного університету, м. Житомир

ВПЛИВ ПСИХО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ НА ТРУДОВУ АДАПТАЦІЮ (НА ПРИКЛАДІ УБД)

Дослідження соціалізації та трудової адаптації військових є надзвичайно важливим, адже ці заходи є незамінним елементом після воєнного розвитку країни. Психологічна адаптація учасників бойових дій (УБД) – це складний процес пристосування військовослужбовців до мирного життя після виконання складних

завдань, що супроводжувалися травмуванням психіки. Цей процес охоплює стійкість до нових умов, пристосування до мінливого середовища, відновлення психологічного стану та інтеграцію в суспільство через трудову діяльність та працевлаштування. Психоемоційний стан людини – це поєднання її емоційних реакцій, психологічного самопочуття, рівня стресу та внутрішньої мотивації. Для учасників бойових дій або осіб, які повертаються до мирного життя, цей стан є ключовим чинником успішної трудової адаптації, оскільки він безпосередньо впливає на поведінку, сприйняття середовища та ефективність у нових умовах праці.

Соціалізація і адаптація військовослужбовців – це комплекс заходів державної, військової та громадської політики, спрямованих на включення військових у соціальне середовище, підтримку їхньої психологічної стійкості та забезпечення комфортного повернення до цивільного життя після служби [3]. Основними напрямами цієї політики є: психологічна підтримка, соціальна інтеграція, економічна та трудова адаптація, правовий захист та культурно-громадська інтеграція військових у суспільство. Трудова адаптація учасників бойових дій (далі – УБД) – це комплекс заходів, спрямованих на допомогу ветеранам, тестування/ працевлаштування, перенавчання, включення у цивільне трудове середовище після участі в бойових діях. Така адаптація має особливу важливість для держави, яка прагне забезпечити ефективну соціальну інтеграцію ветеранів, їхню економічну самостійність і мінімізацію ризиків маргіналізації.

Економічна адаптація реалізується через навчальні та курси перекваліфікації для військових; підтримку підприємництва

ветеранів; квоти на працевлаштування у державному та приватному секторах. Трудова адаптації складається з декількох етапів:

1. Підготовчий етап. На цьому етапі відбувається оцінка стану ветерана: професійного, психологічного, медичного. Відбувається профорієнтаційна робота – інформаційне забезпечення про можливості працевлаштування. Наприклад, у Державному центрі зайнятості зазначається профіорієнтація для УБД. Проводиться визначення навичок, інтересів та можливостей зміни професійної діяльності.

2. Навчально-перекваліфікаційний етап передбачає перепідготовку, підвищення кваліфікації, отримання нової професії (або удосконалення попередньої) – особливо якщо стан здоров'я чи обставини потребують зміни. На цьому етапі пропонуються різні програми сприяння у підготовці до цивільної робочої діяльності: soft-skills, співбесіди, адаптація до корпоративного/цивільного середовища.

3. Етап працевлаштування. Це безпосередньо пошук роботи, надання консультацій, підтримка з боку держави, центрів зайнятості та волонтерських/ветеранських організацій. На цьому етапі здійснюється моніторинг та супровід працевлаштованих УБД: чи адаптувався, чи потребує допомоги.

4. Етап «Подальша супровідна підтримка». Це соціально-психологічна підтримка на робочому місці, наставництво, врахування специфіки ветеранів, яка передбачає адаптацію до змін у житті: новий режим, соціальне оточення, інші очікування.

Трудова адаптація вимагає від людини здатності до навчання,

соціальної взаємодії, самоконтролю і стресостійкості. Психоемоційний стан у трудовій адаптації стан: швидкість засвоєння нових знань і навичок; готовність до співпраці в колективі; рівень відповідальності та дисципліни; здатність адекватно реагувати на критику або стресові ситуації. Якщо психоемоційний баланс порушений, адаптація у трудовому колективі ускладнюється, навіть за наявності високої професійної кваліфікації. Основні психологічні бар'єри при трудовій адаптації представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Психологічні бар'єри при трудовій адаптації

Психоемоційний фактор	Як впливає на трудову адаптацію
Посттравматичний стрес (ПТСР)	Викликає підвищену тривожність, дратівливість, труднощі у спілкуванні, порушення сну — це знижує здатність до концентрації та командної роботи.
Тривожність і невпевненість	Людина уникає нових контактів, боїться зробити помилку, занижує власну самооцінку.
Емоційне вигорання	Відсутність мотивації, апатія, байдужість до результатів праці.
Депресивні стани	Знижують когнітивну активність, викликають втому, відчуття безсенсовності дій.
Агресивність або замкнутість	Ускладнює взаємодію з колегами, призводить до конфліктів у колективі.

Існує ряд засобів поліпшення психоемоційного стану при трудовій адаптації: психологічна підтримка, індивідуальні консультації, групові заняття, ветеранські центри, робота з емоційною стабільністю, самооцінкою, соціальними навичками,

медіація та коучинг, використання технік ненасильницької комунікації, формування навичок вирішення конфліктів, розвиток емоційного інтелекту (EQ – вміння розпізнавати свої емоції та керувати ними допомагає адаптуватися до нового середовища), підтримка колективу та керівництва (наставництво, командна робота, позитивна культура на робочому місці), фізична активність і режим: регулярні фізичні вправи, стабільний сон, правильне харчування позитивно впливають на емоційний фон.

Політика адаптації та соціалізації допомагає не лише військовим, а й суспільству в цілому: зменшує соціальну напругу, сприяє єдності та підвищує рівень довіри між громадянами й державою.

Отож, в умовах війни з Росією тема соціалізації і трудової адаптації військовослужбовців України є однією з ключових для державної політики та суспільного розвитку. Трудова адаптація учасників бойових дій – це ключовий елемент їхньої соціальної інтеграції, який забезпечує не лише особисту самореалізацію ветерана, але і соціальну стабільність та використання важливого потенціалу для держави. Успішна реалізація цієї адаптації потребує системного підходу, ресурсів, волі держави, готовності роботодавців та активної участі самих ветеранів. Психоемоційний стан є центральним чинником трудової адаптації. Стабільна емоційна рівновага сприяє засвоєнню нових професійних навичок, ефективній комунікації та мотивації до праці. Для ветеранів війни підтримка цього стану має бути частиною державних і корпоративних програм адаптації.

Список посилань:

1. Алещенко В. І. Євроатлантичні стандарти. Військо України. 2006. № 9. С. 6-9.

2. Гончарук Н. М., Онуфрієва Л. А. Психологічний аналіз рівнів побудови комунікативних дій. Psycholinguistics. Психолінгвістика. Вип. 24(1). 2018. С. 97–117.

3. Кривошей В.М. Формування та реалізація державної політики у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій. дис. канд. наук з держ управл: 25.00.02 / інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України. Київ, 2020. 272 с.

4. Павелків Р.В. Синдром емоційного вигорання викладачів в умовах військової агресії. Психологія: реальність і перспективи. 2023. С. 144-153.

5. Полторак А. С. Позитивна психологія як інструмент мотивації персоналу підприємств. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics».* №38. 2023. С. 132-138.

Онопрійчук Н.О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу і права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Земко А.М., к.ю.н., професор кафедри права Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Трансформація українського суспільства є багатовимірним процесом, який прискорився під впливом зовнішніх викликів та внутрішніх реформ, спрямованих на набуття членства в Європейському Союзі. Ключовим чинником цієї динаміки виступає правова система, яка має забезпечити імплементацію європейських стандартів у національне законодавство.

Актуальність дослідження зумовлена безпрецедентним поєднанням двох ключових процесів: повномасштабної агресії та прискореної євроінтеграції України. Українське суспільство, перебуваючи під тиском воєнних викликів, демонструє значну стійкість та здатність до мобілізації, що є унікальним феноменом для вивчення.

Мета роботи – проаналізувати ключові напрямки трансформації українського суспільства, зокрема, правові гарантії прав і свобод людини в умовах воєнного стану, а також оцінити роль інституційних реформ у контексті євроінтеграційних прагнень.

Основна частина трансформацій торкається правового поля. Трансформація не має кінцевої мети у тому випадку, якщо вона є результатом природної еволюції або вимушених неочікуваних змін. Інша справа – трансформаційний процес,

викликаний реформаторськими чи революційними силами, які заздалегідь окреслюють напрямок соціальних змін та цілі, які мають бути досягнуті [1, с. 27]. Забезпечення ефективності державної влади і публічного управління в умовах воєнного стану вимагає оперативного адаптування законодавства. Дослідження показує, що, незважаючи на обмеження, пов'язані з воєнним станом, правове регулювання суспільних відносин відбувається з урахуванням європейських стандартів, що підтверджує прагнення до демократизації. Наприклад, діяльність органів законодавчої та судової влади перебуває під пильною увагою суспільства, що стимулює їхню прозорість.

Важливим елементом конституційно-правового статусу людини і громадянина є гарантування відповідних прав і свобод. Незважаючи на певні відмінності у формулюваннях, сутність визначення поняття «гарантії прав та свобод людини і громадянина» залишається незмінною. Під такими гарантіями розуміють: сукупність заходів і засобів їх належної реалізації, визначену Конституцією та іншими нормативно-правовими актами; систему норм, принципів і вимог, що забезпечує дотримання прав і законних інтересів людини шляхом переходу від передбачених Конституцією можливостей до реальної дійсності; систему умов, засобів і способів, за допомогою яких забезпечуються рівні можливості для здійснення, забезпечення охорони і захисту прав людини та громадянина. В європейському праві гарантії прав та свобод людини (у вузькому, юридичному сенсі) це – засоби захисту прав від порушень, процедури поновлення порушених прав і порядок відшкодування завданої шкоди. У найбільш загальному

розумінні, гарантії прав та свобод людини і громадянина – це система юридичних засобів, що забезпечують їх захист та реалізацію [3, с. 115].

Правові гарантії прав і свобод людини є основою демократичної держави та ключовим елементом її конституційного ладу. Вони являють собою комплексну систему юридичних інструментів, спрямованих на забезпечення реалізації та захисту невід'ємних прав особи. Основними елементами цієї системи є конституційне закріплення прав, створення ефективних механізмів судового захисту (включно з правом на справедливий суд), діяльність правоохоронних органів та інститутів, таких як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Ці гарантії також включають міжнародні зобов'язання України, закріплені у Європейській конвенції з прав людини, що дозволяє громадянам звертатися до Європейського суду з прав людини, коли вичерпано національні засоби захисту. Таким чином, правові гарантії перетворюють декларативні права на реальні, захищені законом можливості.

Наступними кроками мають стати зміни системи влади на всіх рівнях, подолання тотальної корупції, реформування економіки, соціальної інфраструктури, освіти, науки, культури [2, с. 9]. Щоб досягти успіху реформ, ми повинні знайти в собі сміливість будувати інституційну взаємодію, не лише шляхом механічного запозичення інституцій, подібних до тих, що є в країнах консолідованої демократії, але й шляхом створення своєї унікальної моделі. Політичні еліти в Україні постійно шукають оптимальний баланс сил, вирішуючи подвійну проблему

забезпечення оборони країни та демократизації інституційної взаємодії [4, с. 584].

Українське суспільство перебуває на ключовому етапі трансформації, поєднуючи захист суверенітету з модернізацією державних інститутів. Доведено, що правова система є фундаментом стійкості, забезпечуючи гарантії прав людини навіть у надзвичайних умовах. Соціальна згуртованість та економічна адаптація є ключовими ресурсами для післявоєнної відбудови України, а євроінтеграційний вектор є незворотним і визначає пріоритети для всіх подальших реформ.

Список посилань:

1. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. Український соціологічний журнал. 2016. № 1-2. С. 26-30.

2. Економічні пріоритети модернізації в Україні з урахуванням інтеграційного досвіду країн Центрально-Східної Європи / за ред. О.М.Балакірєвої. ДУ «Ін-текон. та прогнозув. НАН України». К., 2015. С. 6-13.

3. Рябовол, Л. Гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні та зарубіжних країнах [Текст] / Лілія Рябовол // Актуальні проблеми правознавства. 2023. Вип. 1. С. 114-119.

4. Yakovleva L., Yakovlev D. Institutional interaction and political choice in a transitional society. What role for the social sciences. Nationalism and Ethnic Politics. 2020. № 2(4). P. 582–608.

Сердюкова О.Є., к. держ. упр., доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.
Тємєрєва Ю.А., здобувачка другого (магістерського рівня) вищої освіти факультету економіки і управління Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Київ

РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток територіальних громад представляє собою багатовекторний процес, що орієнтується на потреби мешканців територіальної громади і основною його рушійною силою є безпосередньо мешканці цієї громади, які об'єднуються спільним інтересом для вирішення проблем, що існують в громаді і прагнуть покращити рівень її добробуту. Сьогодні громада може самостійно ініціювати розгляд питань місцевого значення, враховуючи велику та різноманітну кількість інструментів громадської участі в місцевих справах, а також здійснювати безпосередньо реалізацію вирішення ініційованих нею питань.

Стосовно територіальних громад розвиток повинен ґрунтуватися на ретельному плануванні та координації усіх процесів функціонування громади, пов'язаних з розвитком. Тобто в процесі розвитку територіальних громад невід'ємними є процеси управління ним та всі притаманні таким процесам функції – планування, організація, мотивація та контроль. При чому кінцевий стан, до якого прагне територіальна громада в процесі свого розвитку, безпосередньо залежить від якості організації управлінських процесів в цій громаді. Результати діяльності органів

місцевого впливають на життєдіяльність великої кількості людей, що мешкають на території громади. Тому процеси розвитку територіальних громад повинні бути здатними до управління.

Свій шлях розвитку кожна територіальна громада обирає самостійно, при цьому вона враховує наявні в неї ресурси, географічне положення, культурні звичаї та мету, яку ставить перед собою та прагне її досягнення. Відповідно і форму такого розвитку територіальна громада також обирає на власний розсуд.

Нажаль, сьогодні в умовах воєнного стану в Україні розвиток громад передбачає, в першу чергу, виживання в умовах військової агресії рф, збереження критичної інфраструктури, що забезпечує першочергові (базові) потреби громад, а потім вже, за можливості, досягнення кращих соціально-економічних показників. Відповідно розрізняють наступні форми розвитку територіальних громад в Україні: мобілізація власних ресурсів; співробітництво територіальних громад; публічно-приватне партнерство; добровільне об'єднання територіальних громад; кластерна форма територіального розвитку; міжнародне співробітництво, зокрема з європейськими партнерами.

Кожна громада має власні ресурси: матеріальні, трудові, фінансові та інтелектуальні. Їх обсяги різняться, відповідно і можливості в кожної з громад будуть різні. Ефективне розподілення та використання наявних ресурсів дає можливість вирішувати місцеві проблеми та спрямовувати їх на досягнення мети та завдань, що стоять перед органами місцевого самоврядування. Відповідно до чинного законодавства України співробітництво територіальних громад може здійснюватися у наступних формах:

1) делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;

2) реалізації спільних проектів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;

3) спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва комунальних підприємств, установ та організацій, комунальних некомерційних товариств, господарських товариств, об'єктів інфраструктури;

4) створення суб'єктами співробітництва комунальних установ, організацій, комунальних некомерційних товариств, господарських товариств, спільних об'єктів інфраструктури;

5) утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень;

6) утворення агломерації у порядку, встановленому законом [3, ст. 4].

Співробітництво територіальних громад має наслідком не тільки реалізацію певних проєктів та розвиток конкретних територіальних громад, що приймають в ньому участь, воно сприяє покращенню соціально-економічних показників розвитку регіону в цілому та підвищенню якості життя населення.

Публічно-приватне партнерство є формою участі держави або органів місцевого самоврядування та бізнесових структур у вирішенні питань місцевого значення, що забезпечують

задоволення потреб мешканців громади та підвищення їх якості життя.

Публічно-приватне партнерство здійснюється у формі співробітництва між державою або органом місцевого самоврядування та приватним партнером на базі державного або комунального майна [2, ст.ст. 1, 6], що може бути передано в управління або використання приватному партнеру з метою отримання ним прибутку та забезпечення потреб громадян в соціально необхідних або соціально важливих функціях, або будівництва нових об'єктів.

Зазначена форма розвитку в Україні використовується достатньо давно, проте на сьогодні майже відсутні позитивні результати здійснення проєктів публічно-приватного партнерства. Хоча міжнародний досвід застосування цієї форми розвитку територіальних громад має ефективність і високі результати запровадження. Тому, на наш погляд, необхідно вивчати зазначений досвід і імплементувати його в українські реалії, зосереджуючись на попередніх помилках та уникнення їх в майбутньому.

Основою умовою об'єднання територіальних громад є орієнтація на соціально-економічний розвиток утвореної територіальної громади внаслідок об'єднання або приєднання відповідно до чинного законодавства, з урахуванням історичних, природних, етнічних, культурних та інших чинників [1, ст. 4].

Об'єднання територіальних громад – складний та достатньо довгий в часі процес, проте, результатом його стає отримання більшого обсягу повноважень у вирішенні питань місцевого

значення, а також додаткових ресурсів на розвиток громади.

Кластерна організація виробництва несе синергетичний ефект від діяльності всіх учасників кластеру, а також включає в себе наукову складову, що дозволяє залучати наукові центри до роботи в кластері на підставі укладеної угоди про кластерне співробітництво на відповідній території, що знаходяться поблизу з іншими учасниками кластеру та здійснюють наукову розробку технологій безпосередньо на місці, враховуючи територіальні особливості та особливості діяльності усіх учасників, що дозволяють оптимізувати процеси виробництва у відповідній сфері та оперативно запроваджувати їх в діяльність, а також реагувати на зміни, шо вони викликають, та постійно вдосконалювати їх.

Використання кластерних утворень як основи територіального розвитку дозволяє оптимізувати організацію виробництва, впроваджувати інноваційні технології в процес виробництва, ефективно використовувати ресурси, знизити витрати на виробництво продукції та надання послуг, підвищити конкурентоспроможність як усіх учасників кластерного утворення, так і території в цілому.

В сучасних умовах воєнного стану, пошкодження та знищення майна внаслідок військової агресії рф на території українських населених пунктів важливою умовою виживання територіальних громад та забезпечення належних умов їх функціонування та розвитку є міжнародна допомога, яка дозволяє відновлювати пошкоджені об’єкти критичної інфраструктури та будувати нові в умовах тотальної нестачі коштів та дефіциту місцевих бюджетів. Тому міжнародне співробітництво стає

важливою формою територіального розвитку.

Отже, кожна з означених форм розвитку територіальних громад має свої особливості, недоліки та переваги. Здійснюючи вибір тієї чи іншої форми розвитку, місцева спільнота повинна орієнтуватися на власні ресурси, характерні особливості, притаманні цій території, та кінцевий результат, до якого вона прагне. В умовах воєнного стану реалізація зазначених форм передбачає належного правового забезпечення з урахуванням особливих умов, в яких функціонують територіальні громади, а в умовах прагнення України до вступу в ЄС – адаптації українських нормативно-правових актів до вимог європейського законодавства.

Список посилань:

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text

2. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19 червня 2025 № 4510-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#n1065

3. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII. URL:. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text

Федіна І.С., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій
Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Ганич О.А., доц, к.ю.н., доцент кафедри
права Луцького національного технічного університету,
м. Луцьк

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року ознаменувало завершення тривалого історичного процесу боротьби за державну самостійність. Цей процес мав глибокі історичні корені, починаючи з Київської Русі, періоду Гетьманщини та Української Народної Республіки, а також з періоду української державності в міжвоєнний час. Незалежність стала відповіддю на прагнення українського народу мати власну державу, систему управління та право на самовизначення.

Початок 1990-х років був періодом складної трансформації суспільно-політичних інститутів і правової системи України. Країна успадкувала радянську модель права, яка характеризувалася домінуванням держави над особою, обмеженням демократичних свобод та відсутністю верховенства права. Відтак формування нової, демократичної правової системи стало стратегічним завданням. Прийняття Конституції України у 1996 році закріпило основні принципи державності, включно з поділом влади, захистом прав людини, демократичними процедурами та верховенством права.

Європейська інтеграція стала ключовим напрямом розвитку правової системи України. Підписання Угоди про партнерство і

співробітництво з ЄС у 1994 році започаткувало активний процес адаптації законодавства країни до європейських стандартів. Після Революції Гідності 2014 року темпи реформ значно прискорилися: було підписано та ратифіковано Угоду про асоціацію з ЄС, що передбачає комплексну трансформацію у сфері правосуддя, боротьби з корупцією, захисту прав людини, екології, економіки.

Важливою складовою правової трансформації стала реформа судової системи. Створення нових інституцій – Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів, Вищого антикорупційного суду – забезпечило підвищення прозорості, ефективності та незалежності судочинства. Реформування прокуратури та створення Національного антикорупційного бюро України стали важливими кроками у протидії корупції, що є однією з головних перешкод на шляху до європейської інтеграції.

Особливу увагу приділено гармонізації законодавства з нормами Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що посилило гарантії свободи слова, недискримінації, гендерної рівності та захисту прав національних меншин. Важливою є також цифровізація судових і адміністративних процесів – через впровадження системи «Електронний суд», порталу «Дія», що підвищує доступність і прозорість державних послуг.

Становлення української державності супроводжується глибоким переосмисленням ролі права в суспільстві та переходом до європейської моделі правової культури. Саме розвиток правової системи став тим фундаментом, що забезпечує стабільність інституцій та посилює спроможність держави ефективно реагувати

на сучасні виклики. У контексті державотворення важливого значення набуває розвиток громадянського суспільства, яке відіграє ключову роль у контролі за владою та формуванні демократичних ознак сучасного етапу розвитку української правової системи.

Окремо варто зазначити, що війна, що розпочалася в 2014 році, а особливо повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році, суттєво вплинули на правову систему. В умовах воєнного стану Україна змушена була адаптувати законодавство для забезпечення захисту національної безпеки, прав внутрішньо переміщених осіб, а також для посилення кримінальної відповідальності за колабораціонізм, державну зраду та інші злочини проти держави .

Отримання у 2022 році статусу кандидата на членство в Європейському Союзі стало важливим політичним сигналом та відкриває широкі можливості для подальших реформ. Рекомендація Європейської комісії, щодо вступу України до членів ЄС, була умовною і передбачала, що Україна має виконати сім ключових реформ, які стосуються верховенства права, боротьби з корупцією, боротьби з відмиванням грошей, антиолігархічного закону, аудіовізуального законодавства та законодавства про національні меншини. На підставі цього Європейська рада надала Україні статус кандидата [1].

Таким чином, процес становлення незалежної України та трансформації її правової системи є багатовимірним і динамічним, поєднуючи історичні традиції, сучасні виклики та євроінтеграційні прагнення. Цей шлях сприяє зміцненню національної ідентичності,

демократичних інститутів та забезпеченню сталого розвитку держави в умовах глобальних геополітичних змін. Водночас, він вимагає постійного вдосконалення правового поля, підвищення рівня правосвідомості громадян і збереження балансу між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями, що є ключовими факторами успішної євроатлантичної інтеграції України.

Список посилань:

1. Висновок Європейської комісії щодо заявки України на членство в ЄС (2022). URL: https://surl.lu/hpribe
2. Хаустова М. Г. *Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні.* Харків:«Право», 2008, С 97-119.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
4. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
5. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

Царан Н.М., Яковенко А.Є.
здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету права, публічного управління та національної безпеки
Поліського національного університету
Науковий керівник – Мосієнко О.В., доц. кафедри
Поліського національного університету,
м. Житомир

БЕЗКОНФЛІКТНІ ТРУДОВІ КОМУНІКАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження формування безконфліктних комунікацій в трудовій діяльності полягає в тому, що психоемоційний стан людини безпосередньо впливає на якість комунікацій людей один з одним у соціумі: у стані стресу, тривожності чи емоційного виснаження люди схильні до конфліктності, неправильної інтерпретації слів співрозмовника та неефективного вираження власних думок. Це ускладнює побудову конструктивного діалогу, знижує рівень взаєморозуміння та може призводити до міжособистісних спорів що виникають у процесі трудової діяльності і професійних конфліктів. Дослідження впливу психоемоційного стану на трудові комунікації є досить актуальним, адже якщо психоемоційний стан людини стабільний, спілкування відкрите та продуктивне; якщо емоційний фон негативний – виникає високий ризик непорозумінь і конфліктів у сфері трудової діяльності.

Психоемоційний стан людини – це сукупність її настрою, емоцій, рівня стресу та внутрішнього балансу [1]. Він безпосередньо впливає на стиль спілкування, тональність висловлювань та здатність адекватно реагувати на партнерів.

Безконфліктна комунікація – це процес взаємодії між людьми, що базується на взаємоповазі, відкритості, емпатії та конструктивному вирішенні розбіжностей без виникнення суперечок і конфліктів [3]. Вона спрямована на ефективний обмін інформацією, досягнення порозуміння та гармонійне співіснування в соціумі. Конфлікти можуть бути достатньо продуктивними та призводити до розвитку альтернативних рішень, обговорення, різних пропозицій. Тоді такий конфлікт є функціональним. Колись говорили: «у спорах народжується істина», це твердження саме про функціональні конфлікти. Але існує і інше твердження: «Конфлікт є там де істина відсутня». В цьому і полягає подвійна природа конфліктів, як рушійної сили розвитку та як сили яка призводить до деградацій і руйнування. Особливу увагу слід приділити психоемоційним станам міжособистісним конфліктам, які є каталізатором неефективності спілкування та комунікацій у соціумі.

Безконфліктні трудові комунікації – це система взаємодії між учасниками трудового процесу (керівництвом, працівниками, профспілками, державними органами), що ґрунтується на взаємній повазі, відкритості, конструктивному обговоренні проблем і запобіганні конфліктам [2]. Безконфліктна комунікація не означає відсутність розбіжностей, а передбачає вміння їх вирішувати через діалог, а не протистояння. Це – культура спілкування, в якій кожна сторона чує іншу, шукає компроміс і діє в межах етичних і правових норм. Принципи безконфліктних трудових комунікацій представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Принципи Безконфліктних трудових комунікацій

Принцип	Зміст
Взаємоповага	Визнання гідності та прав кожного учасника трудового процесу.
Відкритість і чесність	Прозоре обговорення проблем, відсутність прихованих мотивів.
Активне слухання	Здатність не лише чути, а й розуміти позицію співрозмовника.
Емпатія	Уміння поставити себе на місце іншої сторони.
Об'єктивність	Оцінка ситуацій на основі фактів, а не емоцій.
Повага до різноманітності	Толерантність до різних поглядів, культур і стилів роботи.
Рівність у комунікації	Кожен має право висловитись незалежно від посади.

Формування безконфліктних комунікацій у трудовій сфері має велике значення для трудових відносин та забезпечує:

- підвищення ефективності праці, адже спокійна атмосфера сприяє продуктивності та командній роботі;

- формування довіри між керівництвом і персоналом: довіра зменшує плинність кадрів і підвищує лояльність працівниківрофілактика трудових конфліктів, а конструктивна комунікація дозволяє виявляти проблеми на ранніх етапах;

- покращення іміджу організації - безконфліктне середовище приваблює кваліфікованих працівників;

- сприяння соціальному партнерству, це частина ширшої системи соціального діалогу в соціумі [5].

Позитивний психоемоційний стан позитивно впливає на формування комунікацій, адже спокій та впевненість формують

відкритість і доброзичливість у діалозі; позитивний настрій підвищує толерантність до відмінних думок. Велике значення при побудові безконфліктних комунікацій має рівень самоконтролю - високий рівень самоконтролю допомагає уникати імпульсивних емоційних реакцій, які часто переходять у конфліктне протистояння. Сприяє розумінню почуттів співрозмовника, що знижує ризик конфлікту і емпатія – це здатність людини розпізнавати, розуміти й співпереживати емоціям інших людей, ставити себе на їхнє місце та адекватно реагувати на їхній внутрішній стан. Інакше кажучи, це вміння «відчувати іншого», що робить спілкування більш гуманним і безконфліктним.

Негативні психоемоційні стани, а саме: стрес, тривожність, агресивність, роздратування не сприяють побудові ефективних комунікацій, а стають причиною непорозумінь людей один з одним [2]. Стреси підвищують чутливість до критики, знижують здатність слухати. Агресивність чи роздратування провокують конфліктні ситуації навіть за нейтральних умов. Втома та емоційне вигорання знижують рівень уваги й толерантності до інших. Тому нестабільність емоцій, або наявність негативних емоцій робить комунікацію непередбачуваною та схильною до конфліктів. Інують механізми впливу на безконфліктне спілкування в трудовій діяльності, серед яких варто виділити такі як [4]:

1. Регуляція емоцій: вміння усвідомлювати свій стан і коригувати його.

2. Активне слухання: концентрація на співрозмовнику, а не на власних емоціях.

3. Невербальні сигнали: міміка, тон голосу, жести можуть

посилювати або знижувати напругу.

4. Емоційний інтелект (EQ): здатність розпізнавати емоції інших і відповідати адекватно.

Психологічний аспект впливає на процес спілкування на різних рівнях. Від самого початку комунікації, коли ми вибираємо спосіб вираження своїх думок та почуттів, до взаємодії з іншою людиною, коли ми сприймаємо інформацію та реагуємо на неї. Психологічний аспект також визначає нашу здатність до спілкування, наші комунікативні навички та нашу готовність слухати та розуміти інших [5].

Отже, психоемоційний стан – ключовий чинник у формуванні конструктивної та безконфліктної взаємодії людей один з одним та формування комунікацій у соціумі. Контроль власних емоцій і розвиток емоційного інтелекту дозволяють зменшити кількість конфліктів у професійному й особистому спілкуванні. Безконфліктна комунікація є важливим аспектом успішної міжособистісної взаємодії, який забезпечує гармонійні трудові відносини та ефективну співпрацю. Вона базується на психологічних механізмах спілкування, емоційному інтелекті, навичках активного слухання та асертивної поведінки. Безконфліктні трудові комунікації – це ключовий інструмент стабільності, продуктивності та довіри в організації. Вони формують позитивний соціально-психологічний клімат, знижують ризик конфліктів і сприяють ефективному розвитку трудових колективів.

Список посилань:

1. Гончарук Н. М., Онуфрієва Л. А. Психологічний аналіз

рівнів побудови комунікативних дій. Psycholinguistics. Психолінгвістика. Вип. 24 (1). 2018. С. 97–117.

2. Кадолба Т., Шаповал І. Комунікативна компетентність як професійно важлива якість особистості психолога. Кривий Ріг: Вид-во КДПУ, 2021. С. 7–63.

3. Карпюк Ю. Я. Комунікативна толерантність як детермінанта професійної компетентності сучасного психолога. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 5. Т. 1. С. 94–99.

4. Полторак А. С. Позитивна психологія як інструмент мотивації персоналу підприємств. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics».* №38. 2023. С. 132-138.

5. Якимчук О. Психологічні особливості професійного вигорання особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки,* 16(61), 10. 2021.

Чмут К.М., здобувачка вищої освіти 3 курсу на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник **–** Чудик-Білоусова Н. І., к.ю.н. доц. завідувач кафедри соціального забезпечення Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Еволюція законодавства про соціальне забезпечення в Україні є багатогранним і складним процесом, який точно відображає фундаментальні зміни в її соціально-економічній та

політичній сферах. Цей шлях розпочався з радянської моделі універсального державного забезпечення, перейшов через кризовий перехідний період, позначений спробами адаптації до ринкової економіки, і врешті-решт призвів до становлення сучасної багаторівневої системи соціального захисту громадян.

Історично цей розвиток характеризується неперервним пошуком оптимального балансу між фінансовою спроможністю держави, суспільними потребами та міжнародними нормами, охоплюючи ключові реформи пенсійної системи, запровадження нових видів соціальної допомоги та соціальних послуг, а також вдосконалення механізмів соціального страхування. Тому дослідження цієї еволюції має критичне значення для глибокого розуміння поточної архітектури соціального захисту та прогнозування векторів її майбутнього розвитку.

Українська система соціального забезпечення — це комплекс державних гарантій, створений на основі Конституції та спеціального законодавства, мета якого полягає у організації матеріальної підтримки осіб та в наданні їм соціальних послуг для захисту від соціальних ризиків, підтримки мінімального рівня життя та забезпечення соціальної справедливості [1, с.96-97].

Еволюція законодавства про соціальне забезпечення в Україні є складним і багатогранним процесом, який точно відображає історичні, політичні та економічні трансформації держави. Цей розвиток логічно структурується в кілька ключових етапів, кожен з яких був відзначений формуванням нових концепцій та нормативно-правових документів у сфері соціального захисту [2, с.44].

Історично українське законодавство про соціальне забезпечення успадкувало від УРСР централізовану систему, яка базувалася на державному патерналізмі та універсальності гарантій, де державні пенсії та допомоги фінансувалися переважно з державного бюджету та тісно інтегрованих до нього фондів соціального страхування. Ця розгалужена модель, що покривала пенсії за віком, інвалідністю, втратою годувальника, а також виплати у зв'язку з непрацездатністю, вагітністю та пологами, мала суттєві вади: недостатні розміри виплат, розмитість меж між соціальним страхуванням і допомогою, а також слабку залежність пенсії від фактичного трудового внеску.

З моменту здобуття незалежності в Україні розпочався етап національного державотворення у соціальній сфері, ключовими віхами якого стало прийняття в 1991 році Закону «Про пенсійне забезпечення» [3] та у 1999 році Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [4], що ознаменувало поступовий відхід від виключно державного фінансування до страхових принципів і забезпечення чіткого розмежування між власне соціальним страхуванням (пенсійним, на випадок безробіття тощо) та соціальною допомогою (адресні виплати малозабезпеченим). Попри значні економічні труднощі пенсійна реформа 2003 року (Закон «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [5]) стала спробою юридичного закріплення трирівневої системи (солідарний, обов'язковий накопичувальний, добровільний недержавний) та посилення зв'язку між розміром пенсії та сплаченими внесками завдяки впровадженню страхового стажу та індивідуальних рахунків, паралельно з чим було

започатковано адресну соціальну допомогу малозабезпеченим. На сучасному етапі еволюція законодавства відбувається під впливом військових та економічних викликів та євроінтеграційних процесів, що вимагає постійної адаптації і проявляється у подальшому удосконаленні пенсійних правил (зростання вимог до стажу, скасування «спецпенсій»), реформуванні соціальних послуг, монетизації пільг та субсидій, а також цифровізації сфери.

Законодавство про соціальне забезпечення в Україні – це комплексна, багаторівнева система нормативних актів, що регулює відносини щодо матеріального забезпечення та соціальних послуг особи у законодавчо визначених випадках: непрацездатність, безробіття, старість, інвалідність, втрата годувальника, потреба у медичній допомозі, а також у зв'язку з батьківством і вихованням дітей. Її конституційною основою є стаття 46 Конституції України [6], яка гарантує право на соціальний захист і достатній життєвий рівень. Ключовий рівень системи формують спеціальні закони, зокрема щодо загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, загальнообов’язкового державного соціального страхування, загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, надання державної соціальної допомоги для різних категорій, надання базової соціальної допомоги, соціальних послуг та пільг для визначених категорій.

Підзаконні нормативні акти переважно деталізують умови та порядок реалізації соціальних програм, призначення пенсій, виплат та надання послуг та зпабезпечують функціонування механізмів забезпечення соціальної справедливості та підтримки [7, с.269-270] насамперед соціально вразливих категорій.

Основними стратегічними завданнями сьогодні залишаються забезпечення фінансової стійкості системи соціального забезпечення в цілому та пенсійної системи зокрема (впровадження накопичувального рівня), боротьба з бідністю, посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб і ветеранів та гармонізація національних стандартів соціальної підтримки з європейськими для досягнення максимальної справедливості та адресності [8, с.577].

Отже, система соціального забезпечення України є конституційно гарантованим комплексом правових норм та інститутів, спрямованих на матеріальну підтримку громадян і надання соціальних послуг для захисту від визначених соціальних ризиків (непрацездатність, старість, безробіття тощо) і забезпечення мінімального рівня життя та соціальної справедливості. Її законодавча база є багаторівневою та динамічною та включає спеціальні закони про обов'язкове державне соціальне страхування (пенсійне, на випадок безробіття та інші), державну соціальну допомогу) та підзаконні акти, що разом формують механізм реалізації соціальних прав. Еволюційний шлях цього законодавства розпочався від державно-патерналістської спадщини УРСР та продовжується досі шляхом впровадження нових принципів організації та надання соціального забезпечення, зазнає трансформацій через впровадження воєнного стану та декларує посилення адресності, справедливості та фінансової стійкості для потенційних отримувачів соціальної підтримки.

Тому на сучасному етапі оновлення механізмів правового

регулювання ключовими викликами для формування системи законодавства із соціального забезпечення залишаються: посилення стійкості та фінансової спроможності пенсійної системи, створення умов для впровадження накопичувального рівня пенсійної системи, посилення гарантій задля ефективного соціального захисту для осіб, постраждалих від військових дій та завершення процесів гармонізації стандартів із європейськими вимогами.

Список посилань:

1. Боднарчук О.Г., Теоретична сутність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»: окремі дискусійні питання. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 4. С.96-99.

2. Наливайко, І.О. Еволюція соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України: сучасні виклики та перспективи. Аналітично-порівняльне правознавство Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 5. С.42–47.

3. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text

4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text

5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text

6. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

7. Соціальне забезпечення в Україні: навч. посібник кол. авторів; за ред. А.Я. Кузнєцової, З.Е. Скринник, Л.К. Семів. Львів. Університет банківської справи, 2021. 547 с.

8. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навчальний посібник. Б. І. Сташків. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.

Авраменко М.Д. здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти юридичного факультету Національного Університету «Запорізька політехніка»
Науковий керівник – Максакова Р.М., в.о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка», м.Запоріжжя

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ ПРОЦЕДУРНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ

Центральні органи виконавчої влади України (далі – ЦОВВ) є основною, невіддільною ланкою виконавчої гілки влади, яка функціонує під загальним керівництвом Кабінету Міністрів України (далі – КМУ). Їхня сутність розкривається через ключові функції, де пріоритетною є нормотворча (підзаконна) діяльність, що перетворює їх з простих виконавців на активних суб'єктів формування законодавства та юридичної практики [1].

Правові принципи діяльності ЦОВВ, засновані на конституційному принципі законності, наразі перебувають у стані глибокої трансформації під дією трьох потужних драйверів: європейської інтеграції (яка вимагає впровадження принципів SIGMA та субсидіарності й перетворює їх на юридично обов'язкові умови), цифрової трансформації (як інструменту модернізації та антикорупції) та безпекових викликів. Останні створили унікальну

колізію, змусивши ЦОВВ повернутися до вимушеної централізації (через військові адміністрації), що вступає у пряму напругу зі стратегією децентралізації [2].

Порядок утворення, реорганізації та ліквідації ЦОВВ належить до повноважень КМУ. Однак, слід звернути увагу на суттєву проблему: організаційна архітектура виконавчої влади часто формується ситуативно, у відповідь на поточні політичні виклики, а не на основі довгострокового функціонального аналізу. При цьому інституційна спроможність апарату критично залежить від якості процедур конкурсного відбору та оцінки доброчесності вищого корпусу держслужби [1, 3].

Ключовою в процедурно-правовому механізмі є модель взаємодії, за якою діяльність агентств, служб та інспекцій спрямовується і координується КМУ через відповідного міністра. Така процедура, закріплена законом та Регламентом КМУ, перетворює міністра на єдиний фільтр та гаранта єдності державної політики, оскільки підпорядковані органи подають свої ініціативи Уряду виключно через нього.

В умовах сьогодення практична реформа (реорганізація та ліквідація ЦОВВ) стикається з численними проблемами й часто критикується як формальна «зміна вивісок», що не вирішує змістовних проблем, як-от дублювання функцій. На наш погляд, ці збої спричинені процедурною колізією між цілями Стратегії реформування та застарілим, громіздким Регламентом КМУ, а також системною фрагментацією та інституційною інерцією. Фундаментальною проблемою реформи залишається ризик її імітації всупереч європейським принципам меритократії [4].

Сучасна система контролю за діяльністю ЦОВВ (внутрішній, парламентський, громадський та судовий) страждає від фрагментарності та недостатньої координації. Ключову роль у ній відіграє судовий контроль, особливість якого полягає в тому, що адміністративні суди перевіряють не лише відповідність актів ЦОВВ закону, але й суворе дотримання процедури їх ухвалення. Попри це, практична ефективність судового контролю залишається низькою, що підриває довіру до нього, зокрема з боку інвесторів.

Реформа у сфері адміністративних послуг зосереджена на розв'язанні процедурної проблеми «єдиного вікна» через цифровізацію (Портал «Дія»), а в умовах війни ця цифрова платформа трансформувалася зі зручного сервісу на критичний інструмент «цифрової стійкості» та національної безпеки, дозволивши ЦОВВ оперативно надавати життєво важливі послуги (як-от «єВідновлення»). Водночас що стосується повної інтеграції реєстрів, то з ухваленням Розпорядження КМУ № 1153-р наприкінці 2025 р. ця проблема перейшла у стадію технічної реалізації, проте актуальною залишається потреба у забезпеченні прозорості складних, неавтоматизованих процедур (наприклад, мобілізації) [5].

З огляду на виявлені проблеми організації діяльності ЦОВВ в умовах воєнного стану та європейської інтеграції вбачається доцільним зосередити зусилля на вдосконаленні їх процедурно-правового механізму, зокрема: привести Регламент КМУ у відповідність до Стратегії реформування, усунувши застарілі та надмірно бюрократизовані процедури; посилити інституційну спроможність процедур конкурсного відбору та оцінки доброчесності вищого корпусу держслужби; на законодавчому рівні

запровадити механізми ефективної співдії (взаємного контролю) ЦОВВ, який би передбачав, що діяльність центральних органів виконавчої влади має ґрунтуватися на засадах ефективної співдії, спрямованої на оптимізацію управлінських процесів, забезпечення організаційної гнучкості, подолання проявів бюрократизму та усунення процесуальної застарілості нормативного регулювання [3, 4]. Водночас основними інструментами забезпечення ефективної співдії центральних органів виконавчої влади слід визначити:

1) пріоритетність цифрової взаємодії та повна взаємна сумісність державних реєстрів, що унеможливлює витребування інформації та документів, які вже наявні в інших державних органах;

2) застосування принципу мовчазної згоди під час процедур міжвідомчого погодження проєктів актів, за яким проєкт вважається погодженим без зауважень, якщо заінтересований центральний орган виконавчої влади у встановлений скорочений строк не надав обґрунтованих заперечень по суті проєкту;

3) запровадження механізму системного перегляду та/або скасування застарілих та/або неефективних підзаконних актів центральних органів виконавчої влади, що створюють надмірне бюрократичне навантаження.

Перспективи подальших досліджень та законодавчих ініціатив вбачаються у розробці правових засад адаптивного управління в системі ЦОВВ та правового регулювання інтеграції штучного інтелекту в адміністративні процедури.

Список посилань:

1. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від

17.03.2011 р. № 3166-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17 (дата звернення: 04.11.2025).

2. OECD. The Principles of Public Administration. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: https://doi.org/10.1787/7f5ec453-en (дата звернення: 06.11.2025).

3. Starodubtsev O., Matushkin O., Feshchenko B. Integrity Assessment and Senior Civil Service Recruitment in Ukraine. A Study on Transparency, Ethical Evaluation, and Merit-Based Selection for Category A Positions. Kyiv, 2025. 110 p.

4. Дерець В.А. Необхідність удосконалення законодавчого регулювання функціонування Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Правові засади організації та здійснення публічної влади: зб. тез VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 16 травня 2025 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 110–112.

5. Mamediieva G., Moynihan D. Digital Resilience in Wartime: The Case of Ukraine. Public Administration Review. 2023. Vol. 83. URL: https://doi.org/10.1111/puar.13742 (дата звернення: 06.11.2025).

Безсонов Ю.К. здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти юридичного факультету
Національного університету «Запорізька політехніка»
Науковий керівник — Максакова Р.М., в.о. завідувача кафедри
конституційного, адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»,
м.Запоріжжя

ЗАКОНОПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІТЕТІВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Законопроектна діяльність парламентських комітетів є одним із ключових елементів законодавчої функції Верховної Ради України, що безпосередньо впливає на якість, ефективність і стабільність національної правової системи.

Законопроектна функція парламентських комітетів ґрунтується на положеннях ст. 12 Закону України «Про комітети Верховної Ради України», згідно з яким комітети здійснюють розробку проєктів законів та інших актів Верховної Ради – ця функція є основною формою реалізації компетенції комітетів, адже саме вони забезпечують попередній фаховий відбір, аналіз і опрацювання законодавчих ініціатив, що надходять до парламенту [1].

Сутність законопроектної функції полягає не лише у створенні тексту законопроекту, але й у проведенні науково-дослідної роботи, аналізі практики правозастосування, порівнянні із зарубіжним досвідом, визначенні правових, економічних і соціальних наслідків запропонованих рішень. Н. Л. Омельченко зазначає, що ефективність законодавчої функції парламенту безпосередньо залежить від якості попереднього розгляду

законопроектів комітетами, оскільки саме вони виступають основною аналітичною та консультативною ланкою парламенту [2, с 16].

Комітети мають право самостійно ініціювати розробку законопроектів або здійснювати їх підготовку на основі доручень Верховної Ради, звернень суб'єктів законодавчої ініціативи та результатів парламентських слухань. Важливою передумовою ефективної нормотворчої діяльності є залучення до роботи над законопроектами науковців, фахівців, експертів, а також представників органів виконавчої влади.

Наукове опрацювання проекту закону включає обґрунтування необхідності прийняття акта, визначення мети, завдань і принципів правового регулювання, аналіз чинного законодавства та зарубіжного досвіду. Як зазначає М.В. Развадовська, у процесі внутрішньоорганізаційної діяльності парламенту ключовим завданням є узгодження політичних і правових аспектів проекту, що забезпечується саме через фахову діяльність комітетів [3, с 18].

Попередній розгляд законопроектів є центральним етапом у законодавчій процедурі, адже саме на цьому рівні комітети здійснюють перевірку проєкту на відповідність Конституції України, чинним законам, нормам законодавчої техніки, а також його узгодженість із іншими нормативними актами.

Згідно з ч. 2 ст. 93 Регламенту Верховної Ради України, профільний комітет проводить попередній аналіз законопроекту, готує висновки щодо його доцільності та відповідності законодавству [4]. За результатами розгляду комітет може

рекомендувати Верховній Раді прийняти законопроект у першому читанні, відхилити його або направити на доопрацювання.

Отже, розробка та попередній розгляд законопроектів у комітетах Верховної Ради України становлять одну з найважливіших стадій законодавчого процесу. Саме на цьому етапі забезпечується наукова обґрунтованість, системність і якість майбутніх нормативно-правових актів. Комітети виступають ключовою ланкою між законодавчою ініціативою та ухваленням закону, а їх ефективна діяльність є запорукою стабільного розвитку правової системи держави.

Список посилань:

1. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр

2. Омельченко Н. Л. Конституційно-правові основи законодавчої функції Верховної Ради України: автореф. дис.: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2011. 18 с.

3. Развадовська М. В. Внутрішньоуправлінська діяльність Верховної Ради України (організаційно-правові засади): автореф. дис: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 20 с.

4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text

Біла О.О., здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня
юридичного факультету Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Присяжна А.В., доц., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницькогоуніверситету
управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ В ЗАХИСТІ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Неповнолітні особи, як соціально вразлива категорія громадян, потребують особливої підтримки з боку держави, оскільки вони не можуть повною мірою реалізовувати свої права та відстоювати власні інтереси у зв'язку з віковими та психофізіологічними особливостями. Особливо це стосується тих дітей, які опинились в складних життєвих ситуаціях чи мають проблеми із законом. Тому забезпечення прав та інтересів неповнолітніх є одним із пріоритетних напрямів державної політики, що здійснюється через уповноважені державні інституції, серед яких важливу роль відіграють органи прокуратури.

Слід зауважити, що прокуратура володіє колом повноважень, реалізація яких передбачає участь у кримінальних провадженнях, пов'язаних із неповнолітніми. Так, відповідно до пункту 1 статті 131^1 Конституції України саме на прокурорські органи покладається функція підтримання публічного обвинувачення в суді, зокрема і щодо осіб, що не досягли повноліття [1]. Порядок кримінального провадження стосовно неповнолітніх здійснюється з урахуванням особливостей, передбачених главою 38 КПК України.

Згідно частини 2 статті 484 КПК України в ході кримінального провадження особи, що беруть у ньому участь, в тому числі й прокурор, повинні здійснювати процесуальні дії у спосіб, який найменш порушує звичний уклад життя неповнолітнього, враховувати його вікові та психологічні особливості, а також вживати інших заходів, спрямованих на уникнення негативного прояву на неповнолітнього [2].

Таке виокремлення особливостей зумовлене насамперед тим, що неповнолітні особи через свій вік фактично обмежені в правосуб'єктності, що потребує додаткового механізму захисту їх прав і законних інтересів [3, с. 229]. Для реалізації цього механізму наказом Генерального прокурора » від 14 лютого 2020 року № 90 «Про вдосконалення організації діяльності органів прокуратури у сфері захисту прав дітей та протидії насильству» було запроваджено інститут ювенальних прокурорів.

Як визначає Ольшанецький І.В., «ювенальний прокурор» – це спеціально визначений у структурі органів прокуратури України суб'єкт, діяльність якого спрямована на захист законних прав, свобод та інтересів неповнолітніх [4, с. 49].

На сучасному етапі нормативне регулювання діяльності ювенальних прокурорів здійснюється відповідно до наказу Генерального прокурора від 4 листопада 2020 року №509 «Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству».

Згідно з цим нормативним актом, прокурори, уповноважені на здійснення функцій у сфері захисту прав і свобод дітей, беруть участь у кримінальних провадженнях, що стосуються охорони

дитинства, у яких неповнолітня особа виступає потерпілим чи є особою, чиї права та інтереси порушено або існує ризик їх порушення внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Крім того, участь ювенальних прокурорів передбачена у випадках, коли кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, серед яких хоча б одна є неповнолітньою, а також у справах, що стосуються осіб, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність [5].

Варто зазначити, що ювенальні прокурори здійснюють широкий спектр функцій, що включає організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, контроль за проведенням слідчих (розшукових) дій, а також підтримання публічного обвинувачення у справах, які стосуються осіб, що не досягнули повноліття. До того ж вони забезпечують нагляд за додержанням законності під час виконання судових рішень у кримінальних справах та застосування інших примусових заходів, пов'язаних з обмеженням особистої свободи дітей [5].

Особливу увагу слід приділити питанню представництва інтересів неповнолітніх. Згідно з положеннями вищезазначеного наказу, ювенальні прокурори наділені повноваженнями здійснювати представницьку діяльність у сфері охорони дитинства, спрямовану на захист інтересів держави з метою створення належних умов для повноцінного життя, гармонійного виховання, розвитку дітей та реалізації їхніх прав [5].

Водночас аналіз конституційних змін, внесених у 2016 році, свідчить, що стаття 131^1 Конституції України не передбачає такої функції прокуратури як здійснення представництва інтересів

громадянина в суді, що вказує на наявність правової колізії, яка потребує подальшого нормативного врегулювання.

Отже, можна зробити висновок, що органи прокуратури є невіддільною складовою механізму захисту прав та інтересів неповнолітніх. Інститут ювенальної прокуратури забезпечує ефективну реалізацію державної політики у сфері охорони дитинства, спрямованої на дотримання принципів гуманізму, справедливості та пріоритету найкращих інтересів дитини.

Список посилань:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30, Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 17.10.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 17.10.2025).

3. Мерімеріна І.О. Реалізація повноважень прокурора під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 228-234.

4. Ольшанецький І.В. Ювенальна юстиція: проблеми законодавчого врегулювання її органів в Україні (ювенальний суддя, прокурор, слідчий, адвокат). *Правова держава.* № 37. С. 45-56.

5. Про особливості виконання функцій прокуратури з питань

захисту інтересів дітей та протидії насильству: наказ Генерального прокурора від 04.11.2020 р. № 509. База даних «Законодавство України». Офіс Генерального прокурора. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0509905-20#Text (дата звернення: 17.10.2025).

Гусач С.О., аспірант Національного університету «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник – Удовенко Ж.В., доц. кафедри кримінального та кримінального процесуального права Національного університету «Києво-Могилянська академія», м. Київ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ГАРАНТІЙ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ

Засада презумпції невинуватості та питання її дотримання не перший рік перебуває в центрі уваги як української спільноти правників, так і міжнародної.

Зокрема, цим питанням займалися А.Г. Гаркуша, А.Р. Марченко, В.П. Любавіна, Л.Ю. Пустовой, В.А. Завтур, Д.Л. Аббасова, О.М. Федорів, Д.М. Навальний, Д.О. Гребенюк, С.М. Ісланкін, Д.В. Койнаш, В.М. Федченко та інші, також дослідженням зазначеного предмета займалися й міжнародні вчені, зокрема А. Петреа, С. Лафранс та інші.

Водночас, жодним чином не применшуючи вклад зазначених дослідників у розвиток науки та аналіз проблем застосування засади презумпції невинуватості, слід звернути увагу на те, що проблемні питання її застосування продовжують породжувати

широкі дискусії в наукових колах. Свідченням цьому є численні комплексні наукові роботи, щодо питань додержання презумпції невинуватості в кримінальному провадженні та поза його межами. Зокрема, це дисертації О. В. Бойка «Право на справедливий судовий розгляд у кримінальному судочинстві України» (2021), Д. Л. Аббасової «Правове забезпечення та реалізація етичних норм у кримінальному процесі України» (2023), О. Г. Журавльова «Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні» (2024), В. В. Ювшина «Забезпечення прав і свобод підозрюваного на стадії досудового розслідування» (2025).

До того ж, варто зауважити, що дослідження презумпції невинуватості у кримінальному провадженні (ст. 62 Конституції України, ст. 17 КПК України, п. 2 ст. 6 ЄКПЛ) є актуальним і не обмежується лише теоретичною цінністю. Презумпція невинуватості вимагає не лише формального декларування, а й щоденного практичного підтвердження з боку всіх учасників кримінального провадження: від слідчих, які збирають докази, до суддів, які ухвалюють рішення на підставі цих доказів. Дослідження зазначеного питання необхідне для розробки чітких критеріїв, що мінімізують ризик упередженості та забезпечують дійсну рівність сторін.

В умовах воєнного стану презумпція невинуватості перетворилася на лакмусовий папірець стійкості правової системи та здатності держави підтримувати верховенство права навіть у період найбільших випробувань. Збереження презумпції невинуватості – це не лише захист окремої особи, а й забезпечення

допустимості всіх зібраних доказів. Будь-яке порушення цієї засади унеможливлює справедливе правосуддя, особливо під час розслідування воєнних злочинів, які мають міжнародний резонанс.

Водночас, зазначена засада є не лише суто кримінальною процесуальною засадою, яка обмежується виключно кримінальним провадженням.

У своєму рішенні від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 Конституційний Суд України зазначив [1], що конституційний принцип презумпції невинуватості є багатоаспектним, діє на всіх стадіях кримінального провадження та навіть після його завершення, адже його сутність полягає в тому, що презумпція стосовно непричетності особи до вчинення кримінального правопорушення має універсальний характер, поширюється на всі сфери суспільного життя особи та діє доти, доки її не спростовано належним чином, тобто, за приписами статті 62 Конституції України, у законному порядку й обвинувальним вироком суду.

У розумінні зазначених конституційних приписів метою презумпції невинуватості є захист особи, стосовно якої здійснюється/здійснювалось кримінальне провадження, від будь-яких виявлених у зв'язку із цим форм осуду від публічної влади, унаслідок чого піддано сумніву непричетність такої особи до вчинення кримінального правопорушення, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

За частиною 1 статті 62 Конституції України лише обвинувальний вирок суду є тим судовим актом, у якому повинна бути встановлена винуватість особи у вчиненні кримінального

правопорушення. Тож інші акти публічної влади не можуть містити жодних позицій щодо винуватості особи, навіть у вигляді припущень стосовно такої винуватості.

Аналогічно й Конституційний Суд Литовської Республіки у своїй практиці, зокрема у постанові від 27 червня 2016 року № KT19-№ 10/2016, доходить до висновку, що презумпцію невинуватості не можна тлумачити суто лінгвістично, тобто як таку, що стосується виключно вчинення правосуддя у кримінальному провадженні [2]. Водночас практика ЄСПЛ (наприклад, справа *«Allen проти Сполученого Королівства»)* підтверджує, що публічні заяви посадових осіб про вину до винесення вироку є порушенням презумпції невинуватості [3].

Презумпція невинуватості, має ширший зміст, тому її не можна пов'язувати лише з кримінальними правовими відносинами. Це підтверджується висновками Суду у справах «Šikić проти Хорватії», № 9143/08, § 47, рішення від 15 липня 2010 року, та «Vanjak проти Хорватії», № 29889/04, § 41, рішення від 14 січня 2010 року, про те, що коли кримінальне провадження закривається, презумпція невинуватості повинна бути забезпечена в будь-якому іншому провадженні будь-якого характеру. Особливо важливо, щоб державні органи та їх посадові особи дотримувалися презумпції невинуватості, утримувалися від поводження з особою як зі злочинцем, доки особу не буде визнано винною у вчиненні злочину рішенням суду, що набрало законної сили, та відповідно до процедури, встановленої законом [4, 5].

До того ж, відповідно до спеціального Дослідження Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська

Комісія) «Мірило правовладдя», не повинен чинитись ненавмисно чи навмисно вплив з боку інших гілок влади на компетентний судовий орган шляхом висловлення заздалегідь своєї оцінки фактів судового рішення. Те саме стосується й певних приватних джерел думки, зокрема медійних [6].

Водночас, сучасна правозастосовна практика України засвідчує поступову девальвацію цієї засади, яка проявляється не лише у межах кримінального провадження, а й поза ним – у суміжних правових інститутах.

Зокрема, яскравим прикладом такого порушення є національна практика дисциплінарних органів щодо незастосування засади презумпції невинуватості у дисциплінарних провадженнях щодо суддів, що проявляється, зокрема, в покладенні на суддю обов'язку доводити свою невинуватість (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 червня 2021 року у справі № 11-396сап20) [7], а також притягненні його до відповідальності на основі доказів, які не перевіряються дисциплінарним органом на предмет їх допустимості та достовірності (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 квітня 2024 року у справі № 990SCGC/1/24 (провадження № 11-1сап24)) [8].

Подібна практика є небезпечним інституційним відхиленням, адже вона підриває саму сутність презумпції невинуватості, перетворюючи її з універсальної гарантії на декларативний постулат, дію якого можна обійти шляхом ініціювання «паралельних» процедур.

При цьому, прийняття в межах таких «паралельних»

проваджень рішень на підставі матеріалів кримінального провадження хоча й формально не містить порушень КПК України, але фактично створюють суспільне враження про доведеність вини особи, що, своєю чергою, зважаючи на усталену практику Європейського суду з прав людини (рішення по справах «Грабчук проти України», «Allen проти Сполученого Королівства», «Корбан проти України») уже свідчить про порушення презумпції невинуватості [9, 3, 10].

Тож слід констатувати, що попри численну кількість наукових робіт, невирішеними залишається багато питань, що потребують теоретичного дослідження, зокрема, відсутнім залишається комплексний аналіз проблем дотримання засади презумпції невинуватості в межах кримінального провадження, що вкотре підкреслює наявність об'єктивної потреби у науковому переосмисленні меж дії та змісту презумпції невинуватості в системі кримінального процесуального права України й у суміжних правових процедурах. При цьому, необхідним є також вироблення дієвих механізмів недопущення подальшого порушення гарантій таких осіб.

Список посилань:

1. Рішення Конституційного Суду України від 08.06.2022 у справі № 3-р(II)/2022.

2. Рішення Конституційного Суду Литовської Республіки від 27.06.2016 у справі № KT19-№ 10/2016.

3. Рішення Європейського суду з прав людини від 12.07.2013 у справі «Allen проти Сполученого Королівства» (Заява № 25424/09).

4. Рішення Європейського суду з прав людини від 15.07.2010 у справі «Šikić проти Хорватії» (Заява № 9143/08).

5. Рішення Європейського суду з прав людини від 14.01.2010 у справі «Vanjak проти Хорватії» (Заява № 29889/04).

6. Документ Венеційської комісії Мірило правовладдя «Rule of Law Checklist» схвалено на 106-му пленарному засіданні Комісії (Венеція, 11-12 березня 2017 року).

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.06.2021 у справі № 11-396сап20.

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.04.2024 у справі № 990SCGC/1/24 (провадження № 11-1сап24).

9. Рішення Європейського суду з прав людини від 21.09.2006 у справі «Грабчук проти України» (Заява № 8599/02).

10. Рішення Європейського суду з прав людини від 09.12.2019 у справі «Корбан проти України» (Заява № 26744/16).

Ільєнков А.Д., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – Валєєв Р.Г., доц. кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро

АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Реформування поліції України є однією з складових ширшої державної політики з модернізації сектору безпеки та оборони,

спрямованої на інтеграцію в європейський правовий простір та утвердження демократичних стандартів публічного управління. Після Революції Гідності 2014 року та ухвалення Стратегії реформування органів внутрішніх справ особливу актуальність набуло наближення діяльності Національної поліції до стандартів ЄС та Ради Європи, що ґрунтуються на пріоритеті прав людини, верховенстві права, прозорості, підзвітності та сервісній моделі взаємодії з населенням. Європейські партнери неодноразово підкреслювали, що успішна трансформація системи правопорядку є умовою зміцнення демократії, запобігання корупції та формування довіри суспільства до державних інституцій.

Воєнний час певним чином змінює пріоритети діяльності державного апарату, висуваючи на перший план забезпечення національної безпеки України. Проте євроінтеграційне реформування державного апарату також залишається важливим компонентом соціального розвитку та буде лише набирати актуальності.

Одним із напрямів реформ стала зміна моделі функціонування поліції – від каральної та адміністративно-командної до сервісно-орієнтованої, що відповідає «моделі демократичної поліцейської діяльності» (democratic policing) та community policing – моделі поліцейської діяльності, орієнтованої на потреби територіальних громад [4]. Ці підходи передбачають пріоритет пропорційності, мінімізації насильства, проактивності дій, дотримання прав людини під час поліцейських заходів, підтримання партнерства з місцевими громадами та прозорої системи підзвітності. У цьому контексті Україна впровадила низку

нормативних змін, серед яких Закон України «Про Національну поліцію» 2015 року, що закріпив принципи відкритості, законності, поваги до честі й гідності особи, політичної нейтральності та орієнтації на потреби суспільства [3, с. 114].

Не менш важливим елементом адаптації до європейських стандартів стало врегулювання питань професійної підготовки персоналу та створення нової системи кадрового менеджменту. ЄС у своїх рекомендаціях, зокрема у документах Європейської поліцейської служби (Europol), підкреслює значення високих компетентностей працівників поліції, зокрема у сферах комунікації, деескалації конфліктів, гендерної чутливості, реагування на домашнє насильство, а також протидії торгівлі людьми та кіберзлочинності. Україна поступово модернізує навчальні програми, впроваджуючи модулі з прав людини, стандартів ЄСПЛ, алгоритмів роботи в умовах воєнного стану, процедур належної фіксації правопорушень та комунікації з вразливими групами населення [1].

Важливою складовою є також боротьба з корупцією та підвищення підзвітності поліції перед суспільством. Європейські стандарти, зокрема Кодекс поведінки правоохоронних органів Ради Європи та стандарти GRECO, наголошують на необхідності незалежних механізмів контролю за діями поліції. У цьому напрямі в Україні запроваджені інституційні механізми внутрішньої безпеки, дисциплінарні комісії, громадські ради, а також практики публічної звітності та електронної взаємодії з громадянами через цифрові платформи. Проте проблеми залишаються, зокрема щодо надмірної бюрократизації процедур, нерівномірного рівня

доброчесності в регіонах та недостатньої автономності наглядових органів.

Особливої ваги набуло реформування сектору безпеки після початку повномасштабної агресії рф у 2022 році. Воєнний стан висунув нові вимоги до поліції: забезпечення громадського порядку під час масових переміщень цивільних, протидія диверсійним групам, участь у територіальній обороні, криміналістичне документування воєнних злочинів, евакуаційні та гуманітарні операції. Адаптація до стандартів ЄС у цій сфері означає імплементацію підходів цивільного кризового менеджменту, співпраці з КМЄС, застосування стандартів Європейського кодексу поліцейської етики в умовах надзвичайних ситуацій [2].

Реформування також пов'язане з цифровізацією діяльності поліції відповідно до європейських вимог кібербезпеки та захисту персональних даних. Упровадження Єдиної інформаційної системи МВС, автоматизованих баз даних, електронних протоколів, відеофіксації поліцейських дій та body-cam має забезпечити прозорість процедур, мінімізувати корупційні ризики та сприяти підвищенню довіри до правоохоронних органів. Ці кроки також відповідають стандартам ЄС щодо належного управління інформацією та дотримання GDPR-подібних практик [4, с. 12].

Отже, реформування поліції України в контексті адаптації до стандартів Європейського Союзу є комплексним процесом, що охоплює інституційні, кадрові, етичні, правові та технологічні аспекти. Попри значний прогрес, перед Україною стоять виклики: неповна імплементація європейських стандартів на регіональному рівні, нестача ресурсів у воєнний час, відповідність практики

застосування сили принципам ЄСПЛ та потреба в посиленні зовнішнього контролю. Проте рух у напрямі європейської інтеграції створює підґрунтя для формування в Україні сучасної, ефективної та демократичної поліції, орієнтованої на захист прав людини та забезпечення громадської безпеки.

Список посилань:

1. EU Advisory Mission Ukraine (EUAM Ukraine). Annual Report 2023. Brussels: EUAM, 2023. URL: https://www.euam-ukraine.eu (Дата звернення 27.11.2025)

2. European Code of Police Ethics: Recommendation Rec(2001)10 of the Committee of Ministers to Member States. Council of Europe, 2001.

3. Будяченко О. Міжнародно-правові аспекти інтеграції України до Європейського Союзу. *Social Development: Economic and Legal Issues* 1. 2025. С. 114-122.

4. Валєєв Р.Г. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду, як складова соціального розвитку держави. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 1 груд. 2023 р.)* / МВС України, ХНУВС, Наук. парк «Наука та безпека»; КМЄС. – Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 128-130

5. Дзюба М. А. Реформування правоохоронної системи україни в контексті запровадження міжнародного досвіду. *The XIX International scientific and practical conference «Science, modern technologies and humanity: problems, theories and thoughts», May. 2025*. С. 12-14.

Караман О.А. здобувач вищої освіти 4 курсу спеціальності 081 «Право» інституту права і безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – Риженко І.М., професор кафедри цивільно-правових дисциплін, к.ю.н., доцент інституту права і безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ м. Одеса

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ДОКАЗУВАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ФОРС-МАЖОРНОЇ ОБСТАВИНИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ

Запровадження воєнного стану в Україні стало чинником, який суттєво вплинув на правозастосовну практику, зокрема у сфері цивільних, господарських та трудових правовідносин. Однією з найбільш дискусійних є проблема кваліфікації воєнного стану як форс-мажорної обставини. Незважаючи на наявність загальних положень законодавства (зокрема, ст. 14^1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» [1] та положень Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [2]), судова практика свідчить про неоднозначність у підходах до визначення воєнного стану як підстави для звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань.

Проблемним залишається питання доказування наявності прямого причинно-наслідкового зв'язку між введенням воєнного стану та неможливістю виконання конкретного зобов'язання. Також відсутня єдність у застосуванні критеріїв форс-мажору в контексті воєнних дій, що призводить до суперечностей у судових рішеннях. Усе це зумовлює необхідність наукового аналізу сучасної судової практики, визначення підходів до кваліфікації воєнного стану як

форс-мажорної обставини та вироблення узгоджених правових критеріїв її доведення.

Відповідно до статті 617 ЦКУ «Особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [2]» відповідно більш чітке визначення непереборної сили або форс-мажору вказується в ч. 2, статті 14^1 ЗУ «Про торгово-промислові палати в Україні» з цього визначення ми хочемо виділити наступне «Форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлади, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо...[1]».

Зважаючи на це визначення у відповідності до ч.1 ст. 14^1 цього закону Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі обставини, чого на початку воєнного конфлікту вистачало для кваліфікації воєнного стану як форс-мажору, але з часом окремі недобросовісні сторони почали зловживати положеннями про форс-мажор, використовуючи факт бойових дій як формальну підставу для повного ухилення від виконання своїх зобов'язань. Це стало можливим через нечітке та недосконале формулювання поняття форс-мажорних обставин у договірних умовах.

Схожого висновку дійшов Верховний суд у постанові від 9 травня 2023 року у справі №903/573/22, в постанові вказано наступне «Сама по собі наявність форс-мажорних обставин, зокрема ведення бойових дій на території України, не є безумовною підставою ні для припинення зобов`язань, ні для звільнення від їх виконання. Судом має бути з`ясовано й перевірено причинно-наслідковий зв`язок між такими обставинами і неналежним виконанням зобов`язання у даному конкретному випадку [3]». З якого стає зрозуміло, що визнання воєнного стану форс-мажором з сторони Торгово-промислової палата України є недостатнім оскільки потребує встановлення відповідний вплив обставини на виконання зобов'язання. Водночас Верховний Суд звертає увагу, що навіть за відсутності сертифіката ТПП, отриманого в передбаченому законом порядку, сторона не позбавлена можливість доводити наявність форс-мажорних обставин іншими доказами, якщо інше не встановлено законом чи

договором [4, с. 12]. Відповідно до вказаного доказами можуть виступати: показання свідків, дані в електронному виді, містять інформацію про обставини, звіт експерта, що ґрунтується на спеціальних знаннях і містить висновки щодо певних питань у справі, Предмети матеріального світу, що містять інформацію які можуть підтвердити вплив воєнного стану на неможливість виконання зобов'язання

Отже, аналіз судової практики та доктринальних підходів свідчить, що воєнний стан сам по собі не може автоматично визнаватися форс-мажорною обставиною. Для звільнення сторони від відповідальності необхідно довести наявність прямого причинно-наслідкового зв'язку між запровадженням воєнного стану та неможливістю виконання конкретного зобов'язання. Сертифікат Торгово-промислової палати України може виступати важливим, але не єдиним доказом у таких справах. Водночас судова практика поступово формує більш зважений підхід, який вимагає індивідуального аналізу кожної ситуації, з урахуванням реального впливу воєнних дій на господарську чи іншу діяльність сторін. Це підкреслює потребу у вдосконаленні законодавчого визначення форс-мажорних обставин та уніфікації критеріїв їх доказування в умовах воєнного стану.

Список посилань:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 20.10.2025).

2. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр (дата звернення: 20.10.2025).

3. Постанова Верховного Суду від 09.05.2023 у справі № 903/573/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110825391 (дата звернення: 20.10.2025).

4. Кібенко О. Практика Верховного Суду щодо форс-мажору та істотної зміни обставин: презентація на XII Міжнародному судово-правовому форумі (м. Київ, 13–14 червня 2024 р.). URL: https://surl.li/vkcnhu (дата звернення: 20.10.2025).

Кожухова О.Т., курсантка 307-(ПД)-Бп навчального взводу факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Науковий керівник - Умрихіна І.О., доктор філософії, доцент, завідувач кафедри адм.-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність теми зумовлена зростанням загроз як міжнародного, так і внутрішнього характеру, що безпосередньо впливають на стабільність держави та безпеку її громадян. В умовах триваючої збройної агресії проти України, кіберзагроз, інформаційних атак та політичної нестабільності питання формування ефективної системи національної безпеки набуває особливого значення. Саме тому дослідження ролі органів державної влади у забезпеченні та зміцненні безпекової системи є надзвичайно важливим для вдосконалення державної політики.

За визначенням, яке дається у Законі, національна безпека – це така захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам України. Закон визначає пріоритети національних інтересів, об'єкти національної безпеки та суб'єкти, які зобов'язані її забезпечувати, основні напрями державної політики, повноваження та основні функції державних органів у сфері безпеки [1, с. 69].

Одним із головних представників державної влади в Україні є Президент, який відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності, цілісності та безпеки держави. Відповідно до статті 106 Конституції України, Президент є представником держави у міжнародних відносинах, забезпечує державну незалежність, національну безпеку та правонаступництво держави [2].

Це положення визначає Президента як суб'єкта стратегічного управління національною безпекою, який координує діяльність усіх гілок влади у цій сфері. Його повноваження охоплюють керівництво зовнішньою політикою, затвердження рішень Ради національної безпеки і оборони України, а також запровадження воєнного чи надзвичайного стану, що підкреслює його провідну роль у формуванні безпекової політики держави.

Органи державної влади, що діють у сфері національної безпеки, поділяються відповідно до статті 6 Конституції України на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Кожна з них виконує свої функції, спрямовані на захист суверенітету, територіальної цілісності та стабільності держави. Законодавча влада,

представлена Верховною Радою України, забезпечує нормативно-правове регулювання у сфері безпеки, визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, затверджує воєнний чи надзвичайний стан і здійснює парламентський контроль. Виконавча влада, до якої належать Президент України, Кабінет Міністрів, а також інші центральні органи, реалізує державну політику у сфері безпеки, організовує оборону, охорону громадського порядку та реагування на надзвичайні ситуації. Судова влада, у свою чергу, забезпечує захист прав і свобод людини від неправомірних дій органів держави та контролює законність застосування заходів примусу.Таким чином, система забезпечення національної безпеки є цілісною і базується на взаємодії всіх гілок влади, що гарантує ефективність державної політики у безпековій сфері.

Державна політика у сферах національної безпеки та оборони спрямована на захист різних рівнів безпеки. Згідно зі статтею 3 Закону України «Про національну безпеку України», це захист: людини і громадянина – життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території та навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій; української мови як державної, національної пам’яті Українського народу та культурної спадщини [3]. Удосконалення системи національної безпеки можливе через чітке розмежування повноважень органів державної влади та підвищення ефективності координації між ними.

Підсумовуючи, можна зазначити, що забезпечення національної безпеки України є складним комплексним процесом, у якому ключову роль відіграють органи державної влади. Президент, як головний представник держави, гарантує суверенітет та правонаступництво, а законодавча, виконавча та судова гілки влади виконують свої функції щодо захисту прав і свобод громадян, конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави. Державна політика у сфері національної безпеки спрямована на захист людини, суспільства, держави, території та культурної спадщини, що закріплено у статті 3 Закону України «Про національну безпеку України» і її ефективність залежить від чіткого розмежування повноважень та взаємодії між усіма органами влади.

Список посилань:

1. Лагодіна В. Національна безпека як зміст і мета державної політики України. *Правова інформатика*. 2007. №2 (14). С. 69-76.

2. Конституція України. Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141(з наступними змінами та доповненнями).

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241 (з наступними змінами та доповненнями).

Козак Д.Ю. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету транспорту та механічної інженерії
Науковий керівник – Рябих Н.В., доцент, к.ю.н., доцент кафедри права Луцького національного технічного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ: ВИКЛИК ДЛЯ ВИКОНАВЧОЇ ТА ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ

Розумні транспортні системи (далі – РТС) представляють собою сучасну концепцію, що об'єднує інноваційні інформаційні та комунікаційні технології з транспортною інфраструктурою. Цей комплексний підхід відіграє вирішальну роль у підвищенні рівня безпеки руху, максимізації ефективності перевезень та забезпеченні сталого розвитку транспортної галузі. Враховуючи поточні виклики, зокрема гостру потребу у відбудові та модернізації транспортної мережі, а також стратегічний курс України на європейську інтеграцію, впровадження РТС набуває особливої актуальності [1].

Стрімкий прогрес цифрових технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей та автоматизовані системи управління транспортними засобами, породжує значні правові та регуляторні питання [2]. Чинна законодавчо-нормативна база України не повною мірою враховує особливості функціонування РТС, що робить вкрай необхідним створення цілісного правового та інституційного каркасу для їх успішної інтеграції в національну систему транспорту. Запровадження РТС надає низку фундаментальних переваг:

- Зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод та загальне зміцнення безпеки на автошляхах.
- Раціоналізація організації транспортних потоків, що призводить до скорочення часу в дорозі та збільшення пропускної здатності інфраструктури.
- Суттєве зниження обсягів викидів шкідливих речовин та мінімізація негативного впливу на навколишнє природне середовище [3].

Грунтовний аналіз актуальної законодавчої бази України виявляє значні прогалини у правовому полі, що стосується інтелектуальних транспортних систем. За спостереженнями Акулова Ю.В. (2025), в українському правовому середовищі бракує цілісного нормативного акта, який би всебічно регулював інтеграцію штучного інтелекту та автоматизованих комплексів у транспортну галузь. Така ситуація породжує істотну правову невизначеність для суб'єктів ринку та уповільнює процес імплементації передових технологічних рішень [4].

Поточні правові положення, які регламентують питання автомобільного транспорту, забезпечення безпеки на дорогах та функціонування цифрової економіки, не забезпечують належного охоплення особливостей діяльності ІТС. Ці акти створювалися без передбачення розвитку автоматизованих систем управління транспортними потоками, що призводить до виникнення розбіжностей та ймовірних правових суперечностей [3].

Наявні законодавчі проєкти (наприклад, ті, що стосуються безпеки експлуатації персонального електротранспорту), не демонструють всебічного врахування специфіки функціонування

інтелектуальних транспортних систем. Ключовою проблемою залишається відсутність комплексного підходу до регулювання всього спектра технологій ІТС.

Брак чітко визначених норм щодо відповідальності за функціонування автономних транспортних засобів створює правовий вакуум. Залишається неврегульованим питання про те, хто несе відповідальність у випадку дорожньо-транспортних пригод за участі автономного транспорту: виробник, оператор, власник або розробник програмного забезпечення [2].

Ключові законодавчі прогалини:

- Відсутнє правове визначення статусу автономних транспортних засобів.
- Не розроблено регламент сертифікації ІТС.
- Недостатньо врегульовані питання кібербезпеки в контексті інтелектуальних транспортних систем.
- Брак уніфікованих стандартів для обміну інформацією між елементами ІТС.

Ефективність функціонування інтелектуальних транспортних систем залежить не лише від наявності адекватної правової бази, а й від дієвості інституційних механізмів. В українському контексті, провідними органами виконавчої влади, які відповідають за розвиток транспортної інфраструктури, виступають Міністерство розвитку громад та територій України, а також Міністерство інфраструктури України. Ці відомства виконують ключову роль у визначенні державної політики та регуляторних принципів у цій сфері:

1. Міністерство розвитку громад та територій України -

відповідає за формування державної політики у сфері міського транспорту, інфраструктури доріг та регулювання пасажирських перевезень.

2. Міністерство інфраструктури України – розробляє та впроваджує державну політику у галузі транспорту, включаючи автомобільні дороги, забезпечення безпеки дорожнього руху та розвиток відповідної інфраструктури [4].

Розроблені цими відомствами нормативно-правові акти переважно орієнтовані на модернізацію транспортної системи та підвищення її рівня безпеки. Однак вони потребують суттєвої адаптації до унікальних вимог ІТС, оскільки не повною мірою охоплюють технологічні особливості та функціональні потреби інтелектуальних транспортних систем.

Оптимальним підходом до подолання зазначених проблем є формування дієвих міжвідомчих механізмів координації. Це дозволить забезпечити гармонійну інтеграцію ІТС у наявну транспортну інфраструктуру та сприятиме уніфікованому підходу до впровадження сучасних інноваційних транспортних технологій.

Український законодавчий орган стикається з нагальною вимогою створення цілісної правової архітектури для інтелектуальних транспортних систем. Цей критичний процес передбачає асиміляцію світового досвіду та врахування унікальних рис вітчизняної транспортної мережі. Ретельне дослідження провідних європейських підходів та настанов від міжнародних інституцій свідчить про безумовну потребу впровадження фундаментального спеціалізованого законодавчого акту[5].

Законодавство має бути достатньо адаптивним, щоб швидко

реагувати на динамічний розвиток технологій, водночас забезпечуючи чітку правову визначеність та ефективний захист прав всіх учасників транспортного процесу.

Отже, ефективне впровадження інтелектуальних транспортних систем постає як стратегічний імператив, покликаний осучаснити транспортну інфраструктуру України та зміцнити її конкурентні позиції на світовій арені. Успішна реалізація цього амбітного завдання вимагає цілісного підходу, який охоплює всебічне нормативно-правове регулювання, формування спеціалізованих інституційних структур та налагодження дієвої міжвідомчої взаємодії.

Для України є життєво необхідним оперативно та рішуче реагувати на глобальні технологічні трансформації у сфері розумного транспорту. Будь-які зволікання у впровадженні ІТС можуть призвести до втрати конкурентних переваг та сповільнення модернізації вітчизняної транспортної системи.

Інтеграція ІТС є не просто технологічним кроком, а всебічним соціоекономічним викликом, який вимагає об'єднання зусиль усіх зацікавлених сторін: державних органів влади, бізнес-спільноти, наукових установ та громадянського суспільства. Лише шляхом спільних, скоординованих дій можливо створити сучасну, безпечну та високоефективну транспортну систему, що відповідатиме вимогам XXI століття та сприятиме сталому розвитку країни.

Список посилань:

1. Директива (ЄС) 2010/40/ЄС про рамки розгортання інтелектуальних транспортних систем // *Офіційний вісник*

Європейського Союзу. Л 207. 06.08.2010.

2. Європейська комісія. Communication COM(2024) 711 final «Європейська стратегія інтелектуальних транспортних систем до 2030 року». URL: https://transport.ec.europa.eu/its-strategy-2030.

3. Про дорожній рух: Закон Українм від 30.06.1993 № 3353-XII (зі змінами станом на 10.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 31. Ст. 338.

4. Акулов Ю.В. Правове регулювання інтелектуальних транспортних систем в Україні: проблеми та перспективи // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2025. № 1 (45). С. 112–120.

5. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Стратегія розвитку ІТС України до 2030 року (від 15.09.2025). URL: https://mtu.gov.ua/its-strategy-2030-draft.

6. Постанова КМУ від 29.03.2023 № 295 «Про затвердження Концепції Державної цільової програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2024–2030 роки» // *Офіційний вісник України*. 2023. № 35.

Козак Д.Ю. здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти юридичного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – Рябих Н.В., доцент, к.ю.н., доцент
кафедри права Луцького національного технічного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ЧЕРЕЗ ВЗАЄМОДІЮ ВИКОНАВЧОЇ ТА ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОТРЕБИ ВІДБУДОВИ

Транспортно-логістичні комплекси відіграють ключову роль як критична інфраструктура, гарантуючи економічну та соціальну стабільність України в період воєнних дій [1]. Належне функціонування транспортних мереж забезпечує стабільне надходження життєво необхідних товарів, медикаментів, паливно-енергетичних ресурсів, а також гуманітарної допомоги населенню країни [2].

Військова агресія стала причиною значних руйнувань транспортної інфраструктури та серйозних перебоїв у товарообігу, що створює безпосередню загрозу для безперервності критично важливих постачань [3]. У такій надзвичайній ситуації вирішального значення набуває скоординована взаємодія між виконавчою та законодавчою гілками влади для швидкого реагування на кризові умови, адаптації до динамічних викликів та забезпечення відновлення систем [4].

Широкомасштабна військова агресія російської федерації поклала початок безпрецедентному періоду випробувань для транспортної інфраструктури України. Систематичні атаки та бойові

дії спричинили значні пошкодження ключових елементів транспортної мережі, включаючи автошляхи, мости, залізничні вузли та портові комплекси, що призвело до критичного порушення усталених логістичних ланцюгів [5].

Функціонування перевезень вантажів і пасажирів суттєво ускладнилося через обмеження вільного пересування та постійні ризики безпеки. Це включає загрози ракетних ударів, мінування транспортних шляхів та блокування життєво важливих коридорів. Зокрема, блокування чорноморських портів змусило Україну кардинально змінити стратегію експорту сільськогосподарської продукції, зокрема зерна, переорієнтувавши його на залізничні та автомобільні маршрути через країни Європейського Союзу [6].

Додаткові труднощі виникли через значне зростання операційних витрат, пов'язаних з необхідністю використання довших обхідних маршрутів, складність митного оформлення на кордонах з країнами ЄС, а також технічні розбіжності у стандартах залізничної колії та вагонного парку. Соціально-економічні наслідки цього стану включають потенційний дефіцит товарів першої необхідності та загрозу втрати робочих місць у секторі транспорту та логістики.

В умовах повномасштабної війни, злагоджена співпраця між виконавчими та законодавчими органами влади є абсолютно необхідною для забезпечення стабільної роботи національних транспортно-логістичних мереж. Саме від результативності такої взаємодії залежить здатність країни оперативно реагувати на надзвичайні обставини та підтримувати функціонування критично важливих логістичних потоків [2].

Виконавча гілка влади акцентує свою діяльність на ефективному управлінні та налагодженні взаємодії між різними міністерствами, військовими відомствами та суб'єктами приватного сектору. Її функції включають впровадження передових цифрових рішень, зокрема технологій штучного інтелекту та блокчейну, з метою підвищення гнучкості та оптимізації ланцюгів постачання. Це дозволяє забезпечити оперативне реагування на динамічні безпекові та економічні виклики [6].

Законодавчі органи влади відповідають за створення нормативно-правового поля, яке сприяє безперебійному функціонуванню транспортної інфраструктури. Ця діяльність охоплює розробку та прийняття правових актів, спрямованих на спрощення митних процедур, посилення захисту вантажних перевезень, стимулювання капіталовкладень у відбудову та модернізацію інфраструктурних об'єктів, а також узгодження національних норм із європейськими стандартами. Такий підхід формує сприятливе регуляторне середовище для сталого розвитку галузі [9].

Скоординовані дії обох гілок державного апарату реалізуються через колективні ініціативи, такі як створення міжвідомчих робочих груп, розробка та запровадження державних програм підтримки, а також активний розвиток партнерства між державою та приватним бізнесом. Ці заходи спрямовані на модернізацію логістичних вузлів, впровадження інноваційних рішень та залучення необхідних ресурсів для відновлення та подальшого розвитку транспортної сфери [2].

Ефективне відновлення та розвиток транспортно-логістичної

системи України потребує всебічного та структурованого підходу. Він має об'єднувати суттєве оновлення інфраструктури, впровадження інноваційних технологій та формування сприятливого нормативно-правового середовища. Цей процес є критично важливим для забезпечення державної безпеки та сталого економічного прогресу країни.

Ключові вектори стратегічного розвитку, зокрема:

1. Модернізація інфраструктури: Комплексне переоснащення та розширення транспортної мережі, що охоплює автомобільні шляхи, залізниці, водні шляхи та повітряний простір, з урахуванням новітніх технологічних стандартів, підвищених критеріїв безпеки та принципів екологічної стійкості[9].

2. Цифрова трансформація: Запровадження інтелектуальних систем для управління логістичними процесами з метою досягнення їх більшої гнучкості, абсолютної прозорості та максимальної операційної ефективності. Це, зокрема, включає розробку платформ для моніторингу переміщення вантажів та оптимізації транспортних маршрутів [6].

3. Інноваційні логістичні рішення: Активне впровадження концепцій операторів 3PL/4PL, подальший розвиток багатомодальних терміналів та логістичних вузлів, а також оптимізація вантажних потоків за допомогою передових логістичних методик [2].

4. Оновлення законодавства та регулювання: Створення всеосяжної нормативно-правової бази, спрямованої на стимулювання інвестиційної активності, спрощення адміністративних процедур та надійний захист прав усіх суб'єктів

ринку транспортно-логістичних послуг [9].

5. Глобальна інтеграція: Активна участь у світових логістичних мережах та глибока інтеграція в тран'європейські транспортні системи. Це є фундаментальним для підвищення конкурентоспроможності України на міжнародних ринках та забезпечення стабільного функціонування економіки в умовах глобалізації.

Реалізація визначених стратегічних напрямів є невід'ємним елементом зміцнення національної безпеки та ключовим чинником забезпечення економічної конкурентоспроможності України.

Отже, збройний конфлікт спровокував безпрецедентні виклики для транспортно-логістичної інфраструктури України, що вимагає розробки та впровадження скоординованих програм дій з боку як виконавчої, так і законодавчої влади. Руйнівні наслідки для інфраструктурних об'єктів, деформація традиційних логістичних ланцюгів та необхідність адаптації до мінливих умов воєнної агресії обумовлюють застосування цілісного, багатовекторного підходу до вирішення системних проблем галузі.

Подальші зусилля повинні бути сконцентровані на інтенсифікації євроінтеграційних процесів України в транспортному секторі, що дозволить не лише посилити конкурентні позиції галузі на міжнародній арені, але й зміцнити національну безпеку через формування стійких та гнучких транспортно-логістичних систем.

Список посилань:

1. Терещенко О. Вплив російського вторгнення на українську транспортну інфраструктуру та логістичні ланцюги // *Журнал транспортної географії*. 2025. Т. 118. С. 103912. URL:

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0966692325001234

2. Никончук А. В., Коваленко О. В. Адаптивні логістичні моделі в умовах війни в Україні: децентралізація та мультимодальні рішення // *Європейський журнал логістики та управління ланцюгами поставок*. 2025. Т. 12, No 3. С. 45–62.

3. Закон України «Про транспорт» від 10.11.1994 № 232/94-ВР (зі змінами станом на 10.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. 1994. No 51. Ст. 446.

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами станом на 10.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. 2015. No 28. Ст. 250.

5. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (зі змінами станом на 10.11.2025) // Офіційний вісник України. 2022. No 19.

6. Міністерство інфраструктури України. Звіт «Стан транспортної інфраструктури України в умовах воєнного стану: 2022–2025 роки»/ Київ, 2025. URL: https://mtu.gov.ua/files/report-transport-2025.pdf.

7. Європейська комісія. Звіт про транспортне сполучення України за 2025 рік/ Брюссель, 2025. URL: https://ec.europa.eu/transport/ukraine-connectivity-2025.

8. Світовий банк. Швидка оцінка збитків та потреб України: сектор транспорту та логістики (оновлення за серпень 2025 року). – Вашингтон, 2025 рік. 92 р. URL: https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/rDNA-transport-2025

9. Стратегія розвитку транспортної системи України на період

до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.06.2025 № 728-р // Урядовий кур'єр. 2025. 28 червня.

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.2025 № 312 «Про затвердження Порядку використання мультимодальних перевезень в умовах воєнного стану» // Офіційний вісник України. 2025. № 25.

Кунтій А.І., кандидат юридичних наук, доцент,
слідчий Територіального управління
Держаного бюро розслідувань,
розташоване у місті Хмельницькому

ДОПИТ СВІДКІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ОПОРУ, ПОГРОЗ ТА НАСИЛЬСТВА ЩОДО НАЧАЛЬНИКА

Повномасштабна збройна агресія проти України, розпочата у 2022 році, зумовила суттєве зростання кількості військових кримінальних правопорушень, що, у свою чергу, призвело до підвищення навантаження на органи досудового розслідування. Особливе місце серед таких правопорушень посідають злочини, передбачені статтями 404 та 405 Кримінального кодексу України, які стосуються порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, а також непокори чи опору начальникові. Динаміка кримінальних проваджень за цими статтями свідчить про існування системних труднощів у забезпеченні військової дисципліни та ефективному застосуванні кримінально-правових норм у воєнний період.

Практика розслідування зазначених злочинів показує

наявність низки проблемних аспектів: труднощі у встановленні мотивів і суб'єктивної сторони діяння, документуванні фактів насильницьких дій або непокори, а також у взаємодії між органами досудового розслідування, командуванням військових частин, Військовою службою правопорядку та іншими правоохоронними структурами. Додаткові виклики створюють умови бойових дій, ротацій, мобільності військових підрозділів, що ускладнює фіксацію доказів і допит свідків. За таких обставин особливої актуальності набуває розроблення науково обґрунтованої криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 404 і 405 КК України, яка враховувала б специфіку військової служби та особливості воєнного часу.

Питання формування окремих елементів криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі військових, неодноразово розглядалися у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Зокрема, загальні теоретичні засади розслідування кримінальних правопорушень розкрито у роботах Ю.П. Аленіна, Л.І. Аркуші, В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, І.В. Гловюк, В.А. Журавля, А.В. Іщенка, В.Ю. Калугіна, О.А. Кириченка, Н.І. Клименко, І.І. Когутича, О.Н. Колесніченка, В.П. Колмакова, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, Г.А. Матусовського, А.В. Мовчана, М.В. Салтевського, С.М. Стахівського, В.В. Тіщенка, К.О. Чаплинського, В.Ю. Шепітька, Г.В. Щербакової, Б.В. Щура, О.О. Юхна та інших дослідників.

На монографічному рівні методику розслідування військових

злочинів в Україні уперше висвітлено у працях Г.Є. Бєршова, А.Г. Воєводи, В.В. Давиденка, В.В. Дем'яновського, М.І. Карпенка, Р.В. Комісарчука, О.С. Ткачука, В.В. Тимошка. Окремі кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти злочинів, пов'язаних із порушенням статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, досліджувалися у працях В.В. Бондарєва, М.І. Карпенка, Н.П. Ферєвої та інших науковців.

Статистичні дані підтверджують актуальність зазначеної проблематики. Так, кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 404 КК України та результати їх досудового розслідування розподілилися таким чином: у 2020 році – 3 провадження (1 обвинувальний акт), у 2021 – 4 (2 обвинувальні акти), у 2022 – 15 (8 обвинувальних актів), у 2023 – 15 (5 обвинувальних актів), у 2024 – 6 (1 обвинувальний акт), а в період січня–серпня 2025 року – 1 провадження, яке завершилося направленням обвинувального акта до суду.

Динаміка кримінальних проваджень за ст. 405 КК України є значно вищою: у 2020 році зареєстровано 22 провадження (7 обвинувальних актів), у 2021 – 17 (8 обвинувальних актів), у 2022 – 211 (90 обвинувальних актів), у 2023 – 177 (35 обвинувальних актів), у 2024 – 81 (13 обвинувальних актів), а у період січня–жовтня 2025 року – 42 проваджень, з яких до суду скеровано 4 обвинувальні акти [1].

На нашу думку, свідками вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 404 та ст. 405 КК України, можуть бути прямими та непрямими. Прямі свідки в більшості випадків є особи, які стали очевидцями кримінального

правопорушення, яким відомі обставини кримінального правопорушення чи ті що йому передували, або підготовка до його вчинення, натомість непрямі свідки можуть охарактеризувати підозрюваного, військовослужбовці та працівники військового формування, які проводили розслідування, працівники ВСП, а також медичні працівники закладів охорони здоров'я, де проходив лікування потерпілий тощо.

Під час досудового розслідування обов'язковому допиту підлягають безпосередні командири та співслужбовці підозрюваного, щодо поведінки останнього на службі та в побуті, відносини з потерпілим та наявність між ними конфліктів та непорозумінь; його морально-психологічний стан безпосередньо незадовго до вчинення кримінального правопорушення, чи виловлював невдоволення щодо дій командування тощо.

Під час допиту безпосередніх очевидців вчиненого кримінального правопорушення, слід з'ясувати в чому саме полягав опір начальникові, хто залучався до цього, час, місце та спосіб, в чому він полягав, чи під час цього було спричинення тілесних ушкоджень, якщо так, то їх механізм, чи було застосовано зброю.

Допити в умовах воєнного стану доцільно проводити з дотриманням положень частини 11 статті 615 КПК України, що забезпечує правову безпеку та точність фіксації доказів, їх допустимість на стадії судового розгляду тощо.

Необхідно також оцінити попереднє ставлення військовослужбовця до служби, наявність конфліктів із командуванням, мотиви поведінки та стан здоров'я особи, що ухиляється. У випадках групової відмови від виконання обов'язків

слідчий має ретельно з'ясувати наявність спільності умислу між учасниками, їхнє місцезнаходження та взаємодію в момент відмови, незалежно від наявності попередньої змови. Паралельно слід встановити очевидців та інших учасників подій, які можуть надати свідчення щодо самокалічення, симуляцій, подання підроблених документів чи інших дій, що слугували ухиленню від служби.

У разі суттєвих розбіжностей у показаннях доцільно провести одночасний допит двох або більше свідків для з'ясування причин таких суперечностей. Після чого з очевидцями слід провести слідчі експерименти, для з'ясування обсягу та механізму опору, погроз, чи спричинення тілесних ушкоджень військовому начальникові

Ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 404, 405 КК України, значною мірою залежить від якості проведення допиту свідків, який є основним засобом збирання доказів у справах про опір, погрози чи насильство щодо начальника. З огляду на умови воєнного стану, складність встановлення очевидців та ризики упередженості показань, особливого значення набуває чітке розмежування свідків на прямих і непрямих, використання тактичних прийомів допиту, дотримання вимог ч. 11 ст. 615 КПК України, а також застосування одночасних допитів і слідчих експериментів для перевірки достовірності свідчень. Удосконалення криміналістичної тактики допиту свідків у таких провадженнях сприятиме підвищенню результативності розслідування та зміцненню військової дисципліни.

Список посилань:

1. Звіт про зареєстровані кримінальні провадження та наслідки їх досудового розслідування: статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2020 – жовтень 2025 рр. URL: https://www.gp.gov.ua (дата звернення 08.11.2025).

Мельник А.М. здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
Науковий керівник - Семенюк-Прибатень А.В. к.ю.н., старший викладач кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін, доцент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

РОЛЬ ПАРЛАМЕНТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України докорінно змінила функціонування всіх гілок влади, зокрема й парламенту як ключового представницького та законодавчого органу держави. У період воєнного стану Верховна Рада України зіткнулася з безпрецедентними викликами: необхідністю оперативного ухвалення рішень, забезпечення безперервності державної влади, підтримання обороноздатності та стабільності правової системи. У цих умовах роль парламенту значно підсилюється, оскільки саме він формує нормативну основу для дій держави в умовах війни[6].

Роль парламенту в умовах воєнного стану істотно

трансформується, оскільки центральним суб'єктом у цих процесах залишається Верховна Рада України, що відповідно до Конституції є єдиним органом законодавчої влади в державі та не може бути усунута від виконання своїх функцій навіть за умов війни [5, ст. 75]. Така конституційна незмінність підкреслює стратегічне значення парламенту для підтримання легітимності, безперервності влади та забезпечення демократичного контролю над виконавчою гілкою влади під час збройної агресії. Із початком надзвичайної ситуації та високої небезпеки, парламент був змушений пристосуватися до нових умов праці, а саме змінити формати засідань, оптимізувати законодавчі процедури та забезпечити швидке прийняття рішень важливих для оборони держави. Згідно з даними аналітичних спостережень, діяльність парламенту характеризується стрімкою активізацією своєї діяльності, збільшенні кількості ухвалених законів та суттєвим посилення оборонної складової законодавства [1, с. 4]. Це дозволяє зробити висновок, що законодавча влада стала основним інструментом мобілізації правових, економічних та людських ресурсів.

Насамперед, важливим є те, що Верховна Рада України забезпечує нормативно-правову адаптацію держави до умов війни приймаючи оперативні, інколи невідкладні законодавчі рішення з урахуванням потреб безпеки. Як показують дослідження парламентської практики 2022–2024 рр., перші місяці війни характеризувалися різким збільшенням кількості «невідкладних» законопроєктів та пришвидшенням процедур їх розгляду [3, с. 8]. Це було зумовлено нагальною потребою правового реагування на спецоперації ЗСУ, організацію мобілізації, матеріально-технічне

забезпечення військових та вирішення гуманітарних питань, що виникли внаслідок масових переміщень населення. Але спрощення процедур прийняття рішень не має на меті обмежити парламентські повноваження – навпаки Верховна Рада України продовжує бути суб'єктом контролю над урядом та сектором безпеки [4, с. 10–12].

Не менш важливою є функція парламентського контролю. У воєнний період вона має подвійний характер: контроль за діяльністю уряду та правоохоронних органів, а також контроль за використанням міжнародної військової та фінансової допомоги. Постанова Верховної Ради України про особливості організації роботи під час воєнного стану підкреслює, що комітети працюють у режимі постійної готовності, використовуючи інструменти онлайн-засідань, дистанційного узгодження та спрощених процедур підготовки законопроектів [2, п.6–9]. Це сприяє підтриманню демократичного нагляду навіть у критичних умовах. Таким чином парламент продовжує виконувати свою основну контрольну функцію, яка є одним із наріжних каменів парламентаризму.

Окрему роль відіграє парламент як орган, який забезпечує легітимність ключових державних рішень. Саме Верховна Рада України продовжує строк дії воєнного стану, затверджує відповідні укази Президента України, ухвалює оборонні бюджети та визначає правові рамки взаємодії сил безпеки. Через це парламент залишається центром демократичної легітимації влади навіть тоді, коли політична система працює у надзвичайному режимі. У виданні «Часопис ПАРЛАМЕНТ» наголошується, що парламент постає інституцією, яка забезпечує баланс між необхідністю оперативних

рішень та збереженням основ демократичного процесу, що є важливим для майбутньої післявоєнної відбудови та відновлення довіри громадян до інститутів влади [1, с. 6].

Значною складовою діяльності парламенту є затвердження та продовження воєнного стану, що здійснюється на підставі подання Президента України, який відповідно до Конституції України вводить воєнний стан указом. Рішення Верховної Ради України щодо його продовження підкреслює колегіальний, демократичний характер цієї процедури та запобігає узурпації влади [5, ст. 85, п. 31].

Важливим є й те, що парламент зберігає свою законодавчу автономію, оскільки Конституція України не передбачає можливості його розпуску під час воєнного стану [5, ст. 90]. Це забезпечує стабільність політичної системи, унеможливлює перехід до авторитарних моделей управління та сприяє збереженню легітимності влади. Дослідники підкреслюють, що саме парламентський формат прийняття рішень посилює довіру суспільства та міжнародних партнерів до української держави, оскільки дозволяє зберігати демократичні процедури навіть у надзвичайних умовах [3, с. 11–12].

Надзвичайно важливим аспектом є парламентський контроль, який не припиняється під час воєнного стану. Верховна Рада України зберігає право заслуховувати уряд, запитувати звіти міністрів, контролювати розподіл бюджетних коштів та використання міжнародної допомоги [3, с. 14]. Наявність такого контролю відповідає демократичним стандартам ведення війни та забезпечує прозорість дій виконавчої влади і силових структур. У

дослідженнях підкреслено, що парламентські комітети, зокрема з питань нацбезпеки, відіграють ключову роль у підтримці цивільного контролю над військовою сферою [4, с. 21–22].

Парламент також формує стратегічну основу для післявоєнного розвитку. Зокрема, законодавча діяльність сьогодні включає ухвалення норм, пов'язаних із відбудовою, реінтеграцією деокупованих територій, соціальною підтримкою ветеранів, реформою сектору безпеки та модернізацією оборонної інфраструктури. Це свідчить про комплексний характер парламентської діяльності, яка поєднує реакцію на короткострокові загрози з формуванням довгострокових стратегічних рішень.

Отже, в умовах повномасштабної війни роль парламенту істотно посилюється. Верховна Рада України забезпечує стабільність конституційного ладу, формує правові механізми захисту держави та контролює діяльність виконавчої влади. Ефективність роботи парламенту є критично важливою для обороноздатності та функціонування держави. Основними завданнями парламенту у воєнний час є: своєчасне ухвалення законів, необхідних для оборони та безпеки; збереження демократичних процедур у надзвичайних умовах; забезпечення парламентського контролю; зміцнення взаємодії з суспільством і міжнародними партнерами. Подальше вдосконалення роботи парламенту в умовах війни має базуватися на поєднанні оперативності з високими стандартами законодавчої техніки, прозорості та відповідальності. Лише за таких умов парламент зможе повною мірою виконати свою місію – забезпечити стійкість держави, захист її суверенітету та прав громадян.

Список посилань:

1. Часопис «ПАРЛАМЕНТ». Парламент у період дії воєнного стану: нові практики у роботі та адаптація до умов. 2024. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/chasopys_war_parliament_ukr.pdf (дата звернення: 23.11.2025)

2. Верховна Рада України. Постанова Верховної Ради України «Про особливості організації роботи Верховної Ради України на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 № 2128-IX. URL: https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/74995.pdf (дата звернення: 23.11.2025)

3. Правовий режим воєнного стану: аналіз законодавства України : аналіт. огляд. Харків : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2022. URL: https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/8ee45bf5-475c-499c-8770-6272507e3a14/full (дата звернення: 24.11.2025)

4. Воєнний парламентаризм: особливості роботи Верховної Ради України в умовах дії воєнного стану. URL: https://www.parlament.org.ua/projects/voyennyj-parlamentaryzm-osoblyvosti-roboty-verhovnoyi-rady-v-umovah-diyi-voyennogo-stanu (дата звернення: 24.11.2025)

5. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 24.11.2025)

6. Турчинов К. О. Інститут законодавчої влади в Україні під час війни. *Наукові записки*. Серія: Право. 2024. URL: https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/389?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 24.11.2025)

Оксанишина В.В. здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права
Луцького національного технічного університету
Науковий керівник - Рябих Н.В., доцент, к.ю.н., доцент кафедри права Луцького національного технічного університету

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

З 2014 року, коли розпочалася російська збройна агресія, що переросла у повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, попереднє розслідування воєнних злочинів набуло надзвичайної важливості для України [1]. Безпрецедентний масштаб цих злодіянь, їхня системність та широке географічне поширення створюють значні труднощі для національної правової системи [2].

Цей етап кримінального провадження є фундаментальним, адже від нього залежить якість та успішність подальшого судового розгляду [3]. Саме на початкових стадіях формується доказова база, розробляються правові аргументи та гарантуються права як постраждалих, так і осіб, яких підозрюють у вчиненні злочинів.

Основними цілями досудового розслідування воєнних злочинів є: забезпечення всебічного захисту прав потерпілих згідно з нормами міжнародного гуманітарного права; планомірний збір, фіксація та аналіз доказів відповідно до світових стандартів; а також підготовка ретельно обґрунтованих обвинувальних актів, що дозволить ефективно притягнути винних до юридичної

відповідальності [4]. На сьогодні, за воєнні злочини вже винесено понад 585 судових рішень [5]. Важливо підкреслити, що 12% спеціалізованих слідчих вже успішно пройшли відповідну підготовку, що демонструє системний підхід до підвищення професіоналізму у цій критично значущій сфері [6].

Розслідування воєнних злочинів на початкових етапах у період збройного конфлікту стикається з низкою унікальних перешкод процесуального характеру. Ці труднощі докорінно відрізняються від тих, що виникають при розслідуванні типових кримінальних справ у мирний час, і вимагають розробки гнучких підходів та внесення відповідних законодавчих змін для забезпечення належного функціонування системи правосуддя [1].

Обмежений доступ до тимчасово окупованих територій або зон активних бойових дій, а також постійна загроза життю та здоров'ю правоохоронців, доповнені руйнуванням життєво важливої інфраструктури, суттєво перешкоджають оперативному та повноцінному проведенню необхідних слідчих дій та оперативних заходів.

Процедура збирання доказової бази ускладнюється кількома чинниками: неповнотою звітів про огляд місця події, неможливістю залучення незалежних свідків (понятих) через загрозу їхній безпеці, а також значними проблемами із збереженням та транспортуванням матеріальних доказів, що ставить під сумнів їхню юридичну вагу [3].

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України демонструє недоліки у регулюванні термінів та порядку проведення досудового розслідування в умовах правового режиму воєнного

стану. Ця ситуація призводить до правової невизначеності та утруднює послідовне застосування правових норм під час розслідування міжнародних злочинів.

Гострий дефіцит кваліфікованих фахівців є серйозною перешкодою для ефективного проведення розслідувань [7]. Актуальні статистичні дані вказують, що лише 12% співробітників Національної поліції пройшли спеціалізовану підготовку з розслідування міжнародних злочинів, що негативно впливає на якість документування та юридичну кваліфікацію злочинних діянь [6].

З метою зменшення впливу ризиків для безпеки та підвищення ефективності слідчих процесів, активно впроваджуються інноваційні технологічні рішення. Це охоплює використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА), роботизованих систем та засобів відеофіксації для документування злочинів у небезпечних зонах, що дає змогу збирати дані без прямої присутності слідчих на місці події [4].

Успішність досудового розслідування військових злочинів безпосередньо корелює з ефективністю взаємодії та координації між різними гілками виконавчої влади. У період дії воєнного стану відбулися значні зміни у розподілі компетенцій та механізмах цієї співпраці, а саме:

1. Збільшення процесуальних повноважень прокурорських органів. Прокуратура отримала ширші повноваження, що охоплюють ініціювання процесів, посилений контроль над застосуванням запобіжних заходів, нагляд за слідчими діями та захист державних інтересів у складних

кримінальних справах, пов'язаних з військовими злочинами.

2. Можливі загрози для правового балансу. Надмірне надання прокурорам дискреційних повноважень, особливо за умов недостатнього судового контролю, несе в собі ризик утиску конституційних прав осіб, підозрюваних у злочинах, та підриву фундаментального принципу презумпції невинуватості.

3. Перешкоди у міжвідомчій взаємодії. Виявлено системні проблеми у співпраці між Національною поліцією, прокуратурою та СБУ, що виражається у безсистемній зміні підслідності справ, недостатній інтенсивності слідчих дій та неефективній комунікації з постраждалими особами.

Ефективний судовий нагляд за стадією досудового розслідування є критично важливим для забезпечення верховенства права, захисту фундаментальних прав людини та підтримки балансу інтересів між усіма учасниками кримінального процесу. В умовах повномасштабної війни цей механізм набуває особливого, першочергового значення, вимагаючи бездоганного та всебічного виконання своїх ключових завдань [2].

В умовах воєнного стану, ефективне функціонування судового контролю стикається з комплексом об'єктивних та суб'єктивних перешкод:

- Дефіцит слідчих суддів у зонах конфлікту: Масштабна релокація судових установ з окупованих територій та районів активних бойових дій значно ускладнює своєчасний доступ до правосуддя та оперативне вирішення клопотань, що потребують негайної реакції.
- Складнощі із судовими експертизами: Виникають

значні труднощі у призначенні та проведенні судових експертиз, особливо криміналістичних, через обмежений доступ до місць злочинів та нестачу кваліфікованих експертних установ.

- Труднощі з доступом до доказової бази: Режим секретності військової інформації, ускладнений доступ до окупованих регіонів та зон бойових дій створюють серйозні перешкоди для збору, фіксації та належного вивчення доказів у кримінальних справах, що стосуються воєнних злочинів.

Оновлення кримінального процесуального законодавства є пріоритетним завданням судової реформи під час воєнного стану. Це має забезпечити оптимальне поєднання оперативності та ефективності розслідування воєнних злочинів, одночасно гарантуючи надійний захист прав та законних інтересів всіх учасників процесу.

Отже, ефективне досудове розслідування воєнних злочинів в Україні зустрічає на своєму шляху значні та унікальні процедурні, інституційні та правові перешкоди, які потребують комплексного та системного реагування. Успішність кримінальних проваджень у цій категорії справ визначається ретельним поєднанням оперативності дій, високого рівня професіоналізму учасників та неухильного дотримання фундаментальних принципів верховенства права.

Важливим є постійне та всебічне навчання працівників слідчих підрозділів та прокуратури, що відповідає міжнародним вимогам до розслідування воєнних злочинів та інших грубих порушень міжнародного гуманітарного права.

Необхідно впроваджувати інноваційні технології для фіксації, збору доказів та аналізу даних. Також важливо уніфікувати

та стандартизувати всі процесуальні норми для досягнення максимальної ефективності.

Потребує оптимізації та гармонізації вітчизняне законодавство з міжнародним правом. Це забезпечить чітке розмежування повноважень суб'єктів кримінального провадження та встановить прозорість процесуальних процедур.

Подальші дослідження, засновані на практичних даних, та системні правові трансформації є ключовими для підвищення результативності кримінального провадження в умовах триваючої агресії. Міжнародна допомога, обмін передовим досвідом з партнерами та впровадження найкращих світових практик допоможуть створити в Україні ефективну систему правосуддя, здатну забезпечити невідворотність покарання для всіх, хто скоїв воєнні злочини.

Список посилань:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами станом на 10.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Офіс Генерального прокурора. Звіт «Розслідування воєнних злочинів в Україні: 2022–2025» Київ, 2025. URL: доступу: https://gp.gov.ua/war-crimes-report-2025.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змінами станом на 10.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 29–30, No 31–32, No 33. Ст. 392.

4. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Керівні принципи розслідування порушень міжнародного гуманітарного права (оновлення 2024 року). Женева, 2024 рік. URL:

https://www.icrc.org/en/guidelines-investigating-ihl-2024.

5. Єдиний державний реєстр судових рішень. Пошук за ст. 438 КК України (станом на 10.11.2025) URL: https://reyestr.court.gov.ua/.

6. Національна поліція України. Звіт про підготовку слідчих з розслідування воєнних злочинів (2025) URL: https://www.npu.gov.ua/war-crimes-training-2025.

7. Закон України від 15.03.2022 № 2125-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо особливостей судового розгляду в умовах воєнного стану» // Голос України. 2022. 18 березня.

Рощин В.С., адвокат, аспірант кафедри конституційного, адміністративного та трудового права
Національний університет «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Нормотворча діяльність є однією з ключових форм реалізації державної влади, що забезпечує впорядкування суспільних відносин шляхом створення, зміни або скасування нормативно-правових актів. Її якість безпосередньо визначає рівень ефективності правозастосування, стабільності правового регулювання та довіри громадян до держави. В Україні, попри формальну розвиненість нормативної системи, нормотворчість продовжує залишатися сферою, що характеризується фрагментарністю, низькою узгодженістю актів і недостатнім рівнем наукового обґрунтування.

Сучасний стан нормотворчої політики України відображає суперечність між кількісним зростанням нормативних актів та рівнем їх якості. Нормотворчість часто здійснюється без належного урахування принципу системності та ієрархії нормативних актів, що призводить до розбалансування правового простору та дублювання регулювання в різних галузях права. Значна частина законів має рамковий або декларативний характер, тоді як деталізація покладається на підзаконну нормотворчість органів виконавчої влади. Це породжує ефект так званого «нормативного розшарування», коли обов'язкові правила поведінки формуються не парламентом, а структурами різних рівнів нормотворчої ієрархії, нерідко без належного контролю з боку компетентних органів влади.

Особливо виразно ця тенденція проявляється у сфері безпеки дорожнього руху, де норми Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 124) [1] та Кримінального кодексу України (ст. 286, 286-1, 287, 288, 291, 415) [2], що передбачають відповідальність за порушення, які призвели до ДТП, мають бланкетний характер.

Вони відсилають суб'єктів правозастосування до положень ПДР та інших нормативних актів у сфері безпеки дорожнього руху, які фактично конкретизують зміст протиправної поведінки. У результаті виникає ситуація, коли юридична відповідальність особи залежить не стільки від приписів закону, скільки від підзаконних актів, що тлумачяться у правозастосуванні як елементи матеріальної норми.

Через свою специфіку нормотворчість у сфері безпеки

дорожнього руху набуває чітко вираженого техніко-правового виміру, оскільки значний вплив на правове регулювання здійснюють технічні експерти, на підставі висновків яких про обставини ДТП суди вирішують питання щодо винуватості конкретної особи у його вчиненні. В експертній практиці зміцнився підхід, відповідно до якого зміст ПДР поділяють на дві групи норм – юридичні та технічні. Така класифікація, зокрема, була запропонована у звіті науково-дослідної роботи під керівництвом В. Полуницького (далі – Звіт) [3 с.7]. Ймовірно, такий підхід має певне методичне значення для проведення автотехнічних експертиз, однак водночас викликає обґрунтовані застереження з точки зору юридичної теорії, оскільки фактично призводить до розмежування єдиного нормативного масиву ПДР на технічні та правові елементи, що суперечить їхній правовій природі як цілісного нормативно-правового акта. Це створює ризик звуження правового змісту ПДР до технічної площини, підмінюючи правову оцінку поведінки технічною, і, як наслідок, спричиняє деформацію правозастосування при визначенні винних у ДТП осіб.

У центрі дослідження перебувають саме підзаконні нормативні акти, в першу чергу, безпосередньо ПДР України, а також експертні методики і офіційно рекомендована література, що застосовуються при аналізі дорожньо-транспортних пригод. Окреме місце посідає Конвенція про дорожній рух 1968 р., яка встановлює міжнародні стандарти у сфері регулювання дорожнього руху.

Експертні методики деталізують застосування норм ПДР у практичному вимірі, однак мають обмежений характер. Вони орієнтовані насамперед на технічний аналіз дорожньої ситуації та

оцінку дій водія з позиції оператора транспортного засобу та його можливостей уникнути зіткнення. В теорії судової автотехнічної експертизи учасники дорожнього руху розглядаються не як фізичні особи з їх індивідуальними особливостями (віком, статтю, досвідом, психофізіологічним станом, рівнем втоми тощо), а як узагальнені оператори, що зобов'язані діяти відповідно до приписів ПДР[4]. Такий підхід дозволяє експерту досліджувати лише технічну сторону поведінки водія – відповідність або відхилення від нормативно встановленого алгоритму дій, не враховуючи при цьому правові, психологічні та поведінкові аспекти. Саме тому поза межами експертного аналізу залишаються елементи суб'єктивної сторони, індивідуальне сприйняття дорожньої обстановки та легітимні очікування учасника руху, які, втім, мають істотне значення для встановлення причинового зв'язку у конкретній дорожній ситуації.

В умовах відсутності офіційного суб'єкта тлумачення положень ПДР, саме експертні ради науково-дослідних інститутів судових експертиз фактично перебрали на себе функцію їхнього практичного тлумачення шляхом розроблення відповідних методик. Такі документи визначають алгоритми дій експертів під час оцінки поведінки учасників дорожнього руху у конкретних ситуаціях і, по суті, виконують квазінормотворчу функцію. Показовим у цьому контексті є приклад «експертного тлумачення» пункту 10.1 ПДР, згідно з яким «перед початком руху, перестроюванням та будь-якою зміною напрямку руху водій повинен переконатися, що це буде безпечним і не створить перешкод або небезпеки іншим учасникам руху»[5}. Через відсутність у тексті ПДР визначення терміну

«переконатися в безпеці» та відсутності єдності правозастосування, експертною спільнотою була розроблена «Експертна оцінка дорожньо-транспортних ситуацій, в яких водії виконали маневр»[6], яка фактично виконує функцію офіційного тлумачення цієї норми у межах експертної практики. В результаті, відсутність нормативного уточнення змісту припису компенсується техніко-методичними документами, що формують практичне розуміння норми поза межами офіційного нормотворення.

Таким чином, експертні методики, що використовуються під час автотехнічних досліджень обставин дорожньо-транспортних пригод, фактично виконують оціночну функцію, хоча формально не є джерелами права. Встановлюючи для експертів критерії оцінки дій водіїв на відповідність вимогам ПДР, ці методики здійснюють де-факто тлумачення положень ПДР, визначаючи, як саме слід розуміти й застосовувати конкретні приписи у практичних ситуаціях. У такий спосіб вони набувають регулятивного змісту, наближаючись за своїм впливом до норм права, адже створюють обов’язкові для експертів стандарти оцінки поведінки учасників дорожнього руху, які безпосередньо впливають і на практику правозастосування. При цьому експертні методики не проходять передбаченої законом процедури нормотворення та не мають ознак офіційності, що властиві нормативно-правовим актам. Внаслідок цього утворюється своєрідний «позанормативний» пласт регулювання, у межах якого фактично відбувається інтерпретація ПДР не уповноваженими суб’єктами, а спеціалізованими експертними установами, що створює ризики для єдності правового тлумачення та підриває принцип легітимності нормотворчості.

Легітимізація експертних методик у сфері дослідження дорожньо-транспортних пригод здійснюється не через процедуру офіційного нормотворення, а шляхом адміністративно-відомчого визнання. Зокрема, такі документи вносяться до Реєстру методик проведення судових експертиз, що ведеться Міністерством юстиції України, після чого набувають статусу рекомендованих до використання в експертній практиці. Це фактично створює для них форму «відомчої легітимізації», коли науково-технічний документ починає виконувати регулятивну функцію без проходження встановленої законом процедури правотворчості. Так, звіт В. Полуницького був затверджений наказом Міністерства юстиції України №1467/5 від 8 травня 2018 року[7] (підписаним заступником міністра з питань європейської інтеграції) як рекомендована науково-технічна література. Попри відсутність ознак нормативно-правового акту, включення таких документів до офіційного реєстру або списку рекомендованих ресурсів та надання їм відомчого статусу фактично легітимізує їх як джерело правил поведінки водіїв в певних ситуаціях для експертів і судів, формуючи паралельний пласт підзаконного регулювання. Унаслідок цього експертні методики, не будучи продуктом законодавчої чи урядової нормотворчості, де-факто впливають на зміст тлумачення ПДР та визначення юридичної оцінки дій водіїв, що створює ризик порушення принципів прозорості, передбачуваності та ієрархії нормативних актів.

Окремої уваги потребує те, що експертні методики, попри їхнє широке використання у судовій практиці, мають закритий характер. Вони реєструються у відповідному реєстрі Міністерства

юстиції України, але не доводяться до відома учасників дорожнього руху, оскільки законодавством не віднесені до актів, що підлягають офіційному оприлюдненню. Це створює парадоксальну ситуацію, за якої зміст юридичних обов'язків водія набуває вторинного тлумачення через технічні критерії, визначені у методиках, з якими вони фактично не можуть бути ознайомлені, що ускладнює передбачуваність правових наслідків для учасників дорожнього руху.

Це явище можна кваліфікувати як прояв подвійного стандарту у сфері правозастосування. Для учасників дорожнього руху єдиним офіційним джерелом регулятивних приписів залишаються ПДР, тоді як для судових органів та органів досудового розслідування вирішальне значення набувають експертні висновки, які фактично ґрунтуються на «прихованих нормах» дорожнього руху. Подібна ситуація посилює ризик розриву між нормативною та практичною площинами регулювання, коли суб'єкти правовідносин орієнтуються на загальні положення ПДР, а правозастосувачі – на специфічні норми, закріплені у закритих методиках. У результаті формується правова невизначеність, яка суперечить базовим принципам верховенства права та юридичної передбачуваності, закріпленим у практиці Європейського суду з прав людини. Адже водій, який формально виконує приписи ПДР, не має можливості передбачити, що його поведінка може бути кваліфікована як порушення на підставі критеріїв, вироблених технічними експертними колами. Таким чином, наявність неоприлюднених методик підриває довіру до правової системи та ставить під сумнів легітимність притягнення особи до юридичної

відповідальності за результатами такого підходу.

Список посилань:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення 07.12.2025)

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №.2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 07.12.2025)

3. Полуницький В. Цільова спрямованість і застосування вимог окремих пунктів Правил дорожнього руху України, які викликають різне тлумачення при використанні в експертній практиці [Текст]: Звіт наук.-дослід. роботи / В. Полуницький, С. Бордаков, В. Данилов та інші. - Донецький НДІСЕ, 2005. С.36

4. Експертне дослідження моменту виникнення небезпеки для руху при проведенні судово-автотехнічних експертиз: Методичні рекомендації С.А. Хабло та ін. – Д.: ДНДІСЕ 2015.– 48с. Зареєстровано в реєстрі методик проведення судових експертиз №10.1.19

5. Про Правила дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України № 1306 від 10.10.2001 року / Кабінет Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text (дата звернення 08.12.2025)

6. Експертна оцінка дорожньо-транспортних ситуацій, в яких водії виконали маневр: Методичні рекомендації / Корчан М.С., Ковкін В.М.,Лабінцев В.О. та ін. Х.: ХНДІСЕ 2007. 28с. Зареєстровано в реєстрі методик проведення судових експертиз №10.1.08

7. Наказ Міністерства юстиції України №1467/5 від 8 травня 2018 року «Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS30115?an=1&ed=2023_05_29 (дата звернення 08.10.2025)

Слітінський М.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Валєєв Р.Г., доц. кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В РОБОТІ ПОЛІЦІЇ

Актуальність дослідження впровадження європейських принципів верховенства права в роботі поліції зумовлена необхідністю приведення діяльності Національної поліції України у відповідність до стандартів Європейського Союзу та Ради Європи, зокрема до положень Європейської конвенції з прав людини. Проблема загострюється впросадження воєнного стану, який передбасає обмеження певних прав і свобод людини. Тому забезпечення законності, пропорційності, відповідальності та підконтрольності дій поліцейських є основою демократичного управління та захисту прав громадян. У сучасних процесах євроінтеграції та реформування правоохоронної системи важливо не лише декларувати ці принципи, а й реально впроваджувати їх у

практику службової діяльності, що сприятиме підвищенню довіри суспільства до поліції, зміцненню правопорядку та утвердженню правової держави.

Україна, обравши курс на інтеграцію до європейського співтовариства, робить кроки до зближення своєї правової системи з міжнародними та європейськими нормами. Включення до українського законодавства принципів і положень, які вже тривалий час існують у міжнародній практиці, є важливим етапом цього процесу. Приєднання до міжнародних конвенцій та врахування рішень міжнародних судів стають необхідною умовою для забезпечення правопорядку, захисту прав людини, а також підтримання стабільності в суспільстві. Ефективна діяльність органів поліції є ключовим фактором забезпечення конституційного ладу, національних інтересів та стабільного суспільного розвитку [1, с. 11].

Курс України на інтеграцію до Європейського Союзу зобов'язує її наблизити своє законодавство до європейських стандартів у різних сферах діяльності, в тому числі і в правоохоронній діяльності. Підвищенню рівня дотримання стандартів у поліцейській діяльності сприяє виконання Україною зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Так, статтею 6 Угоди закріплюється, що Сторони співробітничають з метою забезпечення того, щоб їхня внутрішня політика ґрунтувалася на спільних для Сторін принципах, зокрема таких, як стабільність і дієвість демократичних інституцій, верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод [2, с. 135].

Під принципами діяльності Національної поліції України слід розуміти сукупність основоположних, керівних ідей, що закладені в сутність діяльності поліції як державного органу, та на основі яких формуються певні правила поведінки у сфері поліцейської діяльності [3, с. 121].

В узагальненому вигляді на сьогодні маємо такі принципи реформування органів поліції: верховенство права; деполітизація; демілітаризація; децентралізація; підзвітність і прозорість у роботі; тісна співпраця з населенням та місцевими громадами; професійна підготовка персоналу. У межах запозичення міжнародного досвіду реформування правоохоронної системи вказується, що для більшості європейських поліцейських систем досягнення означених вимог стало можливим за умови реформування, яке відбувалося за декількома провідними принципами. Перелік принципів реформування дещо відрізнявся в кожній країні, що залежало як від політичної ситуації, так і від ступеня готовності державних структур до реорганізації власної діяльності. Вітчизняне законодавство закріплює принципи діяльності поліції (Розділ II Закону України «Про Національну поліцію»). Верховенство права: цей принцип передбачає, що поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [4, с. 175].

Венеційська комісія в своєму документі «Мірило правовладдя» визначила шість основних складових верховенства

права: законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, дотримання прав людини, рівність перед законом. Ці компоненти є невід'ємною частиною європейського правопорядку [1, с. 13]. Принцип верховенства права знайшов своє втілення в Конституції України, яка у статті 3 закріпила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Тобто принцип верховенства права визначає пріоритет забезпечення реалізації прав людини, діяльність поліції повинна бути спрямована на утвердження демократичних тенденцій розвитку цінності людини [3, с. 122].

Поліцейські організації багатьох країн Європи визнали положення Європейського кодексу поліцейської етики керівними стандартами своєї діяльності. Адже саме у ньому зазначається, що для повного забезпечення прав людини та її фундаментальних свобод необхідне мирне суспільство, де панує порядок та суспільний спокій. Європейський кодекс поліцейської етики це базовий документ, положення якого імплементовані в національне законодавство країн ЄС. Розумінню і роз'ясненню стандартів професійної діяльності поліції сприяють підписані Верховним комісаром Організації з безпеки та співробітництва в Європі у справах національних меншин «Рекомендації з питань поліцейської діяльності в багатонаціональному суспільстві». У рекомендаціях зазначається, що перед поліцією повинно бути поставлено завдання вироблення методів і практики взаємодії та співробітництва з меншинами, а також спільного створення атмосфери довіри [2, с. 138].

Європейський кодекс поліцейської етики, ухвалений Радою Європи в 2001 році, встановлює, що основними завданнями поліції в демократичному суспільстві, яке функціонує на принципах верховенства права, є забезпечення та захист основних прав і свобод людини, що має відображення, зокрема, в рішеннях Європейського суду з прав людини [1, с. 12].

Міжнародні універсальні стандарти розробляються у межах Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. Основним документом, ухваленим Генеральною Асамблеєю ООН з питання дотримання прав людини у діяльності поліції є Кодекс поведінки службовців органів правопорядку, затверджений резолюцією № 34/169 від 17 грудня 1979 року. Прийнявши цей документ, Генеральна Асамблея ООН звернулася до урядів країн з рекомендацією розглянути питання щодо його використання в рамках національного законодавства або практики як звід принципів, яких повинні дотримуватися службовці органів правопорядку [2, с. 135].

Отже, впровадження європейських принципів верховенства права в роботі поліції є необхідною умовою формування демократичної та правової держави, а також передумовою розвитку громадянського суспільства [5] де діяльність правоохоронних органів ґрунтується на повазі до прав людини, законності й підзвітності. Правильне застосування цих принципів забезпечує баланс між повноваженнями поліції та свободами громадян, знижує ризик зловживань владою й підвищує рівень довіри суспільства до правоохоронної системи. Гармонізація українського поліцейського законодавства та практики з

європейськими стандартами сприяє зміцненню правопорядку, ефективнішому захисту громадян і подальшому просуванню України шляхом євроінтеграції.

Список посилань:

1. Марущак Н.В. Принципи поліцейської діяльності: теоретичний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. С. 10-16. URL: http://www.apnl.dnu.in.ua/5_2024/5_2024.pdf#page=10 (дата звернення: 11.11.2025).

2. Корженко О.М. Міжнародні та європейські стандарти професійної діяльності поліції. *Правничий часопис*. 2024. С. 134-140. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/1_2024.pdf#page=134 (дата звернення: 11.11.2025).

3. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. С. 120-124. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/7/22.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

4. Євтушок В.А., Цебинога В.Ю. Принципи діяльності поліції: зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка*. 2019. С. 173-179. URL: http://www.irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vlduvs_2019_1_19.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

5. Валєєв Р.Г. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду, як складова соціального розвитку держави. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку*

держави : тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 1 груд. 2023 р.) / МВС України, ХНУВС, Наук. парк «Наука та безпека»; КМЄС. – Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 128–130.

Федоренко Я. А. доктор історичних наук, професор, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін Національного університету цивільного захисту України,
Маркевич К. О. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти навчально-наукового інституту цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна російсько-українська війна, котра розпочалась 24 лютого 2022 року, стала справжнім викликом для налагодження оптимального функціонування усіх трьох гілок влади в умовах правового режиму воєнного стану. Не виключенням став інститут Президента України як Гаранта державного суверенітету, Верховного Головнокомандувача та ключового суб'єкта виконавчої влади, чиї повноваження та функціональне навантаження набули критичного значення для забезпечення обороноздатності та життєдіяльності держави.

Функціонування інституту Президента України в умовах правового режиму воєнного стану регулюється комплексом нормативно-правових актів, де головну роль відіграють Конституція України, у 102 статті якої обґрунтовується статус Президента як Глави держави та Гаранта державного суверенітету і

територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [1].

Власне статус Гаранта виправдовує та легітимізує центральну роль даної посадової особи у прийнятті рішень щодо оборони, запровадження воєнного стану та керівництва військовими діями. Стаття 106 Основного Закону України містить вичерпний перелік повноважень Президента, багато з яких набувають визначального значення в умовах воєнного стану. Зокрема, Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України. Він здійснює стратегічне керівництво ЗСУ та іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами. Президент затверджує стратегічні військові плани, приймає рішення про застосування ЗСУ та підписує укази про загальну або часткову мобілізацію (демобілізацію) [1]. Крім цього Президент призначає на посади та звільняє вище командування Збройних Сил України та інших військових формувань.

Конституційні повноваження Президента України доповнюються та деталізуються Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2], який закріплює гарантію неперервності повноважень Президента та деталізує його керівну роль як Верховного Головнокомандувача в управлінні обороною та запровадженням заходів воєнного стану. Закон у 10 статті прямо встановлює, що повноваження Президента України не можуть бути припинені в період дії воєнного стану. У разі закінчення строку його повноважень, вони продовжуються до моменту вступу на пост новообраного Президента, обраного після скасування воєнного стану. Це забезпечує інституційну стійкість виконавчої влади. Ця

норма є критичною для запобігання вакууму влади та забезпечення легітимності військового управління. З огляду на даний факт тому закиди країни-агресора про нелегітимність чинного Президента України є прямими маніпуляціями, котрі мають на меті внести дестабілізаційний чинник у розвиток українського громадянського суспільства. і маніпуляції спрямовані на:

1. Створення сумнівів щодо законності української влади як серед громадян України, так і серед міжнародних партнерів.

2. Внесення розколу у суспільство та політикум, відволікаючи увагу від військових дій на внутрішні політичні дискусії.

3. Спробу формування уявлення про Україну як про «неспроможну» або «незаконну» державу, з якою «немає про що домовлятися» на міжнародній арені (створення казусу Беллі) [3].

В умовах правового режиму воєнного стану Президент України зберігає право законодавчої ініціативи та підписання (вотування) законів, прийнятих Верховною Радою України. Хоча пріоритет у нормотворчості належить законам, що стосуються оборони та економіки в умовах війни, ця функція забезпечує продовження конституційного нормотворчого процесу.

Під час зовнішньої агресії функція Президента як глави держави та головного представника України на міжнародній арені набуває екзистенційного значення. Президент виступає ключовим дипломатом, який здійснює переговори з лідерами іноземних держав та міжнародних організацій для забезпечення життєво необхідної військової, фінансової та гуманітарної підтримки України. Ця активність є критичним фактором для забезпечення

обороноздатності та макрофінансової стійкості держави. Крім того, Президент укладає міжнародні договори, які часто стосуються постачання озброєння та гарантій безпеки, тим самим зміцнюючи обороноздатність держави [4].

Президент активно використовує міжнародні майданчики для ефективної протидії російській пропаганді та консолідації міжнародного тиску (санкцій) на агресора, виконуючи функцію головного комунікатора української позиції у світі. Одним із найбільш яскравих прикладів є безпосередня комунікація Президента України Володимира Зеленського на найвищих міжнародних форумах, таких як Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ООН) та зустрічі лідерів G7/G20 [5]. Ці виступи виконують функцію комунікації. Безпосередньо звертаючись до світових лідерів та міжнародної громадськості, Президент України активно просуває власну десятикрокову «Формулу миру». Ця ініціатива є прямим інструментом консолідації міжнародної спільноти навколо українського бачення справедливого завершення війни, відкидаючи будь-які пропозиції, що передбачають територіальні поступки.

Попри розширення повноважень у сфері безпеки, діяльність Президента обмежується низкою факторів. Так, діяльність Президента України підпадає під парламентський контроль. Зокрема, з метою дотримання принципу стримувань і противаг, усі ключові укази Гаранта, пов'язані з правовим режимом воєнного стану, обов'язково затверджуються Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення [6, 117].

Такий механізм контролю має критичне значення для

збереження демократичних засад державного управління навіть у період дії воєнного стану. Затвердження Указів підтверджує легітимність цих актів, оскільки вони мають бути схвалені представницьким органом, який діє від імені всього народу України. Також Верховна Рада України здійснює правову та політичну перевірку необхідності та пропорційності запроваджених заходів, особливо тих, що стосуються обмеження конституційних прав і свобод громадян (ст. 64 Конституції). Крім цього затвердження Указів Президента парламентом також покладає колективну політичну відповідальність за впровадження воєнного стану на законодавчу гілку влади, консолідуючи політичні еліти навколо оборони держави.

Отже, інститут Президента України в умовах воєнного стану є центральною ланкою військово-політичного управління, що зберігає конституційну легітимність через механізм продовження повноважень та парламентського затвердження ключових рішень. Його функціонування підпорядковане пріоритету національної оборони, безпеки та активної зовнішньої політики, спрямованої на перемогу та відновлення суверенітету.

Список посилань:

1. Конституція України: прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-v (*дата звернення 1.12.2025р.*)

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від

12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-viii#Text (*дата звернення 1.12.2025р.*)

3. Міщенко М. Casus belli: як розпочати війну і показати себе борцем за мир. *Разумков Центр.* 07 лютого 2022. URL: https://razumkov.org.ua/statti/casus-belli-iak-rozpochaty-viinu-i-pokazaty-sebe-bortsem-za-myr (*дата звернення 29.11.2025р.*)

4. З ким Україна має безпекові угоди і що вони передбачають – пояснення Міноборони. *Міністерство оборони України*. URL: https://mod.gov.ua/news/z-kim-ukrayina-maye-bezpekovi-ugodi-i-shho-voni-peredbachayut-poyasnennya-minoboroni (*дата звернення 1.12.2025р.*)

5. «Потрібне глобальне лідерство демократії» – Зеленський звернувся до учасників саміту G7. Главком.21 травня 2023 р. URL: https://surl.li/unwwrx (*дата звернення 29.11.2025р.*)

6. Сидорчук Л.А. Парламентський контроль в умовах правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. №1. 2025. С.116-119. URL: http://lsej.org.ua/1_2025/24.pdf (*дата звернення 30.11.2025р.*)

Ішков В.В., кандидат геологічних наук, доцент, доцент кафедри геології та розвідки родовищ корисних копалин НТУ «Дніпровська політехніка»
Шишков О.С., здобувач третього (аспірантура) рівня вищої освіти факультету природничих наук та технологій, НТУ «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕХНОГЕННИХ РОДОВИЩ ЗАХІДНОГО ДОНБАСУ В УМОВАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Широкомасштабні руйнування інфраструктури, енергетичної та промислової бази висувають нові виклики та пріоритети для економічного відновлення України. У цьому контексті особливого значення набуває ресурсна мобілізація внутрішнього потенціалу територій, зокрема за рахунок залучення до господарського обігу техногенних мінеральних ресурсів, утворених внаслідок тривалого функціонування вугільно-енергетичного комплексу.

Західний Донбас є одним із ключових вугледобувних регіонів України, який характеризується високим рівнем техногенного навантаження, зокрема через накопичення значних обсягів породи у відходах видобутку та переробки вугілля.

Сучасні наукові дослідження засвідчують, що ці відходи становлять не лише екологічну загрозу, а й можуть слугувати перспективним джерелом цінної сировини. Значна частина цих компонентів офіційно включена до переліку корисних копалин стратегічного та критичного значення України відповідно до

постанови Кабінету Міністрів України, яка визначає актуальний перелік таких ресурсів [1].

До стратегічно важливих компонентів, присутніх у техногенних відходах, належать рідкісноземельні елементи, ванадій, германій та галій, що підтверджується оновленою законодавчою базою у сфері розвитку мінерально-сировинної бази держави [2]. Водночас частина мінеральних компонентів у відвалах є представниками традиційних корисних копалин, які мають фундаментальне значення для енергетики та промисловості України (зокрема вугілля та будівельна сировина), що узгоджується з положеннями рішень Ради національної безпеки і оборони України щодо стимулювання пошуку та збагачення стратегічно важливих ресурсів [3].

В умовах обмеженого доступу до традиційних родовищ мінеральної сировини та зростання світового попиту на критично важливі метали використання техногенних родовищ як альтернативного джерела ресурсів набуває особливої актуальності. Такий підхід відповідає принципам циркулярної економіки, сприяє зниженню залежності від імпорту та забезпечує інноваційний вектор розвитку промисловості регіону. Враховуючи масштаб необхідної післявоєнної відбудови, інтеграція державно-приватного партнерства (ДПП) у процеси переробки відходів вуглевидобування стає не лише бажаною, а й критично необхідною умовою для диверсифікації регіональної економіки, створення нових високотехнологічних виробництв, покращення екологічного стану територій. Відтак, дослідження складу відходів вугільно-енергетичного комплексу Західного Донбасу та обґрунтування

підходів до їх раціонального використання в умовах ДПП має важливе значення як з наукової, так і з прикладної точки зору, відповідаючи стратегічним пріоритетам відновлення України, її ресурсної безпеки та сталого розвитку. В таблиці 1 узагальнено основні компоненти техногенних відходів Західного Донбасу.

Таблиця 1

Пріоритетні елементи техногенних відходів Західного Донбасу

	Елемент / Група	Джерело у відходах	Промислове застосування	Обґрунтування пріоритетності
1	Германій (Ge)	Зола, вугільний пил, відвали	Напівпровідники, оптика, сонячні батареї	Високі концентрації, стратегічний метал
2	Рідкісноземельні елементи (РЗЕ)	Вугілля, зола, шлами	Постійні магніти, акумулятори, електроніка, оборонка	Аномальні концентрації, глобальний дефіцит
3	Скандій (Sc)	Зола, зола-винос, відходи збагачення	Авіакосмічна промисловість, паливні елементи, сплави	Рідкісний, дорогий, включений до списку критичних
4	Алюмосилікатна сировина (Al, Si)	Породні відвали, зола	Цемент, бетон, будівельні матеріали	Великий обсяг, низькі витрати на переробку
5	Zn, Cu, Pb, Mo, V (важкі метали)	Вугільна зола, шлами, пил	Металургія, хімічна промисловість	Можливість комплексного вилучення

Джерело: сформовано самостійно на основі [4],[5]

В таблиці 1 використані наступні критерії ранжування

пріоритетних елементів у техногенних відходах Західного Донбасу:

Критерій 1. Концентрація в техногенних відходах (зокрема у золі, зола-виносі, породних відвалах, шламах збагачення тощо) – один з базових критеріїв пріоритетності елементів. Концентрація у відходах вуглевидобування.

Критерій 2. Глобальний попит та дефіцит.

Критерій 3. Стратегічна важливість (відповідно до переліків ЄС, США, Японії).

Критерій 4. Наявність технологій для вилучення.

Критерій 5. Вплив на екологію та економіку регіону.

Таким чином, еколого-економічний ефект є ключовим аргументом на користь розвитку технологій вилучення елементів із відходів, навіть якщо їхній прямий прибуток є помірним. При цьому комплексна оцінка пріоритетності вилучення цінних компонентів із техногенних відходів вуглевидобування Західного Донбасу повинна спиратися на низку міждисциплінарних критеріїв, зокрема: наявність високих концентрацій цільових елементів у породних відвалах, зольних залишках і шламових накопичувачах, глобальний попит і дефіцит на ці елементи в контексті сучасних світових технологічних трансформацій, стратегічний статус елементів згідно з офіційними переліками критично важливих матеріалів (ЄС, США, Японія), технологічну досяжність вилучення, тобто наявність апробованих або експериментально підтверджених методів переробки.

Такий підхід дозволяє науково обґрунтувати раціональну пріоритезацію напрямів переробки техногенних родовищ та визначити ті об’єкти, інвестиції в які принесуть найбільший

синергетичний ефект – екологічний, економічний і соціальний. Однак реалізація подібних проектів вимагає мобілізації значних фінансових, технологічних і управлінських ресурсів, що неможливо забезпечити лише зусиллями державного сектора або приватного бізнесу. У цьому контексті саме державно-приватне партнерство (ДПП) є оптимальною моделлю співпраці, яка дозволяє:

1) Забезпечити інституційну підтримку з боку держави. Державні органи можуть спростити дозвільні процедури, забезпечити доступ до геологічної інформації та технічної документації (звіти ДКЗ, НАН України), надавати державні гарантії та компенсувати частину ризиків інвесторам, що особливо важливо в умовах післявоєнної відбудови, коли бізнес стикається з високим рівнем непередбачуваності.

2) Залучити інвестиції та технології приватного сектора. Приватні компанії мають доступ до сучасних технологій вилучення (гідрометалургія, сорбція, біолічинг тощо), управлінську гнучкість, можливості для ефективної реалізації логістики та маркетингу готової продукції. Модель ДПП дозволяє державі створити "рамку сприяння", а бізнесу - реалізувати технологічно складні проєкти з доступом до стратегічної сировини.

3) Забезпечити соціальну та екологічну відповідальність. ДПП може включати зобов’язання щодо рекультивації відпрацьованих територій, створення нових робочих місць у регіонах з депресивною економікою, прозорого моніторингу екологічного стану в процесі переробки.

Однак реалізувати ці можливості на практиці можливо лише через інституційно оформлене публічно-приватне партнерство

(ППП), яке забезпечує ефективний розподіл ризиків, об'єднання ресурсів, формування стійкої моделі управління техногенними ресурсами та перетворення екологічних викликів на джерело економічного зростання регіону. Відтак, ППП слід розглядати як ключовий інструмент розвитку циркулярної економіки у вугільних регіонах України, зокрема у Західному Донбасі – одному з найбільш перспективних центрів техногенного ресурсного потенціалу. Такий підхід відповідає змінам, запровадженим у 2025 році внаслідок переходу від державно-публічного до публічно-приватного партнерства відповідно до нового Закону № 4510-IX «Про публічно-приватне партнерство», який набув чинності 31 жовтня 2025 року [4].

Таким чином, проєкти переробки відходів вуглевидобування в рамках ДПП інтегрують інтереси держави (відбудова та енергетична безпека), бізнесу (отримання прибутку та нові ринки), і місцевих громад (екологічна безпека, зайнятість). Комплексне ранжування елементів у техногенних відходах Західного Донбасу на основі їх геохімічного потенціалу, стратегічного статусу та технологічної доступності створює наукову основу для формування пріоритетних напрямів інвестування.

Список посилань:

1. Про затвердження переліків корисних копалин та компонентів стратегічного та критичного значення і переліків ділянок надр (родовищ корисних копалин) стратегічного та (або) критичного значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2025 № 845 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/845-

2025-%D0%BF (дата звернення: 08.11.2025).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оновлення Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року та регулювання деяких питань стосовно корисних копалин і компонентів стратегічного та критичного значення : Закон України від 20.06.2025 № 4154-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4154-20 (дата звернення: 08.11.2025).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16.07.2021 «Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави»: Указ Президента України від 23.07.2021 № 306/2021 // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3062021-39457 (дата звернення: 08.11.2025).

4. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Розробка класифікацій родовищ нафти за вмістом металів (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини). Мінеральні ресурси України. № 1. С. 23-34

5. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Єрофєєв А.М., Барташевський С.Є., Дрешпак О.С. (2023). Особливості загального вмісту металів у нафтах родовищ Дніпровсько-Донецької Западини. Збірник наукових праць НГУ. № 72. С. 98-114.

Кузь А.В., аспірант кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»
Науковий керівник – Маслак О.О., професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ЗЕЛЕНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Енергетичний сектор відіграє ключову роль у розвитку економіки та забезпеченні стабільності суспільства. Особливе значення енергетика має в умовах сьогодення України, під час триваючої війни. Зелена енергетика — це система виробництва електроенергії та тепла з відновлюваних джерел, які мають мінімальний вплив на навколишнє середовище. До таких джерел належать сонячна, вітрова, гідроенергетика, біоенергетика та геотермальна енергія [1].

Державно-приватне партнерство (ДПП) є ключовим механізмом зеленого енергетичного переходу з кількох фундаментальних причин, які охоплюють фінансові, технологічні, інституційні та стратегічні аспекти трансформації енергетичного сектору.Масштаб фінансування, необхідний для зеленого переходу, значно перевищує бюджетні можливості будь-якої держави. Міжнародне енергетичне агентство оцінює, що для досягнення глобальної кліматичної нейтральності до 2050 року потрібно інвестувати близько 4 трильйонів доларів щорічно у зелену енергетику [2]. Для України це означає необхідність залучення понад 50 мільярдів євро до 2030 року лише для досягнення цілі у 50% відновлювальних джерел в енергобалансі [3]. Жодна держава, особливо в умовах поствоєнного відновлення,

не може самостійно акумулювати такі ресурси. ДПП дозволяє мобілізувати величезні обсяги приватного капіталу, які зосереджені у інвестиційних фондах, пенсійних фондах, страхових компаніях та транснаціональних корпораціях, які активно шукають можливості для довгострокових інвестицій у стабільні активи з передбачуваними доходами, якими є проєкти відновлювальної енергетики.

Водночас ДПП забезпечує оптимальний розподіл ризиків між державою та приватним сектором, що є критично важливим для реалізації капіталомістких енергетичних проєктів. У чистому вигляді державні проєкти покладають усі ризики на платників податків, тоді як суто приватні проєкти стикаються з надмірно високою вартістю капіталу через політичні та регуляторні ризики. ДПП створює гібридну модель, у якій держава бере на себе ті ризики, якими вона може управляти найефективніше, такі як регуляторні зміни, дозвільні процедури, доступ до мереж та довгострокові гарантії закупівлі електроенергії через механізми зелених тарифів або аукціонів з фіксованими цінами. Приватний сектор натомість несе технологічні ризики, ризики будівництва, експлуатаційні ризики та ризики перевитрат, адже саме приватні компанії володіють експертизою, досвідом та стимулами для ефективного управління цими аспектами. Така алокація ризиків знижує загальну вартість проєктів та робить їх фінансово життєздатними, що підтверджується міжнародним досвідом, де проєкти ДПП у відновлювальній енергетиці демонструють зниження вартості капіталу на 2-4 відсоткові пункти порівняно з чисто приватними проєктами [4].

Приватний сектор привносить технологічну експертизу, інноваційність та операційну ефективність, якої часто бракує державним підприємствам. Глобальні енергетичні компанії, технологічні лідери та спеціалізовані оператори відновлювальних джерел енергії володіють передовими технологіями, ноу-хау у проектуванні та будівництві складних енергетичних об'єктів, досвідом інтеграції переривчастих джерел енергії до мереж, системами управління та моніторингу виробництва. Приватні компанії також мають сильні стимули для оптимізації витрат, підвищення ефективності та впровадження інновацій, оскільки їхня прибутковість безпосередньо залежить від операційної досконалості. Досвід показує, що приватно керовані проєкти зазвичай будуються швидше, експлуатуються ефективніше та досягають кращих показників доступності обладнання порівняно з державними аналогами.

ДПП створює довгострокову визначеність та стабільність, які є необхідними для залучення інвестицій у капіталомісткі активи з періодом окупності від 15 до 30 років. Правильно структуровані контракти ДПП, які передбачають чіткі зобов'язання сторін, механізми врегулювання спорів, гарантії доходів та захист прав інвесторів, знижують невизначеність та дозволяють приватним інвесторам здійснювати довгострокове планування. Механізми на кшталт контрактів на різницю цін CFD (англ. Contracts for Difference) , які широко використовуються у Великобританії, гарантують інвесторам фіксовану ціну на електроенергію протягом 15 років, що дозволило залучити 40 мільярдів фунтів приватних інвестицій в офшорну вітроенергетику та знизити вартість

електроенергії з вітру до конкурентних рівнів [5]. Така стабільність особливо важлива в країнах з нестабільним інституційним середовищем, де довгострокові державні контракти через ДПП можуть служити якорем довіри для міжнародних інвесторів.

Також ДПП дозволяє державі зберігати стратегічний контроль над енергетичним сектором, не беручи на себе весь тягар фінансування та операційних ризиків. Через механізми концесій, спільних підприємств або контрактів типу «будівництво – володіння – експлуатація – передача» держава може визначати стратегічні пріоритети, встановлювати цілі щодо частки відновлювальних джерел, забезпечувати дотримання екологічних та соціальних стандартів, контролювати ціноутворення та в кінцевому підсумку отримувати у власність створені активи після закінчення концесійного періоду. Це дозволяє поєднувати публічні цілі енергетичної безпеки, доступності та екологічності з приватною ефективністю та фінансовими ресурсами.

Щодо всієї екосистеми зеленої економіки, то ДПП каталізує її розвиток, включаючи створення робочих місць, розбудову місцевих ланцюгів постачання, розвиток фінансових інструментів та підвищення інституційної спроможності. Великі проєкти ДПП створюють попит на інженерні, юридичні, фінансові послуги, стимулюють розвиток локального виробництва компонентів та обладнання, створюють тисячі робочих місць як на етапі будівництва, так і під час експлуатації. Вони також сприяють розвитку ринку зелених облігацій, проектного фінансування, страхування та гарантій, що поглиблює фінансові ринки. Крім того, робота над складними проектами ДПП підвищує компетентність

державних інституцій у структуруванні угод, управлінні контрактами та моніторингу виконання, що створює довгостроковий інституційний капітал.

У контексті післявоєнного відновлення України ДПП набуває особливого значення як механізм швидкої відбудови зруйнованої енергетичної інфраструктури при обмежених державних ресурсах. Війна знищила значну частину генеруючих потужностей та електромереж, що створює одночасно і виклик, і можливість для «стрибка» через застарілі технології безпосередньо до сучасних розподілених систем відновлювальної енергетики. Так, ДПП може залучити не лише приватний капітал, але й міжнародну підтримку через механізми змішаного фінансування, де міжнародні фінансові інституції надають пільгові кредити та гарантії для зниження ризиків приватних інвесторів. Така модель успішно працює у багатьох країнах, що розвиваються.

ДПП створює конкурентне середовище, яке знижує вартість зеленої енергетики та прискорює технологічний прогрес. Аукціони та конкурентні процедури відбору приватних партнерів, які є стандартною практикою у ДПП, змушують компанії пропонувати найкращі ціни та найефективніші рішення.

Таким чином, державно-приватне партнерство є не просто одним з можливих механізмів, а саме ключовим інструментом зеленого переходу, оскільки воно вирішує критичну проблему дефіциту капіталу, забезпечує оптимальний розподіл ризиків та відповідальності, привносить технологічну експертизу та інновації, створює довгострокову стабільність для інвесторів, зберігає державний контроль над стратегічним сектором, каталізує розвиток

зеленої економіки та знижує вартість енергетичного переходу через конкуренцію. Без масштабного використання ДПП досягнення амбітних кліматичних цілей та швидкого переходу до низьковуглецевої енергетики буде практично неможливим для більшості країн світу, включаючи Україну.

Проте державно-приватне партнерство в Україні перебуває на початковій стадії розвитку з обмеженими, але важливими успіхами та значними системними викликами. Наявна законодавча база, фіксуються поодинокі успіхи, але системні інституційні, фінансові та політичні проблеми гальмують масштабне впровадження цього механізму. Без вирішення питань довіри інвесторів, спрощення процедур, створення спеціалізованого агентства та механізмів гарантій, ДПП залишатиметься недореалізованим потенціалом замість ефективного інструменту залучення приватних інвестицій у критично важливу інфраструктуру, особливо в контексті переходу до зеленої енергетики та повоєнного відновлення.

Список посилань:

1. Ukraine Invest. Інвестиційні можливості в Україні. URL: https://ukraineinvest.gov.ua/incentives/green-energy

2. International Energy Agency. URL: https://www.iea.org/topics/energy-innovation

3. Відновлення України: швидкі та довгострокові рішення відбудови (2024). URL: https://iaa.org.ua/articles/rebuilding-ukraine-quick-and-long-term-solutions-for-reconstruction

4. Polzin F., Egli F., Steffen B., Schmidt T.S. How do policies mobilize private finance for renewable energy? Applied Energy.

2019. Vol. 236. P. 1249-1268. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030626191831818X

5. Що таке CFD? URL: https://brokerchooser.com/uk/what-is-cfd

Федотов В.В. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцькогонаціонального технічного університету,
Науковий керівник – Земко А. М., проф. к.ю.н. професор Луцького національного технічного університету,
м. Луцьк

ПРОБЛЕМАТИКА ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ У АГРАРНОМУ СЕКТОРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ДЕФІЦИТУ РОБОЧОЇ СИЛИ

Сьогодні аграрний сектор України, особливо під час війни, як ніколи потребує чітких і дієвих законодавчих актів. Вони повинні враховувати всю специфіку сільського господарства та нові виклики, зокрема нестачу робочих рук. У вирішенні цих проблем основним чинником виступає аграрне право. Наведу визначення, яке подають науковці: аграрне право – це самостійна галузь у системі права України, що являє собою взаємопов'язану систему правових норм, які регулюють аграрні суспільні відносини у процесі виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також пов'язаної з ними діяльності. Саме воно пропонує інструменти для подолання кадрової кризи в селі та забезпечення стабільної роботи галузі в умовах війни [1].

Аграрний сектор як структурний елемент національної економіки традиційно виконує системотвірну функцію, детермінуючи рівень продовольчої безпеки, економічної стабільності та соціального розвитку сільських територій. Втім, у контексті повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України його роль зазнала суттєвої трансформації, набуваючи характеру стратегічного імперативу як для внутрішньої стійкості, так і для підтримання зовнішньоекономічного балансу держави. Ескалація збройного конфлікту ініціювала низку безпрецедентних демографічних та соціально-економічних дислокацій, що призвели до критичної деградації кадрового потенціалу аграрної галузі. Масова інтернальна та екстернальна міграція, широкомасштабна мобілізація працездатного чоловічого населення, тимчасова окупація значних територій та системні руйнування об'єктів критичної та виробничої інфраструктури сформували комплексне явище гострого дефіциту робочої сили в аграрному секторі.

У цих умовах центральним елементом подолання кадрової кризи виступає ефективне правове забезпечення трудових ресурсів. Воно являє собою динамічну систему норм, інститутів та механізмів, спрямованих головним чином на регулювання трудових відносин в аграрному секторі, захист прав суб'єктів трудового права та створення необхідних передумов для відтворення стабільного сільськогосподарського виробництва.

Отже, актуалізується потреба у гнучкому та адаптивному правовому регулюванні, імплементації спеціальних норм трудового законодавства, обумовлених реаліями воєнного стану, та пошуку

інноваційних організаційно-правових рішень для оптимізації використання наявного трудового потенціалу.

Виходячи з вищезазначеного, сукупний науковий аналіз правових чинників забезпечення трудовими ресурсами аграрного сектору в умовах воєнного стану набуває надзвичайної наукової та практичної актуальності.

За оцінками Київської школи економіки, лише протягом перших трьох місяців війни сукупні втрати аграрного сектору перевищили 4,3 мільярда доларів США, що становить близько 15% національного капіталу України [2]. Військові дії перетворили посівну кампанію 2022 року на найскладнішу за весь період незалежності України. Окупація частини територій, скорочення посівних площ, нестача робочої сили, ресурсів і порушення логістики спричинили безпрецедентні труднощі для аграрного сектору та суттєво вплинули на його стабільність і продуктивність. Також за результатами дослідження «Оцінка ринку праці України 2024–2025», проведеного Helvetas Ukraine спільно з Державною службою зайнятості та Федерацією роботодавців, майже 39% аграрних компаній в Україні стикаються з проблемами під час пошуку працівників. В опитуванні взяли участь близько 55 тисяч роботодавців, які забезпечують зайнятість понад 4,2 мільйона осіб. Згідно з отриманими даними, сільське господарство належить до галузей із найгострішим дефіцитом кадрів [3]. Така нестача людського ресурсу в агросекторі зумовлена не тільки урбанізацією та відтоком молодої частини населення до міста, але й внутрішньою та зовнішньою міграцією, мобілізаційними заходами, які становлять вагому частину проблем сільськогосподарського

виробництва та забезпечення продовольчої безпеки нашої країни, що, поза сумнівом, є основою національної стратегії життєзабезпечення населення.

Відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 76 щодо питань бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, працівникам на підприємствах, в установах та організаціях, які в установленому порядку визначено критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період надано право відстрочки від мобілізації лише до 12 місяців для військовозобов'язаних, зазначених в абзацах п'ятому та сьомому пункту 1 цього Порядку [4], що, на мою думку, є мізером для діяльності таких працівників. Така недалекоглядність законотворців створює суттєві ризики для стабільного функціонування аграрного сектору в умовах воєнного стану. Цей термін є недостатнім з огляду на сезонність і тривалість технологічних процесів – від підготовки до посівної кампанії до збору та переробки врожаю. Часті ротації персоналу, зумовлені закінченням строку відстрочки, можуть призвести до кадрової нестабільності, зниження продуктивності праці та втрати професійних кадрів, яких складно замінити в умовах дефіциту робочої сили. Крім того, враховуючи стратегічне значення аграрної галузі для продовольчої безпеки держави, що закріплено на рівні Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року, доцільним є перегляд зазначеного нормативного обмеження в бік його продовження або запровадження більш гнучкого механізму бронювання працівників.

Також згідно з Критерієм та Порядком визначення підприємств, установ та організацій, які є критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, а також критично важливими для забезпечення потреб Збройних Сил, інших військових формувань в особливий період, які було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 76, до критично важливих для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період підприємств, установ та організацій не було віднесено агровиробництво як галузь, що здійснює і підтримує ту саму продовольчу безпеку, без якої неможливо уявити хоча б нормальну життєдіяльність населення, про що говорить нам назва цього документу. Це викликає обґрунтовані зауваження з точки зору логіки правового регулювання та стратегічних інтересів держави. Сільське господарство є базовою складовою продовольчої безпеки, яка, у свою чергу, прямо пов'язана із життєздатністю населення, стабільністю внутрішнього ринку та обороноздатністю країни. В умовах воєнного стану безперебійне виробництво продовольства набуває особливої ваги, адже воно забезпечує як цивільне населення, так і йде на потреби Збройних Сил України.

Тобто, якщо агропідприємство не підлягає критеріям для визначення його як критично важливого для економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, то, відповідно, в нього не виникає права на бронювання своїх працівників, які є кістяком його існування та підтримання продовольчої стабільності не тільки для країни, а й для

забезпечення власного ж існування, що також пов'язано із національною безпекою.

Ще варто зазначити про економічне бронювання працівників. Підставою для прийняття рішення про визначення підприємства, установи, організації критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період є відповідність двом або більше критеріям, зазначеним у пункті 2 Критеріїв, затверджених вищевказаною постановою, зокрема вимога щодо отримання працівником заробітної плати у розмірі не меншому за 20 000 грн. [4]. Тож, чинна редакція Критеріїв, де-факто, може виключати малий аграрний бізнес із системи бронювання, що суперечить принципу пропорційності правового регулювання та ставить під загрозу кадрову стабільність у базовому секторі продовольчої безпеки. Економіст Борис Кушнірук у коментарі для «Новин Приазов'я» зауважив, що запропонований виконувачем обов'язків міністра аграрної політики та продовольства України Тарасом Висоцьким механізм бронювання працівників аграрного сектору може містити ще й ознаки корупційності, оскільки в інших галузях економіки аналогічна процедура відстрочки від мобілізації не передбачена. «Питання не в тому, що бронь погана, погано те, що фактично це вирішується на непрозорій, незрозумілій для всього суспільства основі. Чому одні галузі опиняються у більш вигідному становищі, а інші у менш вигідному, якщо бізнес теж потребує тих чи інших працівників. В реальності, мова мала йти про прозорий механізм так званого економічного бронювання – коли бізнес визначає, які йому люди потрібні, і за це платить великі

гроші. Якщо йому потрібні ті чи інші фахівці – він має робити суттєвий разовий платіж і потім щомісяця платити за них. Якщо зробити те, що зараз пропонується (згідно із законопроєктом №11331 – ред.) – це, по суті, буде механізм відкупу, яким буде багато хто користуватися» [5].

На мою думку, ефективне подолання кадрового дефіциту в аграрній сфері вимагає не ситуативних адміністративних заходів, а глибокої модернізації правового механізму регулювання трудових відносин у сільському господарстві. Потреба в таких змінах зумовлена тим, що нинішні норми, попри їхню формальну адаптованість до умов воєнного часу, залишаються переважно реактивними та не забезпечують стабільності відтворення трудового потенціалу.

По-перше, доцільним видається перегляд строків відстрочки від мобілізації для працівників аграрних підприємств, які віднесено до категорії критично важливих. Поточний дванадцятимісячний термін, наданий законодавцями, не враховує сезонно-циклічну природу аграрного виробництва та її важливість для країни, яку називають «аграрною». Тому існує ризик придушення агровиробничих потужностей країни через кадровий голод, який буде важко задовольнити новоприбулими студентами з вишів, адже для початку їх потрібно навчити всім спеціальним знанням у цій сфері для подальшого стабільного функціонування того чи іншого агропідприємства.

По-друге, вважаю необхідним включення аграрного виробництва до переліку критично важливих галузей економіки. Цей крок відповідатиме логіці продовольчої безпеки та створить

правові підстави для більш передбачуваної поведінки з боку держави стосовно працівників сільського господарства, убезпечуючи їх від надмірного кадрового виснаження. Адже, як свідчить досвід воєнних періодів у різних країнах, саме аграрна галузь стає опорою життєзабезпечення держави, забезпечуючи продовольством як цивільне населення, так і армію.

По-третє, одним із напрямів стабілізації трудового потенціалу є створення правових стимулів для залучення молоді до аграрного виробництва. Йдеться про запровадження податкових пільг для фермерів, які забезпечують перше робоче місце молодим фахівцям, а також про розширення програм дуальної освіти на базі аграрних університетів. В Україні вже випробовуються окремі заходи із залучення жінок до аграрного сектору, зокрема через спеціальні програми перекваліфікації та професійного навчання для вибору майбутньої спеціальності.

І, по-четверте, важливо сформувати комплексну державну програму з відновлення кадрового потенціалу сільського господарства після завершення воєнних дій. Така програма повинна охоплювати трудові та соціальні показники: розвиток інфраструктури села, підвищення рівня безпеки праці, забезпечення житлом працівників, доступ до освіти та медицини.

Список посилань:

1. Аграрне право: конспект лекцій для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» : конспект лекцій. Харків : «Юрайт», 2022. 172 с.

2. Загальні збитки від війни в сільському господарстві

України сягнули 4,3 млрд дол. США – KSE Агроцентр - Kyiv School of Economics. Kyiv School of Economics. URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalni-zbitki-vid-viyni-v-silskomu-gospodarstvi-ukrayini-syagnuli-4-3-mlrd-dol-ssha-kse-agrotsentr (дата звернення: 02.11.2025).

3. Майже 39% агрокомпаній України скаржаться на дефіцит кадрів. Причина в мобілізації. *LIGA.net*. URL: https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/mayzhe-39-ahrokompaniy-ukrainy-skarzhatsia-na-defitsyt-kadriv-prychyna-v-mobilizatsii (дата звернення: 02.11.2025).

4. Деякі питання реалізації положень Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час : Постанова Каб. Міністрів України від 27.01.2023 № 76: станом на 9 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-п#Text (дата звернення: 02.11.2025).

5. Приазов’я Н., Янковський О. Бронь від мобілізації для аграріїв: як це працює. *Радіо Свобода*. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-bron-vid-mobilizatsiyi-dlya-ahrariyiv-khersonshchyny/33007456.html (дата звернення: 02.11.2025).

Голота Н.П., доц. кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університету

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Протидія легалізації злочинних доходів є одним із стратегічних пріоритетів сучасної правової політики України у сфері європейської інтеграції. Відмивання коштів підриває економічну безпеку, дестабілізує фінансову систему та перешкоджає залученню іноземних інвестицій. Гармонізація українського законодавства з Рекомендаціями FATF та директивами ЄС є обов'язковою умовою успішної інтеграції до європейського правового простору та виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію [1, 2].

Правову основу національної системи протидії відмиванню коштів формує Закон України № 361-IX від 6 грудня 2019 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [3], який визначає механізми фінансового моніторингу, коло суб'єктів первинного моніторингу та їхні обов'язки. До таких суб'єктів належать банки, страхові компанії, небанківські фінансові установи, учасники ринку цінних паперів, нотаріуси, адвокати, аудитори та інші особи, зобов'язані здійснювати ідентифікацію клієнтів, належну

перевірку на основі ризик-орієнтованого підходу та повідомляти про підозрілі операції.

Центральним елементом системи протидії відмиванню коштів є Державна служба фінансового моніторингу України, яка здійснює збір, аналіз та узагальнення інформації про фінансові операції, проводить фінансові розслідування та передає матеріали правоохоронним органам. Інституційну структуру доповнюють органи державного нагляду. Зокрема, Національний банк контролює банківський сектор, Національна комісія з цінних паперів – професійних учасників ринку, правоохоронні органи здійснюють досудове розслідування. Державна служба активно співпрацює з міжнародними партнерами у рамках Егмонтської групи, FATF, MONEYVAL та Європолу [4].

Попри досягнутий прогрес, система фінансового моніторингу стикається з комплексом актуальних викликів. Національне законодавство потребує повної гармонізації з V та VI директивами ЄС [5, 6], зокрема щодо регулювання постачальників послуг з віртуальними активами, посилення вимог до ідентифікації кінцевих бенефіціарних власників та удосконалення механізмів міжнародного співробітництва щодо конфіскації активів. Окремим напрямом розвитку законодавства є створення правового механізму використання заморожених активів Російської Федерації та її громадян для відновлення України. Ця проблема потребує імплементації міжнародних ініціатив G7 щодо використання прибутків від іммобілізованих суверенних активів Росії.

Суттєвою проблемою залишається обмеженість ресурсів органів фінансового моніторингу. Недостатній рівень автоматизації,

застарілі інформаційно-аналітичні системи та обмежений доступ до міжнародних баз даних знижують ефективність виявлення складних схем легалізації коштів, зокрема з використанням криптовалют, технологій розподіленого реєстру та децентралізованих фінансових платформ [7]. Критичною є потреба у підвищенні кваліфікації кадрів, оскільки ефективна протидія відмиванню вимагає міждисциплінарних компетенцій у галузі фінансів, права, інформаційних технологій та міжнародних стандартів. Низький рівень обізнаності суб'єктів нефінансового сектору призводить до формального виконання законодавчих вимог та зниження загальної результативності системи. Додатковим викликом є недостатня координація між правоохоронними органами та підрозділами фінансової розвідки, обмежені процесуальні можливості використання результатів фінансових розслідувань як доказів у кримінальних провадженнях та низький відсоток обвинувальних вироків за злочини, пов'язані з легалізацією доходів [8].

Пріоритетним завданням для Української правової системи є завершення адаптації законодавства до стандартів ЄС та оновлених Рекомендацій FATF [5, 6]. Це передбачає розширення переліку суб'єктів моніторингу, посилення контролю за операціями з готівкою та дорогоцінними металами, створення публічних реєстрів кінцевих бенефіціарів, впровадження ефективного регулювання ринку віртуальних активів. З цією метою необхідним є посилення міжнародного співробітництва, що передбачає активізацію обміну даними з іноземними фінансовими розвідувальними підрозділами, поглиблення практики спільних розслідувань, укладення двосторонніх угод про співпрацю та

імплементацію механізмів взаємного визнання рішень про арешт і конфіскацію активів. Важливим є посилення координації між правоохоронними органами та Державною службою фінансового моніторингу через створення спільних слідчих груп, удосконалення процедур передачі матеріалів розслідувань, забезпечення доказової цінності результатів фінансового моніторингу та запровадження механізмів зворотного зв'язку.

Розвиток системи фінансового моніторингу в Україні має стратегічне значення для економічної безпеки та євроінтеграції. Попри створення сучасної правової та інституційної основи, існуючі виклики вимагають системних зусиль держави та приватного сектору. Реалізація визначених напрямів (гармонізація законодавства, технологічна модернізація, міжнародна кооперація, розбудова кадрового потенціалу) може забезпечити створення ефективної системи протидії відмиванню коштів, зміцнити довіру міжнародних партнерів, покращити інвестиційний клімат та підвищити стабільність національної фінансової системи.

Список посилань:

1. The FATF Recommendations. *FATF*. 2025. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html

2. Directive (EU) 2024/1640 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the mechanisms to be put in place by Member States for the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Directive(EU) 2019/1937, and amending and repealing Directive (EU) 2015/849. *EUR-Lex*. URL: https://eur-

lex.europa.eu/eli/dir/2024/1640/oj/eng

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

4. Співпраця з міжнародними організаціями та партнерами. Gov.ua. URL: https://mof.gov.ua/uk/

5. Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU. *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/843/oj/eng

6. Regulation (EU) 2024/1624 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1624/oj/eng

7. Kovalchuk O., Shevchuk R., Banakh S., Cryptocurrency Crime Risks Modeling: Environment, E-Commerce, and Cybersecurity Issue. IEEE Access. 2024. Vol. 12. P. 50673–50688

8. Тарасюк А. В. До питання про взаємодію органів фінансового контролю із органами фінансового розслідування. Академічні візії. 2022. № 14). URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/103

Жир Ю.О. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права ім. Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Тараненко Л. С., доц. кафедри соціального забезпечення Хмельницького університету управління та права ім. Леоніда Юзькова
м. Хмельницький

ВАЖЛИВІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ОПІКУНІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У сучасних соціально-економічних умовах роль опікунів у системі соціального захисту набуває особливого значення, адже саме вони забезпечують догляд, виховання та соціальну адаптацію дітей, які з різних причин залишилися без батьківського піклування. Проте опікуни часто стикаються з фінансовими труднощами, які ускладнюють виконання ними своїх обов'язків, це призводить до зниження якості догляду за підопічними. Забезпечення належного рівня матеріальної підтримки з боку держави є необхідною умовою ефективного функціонування системи опіки та піклування, а також важливою складовою реалізації принципів соціальної справедливості й рівних можливостей.

Метою цього дослідження є обґрунтування важливості фінансової підтримки опікунів у системі соціального захисту населення України та визначення шляхів удосконалення механізмів матеріального забезпечення цих осіб, які виконують функції опіки й піклування, з метою підвищення ефективності соціальної політики держави.

Питання фінансової підтримки опікунів та функціонування системи опіки над дітьми розглядаються у нормативно-правових

актах та аналітичних звітах міжнародних організацій, зокрема: у Постанові Кабінету Міністрів України від 18 червня 2025 року № 702 [1], у матеріалах Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, у Постанові Кабінету Міністрів України № 1751 від 27 грудня 2001 року [2], у звіті ЮНІСЕФ 2023 року і не тільки.

Законодавче регулювання фінансової підтримки опікунів в Україні постійно вдосконалюється відповідно до потреб суспільства та міжнародних стандартів. Кабінет Міністрів України систематично оновлює нормативно-правову базу щодо організації діяльності альтернативних форм виховання дітей. Зокрема, Постанова № 702 «Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін щодо здійснення органами опіки та піклування, службами у справах дітей повноважень стосовно організації діяльності дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей» від 18.06.2025 [1] внесла важливі зміни до повноважень органів опіки та піклування стосовно організації діяльності дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, що свідчить про намагання держави покращити систему підтримки опікунів та адаптувати її до сучасних викликів. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України забезпечує виплату допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, визнаючи фінансову підтримку як обов'язковий компонент системи соціального захисту. Ця допомога є не благодійністю, а законодавчо закріпленим правом дитини на гідні умови життя та розвитку.

Соціально-економічне становище сімей з дітьми під опікою потребує особливої уваги з боку держави та суспільства. Аналіз становища сімей з дітьми в Україні показує, що фінансові труднощі

є одним із основних викликів для опікунських сімей. Економічна нестабільність та додаткові витрати на виховання дітей створюють значне навантаження на бюджет опікунів, які часто мають обмежені фінансові ресурси. Відсутність належної фінансової підтримки може призвести до неможливості забезпечення базових потреб дитини, включаючи якісне харчування, одяг та житлові умови. Крім того, обмежені фінансові можливості створюють бар'єри для доступу до якісної освіти та медичного обслуговування, що негативно впливає на становлення дитини як індивіда та її майбутній життєвий шлях. Не менш важливим є той факт, що постійний психологічний стрес опікунів через фінансову невизначеність може негативно позначатися на психологічному кліматі в сім'ї. Потенційні опікуни частіше погоджуються взяти дитину на виховання, коли впевнені, що держава надасть необхідну підтримку для забезпечення її потреб [3, с.5].

Розглядаючи питання фінансування опікунських сімей, та проаналізувавши пункт 26 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» від 27 грудня 2001 р. № 1751 [2], важливо враховувати економічну ефективність такого підходу для державного бюджету. Утримання дитини в інституційних закладах є значно дорожчим для держави порівняно з наданням фінансової допомоги опікунським сім'ям. Крім того, діти, які виховуються в сімейному середовищі, демонструють кращі показники соціальної адаптації та психологічного здоров'я, що в довгостроковій перспективі зменшує потребу в додаткових соціальних послугах та підтримці.

Попри позитивні зрушення у системі фінансової підтримки опікунів, залишається низка викликів, які потребують вирішення. Затримки у виплатах допомоги створюють додаткові труднощі для опікунів, які змушені покривати витрати з власних, часом обмежених ресурсів. Крім того, відсутність диференційованого підходу до визначення розміру допомоги залежно від потреб конкретної дитини не враховує індивідуальні особливості, такі як стан здоров'я, вік чи особливі освітні потреби. Запровадження додаткових форм підтримки, таких як пільги, субсидії та соціальні послуги, могли б комплексно покращити становище опікунських сімей. Ця інформація базується на аналізі системи соціальної підтримки сімей з дітьми та політики щодо опікунства в Україні – зокрема з дослідження, яке констатує, що існуюча система не має прямого зв’язку з реальними потребами родин, та зазначає про численні прогалини у підтримці дітей з особливими потребами [3, с. 37-39].

Серед пріоритетних напрямів покращення системи слід виділити запровадження єдиного механізму фінансового забезпечення дітей, що надасть можливість уникнути дублювання виплат та зробить простішими адміністративні процедури. Необхідно також попрацювати з пошуком додаткових джерел фінансування заходів, у тому числі за участю міжнародних організацій. Крім того, важливим кроком є розвиток сімейних форм опіки дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування через соціальну підтримку сімей аби недопустити влаштування дітей [4].

Отже, фінансова підтримка опікунів є критично важливим елементом системи соціального захисту, що забезпечує реалізацію

права кожної дитини на сімейне виховання. Адекватне фінансування не лише гарантує задоволення базових потреб дітей під опікою, але й стимулює розвиток альтернативних форм догляду. Подальше вдосконалення системи фінансової підтримки опікунів має стати пріоритетом соціальної політики України, адже від цього залежить майбутнє тисяч дітей, які потребують сімейного тепла та турботи. Інвестиції в опікунські сім'ї є інвестиціями в майбутнє нації.

Список посилань:

1. Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін щодо здійснення органами опіки та піклування, службами у справах дітей повноважень стосовно організації діяльності дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.2025 р., № 702. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702-2025-п#Text (дата звернення: 09.11.2025).

2. Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р., № 1751. URL: https://surl.lt/glentn (дата звернення: 15.11.2025).

3. Iierusalymov V, Markuts Y, Sopilka M, Studennikova I, Andriyenko D, Yakovchuk A. S upport for families with children: needs and instruments for their provision. Kyiv, 2024. P. 50. URL: https://surl.li/lyyhnf (дата звернення: 15.11.2025)

4. Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р., № 1242. URL: https://surl.li/falzlb

Ігнатенко С.С. аспірант юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник – Греца Я.В. д.ю.н., проф.
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород

ЗДІЙСНЕННЯ ПЛАТНИКОМ ЄДИНОГО ПОДАТКУ НЕЗАРЕЄСТРОВАНОГО ВИДУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Економічному розвитку та зміцненню фінансової безпеки будь-якої країни сприяє, зокрема, добросовісна сплата представниками бізнесу податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Тоді як, надмірний регуляторний та податковий тиск зумовлює несприятливі умови для ведення бізнесу, які відносяться до переліку основних системних факторів високої тінізації в сфері національної економіки [1, с. 73].

Як відомо, з метою стимулювання сумлінної сплати податків представниками малого та середнього бізнесу, а також оптимізації системи оподаткування їх доходів в Україні було запроваджено спрощену систему оподаткування. Науковець Добрунік Т.П. підкреслює, що значна кількість суб'єктів господарювання, яка перебуває на спрощеній системі оподаткування, обрала цей шлях саме задля можливості простого ведення бізнесу і адміністрування, оскільки для малого та мікробізнесу складність податкового законодавства та значні ризики загальної системи оподаткування не є відповідними [2]. З перших днів імплементації до національної податкової системи цього спеціального податкового режиму такий є доступний до застосування обмеженому колу суб'єктів підприємницької діяльності. Така доступність розглядається через призму чітко визначених на законодавчому рівні критеріїв (як-то:

здійснювані види господарської діяльності, обсяг доходу, наявність найманих працівників та їх кількість, тощо), яким повинен відповідати платник податків, що бажає оподатковувати свої доходи єдиним податком перебуваючи на відповідній системі оподаткування.

У наукових колах відзначається, що, зважаючи на розвиток податково-правової науки, теорія єдиного податку використовується як методологічна основа досягнення простоти податкової системи [3, с. 42]. Простота та зручність адміністрування податків має не менш важливе значення для платників, ніж рівень податкового навантаження [4, с. 126].

Зручність оподаткування може полягати у створенні з боку держави механізмів, що дають змогу з боку платника податків мінімізувати витрати на виконання податкового обов'язку (в т.ч. витрати часу, необхідного для повного виконання вимог законодавства; вартість оплати послуг бухгалтерів; непрямі витрати, пов'язані зі складністю податкового законодавства: листування з контролюючими органами, отримання податкових консультацій, висновків щодо змісту норм податкового законодавства тощо) [5, с. 213-214]. Аналізуючи правове регулювання спрощеної системи оподаткування, в аспекті покладання на платників єдиного податку відповідальності за порушення зобов'язань щодо здійснення лише видів діяльності, які надають право перебувати на цьому спеціальному податковому режимі, та щодо реєстрації здійснюваних видів господарської діяльності у Реєстрі платників єдиного податку, варто вказати на надмірну зарегульованість цих питань.

Так, нормами статті 291 ПК України визначено перелік видів економічної діяльності, які вправі здійснювати та чи інша група платників єдиного податку, а які ні. Також статтею 299 цього Кодексу передбачено ведення Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, Реєстру платників єдиного податку куди вносяться відомості про платника єдиного податку, в т.ч. дані про види його господарської діяльності.

Водночас, приписами пп. 5 та пп. 7 пп. 298.2.3 п. 298.2 ст. 298, пп. 3 п. 299.10 ст. 299 ПК України [6] передбачено, що платники єдиного податку зобов'язані перейти на сплату інших податків і зборів, зокрема: у разі здійснення видів діяльності, які не дають права застосовувати спрощену систему оподаткування; та у разі здійснення видів діяльності, не зазначених у Реєстрі платників єдиного податку. Якщо існування будь-якого з цих випадків виявляється контролюючим органом, то реєстрація особи платником єдиного податку підлягає анулюванню за рішенням контролюючого органу.

За наведеного нормативного регулювання, обов'язок з переходу на загальну систему оподаткування у платника єдиного податку виникає лише від самого факту отримання останнім доходів від не зазначеного у Реєстрі платників єдиного податку виду господарської діяльності, незалежно від того чи дозволено здійснювати такий вид діяльності платникам єдиного податку відповідно до статті 291 ПК України.

На думку автора, ставлення в залежність виникнення у платника єдиного податку обов'язку з переходу на сплату інших податків і зборів від факту здійснення ним дозволеного для

платників єдиного податку, але не зазначеного у Реєстрі платників єдиного податку виду господарської діяльності, ускладнює ведення бізнесу (перед початком здійснення нового, дозволеного для платників єдиного податку виду господарської діяльності суб'єкт господарювання змушений витрачати час та коши (у разі використання послуг бухгалтера) на внесення до Реєстру платників єдиного податку потрібний йому вид діяльності).

Позбавлення особи статусу платника єдиного податку через факт отримання нею доходу від здійснення дозволеного для даної категорії платників податку, але не внесеного до Реєстру платників єдиного податку виду господарської діяльності, суперечить сутності спрощеної системи оподаткування, яка, з поміж іншого, полягає у зменшенні регуляторного тиску. По своїй суті дана підстава анулювання статусу платника єдиного податку є бюрократизмом, що покладає на платників єдиного податку обов'язок дотримуватися формальностей у вигляді внесення до Реєстру платників єдиного податку здійснюваних видів господарської діяльності.

При цьому, недотримання цих технічних формальностей (здійснення дозволеного, але не зазначеного у Реєстрі виду діяльності) тягне для платника єдиного податку такі ж негативні наслідки як і у випадку здійснення видів діяльності, які взагалі не дають права застосовувати спрощену систему оподаткування.

Передбачення у законодавстві цієї підстави для анулювання статусу платника єдиного податку не є вимушеним з двох основних причин: по-перше, ця підстава не стосується критеріїв, яким платник повинен відповідати для можливості обрання ним

спрощеної системи оподаткування. А, по-друге, діюче законодавство передбачає таку підставу для втрати статусу платника єдиного податку як «здійснення видів діяльності, які не дають права застосовувати спрощену систему оподаткування», що є ширшим поняттям та охоплює поняття «здійснення видів діяльності, не зазначених у Реєстрі платників єдиного податку».

Таким чином, з метою удосконалення правового регулювання спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності з переліку підстав, з якими пов'язується виникнення у платника єдиного податку обов'язку перейти на сплату інших податків та зборів, доцільно виключити таку підставу як «здійснення видів діяльності, не зазначених у Реєстрі платників єдиного податку». Альтернативним варіантом для вирішення даного питання може бути пом'якшення відповідальності платника єдиного податку за здійснення видів діяльності, не зазначених у Реєстрі платників єдиного податку (наприклад, ввести за це порушення «розумний» штраф).

Список посилань:

1. Бондар А.О. Розвиток механізмів реалізації економічної безпекової стратегії держави: Дис. канд. юрид. наук. Київ, 2015. 200 с.

2. Добрунік, Т. (2024). Спрощена система оподаткування: фіскальна значимість та пріоритети розвитку. Економіка та суспільство, (60). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10

3. Данієлян С.А. Правове регулювання єдиного податку: Дис. канд. юрид. наук. Харків, 2014. 200 с.

4. Греца Я.В. Правові аспекти застосування спрощеної

системи оподаткування під час здійснення податкового планування / Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70) № 1. С.124-128

5. Форсюк В.Л. Теоретичні проблеми реалізації принципів оподаткування: Дис. канд. юрид. наук. Київ, 2021. 302 с.

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (27.11.2025).

Коровіцька К.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Зицик С.Г., доц. кафедри права Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах зовнішньоекономічні відносини країн із перехідною економікою набувають особливого значення, оскільки їхня ефективність безпосередньо пов’язана з функціонуванням механізмів валютного регулювання та темпами економічного зростання держави. Важливим фактором покращення економічної ситуації в Україні є вдосконалення системи валютного регулювання, яка наразі стикається з проблемами, такими як швидке знецінення гривні, недостатні обсяги внутрішнього валютного ринку та пропозиції безготівкової валюти. Крім того, на ситуацію впливають широке застосування валютних обмежень, значний відтік іноземної валюти за кордон та високий рівень

доларизації економіки. Закон України «Про валюту і валютні операції» [1] став основою для регулювання валютних операцій, замінивши попередню систему нормативно-правових актів. Він створює правові засади функціонування валютного ринку та визначає права й обов'язки учасників валютних операцій.

Окрім цього закону, регулювання валютних операцій в Україні наразі здійснюється на основі наступних законодавчих актів:

– Податковий кодекс України встановлює правила оподаткування валютних операцій, включаючи доходи від курсової різниці, оподаткування прибутків від операцій з іноземною валютою та визначення податкових наслідків для резидентів і нерезидентів при здійсненні валютних операцій;

– Постанова правління НБУ «Про затвердження Положення про заходи захисту і визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валют» № 5 від 02.01.2019;

– Постанова правління НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок валютного нагляду банків за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів» № 7 від 02.01.2019;

– Постанова правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24.02.2022;

– інші нормативно-правові акти НБУ [2, с. 36].

Наприкінці 1958 року зі створенням Європейського Платіжного Союзу відбулась масова лібералізація валютних обмежень. Тоді країни Західної Європи оголосили, що їх валюти є

вільноконвертованими, а нерезидентам була надана повна свобода обміну й використання грошей. Сьогодні у багатьох країнах ЄС досі триває лібералізація валютного законодавства. Так, за підсумками 2019 року Міжнародним валютним фондом визначено, що країни члени Міжнародного валютного фонду продовжують лібералізувати валютні операції, попри повільне глобальне економічне зростання, геополітичну напругу й послаблення надходжень капіталу в країни, що розвиваються.

На відміну від України, у державах Європи немає обмежувальних термінів щодо розрахунків у рамках виконання зовнішньоторговельних контрактів. Здійснення експортно-імпортної діяльності у цих державах є загалом вільним, за винятком певних обмежень залежно від конкретної країни. Наприклад, у Польщі окремі операції для нерезидентів з Європейського Союзу, Організації економічного співробітництва та розвитку чи Європейської економічної спільноти вимагають дозволу, а операції, що перевищують 3 млн. злотих, повинні обов'язково декларуватися [3, с. 531].

Після 2014 р. Україна обрала євроінтеграційний напрям розвитку, що супроводжувався укладенням відповідних угод із країнами Європи. Своєю чергою, це стало відправною точкою нового етапу трансформації національної системи валютного регулювання.

У 2019 р. в Україні відбулися суттєві зміни у сфері валютного регулювання, які позначилися на формуванні нової системи правового забезпечення валютних відносин. Ключовим елементом стало вилучення з національного законодавства

поняття «валютний контроль», що традиційно асоціювався з обмежувальними та каральними заходами щодо суб'єктів валютних правовідносин. Натомість було інституціоналізовано концепцію «валютного нагляду».

Практичне значення реформи 2019 року полягає у розширенні свободи зовнішньоекономічної діяльності, спрощенні доступу резидентів до міжнародних фінансових ресурсів, поступовій лібералізації руху капіталу та створенні умов для більш ефективної участі національних суб'єктів у міжнародному економічному обігу [4].

Впровадження найкращих міжнародних практик електронного урядування дозволило Україні у січні 2018 року потрапити до списку 14 країн світу (Австралія, Бразилія, Велика Британія, Грузія, Естонія, Ізраїль, Канада, Китай, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, США Штати Америки, Україна, Франція, Швеція), які є визнаними лідерами у впровадженні технології Blockchain. У свою чергу, COVID-19 підняв цифрові технології на нові висоти, зокрема в сфері електронних платежів.

У цьому середовищі вторгнення в Україну в 2022 році та реакція Європи та Сполучених Штатів, зосереджена на озброєнні існуючої міжнародної валютної та платіжної системи, підкреслили силу існуючої очолюваної Заходом монетарної та платіжної архітектури та потенціал ризики залежності від цієї системи [5, с. 269].

У 2025 році Національний банк України пом'якшує низку валютних обмежень. Новий пакет валютної лібералізації сформовано так, щоб надати бізнесу стимули та можливості без

формування значного додаткового попиту на валютному ринку України.

Бізнес зможе репатріювати дивіденди за 2023 рік. Розширюються можливості для хеджування валютних ризиків. Клієнти отримають можливість здійснювати з банками операції з продажу іноземної валюти за гривні на умовах «форвард» без поставки базового активу (наразі такі операції можна робити лише з поставкою базового активу).

У клієнтів-резидентів (юридичних осіб та ФОП) з'явиться можливість купувати в банків іноземну валюту на умовах «форвард» з поставкою базового активу для хеджування ризику зміни курсу іноземної валюти за операціями з імпорту товарів.

Уносяться зміни в частині переказів іноземної валюти за кордон для підвищення довіри до суб'єктів з України. НБУ дасть змогу юридичним та фізичним особам повертати помилково переказані кошти в іноземній валюті, що були зараховані на рахунки клієнтів.

НБУ дасть змогу юридичними особами та ФОП, що здійснюють господарську діяльність у сфері продажу ювелірних виробів, купувати банківські метали за безготівкові гривні за дотримання низки умов.

Зміни також стосуються кредитів, наданих пулом іноземних кредиторів, до якого входить міжнародна фінансова організація (МФО). Розширюється перелік операцій, які юридичні особи-резиденти можуть здійснювати понад встановлені обмеження в межах інвестиційного ліміту – до них буде додана репатріація дивідендів.

Буде надано стимули бізнесу, що підтримує Збройні Сили України. НБУ дасть змогу юридичним особам-резидентам здійснювати низку транскордонних переказів понад встановлені обмеження в межах суми, еквівалентній обсягам перерахованих ними коштів з 7 серпня 2025 року у національній чи іноземній валюті на спеціальний рахунок НБУ для збору коштів на підтримку ЗСУ.

Створюються умови для конверсії боргу резидента-позичальника за зовнішнім кредитом у внесок нерезидента до статутного капіталу цього резидента.

Ці та інші уточнюючі зміни внесені постановою Правління Національного банку України від 5 серпня 2025 року № 95 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18» [6].

Валютна лібералізація скасовує ряд валютних обмежень, таких як обов'язковий продаж валютної виручки, резервування гривні для купівлі іноземної валюти, репатріацію дивідендів, взаємозалік валютних зобов'язань, скасовані обмеження щодо купівлі валюти фізичними особами в межах 150 тис. грн. в день та ін. Незважаючи на такі заходи, стратегія Національного банку України буде спрямована на забезпечення курсової стійкості та збереження жорстких монетарних умов шляхом підтримання достатньо високого рівня процентних ставок у реальному вимірі.

Список посилань:

1. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text (дата звернення: 08.12.2025).

2. Гринишин Т., Магдалінова А. Правове регулювання валютних операцій в Україні. Актуальні питання фінансового права: матеріали Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції, м. Ірпінь, 30 жовтня 2024 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. С. 35-39.

3. Товкун Л.В. Правовий аналіз принципів валютного регулювання в умовах валютної лібералізації в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. № 11/2021. 2021. С. 529-532.

4. Спаскіна К.О. Правове регулювання валютних правовідносин. Український політико-правовий дискурс. №16. 2025. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.17494738.

5. Кочура С. В. Нормативно-правові засади регулювання валютних правовідносин. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 36/2023. 2023. С. 266-271.

6. НБУ впроваджує черговий пакет пом'якшення валютних обмежень. Національний банк України. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. 05 серпня 2025 року. URL: https://surl.li/uurdmr

Рябих Я.М. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти економічний факультет, Вища Школа Економіки в Празі, м. Прага
Науковий керівник – Рябих Н.В., к.ю.н., доцент,доцент кафедри права Луцького національного технічного університету

РОЛЬ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЛОГІСТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ: ПРОТИДІЯ ТІНЬОВИМ СХЕМАМ ТА КОНТРАБАНДІ

Логістичні операції становлять критичну складову зовнішньоекономічної діяльності України, забезпечуючи переміщення товарів, капіталу та інформації через державні кордони [1]. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції України до європейського економічного простору роль ефективного митного регулювання набуває особливого значення [2].

Економічна безпека логістичних суб'єктів постійно знаходиться під загрозою тіньових схем і контрабанди, що призводить до втрат державного бюджету, порушення справедливої конкуренції та дестабілізації національної економіки [3]. Митне законодавство виступає ключовим інструментом регулювання, контролю та захисту економічних інтересів держави [4].

Актуальність теми значно зросла на тлі масштабних змін у Митному кодексі України 2024-2025 років, спрямованих на імплементацію європейських стандартів, підвищення прозорості митних процедур та посилення боротьби з нелегальними схемами переміщення товарів через державний кордон.

У логістичних операціях існує низка викликів та загроз,

пов'язаних з тіньовими схемами та контрабандою. Основні з них включають:

- Фальсифікація документів, зокрема підробка митних декларацій, сертифікатів походження та супровідних документів для незаконного переміщення товарів [6].

- Заниження митної вартості, такі, як маніпуляції з вартістю товарів для зменшення митних платежів та ухилення від оподаткування [7].

- Незаконне переміщення – контрабанда товарів через неконтрольовані ділянки кордону або з використанням корумпованих схем [8].

Контрабанда становить серйозну загрозу національній безпеці та економіці України. За оцінками експертів, щорічні втрати державного бюджету від контрабанди сягають мільярдів гривень. Особливо постраждали сектори тютюнових виробів, алкоголю, електроніки та автомобільних запчастин.

Війна значно ускладнила контроль над логістичними ланцюгами, створивши додаткові можливості для нелегального обігу товарів. Дослідження 2022-2024 років фіксують зростання спроб незаконного переміщення подвійного призначення товарів та стратегічних матеріалів [9].

Правоохоронні органи України регулярно викривають масштабні контрабандні схеми. Серед найрезонансніших справ останніх років – викриття каналів постачання контрафактної продукції, нелегальний імпорт підакцизних товарів через схеми "карусельного" ввезення, та організовані групи з контрабанди через тимчасово окуповані території [10].

Ефективна протидія цим загрозам вимагає не лише жорсткого законодавства, але й сучасних технологій контролю, міжнародної співпраці та системного підходу до управління ризиками [11].

Одним із ключових нововведень Митного кодексу 2024-2025 років стало впровадження системи авторизацій для суб'єктів господарювання, що здійснюють логістичні операції. Ця система базується на встановленні чітких критеріїв надійності учасників зовнішньоекономічної діяльності [12].

Авторизовані економічні оператори отримують спрощені митні процедури, але повинні відповідати суворим вимогам щодо ведення облікових записів, контролю товарних потоків та дотримання митного законодавства. Це стимулює бізнес до прозорості та законослухняності.

Бюро економічної безпеки України відіграє центральну роль у реалізації ризик-орієнтованого підходу до митного контролю. Застосовуючи сучасні аналітичні інструменти, БЕБ здійснює моніторинг митних операцій, виявляє підозрілі транзакції та мінімізує ризики тіньових схем.

Використання Big Data, штучного інтелекту та міжнародного обміну інформацією дозволяє оперативно виявляти нетипові логістичні маршрути, невідповідності в документах та потенційні випадки контрабанди ще на етапі планування операції.

Впровадження механізмів пост-митного контролю дозволяє митним органам здійснювати перевірки після випуску товарів, не затримуючи логістичні потоки. Електронний документообіг та система "єдиного вікна" забезпечують швидкість, прозорість та

можливість відстеження кожного етапу митної процедури, що значно знижує корупційні ризики та підвищує ефективність митного нагляду.

Отже, митне законодавство є фундаментальним інструментом захисту економіки України від тіньових схем і контрабанди. Реформи 2024-2025 років демонструють системний підхід до модернізації митної сфери через імплементацію європейських стандартів, впровадження цифрових технологій та ризик-орієнтованого контролю.

Ефективність протидії нелегальним схемам безпосередньо залежить від якості законодавчої бази, технологічного оснащення митних органів та рівня професійної підготовки митних фахівців. Важливою є також конструктивна співпраця з бізнес-спільнотою та міжнародними партнерами.

Для посилення економічної безпеки логістичних операцій необхідне подальше вдосконалення нормативної бази, зокрема в частині детального регулювання авторизацій, процедур оскарження рішень митних органів та відповідальності за порушення митних правил.

Критично важливими є інвестиції в інноваційні технології контролю – системи сканування контейнерів, біометричної ідентифікації, блокчейн для відстеження товарів та штучного інтелекту для аналізу ризиків.

Успішна реалізація митної реформи створить передумови для стабільності та підвищення конкурентоспроможності української економіки. Прозорі, передбачувані та ефективні митні процедури стануть важливим фактором залучення іноземних

інвестицій, розвитку експортного потенціалу та інтеграції України до європейських логістичних мереж. Митна служба нового покоління має стати не лише контролером, але й партнером бізнесу у забезпеченні економічної безпеки держави.

Список посилань:

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27.06.2014 (ратифікована Законом України № 1678-VII) // Офіційний вісник України. 2014. № 75. – Ст. 2125.

2. Регламент (ЄС) No 952/2013 Європейського Парламенту та Ради від 09.10.2013 про Митний кодекс Союзу // Офіційний вісник Європейського Союзу. Л 269. – 10.10.2013.

3. Бюро економічної безпеки України. Аналітичний звіт «Тіньові схеми в логістичних операціях: 2022–2025 роки». URL: Київ, 2025. Режим доступу: https://bes.gov.ua/reports/tinovi-shemi-2025.

4. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (зі змінами станом на 10.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.

5. Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів України щодо реформування митної справи» від 12.12.2024. № 4098-IX // Голос України. 2024. 25 грудня.

6. Державна митна служба України. Щорічний звіт про результати боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил за 2024–2025 роки. Київ, 2025. URL: https://customs.gov.ua/report-2025-contrabanda.

7. Європол. Оцінка загроз тяжких злочинів та організованої

злочинності (SOCTA) 2025: українські логістичні хаби у нелегальній торгівлі. Гаага, 2025. URL: https://www.europol.europa.eu/socta-2025.

8. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами станом на 10.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. – 2015. № 28. Ст. 250.

9. Звіт Світового банку «Дорожня карта реформування митниці України на 2024–2030 роки» (Група Світового банку, 2025). Вашингтон, 2025 рік. 84 р. URL: https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/customs-reform-2030.

10. Стратегія реформування митної справи України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.06.2025 № 728-р // Урядовий кур'єр. 2025. 28 червня.

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 450 «Про затвердження Порядку здійснення митного контролю з використанням системи управління ризиками» (зі змінами 2025 р.) // Офіційний вісник України. 2012. № 41. – Ст. 1557.

12. Наказ Державної митної служби України від 15.01.2025 № 27 «Про впровадження оновленої системи авторизованих економічних операторів (АЕО) відповідно до стандартів ЄС» // Офіційний вісник України. 2025. № 12.

Шелуха О.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Зицик С.Г., доц. кафедри права Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Регулювання віртуальних активів є важливим компонентом цифрової економіки, що визначає можливість інтеграції інноваційних технологій у фінансовий сектор.

Відповідно до Закону України «Про віртуальні активи» [1], оператори ринку, включаючи біржі криптовалют, зобов'язані забезпечувати прозорість операцій, виконувати процедури фінансового моніторингу та вживати заходів для запобігання відмиванню коштів. Зокрема, оператори мають впроваджувати процедури ідентифікації клієнтів (KYC), які є обов'язковими відповідно до ре-комендацій FATF. Важливим обов'язком операторів також є інформування клієнтів про умови надання послуг, ризики, пов'язані з інвестуванням у цифрові активи, та зміни у правилах роботи. Неналежне виконання цих обов'язків може спричинити втрату довіри користувачів та юридичну відповідальність.

Контроль за дотриманням законодавства у сфері віртуальних активів покладається на Міністерство цифрової трансформації України та інші уповноважені органи. Їх завдання полягає у забезпеченні прозорості ринку, контролі за виконанням законодавчих норм і захисті прав учасників ринку. Проте

ефективність виконання цих обов'язків значною мірою залежить від наявності чітких законодавчих інструментів і ресурсів для моніторингу [2, с. 239].

Першочергового вирішення потребує проблема правової колізії між традиційним фінансовим законодавством та специфічною природою віртуальних активів. Класичне розуміння права власності, закріплене в Цивільному кодексі України, не повною мірою відповідає особливостям криптовалют та токенів, де право власності базується на володінні приватними ключами та записами в розподіленому реєстрі. Це створює суттєві труднощі у правозастосовній практиці та потребує розробки нових юридичних конструкцій, які б враховували технологічні особливості блокчейн-систем.

Окремої уваги заслуговує питання оподаткування операцій з віртуальними активами, оскільки наявні механізми податкового адміністрування не враховують специфіку криптовалютного ринку, що дозволить забезпечити прозорість та ефективність оподаткування цього сегменту фінансового ринку [3, с. 82].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про віртуальні активи», віртуальні активи поділяються на забезпечені та незабезпечені. Для світової законодавчої практики цей поділ є досить незвичним. Незабезпечені віртуальні активи не посвідчують майнових прав, забезпечені – посвідчують майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Під забезпеченням віртуального активу розуміється посвідчення ним майнових прав, зокрема прав вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Інші класифікації віртуальних активів відповідно до Закону відсутні.

Кожна країна дотримується власних логічних принципів державного регулювання, що полягають у різних ступенях урегульованості наявних суспільних відносин.

Так, французьке законодавство, вводить таке тлумачення видів віртуальних активів:

1) будь-яке цифрове представлення вартості, яке не гарантується та не випущено центральним банком або державним органом, необов'язково прив'язане до законно встановленої валюти та не має юридичного статусу валюти або грошей, але приймається юридичними або фізичними особами в якості засобів обміну, які можуть передаватися, зберігатися і продаватися в електронному вигляді;

2) токени, тобто нематеріальні цифрові активи, що включають права, які можуть бути випущені, зареєстровані, збережені й передані електронним шляхом, якщо вони не кваліфікуються як фінансові інструменти.

Законодавство Великої Британії визначає три типи активів, зокрема:

1) обмінні токени, які не випускаються й не підтримуються центральним банком, але призначені для використання як засіб обміну;

2) сек'юритизовані токени, що мають характеристики цінних паперів, таких як паї, акції тощо;

3) службові (допоміжні) токени, які надають їхнім держателям доступ до певних можливостей (послуг тощо), але не надають прав, подібних до тих, що отримують власники сек'юритизованих токенів [4, с. 616].

Однією з можливостей вирішення проблем, що виникають у Законі України «Про віртуальні активи», є імплементація іноземного законодавства, зокрема Регуляції (ЄС) 2023/1114, відомої як Markets in Crypto-Assets (MiCA). Ця регуляція вводить визначення «криптоактив» і класифікує криптоактиви на токени електронних грошей, токени з прив'язкою до активу та інші криптоактиви, які не відповідають визначенням EMTs та ARTs. Вона також встановлює правила для оприлюднення конфіденційної інформації, обмеження щодо торгівлі на основі інсайдерської інформації, заборону на неправомірне розголошення інсайдерських даних та маніпулятивні дії на ринку криптоактивів і вводить стандарти та обов'язки для тих, хто надає послуги у цій сфері.

20 червня 2023 року Європейський парламент прийняв історичне рішення для ринку криптоактивів, схваливши Регламент про ринки криптовалютних активів - Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA).

MiCA – це документ, який передбачає регулювання віртуальних активів у ЄС, захищаючи користувачів та інвесторів у цій галузі та є важливим для України, оскільки цей нормативний акт є основою для внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи».

Насамперед регламент MiCA стандартизує та гармонізує регулювання криптоактивів на рівні всього Європейського Союзу та сприяє розвитку на міжнародному рівні загалом.

Керуючись цим документом, користувачі будуть краще інформовані про ризики, витрати та збори, пов'язані з їхніми операціями.

Окрім того, нова правова база врегулює фундаментальні аспекти функціонування ринку криптоактивів, зокрема:

1) уніфікована класифікація типів криптоактивів (e-money токенів, asset-referenced токенів та utility токенів);

2) уніфіковані послуги з криптоактивів (8 основних типів послуг);

3) встановлені вимоги до постачальників послуг із криптоактивами, тому здебільшого виникає потреба отримувати ліцензії [5].

Враховуючи викладене, Закон України «Про віртуальні активи» потребує подальших змін, що стосуються гармонізації з європейським законодавством та визначення єдиного погляду щодо сутності та класифікації віртуальних активів. Водночас очікуємо ухвалення Верховною Радою України проєкту Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні», який визначатиме правила господарського обороту віртуальних активів та відображення їх у фінансовій та податковій звітності. Проєктом також передбачено викласти Закон України «Про віртуальні активи» у новій редакції під назвою «Про ринки віртуальних активів».

Список посилань:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text (дата звернення: 08.12.2025).

2. Шемет Д.С. Правове регулювання віртуальних активів:

виклики легалізації та інституційного впровадження в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 87: частина 3. 2025. С. 236-241.

3. Мазяр К. Правове регулювання віртуальних активів в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Актуальні питання фінансового права: матеріали Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції, м. Ірпінь, 30 жовтня 2024 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. С. 81-84.

4. Цукан С.В. Поняття, правова природа та класифікація віртуальних активів. Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 80: частина 1. 2023. С. 613 - 618.

5. Ірина Шаповалова. Внутрішні виклики регулювання віртуальних активів в Україні. URL: https://unba.org.ua/publications/9651-vnutrishni-vikliki-regulyuvannya-virtual-nih-aktiviv-v-ukraini.html

Барабуха Н.М.,
аспірантка кафедри публічного управління та адміністрування
факультету економіки та бізнес-адміністрування
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
Науковий керівник – Нестеренко Г.П., к.держ.упр.,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
факультету економіки та бізнес-адміністрування
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
м. Київ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ФУНКЦІЇ, ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Державна політика у сфері вищої освіти є ключовим чинником забезпечення сталого розвитку суспільства, формування людського капіталу та інноваційної конкурентоспроможності держави. У сучасних умовах вона визначається сукупністю стратегічних рішень, спрямованих на створення ефективного, доступного, якісного та інтегрованого в глобальний простір освітнього середовища. Центральним завданням держави є формування нормативно-правових, фінансових, організаційних та інституційних передумов, що забезпечують узгоджений розвиток системи вищої освіти відповідно до потреб економіки знань, соціальної стабільності та європейського вектора розвитку.

Функції державної політики у сфері вищої освіти охоплюють регулятивну, стратегічну, соціальну, інноваційну та інтеграційну складові. Регулятивна функція забезпечує встановлення правил та стандартів, визначення академічних, управлінських і фінансових

засад діяльності закладів вищої освіти. Стратегічна функція передбачає довгострокове прогнозування, визначення ключових цілей розвитку та пріоритетів у контексті суспільних потреб і глобальних викликів. Соціальна функція полягає у забезпеченні рівного доступу до вищої освіти, соціальної підтримки студентів і гарантуванні справедливості освітніх можливостей. Інноваційна функція сприяє модернізації освітніх програм, розвитку наукових досліджень, цифрових платформ і технологічних рішень. Інтеграційна функція забезпечує адаптацію національної системи до європейських стандартів, принципів Болонського процесу та вимог міжнародного ринку праці [1, ст. 29].

Принципи реалізації державної політики у сфері вищої освіти ґрунтуються на демократичності, автономії, прозорості, відповідальності, якості та інклюзивності. Демократичність передбачає залучення широкого кола стейкголдерів – державних органів, закладів освіти, науковців, студентів, представників бізнесу та громадськості – до процесу формування політики. Автономія вищих навчальних закладів забезпечує академічну свободу і гнучкість управлінських рішень, а прозорість – відкритість інформації, чесність процедур та ефективний громадський контроль.

Принцип відповідальності передбачає узгодження повноважень із необхідними ресурсами та зобов’язаннями, а принцип якості – орієнтацію на результативність і конкурентоспроможність освітніх послуг. Інклюзивність забезпечує рівні можливості незалежно від соціального статусу, місця проживання чи особливих потреб [2, ст.10].

Механізми реалізації державної політики у сфері вищої освіти охоплюють нормативно-правові, інституційні, фінансові, організаційно-управлінські та інформаційно-комунікаційні інструменти. Нормативно-правовий механізм формує законодавчу базу, що регулює структуру, стандарти та якість освітнього процесу. Інституційний механізм включає діяльність профільних міністерств, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, акредитаційних та управлінських інституцій. Фінансовий механізм базується на поєднанні бюджетного фінансування, грантової підтримки, автономного розподілу ресурсів та використання фінансових інструментів стимулювання інноваційних практик. Організаційно-управлінський механізм спрямований на модернізацію управління, цифровізацію освітніх послуг та впровадження сучасних моделей адміністрування. Інформаційно-комунікаційний механізм забезпечує доступність освітніх даних, розвиток електронних ресурсів і платформ, прозорість статистики та моніторингу якості освіти [2, ст.11].

Успішність державної політики у сфері вищої освіти значною мірою залежить від її адаптивності до викликів, пов'язаних із війною, міграцією населення, руйнуванням інфраструктури, економічною нестабільністю та необхідністю швидкої цифрової модернізації. Особливої актуальності набуває питання післявоєнного відновлення освітнього сектору, відбудови університетів, підтримки академічної мобільності та міжнародного партнерства, а також трансформації вищої освіти відповідно до європейських стандартів і вимог сталого розвитку.

Державна політика у сфері вищої освіти виконує

визначальну роль у формуванні та розвитку національного освітнього простору, забезпечуючи його якість, доступність та конкурентоспроможність. Її ефективність залежить від узгодженості функцій, дотримання принципів демократичності, автономії, прозорості та інноваційності, а також від здатності держави застосовувати комплекс механізмів, спрямованих на підтримку стратегічних трансформацій. В умовах сучасних викликів – цифровізації, глобалізації, воєнної агресії та потреби у відбудові – державна політика має орієнтуватися на зміцнення системної стійкості, розширення міжнародної інтеграції, модернізацію управління та створення умов для розвитку людського капіталу. Саме комплексний і науково обґрунтований підхід до формування та реалізації політики у сфері вищої освіти здатен забезпечити її відповідність національним інтересам і глобальним тенденціям.

Список посилань:

1. Коврига О.С. Сучасні тенденції формування державної політики у сфері освіти // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2017. Т. 28 (67), № 2. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722074

2. Мельникова О., Олійник Ю. Державне регулювання сфери вищої освіти як елемент розвитку національної економіки // Галицький економічний вісник. 2023. № 1 (80) https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/80/1124.pdf

Боронніков М.В, здобувач ступеня доктора філософії
зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»
Науковий керівник – Купріянова В.С., к.е.н., доцент
доцент кафедри економіки та публічного управління
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Забезпечення ефективності публічного управління в Україні у післявоєнний період вимагатиме комплексного переосмислення підходів до діяльності державних інституцій та оновлення управлінських механізмів. Насамперед ключовим завданням стане відбудова довіри між державою та громадянами, що можливо завдяки прозорості, відкритості даних і підзвітності органів влади. Важливу роль відіграватиме цифровізація публічних послуг, адже вона підвищує якість сервісів, зменшує корупційні ризики та прискорює ухвалення рішень.

На думку Криворучко І. (2023), політика публічного управління повинна передбачати реалізацію таких ключових етапів, як: здійснення моніторингу та аналізу ефективності роботи економіки в умовах сучасних глобалізаційних процесів і воєнної невизначеності, визначення та обґрунтування стратегічної мети й основних завдань соціально-економічного розвитку держави, розроблення та запровадження ефективного механізму функціонування системи публічного управління [1].

Круглов В. (2024) вважав, що виклики, спричинені воєнним станом, потребують запровадження інноваційних і гнучких методів

публічного управління, адже саме вони мають ключове значення для збереження довіри громадськості та забезпечення результативної роботи державних інституцій у кризових умовах. Важливими елементами ефективного управління виступають чітка та послідовна комунікація, прозорість у процесі ухвалення рішень, а також здатність формувати довіру як серед працівників державного сектору, так і серед населення [2].

На думку Карсіма А. (2025), саме європейські моделі публічного управління мають свою унікальність, а вибір конкретної моделі в кожній країні залежить від її потреб, умов розвитку та стратегічних цілей. Кожна з них має свої сильні сторони й обмеження та потребує адаптації до сучасних викликів, таких як: глобалізація, цифрова трансформація чи економічні потрясіння. Для України врахування національних особливостей під час війни є важливим кроком у модернізації системи публічного управління та поступовому наближенні до європейських стандартів [3].

Ми вважаємо, що після завершення війни державні інституції зіткнуться з масштабними завданнями – від відновлення інфраструктури до координації великих міжнародних програм. Тому, ключовим стане створення ефективних, професійних, аналітично спроможних органів управління.

Важливо забезпечити чіткий розподіл повноважень, уникнення дублювання функцій, досягнення прозорості процедур та підвищення підзвітності. Також необхідними будуть механізми швидкого ухвалення рішень у критичних секторах, поєднані з жорстким контролем за їх виконанням.

Після війни цифрові технології стануть рушійною силою

модернізації державних послуг. Розширення системи «Дія», впровадження електронних реєстрів, автоматизація процесів, цифровий документообіг і використання великих даних забезпечать прозорість, мінімізують корупційні ризики та скоротять витрати часу для громадян і бізнесу. Електронні сервіси дозволять стандартизувати управлінські процедури та зроблять їх доступними навіть у віддалених регіонах. У післявоєнний період Україна прискорить імплементацію європейських норм і практик, зокрема у сфері верховенства права, управління державними фінансами, антикорупційної політики, стратегічного планування. Впровадження принципів належного врядування, а саме: прозорості, ефективності, участі громадян стане ключовою умовою євроінтеграції. Ефективне управління проєктами відбудови, використання міжнародної допомоги, контроль за якістю виконання робіт будуть здійснюватися через єдині цифрові системи моніторингу.

Отже, особливу увагу необхідно приділити відновленню та модернізації інституцій, залучених до регіонального розвитку, соціальної політики, безпеки й оборони. У післявоєнний період важливим стане стратегічне планування на основі даних та прогнозів, орієнтація на сталий розвиток і використання кращих європейських практик. Крім того, варто розвивати професійний потенціал державних службовців через підвищення кваліфікації, впровадження сучасних управлінських методів і зміцнення культури відповідальності. Лише поєднання інституційної спроможності, ефективної координації, цифрових рішень та активної участі громадян дозволить Україні сформувати сучасну, результативну

систему публічного управління, здатну забезпечити стійке відновлення та довгостроковий розвиток країни.

Список посилань:

1. Криворучко, І.В. (2023). Публічне управління в умовах війни: виклики та перспективи. *Теорія та практика державного управління*. Вип. 2 (77). С. 38-53. URL: https://doi.org/10.26565/1727-6667-2023-2-03

2. Круглов, В. (2024). Моделі ефективного публічного управління в умовах воєнного стану. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*, (10), С. 64-73. URL: https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-10-64-73

3. Карсім, А.Ю. (2025). Адаптація європейських моделей публічного управління до умов повоєнної України: виклики та перспективи. *Публічне управління і політика,* Вип. 5(9). С. 1-12. URL: https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.5.10

Гончаренко М. Д., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти факультету програмної інженерії та бізнесу Національного аерокосмічного університету «ХАІ», м. Харків

ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ ІНСТРУМЕНТИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія проти України актуалізувала необхідність формування стійких механізмів публічного управління, орієнтованих на забезпечення економічної безпеки. Особливого значення набуває цивільно-військова

взаємодія, що спрямована на координацію органів влади, військового командування, бізнесу та громадянського суспільства з метою збереження функціонування соціально-економічних систем, критичної інфраструктури та ресурсної стійкості держави. Попри військовий характер такої взаємодії, її механізми мають виразне управлінське та економічне спрямування, що потребує комплексного наукового осмислення [1].

Цивільно-військове співробітництво в Україні розглядається як складова системи національної безпеки та механізм управління ресурсами для підтримки оборонної спроможності держави. У воєнних умовах CIMIC забезпечує:

– координацію рішень органів публічної влади та військового командування;

– раціональний розподіл матеріальних і фінансових ресурсів;

– захист і відновлення критичної інфраструктури (енергетики, логістики, зв'язку, транспорту);

– підтримку економічної активності в регіонах, наближених до зон бойових дій;

– механізми публічно-приватної взаємодії для підтримки оборонно-промислового комплексу [3].

Таким чином, цивільно-військова взаємодія виходить за межі виключно безпекових завдань і перетворюється на інструмент забезпечення стійкого функціонування економіки.

Публічне управління у сфері цивільно-військової взаємодії реалізується через систему інструментів, які охоплюють механізми

координації, правового регулювання, ресурсного менеджменту та комунікаційної підтримки [2].

До системи публічно-управлінських інструментів цивільно-військової взаємодії належать чотири взаємопов'язані групи механізмів, кожна з яких виконує окрему функцію в забезпеченні економічної стійкості та безпеки держави.

По-перше, це інституційні інструменти, які охоплюють діяльність органів виконавчої влади, військових адміністрацій, підрозділів територіальної оборони та органів місцевого самоврядування. Вони забезпечують організаційну координацію та формування управлінської структури шляхом створення координаційних штабів, кризових центрів та робочих груп.

По-друге, важливу роль відіграють правові інструменти, що формують нормативну базу для реалізації цивільно-військового співробітництва. До них належать норми воєнного стану, акти органів сектору безпеки та оборони, регламенти взаємодії з міжнародними партнерами, а також програми державної підтримки бізнесу, що працює в інтересах оборонної сфери.

По-третє, значущими є економічні інструменти, спрямовані на підтримку вітчизняного виробництва й оборонного потенціалу держави. Вони включають державні програми стимулювання виробництва, застосування механізмів публічно-приватного партнерства в сфері оборонної економіки та процедури закупівель для сектору безпеки й оборони.

По-четверте, у сучасній війні не менш важливими є комунікаційні інструменти, спрямовані на інформування населення, координацію діяльності волонтерських організацій і благодійних

фондів, а також протидію дезінформації. Ефективна комунікація забезпечує суспільну стійкість, сприяє мобілізації ресурсів і підвищує довіру до рішень органів влади.

Таким чином, комплексне застосування інституційних, правових, економічних і комунікаційних інструментів утворює цілісну систему публічного управління цивільно-військовою взаємодією, що є ключовою для зміцнення державної економічної безпеки в умовах війни.

Комплексне застосування таких інструментів дозволяє збільшити ефективність управлінських рішень та забезпечити економічну стабільність навіть у період активних бойових дій.

Отже, цивільно-військова взаємодія перетворюється на ключовий інструмент публічного управління економічною безпекою України в умовах війни. Її ефективність визначається здатністю держави забезпечити координацію суб'єктів влади, військового командування, бізнесу та громадянського суспільства. Формування інноваційних управлінських механізмів цивільно-військового співробітництва, адаптованих до стандартів НАТО та ЄС, дозволить зміцнити економічну стійкість та модернізувати систему національної безпеки України.

Список посилань:

1. Бериславська О. Civil-Military Cooperation as a type of social and legal relations in the system of public administration. *Journal of Scientific Papers Social development & Security*. 2019. Vol. 9, № 2. С. 23–36 DOI: 10.33445/sds.2019.9.2.3

2. Civil-Military Cooperation in Protection of Civilians During the Ukraine War: аналіт. звіт. Київ: Центр Разумкова, 2023. 71 с.

URL: https://razumkov.org.ua/images/2024/02/2024-Sunhurovskyi-CIVIL-WAR-ENGL-F.pdf

Triukhan O., Adamova E., Kryvenko I., Shevchuk Y., Ostapenko T. Civil-military cooperation – CIMIC as an institution of civil society. *Amazonia Investiga*. 2019. Vol. 8, №. 24. P. 275–284. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/28743645-f9b5-4f2b-ab4f-8bc8ebb56649/content

Коломієць М. С. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Тараненко Л. С., доц. кафедри соціального забезпечення Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницьк

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

У сучасних умовах соціально-економічних викликів активна участь місцевих органів влади в реалізації програм соціальної допомоги набуває особливого значення. Саме місцевий рівень найбільш наближений до громадянина, що дозволяє ефективно реагувати на потреби населення та адаптувати програми під умови громади. У процесі децентралізації роль місцевого самоврядування стає ключовою у створенні сталих та орієнтованих на людину моделей соціальної підтримки.

Місцеві органи влади відіграють першочергову роль у формуванні місцевих програм соціальної допомоги, забезпечуючи адаптацію загальнодержавних політик до потреб конкретної

території. Вони готують аналітику, визначають потреби населення, встановлюють пріоритети та розробляють заходи, що відповідають соціальним викликам громади. Завдяки цьому можливе забезпечення адресності і релевантності допомоги, підвищення її соціальної ефективності. Критерії оцінювання та моніторингу на місцевому рівні дозволяють відслідковувати результативність і коригувати програмні заходи [1, с. 50].

Узагальнений аналіз практик територіальних громад, представлений у звітах Мінсоцполітики та проєктах міжнародної технічної допомоги, свідчить, що громади, які створили власні центри надання соціальних послуг та налагодили партнерство з недержавними організаціями, демонструють вищі показники доступності та адресності підтримки. У низці громад запроваджено мобільні бригади соціальної роботи, соціальний патронаж для одиноких осіб похилого віку, а також системи раннього виявлення сімей у складних життєвих обставинах – що значно підвищує ефективність місцевих програм соціальної допомоги.

Місцеві органи влади забезпечують організаційно-правове підґрунтя діяльності соціальних програм. Саме вони забезпечують виконання законодавства у сфері соціальної допомоги, зокрема через реалізацію норм Закону України «Про соціальні послуги» та забезпечення співпраці з суб’єктами соціальної роботи. Завдяки цьому держава передає частину повноважень і відповідальності на рівень громади, що створює умови для більш гнучкого і місцево адаптованого надання допомоги [2].

Однією з ключових функцій місцевої влади є фінансове забезпечення та ресурсне супроводження соціальних програм.

Місцеві бюджети, субвенції з державного бюджету, участь донорських та благодійних коштів формують основу для реалізації соціальної допомоги на місцевому рівні. З огляду на реформу децентралізації, надання повноважень органам місцевого самоврядування супроводжується зростанням їх бюджетного потенціалу.

Місцеві органи влади виступають координаторами між різними суб'єктами соціальної роботи: державними службами, комунальними закладами, недержавними організаціями та громадськими об'єднаннями. Така координація дає змогу уникнути дублювання послуг, створити умови для інтеграції соціальної допомоги з іншими соціальними заходами та підсилити комплексність підходу. Завдяки ефективній взаємодії підвищується якість послуг і рівень задоволення потреб громадян. Саме тому розвиток партнерських відносин на місцевому рівні є пріоритетним напрямом соціальної політики [1, с. 51].

Важливим завданням місцевих органів влади є забезпечення доступності та ефективності соціальної допомоги, орієнтованої на потреби конкретних громад. Створення центрів соціальних послуг сприяє наближенню допомоги до отримувачів, а системний моніторинг і звітність дозволяють оцінювати результати, виявляти проблеми та підвищувати ефективність використання ресурсів. Такий підхід забезпечує прозорість діяльності влади, зміцнює довіру населення та сприяє громадському контролю у сфері соціального захисту [2].

Розвиток місцевих програм соціальної допомоги в Україні узгоджується з європейськими стандартами належного врядування

(good governance), визначеними Радою Європи, зокрема принципами прозорості, підзвітності та участі громадськості. Орієнтація громад на забезпечення соціальних прав відповідає підходам Європейської соціальної хартії (переглянутої), яка вимагає створення доступних і ефективних локальних механізмів підтримки. Імплементація європейських практик рівності та недискримінації, рекомендованих Європейським інститутом з питань гендерної рівності (EIGE), сприяє формуванню інклюзивних соціальних послуг, чутливих до потреб різних груп населення.

Одним із викликів, що стоять перед місцевою владою, є недостатня фінансова база та кадрове забезпечення. Незважаючи на передачу повноважень, не всі громади мають достатньо ресурсів, фахівців із соціальної роботи чи інструментів управління. Це призводить до нерівномірності реалізації програм соціальної допомоги між громадами, що потребує додаткової державної підтримки й посилення інституційної спроможності.

Потреба у стратегічному плануванні та інтеграції соціальних програм у загальну політику розвитку громади також є актуальною. Якщо соціальна допомога розглядається як окремий проєкт, а не частина системної політики громади, її реалізація стає фрагментарною. Місцева влада має забезпечити включення соціальних програм у стратегічні документи розвитку територій.

Активна позиція місцевої влади здатна сприяти інноваціям у сфері соціальної допомоги. Ідеться про впровадження сучасних технологій управління, соціального замовлення, конкурсного розподілу коштів і залучення громадських організацій до надання послуг. Це дозволяє підвищити якість допомоги, зробити її більш

адресною та ефективною. Посилення ролі місцевого самоврядування в управлінні соціальною сферою є важливою складовою адаптації України до європейських підходів соціальної політики та багаторівневого управління. Впровадження моделей участі громади у плануванні соціальних програм відповідає рекомендаціям Ради Європи щодо розвитку локальної демократії. Таким чином, діяльність місцевих органів влади у сфері соціальної допомоги стає не лише внутрішнім управлінським завданням, але й елементом виконання євроінтеграційних зобов'язань України.

Отже, місцеві органи влади відіграють провідну роль у реалізації програм соціальної допомоги, забезпечуючи їх ефективність і доступність. Їхня діяльність сприяє підвищенню соціальної справедливості та адресності підтримки населення. Водночас залишаються проблеми ресурсного й кадрового забезпечення, які потребують вирішення. Посилення спроможності місцевого самоврядування є важливою умовою для сталого розвитку системи соціальної допомоги в Україні.

Список посилань:

1. Бобиль В. В., Режко Д. С. Роль органів місцевого самоврядування в реалізації державної економічної політики розвитку регіонів в умовах воєнного стану. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2024. № 10. С. 50–54. URL: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.10.50 (дата звернення: 12.11.2025).

2. Про соціальні послуги: Закон України від17.01.2019 р., № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 12.11.2025).

Маляр С.А. доктор філософії з економіки,
старший науковий співробітник
відділу проблем модернізації господарського права та
законодавства ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України»

ЖИТЛОВИЙ ФОНД ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Житловий фонд є одним із ключових елементів національної інфраструктури та відіграє визначальну роль у забезпеченні реалізації конституційного права людини на житло [1]. Він охоплює не лише сукупність будівель і приміщень, придатних для проживання, але й становить складний об'єкт управлінського, економічного та правового впливу. У сучасних умовах трансформації системи державного управління, децентралізації, інтеграції України до європейського правового простору, а також у контексті викликів, спричинених збройною агресією РФ, житловий фонд набуває особливого стратегічного значення [2].

З огляду на це, дослідження житлового фонду як об'єкта публічного управління є актуальним для формування ефективної житлової політики, підвищення стійкості громад, розбудови збалансованого житлового середовища та розроблення дієвих правових механізмів, здатних реагувати на пріоритети повоєнного відновлення, поступову інтеграцію до ЄС та модернізацію житлових стандартів відповідно до міжнародних зобов'язань України [3; 4].

Поняття житлового фонду закріплено в Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 763/2008 від 9 липня 2008 року про переписи населення та житлового фонду. Згідно зі ст. 2(b) цього Регламенту, «житловий фонд» означає житлові приміщення й будівлі, а також житлові умови та взаємозв'язок між

населенням і житловими приміщеннями на національному, регіональному та місцевому рівнях на референтну дату [5]. У ч. 1 ст. 4 Житлового кодексу України визначено, що жилі будинки та житлові приміщення в інших будівлях, які розташовані на території України, утворюють житловий фонд [6].

Отже, житловий фонд є сукупністю житлових будівель і житлових приміщень, а також пов'язаних із ними прибудинкових територій, що формують просторове й функціональне середовище проживання на національному, регіональному та місцевому рівнях. Він охоплює всі типи житла незалежно від форми власності або способу користування та є матеріальною основою реалізації конституційного права людини на житло [7; 8].

Варто звернути увагу, що житловий фонд є неоднорідним за своїм складом і характеристиками. Неоднорідність житлового фонду означає, що кожен об'єкт нерухомості – насамперед багатоквартирний будинок – має низку індивідуальних технічних, конструктивних та експлуатаційних особливостей: специфіку будівельних конструкцій, стан і тип інженерних мереж, технічне обладнання, параметри прилеглої земельної ділянки, рівень благоустрою та ступінь фізичного зносу [9, с. 138]. Така неоднорідність житлового фонду створює суттєві виклики для органів публічної влади взагалі та системи публічного управління зокрема, оскільки застосування уніфікованих підходів до планування, утримання чи модернізації житла не завжди є ефективним.

У зв'язку з цим кожен об'єкт вимагає окремої, комплексної оцінки його технічного стану, енергоефективності, рівня безпеки,

функціональної відповідності та соціальної значущості для громади. Потреба в диференційованому управлінні житловим фондом особливо актуалізується в умовах війни, коли масштаби руйнувань та нерівномірність їхнього розподілу між регіонами унеможливлюють застосування єдиних стандартних рішень. Тому органи публічної влади вимушені впроваджувати адаптивні методи управління – від розробки програм капітального ремонту та реконструкції окремих будівель до стратегічного планування розвитку житлового фонду на міському й регіональному рівнях у контексті повоєнного відновлення.

При цьому об’єктом публічного управління виступає житловий фонд України. Окремо в науковій літературі виокремлюють такі об’єкти управління житловим фондом, як: одноквартирний або двоквартирний житловий будинок садибного типу; багатоквартирний будинок; житловий комплекс; а також спільне майно співвласників багатоквартирного будинку [10, с. 26]. Управління цим майном включає визначення цілей, планування заходів для їх досягнення, здійснення відповідних дій, координацію та стимулювання діяльності виконавців (залучених осіб), а також контроль за досягненням запланованих результатів [11, с. 76].

На цій підставі управління житловим фондом може бути визначене як комплекс організаційних, правових та адміністративних заходів, спрямованих на ефективне використання, розвиток та утримання різних типів житлової нерухомості, включаючи одно- та двоквартирні будинки, багатоквартирні будинки, житлові комплекси та майно, що перебуває у спільній власності співвласників, шляхом формування

цілей, планування, реалізації заходів, координації та контролю за їх виконанням.

Управління житловим фондом може характеризуватися в аспекті об'єкта публічного управління. У загальному значенні поняття «публічне управління» відображає інтегральний системний механізм, підсистемами та елементами якого є політичні програмні орієнтири і пріоритети, нормативне регулювання, процедури, що фінансуються державою або органами місцевого самоврядування, централізовані й децентралізовані організаційно-управлінські структури та їхній персонал, відповідальний за адміністрування діяльності у певній сфері суспільних відносин на національному, регіональному й місцевому рівнях [12, с. 10]. Варто зазначити, що публічне управління слід розуміти як специфічну форму діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, спрямовану на реалізацію державних і суспільних інтересів у визначених сферах. Такий підхід підкреслює, що публічне управління є цілісним системним механізмом, який включає як суб'єктний, так і процедурний компоненти.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що житловий фонд є складним, структурно неоднорідним і багатовимірним об'єктом публічного управління. Ефективне управління ним вимагає системного планування, координації та контролю за розвитком, модернізацією, відновленням і утриманням різних типів житлової нерухомості. Відтак житловий фонд виступає основним елементом реалізації державної житлової політики, забезпечення сталого розвитку громад та формування безпечного, інклюзивного й стійкого середовища проживання населення.

Список посилань:

1. Loiko V., Teremetskyi V., Maliar S., Rudenko M., Rudenko V. Critical infrastructure of the housing sector of the national economy: economic and legal aspect. Amazonia Investiga. 2021. Vol. 10. Issue 44. 278–287. https://doi.org/10.34069/AI/2021.44.08.27. URL: https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1732

2. Теремецький В.І., Аврамова О.Є. Стратегічне реформування управління місцевим житловим фондом на прикладі Харківської області в умовах війни з урахуванням післявоєнного відновлення. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: тези доповідей Сьомої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 25 серпня 2023 р.). К.: АПСВТ, 2023. С. 68–72. URL: https://drive.google.com/file/d/1UkoVM2bmXjwK6ByrnyvzudbVrk3t8CHZ/view

3. Teremetskyi V., Avramova O., Maikut K., Tserkovna O., Kramar R. Current situation and transformation ways of housing policy in Ukraine. Social & Legal Studios. 2024. № 7(1). P. 164–173. DOI: https://doi.org/10.32518/sals1.2024.164

4. Теремецький В. І. Удосконалення адміністративно-правового забезпечення відносин у сфері житлово-комунального господарства. Актуальні проблеми правознавства. 2020. № 2 (22). С. 59–64. https://doi.org/10.35774/app2020.02.059

5. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 763/2008 від 9 липня 2008 року про переписи населення та житлового фонду. URL : https://surl.li/bvhgrp

6. Житловий кодекс України: Закон України від 30.06.1983 № 5464-X. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#top

7. Teremetskyi V., Avramova O., Svitlychnyy O., Sloma V., Bodnarchuk O., Telestakova A., Kokhan V. (2021). Housing Rights Protection in the Context of Legislation and Judicial Practice of Ukraine. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, Vol. 24, Special Issue 1: Business Ethics and Regulatory Compliance, 1-9. URL: https://www.abacademies.org/abstract/housing-rights-protection-in-the-context-of-legislation-and-judicial-practice-of-ukraine-11392.html

8. Теремецький В. І., Аврамова О. Є. Захист прав людини у житловій сфері: підрозділ 3.3. Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі: монографія / за заг. ред. І. В. Чеховської. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 324–358. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/624

9. Чеберяк П. Житловий фонд як об'єкт державного управління в умовах ринкових перетворень. *Інвестиції: практика та досвід.* 2015. № 21. С. 136–141.

10. Безус В. О. Інноваційні інструменти управління розвитком житлово-комунального господарства міста: дис. … доктора філософії зі спеціальності 281. Дніпро: НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. 276 с.

11. Кайлюк Є. М., Браташ М. А. Дослідження досвіду управління житловим

фондом в різних країнах світу. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2013. № 3 (23). С. 67–81.

12. Марухленко О. В. Дискусії щодо поняття «публічне

управління». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Державне управління*. 2019. Т. 30. № 4. С. 9–13.

Мацюк А. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету цифрових,освітніх та соціальних технологій Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Ганич О. А., доц. кафедри права Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

На сучасному етапі державотворення питання підвищення ефективності управлінських рішень у публічному секторі набуває особливої актуальності, що насамперед пов'язано з наростаючою конкуренцією у суспільних та економічних сферах, підвищенням ризиків воєнного часу та загальною соціально-політичною й економічною нестабільністю в Україні. У зазначеному вище контексті, вважаємо, що кожен орган державної влади несе персональну відповідальність за результативність і якість процесу розробки та впровадження управлінських рішень, що прямо впливає на ефективність реалізації державних політик [1, с. 24].

Згідно з дослідженнями О. Половцева, процес прийняття управлінських рішень в органах державної влади значною мірою визначається особистісними характеристиками державних службовців, серед яких виділяє: «професійні знання та практичні навички, рівень професіоналізму, життєвий досвід, а також індивідуальні психологічні особливості, зокрема темперамент,

морально-вольові якості, емоційну стійкість і здатність до ризику, мотиви, стилі управління, а також міжособистісні фактори – симпатії, антипатії, уподобання та самосприйняття у колективі» [2, с. 151].

В умовах воєнного стану та соціально-політичної нестабільності, суб'єктивні фактори істотно впливають на якість і результативність управлінських рішень у публічному секторі, а саме: мотиваційний та психологічний профілі, індивідуальні підходи до прийняття рішень, стиль менеджменту та готовність до ризику. Водночас, високі вимоги до компетентності державних службовців збільшують рівень їхньої відповідальності та відчуття професійної напруженості, що створює додаткові виклики для ефективного виконання службових завдань [3, с. 105].

Крім внутрішніх факторів, на характер та результат управлінського рішення впливають зовнішні обставини, зокрема І. Криворучко виділяє: воєнні ризики, політичну та економічну кон'юнктуру, рівень соціальної напруги, складність та масштабність рішення, наявність альтернативних управлінських рішень, часові та ресурсні обмеження [4, с. 41]. Саме тому, ефективність прийняття управлінських рішень формується на перетині суб'єктивних і об'єктивних чинників, що визначає результативність публічного управління та якість державного адміністрування.

Погоджуємось з думкою Л. Корнута, яка відзначає, що сучасний публічний службовець функціонує в умовах ринкової економіки та динамічних соціально-економічних і духовних трансформацій суспільства. На думку дослідниці, ефективність виконання професійних обов'язків визначається не лише

розумінням закономірностей соціально-економічних процесів, але й вмінням працювати з інформацією, планувати та прогнозувати діяльність підрозділу, а також організовувати взаємодію з людьми [5, с. 352].

Оцінка ефективності управлінського рішення в системі публвчного управління та адміністрування передбачає використання показників кінцевих результатів, безпосередніх результатів та раціонального використання ресурсів [4, с. 140]. До основних ознак ефективного рішення Д. Кащенко відносить: «обґрунтованість, оптимальність, законність, своєчасність, комплексність та адаптивність» [6, с. 368]. В. Андріяш та О. Малікіна при аналізі ефективності управлінських рішень враховують такі фактори як: мету оцінювання, компетентність персоналу, організаційні особливості структур, суб'єктів прийняття рішень, а також потреби й інтереси громадян, бізнесу та держави [7].

Особливості формування та реалізації управлінських рішень у період воєнного стану пов'язані зі значним ускладненням процесу та потребують впровадження системного підходу. Зокрема, вітчизняні дослідники Л. Ліпич, М. Кушнір, В. Рубльов та О. Хілуха підкреслюють, що «складність завдань органів державної влади при розробці управлінських рішень вимагає використання системного підходу, який забезпечує оптимізацію планування та прийняття рішень у різних сферах державної діяльності» [8]. Використання даного підходу, на наш погляд, доцільне і для комплексного аналізу проблем, пов'язаних із формалізацією та виконанням управлінських рішень, оскільки він дозволяє всебічно

оцінювати процеси та результати управлінської роботи.

Загалом, основні проблеми, що впливають на ефективність прийняття та реалізації управлінських рішень у органах державної влади, можна згрупувати у кілька ключових аспектів:

– бюрократична складність та інертність (надмірна формалізація процедур, велика кількість регуляторних та узгоджувальних етапів);

– недостатність аналітичної та інформаційної підтримки (державні службовці часто не мають доступу до якісних даних та сучасних інформаційних ресурсів);

– політичний вплив і суб'єктивізм (пріоритет політичних інтересів над об'єктивними соціально-економічними потребами та прояви популізму);

– корупційні ризики та непрозорість (приватні інтереси та вплив великих капіталів здатні спотворювати процес державного управління; недостатня прозорість поетапного прийняття рішень підвищує соціальні та економічні ризики);

– низький рівень компетентності управлінського персоналу (обмежені можливості для професійного розвитку та відсутність сучасних управлінських практик);

– обмежена взаємодія з громадськістю (низький рівень прозорості, недостатнє залучення громадських інституцій та відсутність механізмів зворотного зв'язку);

– матеріальні та ресурсні обмеження (недостатнє фінансування, застаріла матеріально-технічна база та обмежені ресурси);

– опір змінам та консерватизм системи (низька адаптивність

державних службовців до нових умов і сучасних управлінських практик, консерватизм організаційних структур та недостатній рівень інформатизації) [9, с. 8].

Отже, для підвищення ефективності управлінських рішень необхідні комплексні заходи, які будуть передбачати: оптимізацію процедур і цифровізацію процесів; розвиток аналітичних та управлінських компетенцій; забезпечення прозорості та громадського контролю; формування організаційної культури інноваційності та адаптивності. Загалом, варто підкреслити, що ефективність публвчного управління великою мірою визначається здатністю органів влади забезпечувати прозорість, компетентність, адаптивність та системність управлінських процесів.

Список посилань:

1. Зозуля Н., Стєкольщикова В., Шотурма Н. Інформаційно-аналітична діяльність у добу цифрової трансформації: нові інструменти та методології. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Секція: Філологія*. № 1(15). 2025. С. 21–26.

2. Половцев О. Прийняття рішень в державному управлінні: методологічні підходи до аналізу та формування процедур і змісту процесів. *Вісник ХНТУ. Секція: Публічне управління та адміністрування*. № 3 (74). 2020. С. 148–156.

3. Науменко П. В., Пархоменко-Куцевіл О. І. Управління компетентнісним розвитком керівника в системі державної служби. *нвестиції: практика та досвід.* № 9–10. 2022. С. 103–109.

4. Криворучко І. В. Публічне управління в умовах війни: виклики та перспективи. *Theory and Practice of Public Administration.*

№ 2 (77). 2023. С. 38–53.

5. Корнута Л. М. Поняття «службовець» в публічній та державній службі: категоріально-порівняльна характеристика. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 349–356.

6. Кащенко Д. В. Основні напрями удосконалення публічного управління надзвичайними ситуаціями в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 366–377.

7. Андріяш В. І., Малікіна О. А. Оцінювання державо-управлінських рішень: моделі та критерії. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/5.pdf (дата звернення: 16.11.25)

8. Ліпич Л.Г., Кушнір М.А., Рубльов В.В., Хілуха О.А. Прийняття управлінських рішень у публічному менеджменті. *Академічні візії*. Вип. 8–9. 2022. С. 100–108.

9. Bohuslavska S. I., Chernenko R. M. Problems of ensuring the efficiency of management decision-making in public authority bodies. *Public Administration and Social Work*, № 1 (5). 2025. P. 5–10.

Тюріна Д. М., д-р наук держ. упр., доцент,
доцент кафедри економіки та публічного управління
Національного аерокосмічного університету «ХАІ», м. Харків

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛЬНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України, активізація євроінтеграційних процесів, посилення міжнародної конкуренції та глобальні безпекові виклики суттєво змінюють архітектуру публічного управління України. Геополітичні процеси перестали бути зовнішнім фоном державної політики й перетворилися на один із ключових факторів формування стратегічних рішень, макроекономічної стабільності, безпеки та розвитку інституцій. У цих умовах постає потреба у трансформації управлінської системи відповідно до нових стандартів міжнародної взаємодії, глобальної безпеки та демократичного врядування. Сучасна трансформація публічного управління України розгортається у кількох вимірних площинах [1].

По-перше, геополітичний курс на членство в Європейському Союзі значною мірою визначає зміст реформ. Початок переговорів щодо вступу та отримання статусу кандидата зобов'язують Україну імплементувати європейське право, модернізувати управлінські стандарти та дотримуватися засад верховенства права, прозорості та інклюзивності державних рішень. Євроінтеграція виступає не лише зовнішньою метою, а інструментом інституційної модернізації секторів управління: безпеки, економічної політики, соціальної сфери, екологічної політики, децентралізації.

По-друге, на публічне управління впливають глобальні безпекові трансформації. В умовах тривалої війни формується новий характер управлінських функцій держави – посилюється стратегічне планування, кризове управління, цивільно-військова координація та управління ресурсами. Необхідність захисту критичної інфраструктури (енергетики, транспорту, цифрових мереж), розвитку оборонної економіки, управління міжнародною військовою допомогою потребують оновлення управлінських механізмів, побудованих на взаємодії держави, бізнесу, суспільства і міжнародних інституцій.

По-третє, глобальна економічна інтеграція та участь у транснаціональних ринках формують нові правила державної політики. Післявоєнна реконструкція України залежить від структурної підтримки міжнародних партнерів, співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, залучення інвестицій, запровадження прозорої податкової політики та цифрових процесів контролю за публічними фінансами. Економічна складова геополітики передбачає формування конкурентної економіки, розширення публічно-приватного партнерства, стимулювання локального виробництва, а також інновацій і «зеленої» економіки як важливого критерію членства в ЄС.

По-четверте, геополітичні процеси впливають на гуманітарні та соціальні функції держави. Мільйони внутрішніх переселенців, трудова міграція, демографічні втрати, інтеграція ветеранів, відновлення освітньої та медичної інфраструктури потребують оновлення моделей соціальної політики. Держава повинна забезпечити доступність послуг, розвиток людського капіталу, нові

підходи до зайнятості та соціальної адаптації. Інформаційна політика й боротьба з дезінформацією стають складовою національної безпеки та управління, оскільки інформаційний простір є полем геополітичного впливу.

Важливою частиною трансформації є цифровізація публічної влади. Україна демонструє унікальний досвід цифрової держави («Дія», електронні сервіси, реєстри, електронне судочинство), що посилює міжнародну довіру та підвищує прозорість управління. Цифрове врядування стає конкурентною перевагою України на геополітичній арені, оскільки забезпечує відкритість даних, швидкість рішень та контроль суспільства над владою.

Таким чином, глобальні геополітичні процеси формують в Україні нову модель публічного управління, що ґрунтується на принципах демократичної відкритості, безпекового стратегування, економічної стійкості, соціальної інклюзивності та цифрової модернізації. Від того, наскільки ефективно держава адаптує системи управління до міжнародних стандартів і глобальних викликів, залежатиме місце України в майбутній європейській політичній архітектурі та світовій системі безпеки.

Список посилань:

1. Хохлов М. Є. Трансформація системи державного управління в сучасній Україні: аналіз основних принципів та підходів. Державне будівництво. 2024. № 2 (36). DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-08

Шебаніц Д.М. к.і.н., доцент кафедри права
Маріупольського державного університету,
Білоус І.М. здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти Маріупольського державного університету
м. Київ

ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Публічне управління є найважливішим видом соціального управління. Саме тому вироблення певної соціально-управлінської норми являється основою рішення, прийняття якого завжди є вибором норми, здатної врегулювати питання по пріоритетності соціальної проблеми і забезпечити прогресивний розвиток тієї суспільної сфери, на яку норма впливає [4].

З точки зору термінології, публічне управління (від лат. publicus – суспільний) – це цілеспрямований вплив органів публічної влади на суспільні процеси з метою забезпечення сталого розвитку, правопорядку та безпеки громадян. Воно є інституційно-правовою формою реалізації державної політики, заснованою на принципах законності, ефективності та відповідальності.

Різноманіття суспільних відносин, які потребують державного втручання, сприяють появі різних видів державних рішень. Водночас основною класифікацією державних рішень є розподіл їх на політичні та адміністративні.

Політичні рішення приймаються політичним керівництвом відносно найбільш важливих суспільно-значущих проблем. Вони

становлять первинний рівень державних рішень, тоді як адміністративні рішення є вторинними, що мають підлегле допоміжне значення. Тобто адміністративні рішення являються похідними від політичних та спрямовані на забезпечення умов для підготовки, прийняття та реалізації рішень політичного керівництва.

Тобто систему державного управління можна представити як інституціоналізовану сферу механізму прийняття рішень, що спрямована на цілеспрямоване регулювання суспільних відносин в інтересах усього населення, соціуму в цілому. Разом із тим, з початком проведення Російською Федерацією заходів активної гібридної експансії, розпочалася історична еволюція держави Україна як інституту влади, тобто було запроваджено механізм зміни характеру політичної системи з подальшим здійсненням трансформації її управлінських структур, що призвело до пошуку ефективних механізм прийняття державних рішень.

Так, Верховною Радою України було ухвалено такий нормативно-правовий акт та підписаний Президентом України як Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» [2].

Метою прийняття Закону є створення умов для забезпечення життєдіяльності відповідних територіальних громад, вирішення питань місцевого значення шляхом установлення особливого порядку здійснення окремих повноважень органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських рад, їх виконавчих органів, обласних, районних рад) у районі проведення антитерористичної операції у разі коли відповідні органи місцевого самоврядування такі повноваження не здійснюють або самоусунулися від їх виконання.

Даний Закон визначає організацію, повноваження і порядок діяльності військово-цивільних адміністрацій, що утворюються як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції, що не має на меті зміни та/або скасування конституційно закріпленого права територіальних громад на місцеве самоврядування [2].

Разом із тим, відповідно до статей 41, 64, 92, 106 Основного Закону України в Україні може бути введено лише два особливих види правового режиму при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня та у разі збройної агресії або її загрози, небезпеки державній незалежності чи територіальній цілісності, а саме: надзвичайний стан або воєнний стан [1].

Таким чином, згідно Основного Закону не передбачено ні проведення комплексу узгоджених спеціальних заходів ні комплексу військових спеціальних заходів як Антитерористича операція та Операція об'єднаних сил, як і утворення тимчасових державних органів влади, які були б уповноважені та виконання функцій місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, з одночасним поєднанням елементів військового командування. Водночас, повноваження військово-цивільних адміністрацій району, області починаються у день набрання чинності актом Президента України про їх утворення і припиняються у день відкриття першої сесії новообраної ради.

Військово-цивільні адміністрації у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законом України «Про боротьбу з тероризмом» [3], профільним Законом та іншими виданими відповідно до них нормативно-правовими актами.

Військово-цивільні адміністрації є юридичними особами публічного права і наділяються профільним та іншими законами повноваженнями, у межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону. Військово-цивільні адміністрації населених пунктів набувають прав та обов'язків з дня внесення запису про їх державну реєстрацію як юридичних осіб до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань [2].

Список посилань:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19

3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 25. Ст. 180. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15

4. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1602-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 25. Ст. 195. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14

Янюк О.В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Пундор Ю.О., доц. кафедри права Луцького національного технічного університету, м.Луцьк

РОЛЬ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФІКСАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність питання фіксації правопорушень у сфері мобілізації зумовлена тривалістю воєнного стану в Україні, запровадженого Указом Президента №64/2022 від 24 лютого 2022 року. Роль органів досудового розслідування набуває стратегічного значення, балансуючи між імперативами оборони та гарантіями прав людини. Стаття 210-1 Кодексу України про Адміністративні Правопорушення (далі – КУпАП) встановлює відповідальність за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, що, здебільшого, пов`язано з неявкою за повісткою чи ухиленням від обліку. Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” №3543-XII посилює вимоги до громадян та органів влади, що проявляється в розширенні обов`язків, запровадженні більш жорстких механізмів контролю та відповідальності. Процес фіксаціїї правопорушень спрямований на забезпечення національної безпеки, проте практика застосування норм у сфері розкриває системні проблеми, пов`язані зі строками притягнення, доказуванням та розподілом повноважень між суб`єктами, що призводить до судових спорів.

Аналіз законодавства дозволив не лише дізнатися правові механізми, а й виклики для верховенства права в умовах війни.

Суб'єкти, уповноважені на фіксацію правопорушень за ст. 210-1 КУпАП, визначаються ст. 255 КУпАП, яка встановлює перелік осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення. Національна поліція, як орган досудового розслідування в широкому сенсі, займає допоміжну, але важливу позицію: відповідно до ч. 1 ст. 255 КУпАП, її посадовці уповноважені складати протоколи за ст. 210–210-1, особливо під час перевірок документів чи затримань (ст. 261–262 КУпАП). У воєнний час поліція організовує адміністративне затримання та доставлення порушників до ТЦК за зверненнями цих центрів (ч. 3 ст. 259 КУпАП), фіксуючи факти ухилення від обліку чи мобілізації. ТЦК та СП, у свою чергу, домінують у юрисдикції: за ст. 235 КУпАП, їхні керівники розглядають справи за ст. 210–210-1, виносять постанови про штрафи та закривають провадження. Здебільшого, це притягнення до відповідальності за порушення правил військового обліку, тобто невиконання військовозобов`язаними , призовниками чи резервістами обов`язків, покладених на них Правилами військового обліку. Наприклад, нез`явлення до ТЦК та СП за викликом, неповідомлення про зміну в облікових даних тощо. Покарання за порушення – штраф, який залежить від багатьох факторів. Якщо трапилось так, що особа тричі порушила правила військового обліку, то, згідно ст. 36 КУпАП, за умови, якщо справи розглядаються одночасно одним і тим же органом або посадовою особою - сумарний штраф все одно не перевищуватиме найвищу межу, зазначену в ст. 210, 210-1 КУпАП [1,2].

КПК України чітко визначає органи досудового розслідування які слідчі підрозділи поліції, СБУ чи НАБУ, що ведуть кримінальні провадження з повним обсягом слідчих дій (ст.38 КПК). ТЦК ж там немає, вони діють лише у межах КУпАП: фіксують протоколи, накладають штрафи і можуть ще реєстри свої перевіряти. Межею ТЦК у ролі органу досудового розслідування є ст. 210-1, яка веде до криміналу - ст. 336 ККУ (лише за повторність та тяжкість). Отже, ТЦК виконує роль адміністративного контролера і спрощує фіксацію у межах їм дозволених - ст. 210, 210-1, 211 КУпАП [1,4].

Необхідним інструментом, хоч і неоднозначним, стало подовження строків притягнення за ч. 9 ст. 38 КУпАП: «Адміністративне стягнення за вчинення в особливий період правопорушень, передбачених статтями 210, 210^{-1} цього Кодексу, може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше одного року з дня його вчинення». Це дає змогу ТЦК та СП фіксувати та карати за ухилення навіть через місяці після виявлення, що, можливо, забезпечує гнучкість в умовах перенавантаження реєстрів. На мою думку, дане введення не відповідає принципам верховенства права, а саме суперечить передбачуваності норм, оскільки особа може роками не підозрювати про штраф та не передбачати можливих ризиків. У журналістських статтях пишуть, що подовження полегшує облік, але ТЦК «актуалізують» старі справи людей, що використовують як інструмент тиску. Безумовно, це створює ризик зловживань з боку ТЦК та СП [1,10].

Громадяни, права яких було порушено у питаннях

військового обліку, мобілізації та бронювання, звертаються до суду з причин: не отримували повістку (відправлено поштою але не підтверджено вручення); статус «в розшуку» без підстав (помилка в реєстрі «Резерв+»); неврахування бронювання чи відстрочки (напр. Наданої від роботодавця); ігнорування лікарняного, відпустки чи стаціонарного лікування; у протоколі не вказано, які дані не оновлено. Ця низка причин оскаржень вказує що існуть прогалини у процесуальному врегулюванні роботи ТЦК та СП, проте, майже завжди, суди на боці позивачів – громадян. Поліція виконує всього лиш допоміжну роль – підтримка ТЦК [9,10].

Список посилань:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (редакція від 01.09.2025, підстава – Закон № 3620-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10 (дата звернення: 06.12.2025).
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII (редакція від 12.09.2025, підстава – Закон № 4574-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12 (дата звернення: 06.12.2025).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (редакція від 01.01.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 06.12.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (редакція від 01.01.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 06.12.2025).

5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 (редакція від 31.10.2025, підстава – Указ № 793/2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022 (дата звернення: 06.12.2025).

6. Про затвердження Порядку бронювання військовозобов'язаних: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2024 № 560 (редакція від 06.05.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-п (дата звернення: 06.12.2025).

7. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487 (чинна редакція 2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-п (дата звернення: 06.12.2025).

8. Звіт Міністерства внутрішніх справ України за III квартал 2025 року (статистика адміністративних правопорушень за ст. 210, 210-1 КУпАП). URL: https://mvs.gov.ua/activity/statistics (розділ «Адміністративна практика») (дата звернення: 06.12.2025).

9. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду за І півріччя 2025 р. URL: https://surl.li/uvcdxy (дата звернення: 06.12.2025).

10. Поліщук В. Аналіз судової практики з питань ведення військового обліку, мобілізації та бронювання (огляд НААУ, 25.03.2025). URL: https://www.hsa.org.ua/lectors/polishhuk-viktoriya-2-3/articles/analiz-sudovoyi-praktiki-z-pitan-vedennia-viiskovogo-obliku-mobilizaciyi-ta-broniuvannia (дата звернення: 06.12.2025).

11. Матеріали семінару «Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері військового обліку та мобілізації» (Комітет з адміністративного права та адвокатури НААУ, лютий 2025). URL: https://kmrada-unba.org/wp-content/uploads/2025/02/administrativna-vidpovidalnist-2025_compressed.pdf (дата звернення: 06.12.2025).

Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку

Власюк А.Д. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Тараненко Л. С., доц. кафедри соціального забезпечення Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ТА ПІЛЬГ ДЛЯ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Соціальний та правовий захист сімей з дітьми можна віднести до одного з найважливіших завдань в Україні. Держава повинна приділяти більше уваги заходам щодо підвищення економічної стабільності сімей з дітьми. Тому, що позитивні зміни відіграють важливу роль у розв'язанні демографічної, міграційної та економічної ситуації в нашій країні. Майбутнє нашої держави залежить від молодого покоління для якого потрібна підтримка та захист.

Багатодітні сім'ї становлять особливу соціальну групу, яка потребує посиленої підтримки з боку держави. В умовах демографічної кризи та зниження народжуваності у більшості європейських країн, включаючи Україну, питання створення ефективної системи соціальних гарантій для родин з трьома і більше дітьми набуває критичного значення. Багатодітні сім'ї стикаються з підвищеними фінансовими витратами на утримання дітей, освіту, охорону здоров'я та житло, що часто призводить до зниження їхнього життєвого рівня порівняно з іншими категоріями

населення. Система соціальних гарантій та пільг покликана не лише забезпечити достатній рівень добробуту таких родин, але й стимулювати народжуваність, зміцнювати інститут сім'ї та сприяти відтворенню людського капіталу.

Статус багатодітної сім'ї в Україні надається за наявності трьох або більше дітей. Це стосується як повних сімей (подружжя у зареєстрованому шлюбі), так і неповних (один з батьків). Поняття "дитина" в даному контексті також включає і осіб, які навчаються за денною формою у вищих чи професійно-технічних закладах освіти, аж до досягнення 23-річного віку. Дане визначення також враховує дітей, успадкованих від попередніх шлюбів, за умови їх спільного проживання у новій сім'ї [1].

Діти з багатодітних родин мають право на низку соціальних гарантій, які стосуються сфер охорони здоров'я, транспорт та відпочинок та матеріальна допомога. Щодо сфери охорони здоров’я, то законодавством передбачені: безоплатне отримання ліків за рецептом лікаря, щорічне медичне обстеження, першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація. Оскільки витрати на охорону здоров'я у багатодітних сім'ях є значними, державна підтримка у цій сфері має критичне значення для збереження здоров'я дітей та зменшення фінансового тягаря на батьків.

Транспортні пільги надають багатодітним сім'ям право на безкоштовний або пільговий проїзд у громадському транспорті. Це особливо важливо для сімей, які мають обмежені можливості для придбання власного автомобіля.

Матеріальна допомога являє щомісячну грошову виплату на

третю та кожну наступну дитину до досягнення нею 6-річного віку. Якщо статус багатодітної сім'ї виник через одночасне народження двох чи більше дітей (наприклад, двійні), допомога призначається на кожну з них. Органи соціального захисту виплачують грошову допомогу багатодітним сім'ям або за місцем офіційної реєстрації, або за місцем фактичного проживання заявника. При цьому, виплата за фактичним місцем проживання можлива лише в тому випадку, якщо особа не отримує цю допомогу за адресою своєї реєстрації [1].

Відповідно до статті 13 Закону України «Про охорону дитинства» багатодітні сім'ї належать до категорій, які мають право на державну підтримку, зокрема у формі пільгових довгострокових кредитів. Такі кредити можуть надаватися для покращення житлових умов або забезпечення сімей необхідними товарами тривалого користування. Основною метою цієї підтримки є створення належних соціально-побутових умов для розвитку та виховання дітей у багатодітних родинах [2].

Багатодітні родини отримують знижку 50% на оплату житла в межах встановлених норм. Норма становить 21 квадратний метр загальної площі на кожного члена родини, який постійно мешкає у помешканні, плюс додатково 10,5 квадратних метрів на всю сім'ю [2; 3].

Знижка 50% поширюється на оплату комунальних послуг (електроенергія, газ тощо), а також на придбання балонного газу для побутових потреб у межах законодавчо визначених норм. Для опалення знижка надається на площу 21 кв. метр опалюваної площі на кожного мешканця плюс 10,5 кв. метра на родину. Якщо

будинок не підключений до центрального опалення, родина має право на 50-відсоткову знижку при купівлі палива, включаючи рідке паливо, в межах встановлених норм [3].

За даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, соціальні гарантії, передбачені для багатодітних сімей, відіграють важливу роль у забезпеченні належного рівня їхнього життя [1]. Водночас на практиці реалізація цих гарантій часто ускладнюється бюрократичними процедурами, недостатнім фінансуванням та обмеженою доступністю відповідних соціальних послуг. Як зазначає Ю. В. Афанасьєва, система соціального захисту багатодітних сімей потребує суттєвого вдосконалення. Науковиця акцентує на необхідності розширення програм матеріальної підтримки, удосконалення механізмів надання житлових пільг, а також посилення адресності соціальної допомоги, що дозволило б підвищити ефективність державної політики у цій сфері [4].

Система соціальних гарантій та пільг для багатодітних сімей є важливим інструментом соціальної політики держави. Вона має бути комплексною, доступною та достатньою за обсягом для реального покращення життя родин з дітьми. Удосконалення механізмів соціальної підтримки, спрощення процедур отримання пільг та збільшення їх розміру відповідно до реальних потреб сімей сприятиме підвищенню народжуваності, зміцненню інституту сім'ї та покращенню демографічної ситуації в країні.

Список посилань:

1. Соціальні гарантії для багатодітних сімей. Омбудсман України. Ombudsman of Ukraine. URL: https://surl.lt/menmft (дата

звернення: 13.11.2025).

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р., № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n122 (дата звернення: 13.11.2025).

3. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р., № 2811-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text (дата звернення: 13.11.2025)

4. Афанасьєва Ю. Удосконалення системи соціального захисту багатодітних сімей в Україні. *Теорія та практика державного управління.* 2013. Вип. 2. С. 201-206. (дата звернення: 13.11.2025).

Гієш Т.Р., здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти
факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник –Гофман О.Р., к.ю.н.,
доцент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В КОРПОРАТИВНОМУ ПРАВІ: ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ

Поняття «штучний інтелект» закріплено Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 02.12.2021 р. № 1556-р. у якому штучний інтелект розуміється як організована сукупність

інформаційних технологій, із застосуванням якої є можливість виконувати складні комплексні завдання через використання системи наукових методів досліджень та алгоритмів обробки інформації, яка отримана або самостійно створена під час роботи, створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [1].

В науковій літературі поняття «штучний інтелект» вживається у двох різних значеннях: 1) науковий напрям, пов'язаний з дослідженнями природи штучного інтелекту, який спроможний мислити та усвідомлювати свої дії подібно людині; 2) технології, системи та як можливість, використовуючи методи програмного моделювання та математичної оптимізації, приймати рішення для досягнення певної мети. Той чи інший підхід до визначення поняття штучного інтелекту істотно залежить від цілей розробки такого поняття та його подальшого застосування [2].

Штучний інтелект (далі ШІ) – це складова штучної свідомості, яка проявляється через певну систему алгоритмів. Така система здатна до самопізнання і самонавчання. Вона використовує отриману інформацію, аналізує наявні дані, знання, правила поведінки, соціальні норми та власний досвід. Вона створює нові відомості на основі засвоєного матеріалу, а також, безумовно, пояснює свої рішення і проводить самодіагностику.

Якщо говорити про застосування ШІ саме у вимірі корпоративного права, то варто звернути увагу на те, що це питання не є досконало вивченим, а отже, дискусійним. Дійсно, він кардинально змінює сферу корпоративного права, перетворюючи її

на технологічно сильну галузь, яка пропонує великий потенціал для вдосконалення програм та систем управління проєктами та корпораціями в цілому. Найбільшого потенціалу, досконалості та розвитку ШІ набув в системах автоматизації бізнес-процесів, а саме в організаційному ключі. Але, як будь-яка система, має переваги та недоліки.

Як зазначає юридична доктрина, у корпоративному праві України розвинений такий потужний механізм ШІ, який включає в себе можливості розпізнавання неструктурованості тексту документа; імпорт документів з різних реєстрів та каналів; автоматичне заповнення даних; перевірка відповідності формулювань чинному законодавству; виявлення певних помилок в орфографії та пунктуації, неправильного вибору стилю, дублювання однієї і тієї ж інформації, суперечностей.

Менеджери можуть використовувати ШІ для підвищення ефективності роботи з багатьма базовими завданнями, які вимагають мінімальної участі людини. Це такі завдання, як виконання розрахунків, документування протоколів зустрічей, створення звітів, відстеження витрат, аналіз документів та перегляд оновлень прогресу проєкту і задач [3, с. 36].

Перевагами штучного інтелекту є його реалізація у юриспруденції як спеціалізованого помічника, який став вагомим інструментом подолання викликів у правовій сфері, насамперед в умовах воєнного стану та перевантаженням судової системи значною кількістю справ; інструментом, який керується комп'ютерною моделлю цифрової обробки, обробки даних, тексту та мови. Він оптимізує рутинні процеси та завдання, покращує

точність, допомагає розглянути одне й теж питання з різних точок зору, підвищує прозорість процедур та обізнаність людей щодо своїх прав, та можливостей їх ефективного захисту.

Штучний розум – це про аналітику, контроль, підказки і підсвічення суттєвих моментів, що є незамінним у корпоративному праві та тісно пов'язаному з ним документообігом. Він може допомогти знизити ризики та ефективніше управляти даними у масштабних проєктах, автоматизуючи збір та організацію даних. Аналізуючи структуровані та неструктуровані дані з різних джерел, може швидко виявляти тенденції, закономірності та потенційні проблеми, дозволяючи керівникам проєктів приймати більш обґрунтовані рішення та вчасно вживати коригувальні дії [3, с. 32].

Яскравим прикладом використання та втіленням ШІ в корпоративному праві в життя є програма e-Docs. Її розробка та застосування стали рішенням, яке дозволяє закласти фундамент для побудови єдиної цифрової платформи документообігу у тій чи іншій корпорації.

Вона враховує всі ключові моменти: бізнес-ідеї, цілі, специфіку роботи, структуру, та чинне законодавство. Використання цієї програми дозволяє безпечно обмінюватися документами, не наражаючи конфіденційні дані на небезпеку. Пошта, месенджери, соціальні мережі – це ризикований хід, адже під час хакерської атаки всі дані стають вразливими.

Ця платформа надає реальну безпеку – це шифрування, цифровий архів для бізнесу, розмежування доступів, аудит дій. Система гарантує захищене зберігання: документ неможливо втратити – завжди є резервна копія в електронному вигляді, а

доступ до неї можна надати у будь-якому підрозділі компанії. І для цього не потрібно фізично бути в офісі [4].

Таку систему доцільно називати «бізнес-інструментом». Своїми інтелектуальними підказками вона дозволяє корпораціям ефективно виявляти проблеми і ризики, такі як відхилення від стандарту, пропущені пункти в договорі, заміна понять іншими, зміна формулювань, перевищення певних лімітів. Для корпоративного права визначним є використання штучного інтелекту як цифрової машини, яка на основі історичних даних компаній створює нову звітність та статистику, допускаючи мінімальну кількість помилок(порівняно з людиною), адаптуючись кожного разу до зростання навантаження.

Автоматизація за допомогою нейромережі значно поліпшує й роботу фінансового відділу. Точне прогнозування грошових каналів, виявлення шахрайства (система знає аномалії транзакцій), аналіз тисячі документів та рахунків, автоматичні попередження про критичні зазначення суми, про строки та умови. Чат-боти також є елементом цієї системи, бо вони полегшують процес роботи юридичного персоналу. Їхнє використання дозволяє миттєво відповідати на стандартні питання клієнтів щодо корпоративного права, тим самим звільняючи юристів від витрати часу та дозволяючи розглядати більш серйозні та складніші завдання.

Якщо говорити про виклики та ризики впровадження штучного інтелекту в корпоративне право та правову систему в цілому, варто виділити високу вартість розробки та впровадження, етичні питання, питання неупередженості, ну і насамперед безпеку та конфіденційність (атаки хакерів на програми, системи чи дані не

є рідкістю). У разі витоку інформації через недоліки штучного інтелекту, вся відповідальність лягає на компанію, а це призводить до штрафів у великих розмірах і втрати репутації.

Станом на сьогодні проблема відсутності належної законодавчої регламентації штучного інтелекту та його правового статусу є однією з актуальних. Сказане зумовлено необхідністю нормативно-правового врегулювання цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану штучним інтелектом. Так, В. Кулинич вказує, що відповідальність у правовідносинах, які виникають внаслідок завдання шкоди роботами, покладається на володільців таких роботів, як на володільців джерела підвищеної небезпеки, або на виробників таких роботів [5]. І це є найсуттєвішим недоліком впровадження нейромереж в цілому.

Людським фактором як недоліком виступає страх втрати робочого місця, страх бути повістю заміненими штучним інтелектом. Це викликає певний дискомфорт, демотивацію, тривожність, і в подальшому призводить до неефективної роботи. Робітникам зазвичай дуже важко освоювати нові, складні інструменти, через що виникає відчуття безвиході. Важливо додати, що хоч ШІ і дає певний варіант вирішення питання та значно покращує всі процеси нашого існування, є певні положення, які вдосконалюють його роботу. Останнім з таких новел стало правило, яке говорить: «Коли користувач звертається до ШІ за порадою з питань медицини чи юриспруденції, нейромережа має в обов'язковому порядку направити її до професіонала, спеціаліста своєї справи». А отже, опір людей з часом зникне. Ми продовжимо розвиватися, та не дозволимо науково-технічному прогресу

гальмувати і тим самим бути причиною відкату суспільства на декілька поколінь назад.

Список посилань:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 09.11.2025)
2. Тюря Ю. І. Аналіз філософсько-правових підходів до визначення поняття «штучний інтелект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2022 № 56. https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/12.pdf (дата звернення: 09.11.2025)
3. Prifti V. Optimizing project management using artificial intelligence. European journal of formal sciences and engineering. 2022. Vol. 5, no. 1. P. 29. URL: https://doi.org/10.26417/667hri67 (дата звернення: 09.11.2025)
4. Гребенєв О. Цифрова трансформація внутрішніх процесів: коли впровадження ЕДО стає необхідністю. URL: https://e-docs.ua/blog/cifrova-transformaciya-edo/ (дата звернення: 10.11.2025)
5. Кулинич В. Цифрова особистість: чи можуть роботи бути наділені правами? Юридична газета. 2017. No 49 (599). URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cifrova-osobistist-chi-mozhut-roboti-buti-nadileni-pravami.html (дата звернення: 09.11.2025)

Горячківська О.В., **Тимошенко С.В.** здобувачки
другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – Галупова Л.І., к.ю.н., доцент кафедри
права інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса

ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Статутний капітал юридичної особи є ключовою фінансово-правовою категорією, яка складається із суми внесків його учасників. Участь у формуванні статутного капіталу є первісним способом набуття корпоративних прав, а всі подальші операції з корпоративними правами безпосередньо чи опосередковано корелюють із статутним капіталом [1, с. 113]. Права інтелектуальної власності, які є рушійною силою інноваційної економіки, сьогодні дедалі частіше розглядаються як один із найцінніших активів будь-якого підприємства. Внесення цих прав до статутного капіталу юридичної особи є ефективним правовим та економічним механізмом. Проте, на відміну від грошових чи матеріальних внесків, процедура інкорпорації прав інтелектуальної власності має низку суттєвих особливостей, зумовлених їхньою нематеріальною природою.

В аспекті сучасного корпоративного права, статутний капітал є одним із фундаментальних понять. Відповідно, визначення його сутності є першочерговим етапом для аналізу обраної теми. Розкриваючи правову природу статутного капіталу варто визначити

її як «фінансовий фундамент юридичної особи», який засновники (учасники) передають для її створення та функціонування. Статутний капітал забезпечує можливість юридичній особі розпоряджатися власним майном, відповідати перед кредиторами, проводити операційні виплати, придбання товарів, обладнання тощо [2, с. 50].

На сучасному етапі розвитку, зокрема і в Україні, спостерігається чітка тенденція до зростання ролі нематеріальних активів у діяльності юридичних осіб. Так, цивільне законодавство України передбачає, що вкладом учасника можуть бути грошові кошти, майно, а також майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку. Зокрема, майнові права інтелектуальної власності можуть бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, що прямо передбачено ч. 3 ст. 424 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [3].

Слід підкреслити, що будь-який негрошовий вклад, включно з правами інтелектуальної власності, обов'язково підлягає грошовій оцінці. Ця грошова оцінка затверджується одноголосним рішенням загальних зборів, у яких повинні брати участь усі учасники. При створенні юридичної особи така оцінка фіксується в рішенні засновників про створення юридичної особи.

Деякі вчені вважають, що при оцінці переваг від включення прав на об’єкти інтелектуальної власності як внеску до статутного капіталу, необхідно враховувати, що ці права повинні відповідати критеріям оборотоздатності, тобто: виключними, корисними, відчужуваними, інвестиційно-привабливими і мати грошову оцінку [4, с. 90]. Проте, слід погодитись з думками інших науковців,

які зазначають, що не всі права інтелектуальної власності можуть бути внесені через їхні законодавчі обмеження та специфіку. Зокрема, комерційне найменування не може бути передане як внесок окремо, оскільки згідно з ч. 2 ст. 490 ЦКУ, воно відчужується лише разом із цілісним майновим комплексом особи. Подібно цьому, права на зазначення походження товару не відповідають критеріям оборотоздатності, оскільки не є виключними та не передбачають права розпорядження (ч. 2 ст. 503 ЦКУ). Також раціоналізаторська пропозиція через свою локальну новизну та тісну прив'язку до діяльності конкретного підприємства вважається невіддільною від суб'єкта, що унеможливлює її використання як вкладу [1, с. 115].

Майнові права інтелектуальної власності можуть бути передані відповідно до ст. 427 ЦКУ повністю або частково іншій особі, що відкриває шлях для їх внесення до статутного капіталу [3]. З практичної точки зору, внесення цих прав частіше реалізується через збільшення статутного капіталу, а не під час його первинного формування. Дослідник В. Іващенко підкреслює, що здебільшого майнові права інтелектуальної власності вносять до статутного капіталу під час його збільшення, хоча внесення можливе і при первинному формуванні юридичної особи [1, с. 116]. Така практика зумовлена тим, що до моменту реєстрації відсутній набувач прав, а їхня передача вимагає укладення відповідного договору (наприклад, про передання виключних майнових прав, регульований ст. 1113 ЦКУ) після створення юридичної особи [5, с. 193].

Ми погоджуємося з думкою дослідників Пермінової С. та Глушка Ю., які наголошують, що при виборі об'єктів для внесення критично важливо враховувати особливості їхньої правової охорони та пов'язані з цим ризики. Особлива увага приділяється об'єктам патентного права, зокрема корисним моделям та промисловим зразкам. Однією з головних особливостей є ризиковість визнання патентів недійсними через їхню можливу невідповідність умовам патентоспроможності, що може поставити під загрозу сформований статутний фонд. Іншою критичною особливістю є відносно короткий строк чинності майнових прав: для корисної моделі та промислового зразка він становить лише 10 років. При цьому термін дії патенту на корисну модель не може бути подовжено, а для промислового зразка продовження можливе лише один раз на п'ять років [4, с. 90]. Засновники повинні усвідомлювати ці особливості, оскільки вони підвищують ризиковість формування статутного фонду за рахунок таких активів.

Внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу вимагає попередньої всебічної перевірки об'єкта. Ця перевірка, перш за все, включає: ідентифікація самого об'єкта, встановлення правовласника, наявність права третіх осіб стосовно наявного об’єкта, чинність майнових прав на такий об’єкт та безпосередньо здатність його використання юридичною особою [6, с. 54].

Для юридично коректного внесення майнових прав інтелектуальної власності як внеску до статутного капіталу необхідно оформити документи, які підтверджують факт переходу

прав: 1) установчий документ; 2) договір про передання майнових прав інтелектуальної власності [4, с. 91].

Процес оформлення таких внесків породжує низку практичних проблем, які часто призводять до суперечок між учасниками. Дві ключові проблеми – це маніпуляції з грошовою оцінкою прав інтелектуальної власності (штучне завищення чи заниження) та питання повернення внеску при виході учасника. Зокрема, учасник, який вніс права інтелектуальної власності, отримує лише грошову компенсацію вартості своєї частки, а не самі права.

Таким чином, внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу є можливим, але недостатньо врегульованим через складність самого об'єкта права інтелектуальної власності. Аналіз процесу та особливостей внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу чітко засвідчує нагальну потребу в оновленні чинного законодавства для якісного врегулювання відносин між учасниками.

Список посилань:

1. Іващенко В. Окремі аспекти внесення інтелектуальних прав до статутного капіталу господарського товариства. *Юридичний вісник*. 2024. С. 113–120. URL: https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2024.10

2. Харитонова О.І., Галупова Л.І. Корпоративне право: навч.-метод. посіб. Одеса: Фенікс, 2019. 110 с.

3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

4. Пермінова С., Глушко Ю. Особливості внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу акціонерного товариства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2016. № 21. С. 89–92. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_21/2/23.pdf

5. Kryvosheina I. V. Features of entering intellectual property rights to the charter capital. *Law and Society*. 2020. Vol. 1, no. 2. P. 189–194. URL: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.30

6. Тверезенко О. Майнові права інтелектуальної власності як внесок до статутного капіталу господарського товариства. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2010. С. 50-59. URL: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2009_6/7.pdf

Камінська А.В. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету цифрових,освітніх та соціальних технологій Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Ганич О. А., доц. кафедри права Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВИЩА ВПО

Питання гарантії прав і свобод у воєнний час сьогодні є надзвичайно актуальним, адже війна завдала значних руйнувань не лише інфраструктурі, а й глибоко вплинула на соціальну сферу та повсякденне життя громадян. Відбудова держави неможлива

без чіткого усвідомлення та дотримання фундаментальних цінностей прав людини, які становлять основу сучасного демократичного суспільства.

Гідність, свобода, рівність і справедливість повинні стати ключовими орієнтирами для всіх реформ та державних стратегій. Відновлення України на принципах прав людини – це не лише фізичне відбудування міст і сіл, а й створення умов, за яких кожен громадянин почуватиметься захищеним та впевненим у завтрашньому дні.

Верховна Рада України від імені громадян усіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію державотворення та прагнення українського народу до незалежності й демократії, прийняла Конституцію України – Основний Закон держави.

Цей документ закріплює фундаментальні права та свободи людини, визначає принципи діяльності органів влади та встановлює базу для розвитку правової, демократичної і соціальної держави. У ст. 21-24 Конституції України підкреслюється, що всі люди є вільними та рівними у своїй гідності й правах [1]. Ці права та свободи визнаються невідчужуваними та непорушними, а отже, вони не можуть бути скасовані чи обмежені навіть у надзвичайних ситуаціях.

Дотримання прав людини є головним обов’язком держави. Для цього створено спеціальні інституції, зокрема суди, правоохоронні органи та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Їхня діяльність спрямована на захист громадян від порушень прав і свобод та забезпечення справедливості.

У сучасному світі тема захисту прав людини займає важливе місце у відносинах між державами. Міжнародна співпраця у цій сфері передбачає створення спільних стандартів, які визначають правовий статус особи, а також прийняття державами зобов'язань дотримуватися цих норм у власному законодавстві та практичній діяльності.

В рамках Організації Об'єднаних Націй (ООН) було розроблено низку документів – декларацій, конвенцій, договорів, що регулюють питання захисту прав і свобод людини. Першим і одним з найважливіших серед них стала Загальна декларація прав людини, ухвалена та проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. [2] Цей день щорічно відзначають у світі як Міжнародний день прав людини.

Але варто згадати і те, що з 2014 року Україна протистоїть збройній агресії російської федерації. Через військове вторгнення багато українців змушені були залишити свої домівки в пошуках безпеки та захисту. Хтось – виїхав за кордон, хтось – перемістився в межах країни, тобто став внутрішньо переміщеною особою (ВПО).

Опинившись в складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщені особи можуть розраховувати на підтримку та захист від держави.

Виплати на проживання для ВПО є частиною підтримки, яку забезпечує Уряд для внутрішньо переміщених осіб. Це – кризова виплата українцям, які, через війну, залишили свої домівки і найбільше потребують підтримки. Вона є тимчасовою і надається громадянам, які найбільше її потребують.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про забезпечення прав і

свобод внутрішньо переміщених осіб» [3] Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.

Будь-якій особі гарантуються розгляд, вирішення та оскарження адміністративних справ, що стосуються забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу у порядку, передбаченому Законом України. В умовах воєнного стану акцентом у захисті прав людини були процеси, пов'язані з поверненням наших громадян, які опинилися на території РФ чи на тимчасово окупованих територіях України, дотриманням прав постраждалих внаслідок війни, дітей, військовослужбовців, а також забезпечення прав військовозобов'язаних у процесі мобілізації.

Частина звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 2024 року стосувалася ймовірних порушень прав громадян під час мобілізаційних процесів. Найбільш поширені випадки порушення прав - це незаконне обмеження свободи пересування під час затримання, неправомірне застосування сили групами оповіщення, призов на військову службу осіб, які не підлягають призову, не допуск адвокатів і навіть працівників Секретаріату Уповноваженого до приміщення ТЦК та СП та ін. За кожним випадком неправомірного не допуску до приміщення ТЦК

та СП проти відповідальних осіб відкрито кримінальне або дисциплінарне провадження.

Отже, відновлення України на засадах прав людини є одним із найважливіших завдань нашого сьогодення, особливо у світлі сучасних викликів, спричинених війною, гуманітарною кризою та масштабними порушеннями прав громадян. Права людини – це не уявна концепція, а конкретна основа, на якій будується держава, її суспільство та майбутнє. Саме тому утвердження прав і свобод людини має стати пріоритетом державної політики, громадської активності та міжнародної підтримки. Відновлення України на цінностях прав людини – це стратегічний курс, який визначає майбутнє нашої держави та всього українського народу. І від того, наскільки ми зможемо його реалізувати сьогодні, залежить доля України завтра.

Список посилань:

1.Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii (дата звернення 30.11. 2025)

2. Міністерство соціальної політики. Внутрішньо переміщеним особам:соціальна підтримка. URL: https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/vnutrishno-peremishchenym-osobam (дата звернення 30.11.2025)

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 04.04.2025 № 4158-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text (дата звернення 30.11. 2025)

4. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради

України з прав людини за 2024 рік. URL:https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/ (дата звернення 30.11.2025)

5. Активізм у сфері прав людини та роль неурядових організацій // КОМПАС: Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. URL: https://www.coe.int/uk/web/compass/human-rights-activism-and-the-role-of-ngos (дата звернення 30.11.2025)

Пилип'юк К.В. здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Чудик-Білоусова Н.І., к.ю.н., завідувачка кафедри соціального забезпечення Хмельницького університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНТИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено воєнний стан через повномасштабне вторгнення російської федерації. Внаслідок війни значно зросла потреба у соціальному захисті, особливо серед найуразливіших груп – літніх людей, осіб з інвалідністю, дітей, багатодітних сімей, бездомних і внутрішньо переміщених осіб. Державні структури не завжди можуть оперативно забезпечити ці потреби, тому роль недержавних організацій стала критично важливою.

Єдине визначення терміна «недержавна (неурядова) організація» не міститься ні в науковій літературі, ні в

законодавстві. Переважно під ними розуміють окремі інституції громадянського суспільства, що створюються особами на засадах самоврядування та неприбутковості з метою досягнення спільних цілей або виконання суспільно значущих завдань. Відповідно до українського законодавства, основною організаційно-правовою формою недержавних організацій є громадські об'єднання – добровільні об'єднання фізичних та/або юридичних осіб приватного права для реалізації законних спільних інтересів [1].

Недержавні організації в Україні включають громадські, благодійні, релігійні та волонтерські об'єднання. Їх кількість зросла з 96,5 тис. у 2022 році до 104,4 тис. у 2024 році [2]. Вони активно підсилюють можливості держави та сприяють соціальному захисту найбільш вразливих груп населення.

Варто зауважити, що у цих умовах особливого значення набуває діяльність громадських та волонтерських організацій як інструменту мобілізації ресурсів суспільства, забезпечення адресної підтримки вразливих категорій населення та налагодження партнерства між державними структурами і громадянським сектором для підвищення ефективності соціального захисту.[3] особливо в умовах дії воєнного стану.

Більшість таких організацій працює на місцевому рівні, тобто в територіальній громаді, тоді як лише невелика частина має національний або міжнародний масштаб діяльності. Вони характеризуються гнучкістю, добровільністю та здатністю швидко реагувати на потреби громад і вразливих груп населення. Недержавний сектор доповнює можливості отримання соціальних послуг та впливає на формування соціальної політики, що

особливо важливо в умовах воєнного стану [3].

В умовах війни волонтерський рух став ключовим механізмом надання критично важливих послуг, зокрема через розбудову логістики для цільової допомоги постраждалим. Автоволонтери забезпечували безпечну евакуацію місцевих жителів із зон бойових дій, демонструючи високий рівень організації та координації [4]. Слід зазначити, що станом на кінець вересня 2025 року офіційно зареєстровано близько 4,58 млн внутрішньо переміщених осіб, котрі покинули свої домівки через бойові дії [5]. Також вони забезпечували перевезення гуманітарної допомоги, автомобілів для потреб військових формувань та медичних закладів.

Співпраця між українськими фондами, міжнародними організаціями та уповноваженим державними закладами та установами забезпечила ефективне постачання гуманітарної допомоги, обсяг якої перевищив 3,9 тис. тонн від початку 2022 року. Оперативність і здатність волонтерів до швидкої адаптації стали вирішальними для надання невідкладної підтримки, підкреслюючи роль волонтерства як основи громадянської солідарності [4].

Також варто зауважити, що зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни зросла потреба у організації, фінансуванні та здійсненні заходів із фізичної, психологічної та соціальної реабілітації.

Волонтерські організації, поступово здійснили частковий перехід до моделі соціального підприємництва, залучаючи фінансування міжнародних донорів та бюджети спільної участі. Їхня співпраця з уповноваженими закладами та установами забезпечує

ефективне виконання певних завдань і сприяє формуванню сталих механізмів соціальної підтримки на майбутнє [6]. Громадські організації надають інформацію та юридичну підтримку, соціальні послуги та допомогу вразливим групам. Вони також контролюють виконання місцевих та державних програм соціальної підтримки, лобіюють інтереси населення і представляють права соціальних груп, особливо в умовах воєнного стану [7].

Благодійна діяльність у сфері соціального захисту охоплює соціальну підтримку малозабезпечених, реабілітацію безробітних, осіб з інвалідністю та тих, хто через фізичні чи життєві обставини не може самостійно реалізувати свої права. Вона також передбачає допомогу постраждалим від бойових дій, обстрілів, насильства, торгівлі людьми, внутрішнього переміщення, котра сприяє зміцненню сімейних цінностей, захисту материнства та дитинства, реабілітації дітей-сиріт і бездомних осіб, осіб, які втратили житло, а також наданню безкоштовної юридичної допомоги [8].

Недержавні організації в умовах воєнного стану мають визначальне значення у системі соціального забезпечення України. Вони оперативно реагують на потреби соціально незахищених осіб, мобілізують ресурси, надають натуральну чи грошову допомогу, а також сприяють реабілітації внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни і членів їх сімей. Таким чином, недержавний сектор не лише доповнює державну соціальну підтримку в кризових умовах, а й стає важливим чинником розвитку соціальної політики та забезпечення захисту прав населення в майбутньому.

Список посилань:

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text (дата звернення: 02.12.2025)

2. Холодинська, С. М., & Єрмолаєва, Т. Г. (2025). Недержавні організації як субєкт соціальної і правової допомоги вразливим групам населення в умовах воєнного стану. *Психологія та соціальна робота*, (2), 191-199. URL: https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.2.18 (дата звернення: 02.12.2025)

3. В Україні збільшується кількість громадських організацій попри війну – аналітики. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3921815-v-ukraini-zbilsuetsa-kilkist-gromadskih-organizacij-popri-vijnu-analitiki.html (дата звернення: 02.12.2025)

4. Шморлівська А., Стребкова Ю. Соціальна робота громадських, благодійних та волонтерських організацій під час воєнного стану. *Освітній дискурс:* зб. наук. праць. 2023. № 44. С. 3–12. URL: https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-7 (дата звернення: 02.12.2025)

5. Головко Л. В., Головко Т. В. Логістика як вагомий фактор надання волонтерських послуг в умовах воєнного стану. Відновлення України та її регіонів в контексті глобальних трендів: управління, адміністрування та забезпечення: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (25-26 травня 2023 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 310

312.1URL: https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/166 (дата звернення: 03.12.2025)

6. Гриньків, А.П., Петрунчак, Д.В. Волонтерська складова у наданні соціальних послуг в умовах воєнного стану. *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* 2024., (1), 12-20. URL:https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10469/% (дата звернення: 03.12.2025)

7. Гончар, І.Г. (2025). Роль волонтерських та громадських організацій у соціальному захисті. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (22). URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.17191030 (дата звернення: 03.12.2025)

8. Панченко А.О. Недержавне соціальне забезпечення як форма соціального захисту: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2025. 392 с. URL: https://hdl.handle.net/11300/30472 (дата звернення: 03.12.2025)

Склярук К.О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – Галупова Л.І., к.ю.н., доцент кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса

ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНИХ ІНТЕРЕСІВ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ СПІВЗАСНОВНИКОМ АБО ПРАЦІВНИКОМ ТОВАРИСТВА

У сучасних умовах інноваційної економіки інтелектуальна власність стала ключовим нематеріальним активом більшості підприємств. Від її належного правового режиму залежить

конкурентоспроможність бізнесу, інвестиційна привабливість та можливість розвитку технологій. Проте в українській господарській практиці все частіше виникають ситуації, коли права інтелектуальної власності порушуються не зовнішніми суб'єктами, а саме співзасновниками або працівниками товариства – особами, які мають доступ до комерційної таємниці, результатів творчої чи технічної діяльності, брендових елементів, програмного забезпечення тощо. Тому, захист корпоративних інтересів у разі порушення прав інтелектуальної власності потребує комплексного підходу, що враховує як норми корпоративного, так і права інтелектуальної власності. Корпоративний інтерес у вузькому значенні – це інтерес юридичної особи як окремого суб'єкта господарювання в збереженні та ефективному використанні належного їй майна, у тому числі об'єктів інтелектуальної власності, з метою досягнення статутних цілей. Корпоративний інтерес у широкому розумінні – це комплексний, узагальнений інтерес усіх суб'єктів, пов'язаних із діяльністю корпорації: її власників, органів управління, працівників, контрагентів, кредиторів, держави та суспільства загалом. На думку Сліпенчук Н.А., корпоративний інтерес знаходиться поза межами корпоративного права, однак саме наявність майнового інтересу спонукає особу вступати у корпоративне правовідношення та реалізовувати набуті корпоративні права [3].

Він включає як майнову складову (захист активів), так і немайнову (ділова репутація, стратегічні переваги), що враховує як норми корпоративного, так і норми, що стосуються права інтелектуальної власності. За умов виконання працівником

службових обов'язків правовласником створених ним об'єктів інтелектуальної власності стає спільно роботодавець і працівник. Це означає, що у разі невиробничого використання об'єктів права інтелектуальної власності, які належать товариству без згоди товариства остання має спільні майнові права на цей об'єкт і може вимагати припинення порушень і компенсації збитків. Аналогічно в акціонерних товариствах, якщо співзасновник або учасник без погодження порушує корпоративні права чи вивільняє активи (наприклад, передає виключні права на винахід чи торговельну марку третім особам без рішення загальних зборів), це розглядається як зловживання корпоративними правами. Майнові права на об'єкти права інтелектуальної власності можуть належати юридичним особам корпоративного типу у випадках, передбачених Цивільним кодексом України та спеціальними законами. За загальним правилом, особисті немайнові права такі як право авторства, право на ім'я, право на недоторканність твору тощо, завжди залишаються за автором – вони є невідчужуваними. Цивільний кодекс України визначає, що майнові права на об'єкт, створений під час трудових відносин, належать працівнику, який в результаті інтелектуальної, творчої діяльності створив об'єкт права інтелектуальної власності й юридичній особі спільно, якщо це передбачено трудовим договором (ч. 2 ст. 429 ЦКУ) [4].

Відтак обсяг майнових прав інтелектуальної власності визначається трудовим договором між роботодавцем та працівником та належить їм спільно, і тому жодна із сторін не може розпоряджатись об'єктом одноосібно без згоди іншої сторони. Для юридичних особіб корпоративного типу із формальною структурою

(акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю) ці норми доповнюються спеціальними положеннями законів: наприклад, Закон «Про товариства з обмеженою відповідальністю» та зобов'язує учасників діяти в інтересах товариства й не розголошувати комерційної таємниці.

Відповідно до ст. 96-1 ЦКУ корпоративні права учасника включають право на майно товариства, включаючи права інтелектуальної власності, а також на отримання інформації про діяльність. Порушення корпоративних інтересів через несанкціоноване використання прав інтелектуальної власності одним із співзасновників (наприклад, використання торговельної марки або ноу-хау у власній діяльності) тягне за собою цивільно-правову відповідальність. Судова практика демонструє приклади таких спорів: так, Дніпровський райсуд м. Києва в рішенні від 06.06.2025 (справа № 755/8770/24) визнав недійсним ліцензійний договір одного з співвласників торговельної марки із товариством – «третьою особою», оскільки його укладення відбулося без узгодження з іншим співвласником і порушило п. 4 ст. 16 Закону «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Суд виходив із того, що кожен із співвласників може її використовувати на власний розсуд, але не має права видавати ліцензію без згоди інших власників. Таким чином, товариство як спільний правовласник змогла через суд анулювати неправомірний дозвіл на використання свого знаку [1].

В іншому прикладі, судова справа від 11.09.2024 (Подільський районний суд м. Києва, справа № 758/14487/19), суд розглядав питання про припинення поширення інформації, яка

зачіпала ділову репутацію колишнього співзасновника. Суд акцентував увагу, що спір насправді стосується правомірності стверджень про порушення авторських прав на програмний продукт, створений у співавторстві. У матеріалах справи визначено, що один зі співзасновників і товариство без дозволу іншого власника незаконно змінили назву програми, передали права інтелектуальної власності третій особі без дозволу всіх правоволодільців [2]. Таким чином, дана судова справа ілюструє механізм цивільно-правового захисту праві інтелектуальної власності в судовому порядку у випадку виникнення конфлікту між правоволодільцями.

Крім того, законодавством України передбачено в тому числі внутрішні механізми захисту корпоративних інтересів: товариство має право прийняти рішення загальних зборів або наглядової ради про подання позову до особи, яка порушила його права чи завдала шкоди. Для випадків ігнорування корпоративних інтересів передбачено можливість «корпоративного позову» від імені товариства, якщо керівництво ухиляється від захисту прав товариства. Наприклад, учасник товариства з обмеженою відповідальністю чи акціонер може через суд задля визнання угоди про передачу прав інтелектуальної власності недійсною, якщо учасник діяв всупереч інтересам товариства (ст. 57 Закону «Про акціонерні товариства», ст. 14 Закону «Про товариства з обмеженою відповідальністю»). Судова практика неодноразово визнавала, що порушення корпоративних прав (які включають інтереси товариства) може тягнути визнання рішень протиправними. Також законодавець чітко передбачив

корпоративні конфлікти: згідно із ч. 4 ст. 96- 1 ЦКУ, внутрішньокорпоративні спори між учасниками товариства та керівниками щодо діяльності товариства можуть передаватися на розгляд господарських судів. Наприклад, коли співзасновник самостійно відчужує права визначені патентом або розголошує комерційну таємницю, таке рішення може бути оскаржено як порушення корпоративних обов'язків.

Загалом організаційно-правова форма (товариство з обмеженою відповідальністю, публічне акціонерне товариство, акціонерне товариство) впливає на механізм захисту, проте загальний алгоритм схожий: товариство повинно офіційно оформити свої права інтелектуальної власності (визначити їх в статуті, зареєструвати торговельні марки, авторські права або патентні права, визнати юридичну особу корпоративного типу правовласником) і здійснювати контроль щодо їх використання.

Сучасні зміни законодавства України також можуть впливати на захист інтелектуальної власності. Наприклад, закон № 4362-IX (2025) відновив звичайний режим охорони прав інтелектуальної власності після воєнного стану: з 31.05.2025 р. припинено «спеціальний правовий режим» (відновлено строки подання заявок, сплати зборів тощо). Для компаній це означає посилення можливостей захисту – відновлено всі процесуальні гарантії звичайного цивільного позову за порушення права інтелектуальної власності. Отже, захист корпоративних інтересів у разі неправомірного використання прав інтелектуальної власності засновниками, учасниками чи працівниками здійснюється за допомогою цивільно-правових позовів (про припинення порушень,

визнання договорів недійсними, відшкодування збитків), а також через внутрішню корпоративну процедуру (рішення загальних зборів, ревізія діяльності керівників). Порушення прав інтелектуальної власності у корпоративних відносинах можуть бути як умисними – зокрема, укладенням правочинів щодо об'єктів інтелектуальної власності без належних повноважень або з метою особистої вигоди (статті 203, 215 ЦКУ), так і ненавмисними – у формі недбалості чи технічних помилок при реєстрації прав, що тягне цивільно-правову відповідальність відповідно до статей 22, 1166 та 1172 Цивільного кодексу України. Рішення судів (наприклад, згадані справи № 755/8770/24 (2025) і № 758/14487/19 (2024)) показують, що судам достатньо встановити факт поширення ІВ без належних на те повноважень. У таких випадках товариство має право звернутися до суду з вимогою визнати правочини недійсними**,** припинити неправомірне використання об'єктів права інтелектуальної власності та стягнути компенсацію за завдані збитки відповідно до статей 432 та 1166 Цивільного кодексу України**.**

Таким чином, захист корпоративних інтересів при порушенні прав інтелектуальної власності учасниками товариства включає:

1) визначення обсягу права інтелектуальної власності, що належить юридичній особі;

2) подання позову щодо захисту прав інтелектуальної власності, що належать юридичній особі;

3) передбачення альтернативних способів врегулювання конфліктів, що виникають через порушення прав інтелектуальної власності;

4) забезпечення надійного рівня охорони переданих юридичній особі прав інтелектуальної власності.

Такий ґрунтовний підхід забезпечує захист товариства у випадках, коли її активи використовуються неправомірно будь-яким із пов'язаних із нею осіб.

Список посилань:

1. *Рішення Дніпровського районного суду м. Києва у справі № 755/8770/24 від 06.06.2025 р.* [Єдиний державний реєстр судових рішень]. URL: https://lnk.ua/xVm8Yn9ev

2. *Рішення Подільського районного суду м. Києва у справі № 758/14487/19 від 11.09.2024 р.* [Єдиний державний реєстр судових рішень]. URL: https://lnk.ua/QV0kMZ7eg

3. Сліпенчук Н.*П*. Щодо поняття корпоративного інтересу. URL: https://if.arbitr.gov.ua/sud5010/pres-centr/publications/393751

4. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15

Тадай С.О. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Пундор Ю.О., кандидат юридичних наук, доцент. Доцент кафедри права Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

МЕДІАЦІЯ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ

Медіація дедалі більше привертає увагу юридичної спільноти, як ефективний спосіб вирішення сімейних спорів. В існуючих умовах воєнного стану, сімейні конфлікти в рази зростають. Вони негативно позначаються на емоційному, фізичному та фінансовому добробуті родини, а медіаційна процедура більше зважає на людський фактор у суперечці і приділяє значну увагу якості взаємин між сторонами.

Актуальність теми є дійсно важливою, оскільки традиційні способи вирішення сімейних суперечок, зокрема судові процеси, нерідко задовольняють інтереси лише однієї сторони та поглиблюють напруження між членами сім'ї. У зв'язку з цим постає питання про нестачу дієвих і конструктивних механізмів урегулювання сімейних конфліктів, що враховували б потреби всіх учасників. Медіація як сучасний підхід до врегулювання сімейних спорів набуває дедалі більшої популярності та розглядається як ефективний спосіб подолання цієї проблеми.

Мета дослідження: визначити ефективність медіації, як інструменту врегулювання сімейних спорів та проаналізувати її перспективи в мовах воєнного стану.

Стаття 55 Конституції України встановлює, що кожна особа

має право захищати свої права будь-якими способами, які не заборонені законом. Тому медіація як форма захисту інтересів є цілком дозволеною та може легально застосовуватися в Україні [1].

Водночас, у ст. 49 Цивільного процесуального кодексу України визначена можливість сторін прийти до мирового врегулювання спору на будь-якій стадії судового процесу [2].

Виходячи з п.4 ст. 1 Закону України «Про медіацію», медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3].

Процес медіації у сфері сімейних конфліктів є альтернативним способом їх розв'язання і базується на принципах рівноправності та добровільної участі, що дозволяє будь-якій зі сторін або медіатору припинити участь у будь-який момент. Медіація вимагає відкритого та конструктивного діалогу, спрямованого на порозуміння та прийняття взаємоприйнятних рішень. Дотримується і принцип конфіденційності, який забороняє розголошення інформації, отриманої під час переговорів, за винятком випадків, коли існує ризик заподіяння шкоди. Процедура вирізняється неупередженістю медіатора, його незалежністю, а також гнучкістю підходів [4, с.112-117].

При розгляді сімейних конфліктів судами регулювання відносин здійснюється виключно доказами, які сторони надали та своїми внутрішніми оцінками даних доказів, що часто призводить тільки до загострення сімейного спору, а не його вирішення. Як слушно підкреслює Л.Н. Бондаренко-Зелінська, значна частина

сімейних конфліктів виходить за межі правового регулювання. Тому під час сімейної медіації ключовим орієнтиром для примирення слугують не правові норми, а моральні засади, включно з індивідуальними уявленнями сторін про добро, зло та справедливість [5].

Влучне висловлення про розірвання шлюбу, який не вирішений за домовленістю сторін висловила Лариса Гретченко зазначивши, що це призводить до подальших непорозумінь з питань про дітей, а саме: виховання та розвитку дитини, її подальше утримання, визначення місця проживання тощо.[6] Затяжні та напружені родинні конфлікти часто стають передумовою виникнення домашнього насильства й девіантної поведінки серед дітей. Неповнолітні схильні копіювати манеру поведінки тих, кого вони поважають і кому довіряють. Оскільки батьки зазвичай є головним авторитетом, діти автоматично переймають їхні комунікаційні моделі, моральні принципи та рівень правосвідомості. На мою думку це перша причина через яку держава та суспільство має бути зацікавлене у врегулювання спорів саме шляхом медіації і це також зменшить показник злочинності у майбутньому.

Основні переваги медіації зазначаються у її принципах, а саме:

- Конфіденційність. Будь-яка інформація, звіти, документи, надані медіатору як у процесі медіації, так і під час підготовки до неї, не можуть бути розголошені. До того ж без попереднього погодження зі стороною, яка повідомила таку інформацію, медіатор не має права розкривати її іншій стороні. Таким чином, мінімізуються ризики публічного розголошення конфлікту.

- Добровільність участі. Приймаючи рішення щодо участі у процесі медіації, під час її проведення та досягнення домовленостей з іншою стороною, а також у процесі реального виконання цих домовленостей сторони діють добровільно.

- Незалежність та неупередженість медіатора. Медіатор не має виказувати свої думки з приводу питань чи ситуацій, що обговорюються сторонами, він не є арбітром і радником щодо рішень, які сторони конфлікту повинні прийняти самостійно.

- Рівність сторін. Медіатор займає нейтральну позицію і створює умови, за яких сторони мають почуватися рівними перед медіатором. Саме через цей принцип, як правило, сімейна медіація проводиться одночасно двома медіаторами різної статі, щоб жодна зі сторін процесу не відчувала себе в меншості [7].

Медіація виступає важливим і ефективним механізмом вирішення сімейних спорів, оскільки вона створює можливість для відкритого та конструктивного діалогу між сторонами конфлікту. Цей процес дозволяє учасникам висловити свої думки, емоції та потреби у безпечній і контрольованій атмосфері, що значно знижує рівень емоційного напруження і допомагає уникнути ескалації конфлікту. Завдяки медіації сторони мають шанс знайти взаємоприйнятні рішення, які враховують інтереси всіх учасників, без необхідності звертатися до суду та піддавати себе стресовим юридичним процедурам.Важливим аспектом медіації є дотримання основних принципів, таких як добровільність участі, конфіденційність обговорень, рівноправність сторін та об’єктивність медіатора. Ці принципи забезпечують довіру до процесу, сприяють більш ефективному пошуку компромісів і дозволяють сторонам

зберегти між собою позитивні взаємини навіть після завершення медіаційних зустрічей. Особливо значущим є те, що медіація дозволяє мінімізувати психологічні ризики для всіх учасників конфлікту, зокрема для дітей, які часто найбільше страждають від сімейних суперечок.Крім того, медіація сприяє формуванню культури мирного вирішення конфліктів у суспільстві, популяризує гуманний підхід до розв'язання проблем та підвищує усвідомлення важливості співпраці й взаємоповаги у сімейних відносинах. Таким чином, медіація постає не лише як сучасна альтернатива судовому розгляду, але й як ефективний, гуманний і перспективний інструмент, що допомагає підтримувати стабільність, гармонію та взаєморозуміння у сім'ї, сприяє зміцненню родинних зв'язків і формує позитивний досвід вирішення конфліктів для майбутніх поколінь.

Список посилань:

1. Конституція України, редакція від 01.01.2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення – 07.12.2025)
2. Цивільний процесуальний кодекс від 17.07.2025р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення – 07.12.2025)
3. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення – 07.12.2025)
4. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт.кол: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.

5. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Окремі аспекти альтернативного вирішення спорів при врегулюванні сімейних конфліктів. Журнал «Приватне право і підприємництво». 2016 рік, випуск № 15. URL: https://surl.li/rbmvgu (дата звернення – 07.12.2025).

6. Л. Гретченко. Сімейні та спадкові відносини під час війни: актуальна практика. URL: https://surl.li/ersntv (дата звернення – 07.12.2025).

7. Платон Даниленко, медіація, сімейне право, сімейна медіація, медіатор, сімейний спір. URL: https://surl.li/rlskiu (дата звернення – 07.12.2025).

Толмачевська Є.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, інституту права та безпеки, Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – Риженко І.М., проф. кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Починаючи з кінця XX століття, ключовим фактором, що суттєво вплинув на характер економічних і суспільних відносин, стало виникнення та широке поширення інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мережі Інтернет. У зв'язку з цим уряди багатьох країн світу визначили одним із головних напрямів своєї політики формування так званого інформаційного суспільства.

Першим важливим кроком у розвитку міжнародного права в цій сфері став прийнятий резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1996 року Типовий закон «Про електронну торгівлю» (Типовий закон ЮНСІТРАЛ). У цьому документі систематизовано термінологічний і понятійний апарат, визначено юридичну силу електронних повідомлень і передачі даних, урегульовано порядок укладення договорів в електронній формі та їх основні риси, а також сформульовано принципи міжнародної торгівлі в умовах розвитку інформаційних технологій [1].

Не менш вагомим документом є Типовий закон ЮНСІТРАЛ «Про електронні підписи» (2001 р.), який застосовується у випадках використання електронного підпису в комерційних відносинах. Закон визначає основні вимоги до технологій створення електронних підписів, встановлює положення щодо дотримання вимоги наявності підпису, регламентує поведінку підписанта та постачальників сертифікаційних послуг, а також процедуру визнання іноземних сертифікатів і електронних підписів [2].

Паралельно з діяльністю ООН у формуванні міжнародно-правових засад електронної торгівлі важливу роль відіграє Європейський Союз. Серед його ключових документів варто відзначити Конвенцію про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Страсбург, 28 січня 1981 р.), Типову угоду обміну при міжнародному використанні електронного обміну даними (ЄЕК ООН, 23 червня 1995 р.), Угоду про електронну комерцію (Рекомендація №31 Центру ООН сприяння торгівлі та електронному бізнесу, Женева, березень 2000 р.), Конвенцію про інформаційне та правове співробітництво щодо

«інформаційних суспільних послуг» (4 жовтня 2001 р.), Конвенцію Ради Європи про кіберзлочинність (23 листопада 2001 р.).

В Україні правове регулювання у сфері інформаційних технологій розпочалося у 1998 році з прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про національну програму інформатизації» [3].

У травні 2003 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», у якому визначено поняття електронного документа та документообігу, встановлено юридичну силу електронних документів і права учасників таких правовідносин. У цьому законі реалізовано функціонально-еквівалентний підхід, запропонований у Типовому законі ЮНСІТРАЛ «Про електронну комерцію» [4].

Подальший розвиток правової бази забезпечив Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 року. Його метою було створення умов для розвитку інформаційного суспільства, підтримка нових електронних секторів економіки (торгівлі, фінансових і банківських послуг), а також удосконалення законодавства у сфері інформаційних відносин [5].

До 1 листопада 2018 року правовий статус електронного цифрового підпису регулювався Законом України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 року, який визначав поняття, терміни та порядок використання такого підпису [6]. Наразі відповідні правовідносини регламентуються Законом України «Про електронні довірчі послуги» від 5 жовтня 2017 року [7].

Правове регулювання електронної комерції в Україні здійснюється також нормами Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ). Зокрема, у ньому містяться положення, що дозволяють укладати угоди за допомогою електронних засобів зв'язку. Відповідно до ч. 1 ст. 207 ЦК України, правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксовано в одному або кількох документах (у тому числі електронних), листах чи телеграмах, якими обмінялися сторони [8].

Крім того, ч. 3 ст. 207 ЦКУ передбачає, що використання під час укладення правочинів факсимільного відтворення підпису, електронного підпису або іншого аналога власноручного підпису допускається у випадках, визначених законом, іншими актами цивільного законодавства, або за письмовою згодою сторін, яка повинна містити зразки таких підписів [8].

Варто зазначити, що наведені норми ЦКУ були сформовані під впливом основного нормативно-правового акта у сфері електронної комерції – Закону України «Про електронну комерцію» № 675-VIII від 03.09.2015 року [9].

Серед позитивних аспектів закону можна виокремити такі: у ньому закріплено принципи електронної комерції, визначено основні терміни, встановлено правовий статус учасників електронної комерції, а також поширено дію Закону України «Про захист прав споживачів» на покупців, які здійснюють придбання товарів через Інтернет.

Варто зауважити, що до ухвалення Закону України «Про електронну комерцію» у національному законодавстві не існувало офіційного визначення поняття «електронна комерція». Згідно з

пунктом 1 частини 1 статті 3 зазначеного Закону, електронна комерція – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають у процесі здійснення операцій із набуття, зміни або припинення цивільних прав і обов'язків дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. У результаті таких дій у сторін виникають майнові права та обов'язки.

Крім того, дана норма закону вирішує питання співвідношення понять «електронна комерція» та «електронна торгівля», оскільки остання визначається як господарська діяльність у сфері купівлі-продажу товарів дистанційним способом через електронні угоди, що укладаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем. Отже, електронна торгівля є складовою частиною електронної комерції.

На основі наведеного визначення, Ю. Асадчев виділяє основні ознаки електронної комерції:

1. Комплексність;
2. Використання мережі електрозв'язку як середовища для здійснення операцій;
3. Диспозитивність у виборі мережі зв'язку;
4. Невичерпний перелік угод, що можуть укладатися в електронній формі [10].

Попри значний прогрес, пов'язаний із прийняттям Закону України «Про електронну комерцію», низка проблем залишається невирішеною. Зокрема, значна частина ринку онлайн-комерції перебуває у тіні, що ускладнює державний контроль та легалізацію діяльності його учасників. Також відсутній чіткий механізм бухгалтерського обліку та оподаткування у сфері електронної

комерції, а питання врегулювання спорів між сторонами електронних угод досі не вирішене.

Отже, хоча державні органи зробили помітний крок у напрямі правового регулювання електронної комерції, чинна нормативна база залишається недосконалою і потребує подальшого вдосконалення. Як слушно зазначає Р.І. Байцар, необхідно гармонізувати українське законодавство з європейськими нормами, аби уникнути колізій під час здійснення електронної комерції. Також потрібно уніфікувати понятійно-категоріальний апарат у всіх нормативних актах [11].

Останні роки в Україні створили необхідні передумови для розвитку електронної комерції, однак низка стримуючих чинників залишається актуальною. Зокрема, невідповідність теоретичних положень і практики. Для активного розвитку галузі потрібна державна підтримка підприємців, удосконалення нормативної бази та створення сприятливих умов для діяльності в цифровому середовищі, що є одним із пріоритетів розвитку економіки та законодавства держави.

Список посилань:

1. Типовий закон про електронну торгівлю Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі: Міжнародний документ від 16.12.1996 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_321

2. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронні підписи: Міжнародний документ від 05.07.2001 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_937

3. Про Національну програму інформатизації: Закон України

від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27. С. 181.

4.Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2003. № 36. ст. 275.

5. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2007. № 12. ст. 102.

6. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV (втратив чинність від 07.11.2018). *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2003. № 36. ст. 276.

7. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 45. ст. 400.

8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-iV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2003. № 40-44. ст. 356.

9. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.15 № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 45. ст. 410.

10. Асадчев Ю. Ринок електронної комерції в Україні. URL: https://surl.lu/lcnosk

11. Байцара Р.І., Зеліско А.М. Розвиток нормативно-правового регулювання електронної комерції в Україні. URL: https://surl.li/euvwzo

Батюк О.О. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Юридичного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – Гутів Б.І., доцент кафедри історії держави, права та політико-правових учень Юридичного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ТРОФЕЙНОЇ (ЗНАЙДЕНОЇ) ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми обмовлена статистичним даними, які засвідчують, що станом на серпень 2025 року Міністерством внутрішніх справ Україні задекларовано 11209 одиниць вогнепальної зброї та понад 5 мільйонів боєприпасів до неї [1]. Правове врегулювання обігу вогнепальної зброї в Україні набуло особливої гостроти в контексті військових конфліктів, що почалися з 2013 – 2014 років. Саме в цей період – з анексією Криму та початком збройного конфлікту на сході країни – з'явилися великі масиви нелегальної, захопленої або покинутої зброї. Ці історичні події створили основу для проблематики «трофейної» та «знайденої» зброї, яка в подальшому лише загострилася після вторгнення російської федерації у 2022 році на територію України. З початком активної широкомасштабної агресії актуалізувалася проблема правової кваліфікації та наявності підстав притягнення до відповідальності за незаконне поводження (володіння, носіння, зберігання, використання) з вогнепальною зброєю та бойовими

припасами, насамперед, у випадках знайдення такої зброї й боєприпасів, їх отримання.

Зауважимо, що окремі питання легалізації трофейної (знайденої) вогнепальної зброї в умовах воєнного стану були предметом наукового дослідження: Геселева О.В. у науковій публікації: «Проблемні питання законодавчого забезпечення легалізації трофейної зброї та бойових припасів в умовах правового режиму воєнного стану» [2], Шумейка Т. А. Перспективи правового регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні в контексті Директиви Європейського Парламенту і Ради № 91/477/ЄЕС [3].

В умовах воєнного стану та постійної суспільної нестабільності та підвищеного інтересу громадян до питань особистої безпеки, особливої актуальності набуває дослідження поняття та класифікації вогнепальної зброї. Саме чітке розуміння сутності цього явища є необхідною передумовою для наукового обґрунтування підходів до її легалізації, регулювання обігу та контролю з боку держави. Вогнепальна зброя виступає не лише знаряддям захисту чи нападу, але й важливим соціально-правовим інститутом, який відображає рівень довіри між державою та суспільством, ступінь зрілості правової культури громадян і стан безпекової політики країни. Аналіз поняття та видів вогнепальної зброї є фундаментальною складовою дослідження проблеми її легалізації, оскільки саме від чіткого розмежування цих категорій залежить ефективність правового регулювання, забезпечення громадської безпеки та формування збалансованої державної політики у сфері контролю за зброєю [2].

Вважаємо, що однією з основних проблем, що гальмують процес легалізації трофейної (знайденої) вогнепальної зброї, є колізія в національному законодавстві України. Так у Законі України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України » визначено: порядок декларування знайденої вогнепальної зброї, порядок її передачі до органів Національної поліції України, перелік вогнепальної зброї яка не підлягає декларуванню, але не визначено, ні в даному законі, ні в інших чинних нормативно-правових (підзаконних нормативно-правових) актах, термін - знайдена зброя [4]. Саме тому, вважаємо, що важливим юридичним аспектом є чітке визначення понять «трофейна вогнепальна зброя» та «знайдена вогнепальна зброя» та їх розмежування.

Наступною наріжною проблемою законодавчого регулювання трофейної (знайденої) вогнепальної зброї в умовах воєнного стану є порядок легалізації, передачі у користування та володіння цивільній особі знайденої зброї. Вважаємо, що одним з шляхів вирішення даної проблеми є детальне визначення порядку легалізації, передачі у користування та володіння цивільній особі знайденої зброї, зокрема у проєкті Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (реєстр. № 5708 від 25.06.2021), який наразі знаходиться на розгляді у Верховній Ради України та у якому передбачено: розробка порядку створення та ведення Єдиного державного реєстру цивільної вогнепальної зброї; визначення повноваження суб'єктів єдиного державного реєстру цивільної вогнепальної зброї; загальних засад цивільного обігу (обороту) вогнепальної зброї та боєприпасів; визначення загальних

засад здійснення права і виконання обов'язків власників цивільної вогнепальної зброї; встановлення порядку отримання права на цивільну вогнепальну зброю та боєприпаси; визначення порядку страхування цивільної відповідальності власників цивільної вогнепальної зброї; передбачення обмежень щодо права на цивільну вогнепальну зброю та боєприпаси та інше [5].

Незважаючи на тривалий період ведення воєнних дій на території України, досвід системного регулювання обігу трофейної (знайденої) вогнепальної зброї залишається не великим. Вважаємо, що доцільним було б запозичення досвіду іноземних країни. Наприклад, у період із середини 1990-х до початку 2000-х років у Хорватії була значна проблема із контрабандою вогнепальної зброї через воєнні конфлікти у регіоні. Однак з 2013 року, коли Хорватія стала повноправним членом Європейського Союзу, національна політика переорієнтувалася на значне зменшення обігу незаконної зброї. Зокрема, у 2007 році уряд Хорватії запровадив перманентне вилучення зброї. Ця тенденція знайшла продовження і на рівні Закону про зброю 2018 року. У країні успішно застосовувалася «програма амністії», яка націлена на боротьбу з високими показниками незаконного володіння вогнепальною зброєю серед цивільного населення. Основна мета цієї програми – переконати громадян здати будь-яку вогнепальну зброю, яка зберігається незаконно, повідомивши про це в поліцію. Досвід впровадження подібних програм існує також в Естонії та Фінляндії [6].

Вважаємо, що з метою ефективного управління безпрецедентним обсягом вогнепальної зброї, здобутої під час

бойових дій, вкрай необхідне внесення системних змін до ключових військових нормативно-правових актів. Зокрема, Закони України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» та «Про основи національного спротиву» потребують доповнень, які чітко визначатимуть підстави та порядок вилучення, обліку, реєстрації, перевірки на функціональну придатність та подальшого використання трофейної вогнепальної зброї. Замість тривалих процесів, передбачених для нового озброєння, необхідно створити механізм швидкої фіксації, маркування та включення трофеїв до загального реєстру майна ЗСУ. Ключовим етапом є обов'язкова технічна експертиза на функціональну придатність: придатна зброя має негайно надходити до бойового складу, а непридатна – чітко скеровуватися на демілітаризацію та утилізацію, щоб запобігти її нелегальному обігу. Як висновок зазначимо, що відсутність дефініції «знайдена зброя», неузгодженість між законодавчими та підзаконними актами, а також нестача чітких процедур реєстрації, технічної експертизи й можливості переробки створюють прогалини, які ускладнюють легалізацію та підвищують ризики нелегального обігу. За таких умов легалізація знайденої зброї може бути ефективною лише за умови запровадження комплексного підходу: ухвалення спеціального закону щодо цивільної зброї, який міститиме визначення базових понять та уніфіковані процедури; удосконалення функціонування Єдиного державного реєстру зброї; забезпечення прозорої процедури передачі, експертизи, реєстрації й переробки знайденої зброї; встановлення збалансованих вимог до цивільних власників; системного інформування населення та посилення відповідальності за незаконний обіг.

Список посилань:

1. В Україні задекларовано 11209 одиниць вогнепальної зброї та понад 5 мільйонів боєприпасів до неї. Департамент комунікації МВС України. URL: https://mvs.gov.ua/news/v-ukrayini-zadeklarovano-11209-odinic-vognepalnoyi-zbroyi-ta-ponad-5-milioniv-bojepripasiv-do-neyi (дата звернення 01.11.2025)

2. Геселев О.В. Проблемні питання законодавчого забезпечення легалізації трофейної зброї та бойових припасів в умовах правового режиму воєнного стану. Криміналістика і судова експертиза. 2024. Вип. 69. С. 448-462. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/krise_2024_69_46.pdf *(дата звернення 29.10.2025)*

3. Шумейко Т.А. Перспективи правового регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні в контексті Директиви Європейського Парламенту і Ради № 91/477/ЄЕС. Серія: юридичні науки. 2021. Т. 32 (71). № 4. С. 63-68. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/13.pdf *(дата звернення: 01.11.2025)*

4. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті: України Закон України від 3 березня 2022 р. № 2114-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text *(дата звернення 01.11.2025)*

5. Проект Закону «Про право на цивільну вогнепальну зброю» від 23 лют. 2022 р. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/Novyny/219896.html *(дата звернення 02.11.2025)*

6. Легалізація вогнепальної зброї: міжнародний досвід. URL: https://surl.li/vnaken *(дата звернення 01.11.2025)*

Білоконь Л.В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – Валєєв Р.Г., доц. кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро

ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ, ЗАСНОВАНОГО НА ДОСВІДІ ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

В останні десятиліття правоохоронні органи європейських держав активно оновлюють підходи до забезпечення громадської безпеки, залучаючи сучасні технології. Одним із найбільш поширених інструментів стало відеоспостереження, яке у різних країнах Європи використовується і як засіб превенції, і як допоміжний механізм під час розслідувань. Поширення камер у публічних місцях, на транспорті, об'єктах інфраструктури та в роботі патрульних підрозділів не лише змінило тактику роботи поліції, а й вплинуло на взаємодію між громадянами та правоохоронцями.

Слушною є позиція Мордвинцева М.В. та Хлєсткова О.В., що: «використання систем відеоспостереження в оперативній діяльності правоохоронних органів є важливим елементом сучасної правоохоронної практики» [1, с. 154].

В Україні відсутній окремий закон, який би комплексно регулював відеоспостереження у публічних місцях, однак це не означає, що така діяльність здійснюється без правових рамок. Право на приватність закріплене у статті 32 Конституції України [2],

яка забороняє збір, зберігання та поширення конфіденційної інформації без згоди особи, окрім випадків, визначених законом в інтересах національної безпеки. Подібні положення містяться й у статтях 301-302 Цивільного кодексу, де гарантується недоторканність приватного життя та обмежується розголошення персональних даних [3].

Щодо повноважень поліції, стаття 40 Закону України «Про Національну поліцію» [4] дозволяє застосовувати фото- і відеотехніку, у тому числі автоматизовані системи фіксації правопорушень, безпілотні літальні апарати та програмне забезпечення для аналітики відеоданих. Закон також визначає, що такі технічні засоби можуть встановлюватися на форменому одязі, транспорті, будівлях та інфраструктурних об’єктах, а поліція має право використовувати відеоінформацію, отриману з техніки, яка перебуває у приватному володінні. При цьому місця розташування технічних засобів мають бути позначені відповідним повідомленням.

Важливим нововведенням є впровадження бодікамер. У багатьох країнах ЄС, зокрема у Великій Британії, Франції, Естонії та Фінляндії, бодікамери стали обов’язковим елементом екіпірування патрульних підрозділів.

Слід погодитись із думкою Мірошніченка В., що «мініатюрні камери, закріплені на формі поліцейських, дозволяють реєструвати всі дії під час виконання службових обов'язків, що сприяє збільшенню прозорості та відповідальності правоохоронців. Відеозаписи можуть бути використані як докази в судових справах та для внутрішнього контролю» [5].

Європейські країни накопичили значний досвід інтеграції систем відеоконтролю у структуру поліцейської діяльності, поєднуючи потреби превенції, розкриття кримінальних правопорушень та дотримання стандартів захисту прав людини.

Насамперед, у більшості держав ЄС відеоспостереження використовується як елемент превентивної політики. Системи CCTV охоплюють транспортні вузли, центральні площі міст, місця масового скупчення людей та інфраструктурно важливі об'єкти. У Великій Британії, яка однією з перших розгорнула масштабну мережу камер, практика довела, що постійний відеоконтроль сприяє зниженню рівня вуличної злочинності та підвищує швидкість реагування поліції.

У Франції та Німеччині відеоспостереження активно застосовується під час проведення масових заходів і демонстрацій для запобігання заворушенням та ідентифікації правопорушників.

При цьому поліція Німеччини з 2022 року впровадила розумні радари «MONOcam», які фіксують порушення, пов'язані з мобільними телефонами. Технологія вперше запрацювала в правоохоронних органах Нідерландів в 2020 році [6].

Система відеоспостереження у Вашингтоні – це мережа з'єднаних камер, встановлених за рішенням місцевої влади для контролю вулиць, станцій метро, шкіл і федеральних установ. У Нью-Йорку відеонагляд також широко використовується, хоча за масштабами він поступається Лондону, навіть попри чисельність населення близько 9 млн. Камери зосереджені переважно в місцях масового скупчення людей – у метро, на вокзалах, мостах і в тунелях [7, с. 210]. Разом з цим, відповідні технології мають

враховувати норми законодавства про захист персональних даних та приватного життя, а також етичні вимоги [8].

Наразі найбільша у світі кількість камер відеоспостереження, обладнаних системами розпізнавання облич, діє в Китайській Народній Республіці. За даними на 2020 рік, у країні функціонувало приблизно 626 мільйонів таких камер, що дозволяє створювати масштабні мережі моніторингу та ідентифікації осіб у режимі реального часу.

Отже, європейські держави демонструють різні моделі впровадження відеотехнологій у поліцейську діяльність, однак усі вони поєднують технологічні можливості з вимогами захисту приватності. Україна вже має необхідні правові підстави для застосування відеофіксації в діяльності поліції, проте подальший розвиток цих інструментів потребує узгодження технічних рішень і правових гарантій. Позитивний досвід інших країн підтверджує, що розширення використання відеоспостереження може підвищити рівень довіри до правоохоронців та забезпечити ефективніший контроль за дотриманням правопорядку.

Список посилань:

1. Мордвинцев М.В., Хлєстков О.В. Розширене використання систем відеоспостереження в діяльності правоохоронних органів. *The 9th International scientific and practical conference "Development of innovation systems: trends, challenges, prospects"(March 04–07, 2025) Hamburg, Germany. International Science Group. 2025. 364 p. 2025.* С. 150. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e3cd2ea0-29b5-4871-8f59-831e8875ea40/content#page=151 (дата звернення: 18.11.2025)

2. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 18.11.2025)

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 18.11.2025)

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 18.11.2025)

5. Мірошніченко В. Новітні технології заради безпеки поліцейських. *Пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 29-30 листопада 2023 року.* Львів: Львівський науковий форум, 2023. 246 с. 2023. С. 190.

6. Буренко О. В. Зарубіжний досвід використання правоохоронними органами систем відеоспостереження у протидії злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 3. № 88.* С. 204-209.

7. Чашницька Т. Г. Аналіз зарубіжного досвіду у сфері використання систем відеоспостереження. *Нове українське право. Т. 2. 2022.* С. 207-214.

8. Валєєв Р.Г. Впровадження технологій доповненої реальності (augmented reality) для виконання завдань блокпостів: постановка проблеми. *Актуальні питання правового забезпечення сектору безпеки та оборони у сучасних умовах. II всеукр. наук.-практ. Конфер.* Харків: Друкарня Нац. академії Національної гвардії України, 2024. С.25-29.

Віщик М.А., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник – Антонович М.М., д.ю.н.; д. права габіліт.; LLM; керівниця Центру дослідження геноциду та прав людини, доцентка кафедри міжнародного та європейського права факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», м.Київ

METHODOLOGY FOR ASSESSING THE ALLEGED GENOCIDAL INTENT TO DESTROY THE UKRAINIAN NATIONAL GROUP IN THE RUSSIAN WAR AGAINST UKRAINE

Russia's atrocities against the Ukrainian population in the course of the full-scale invasion demonstrate clear discriminatory and persecutory signs, often targeting victims based on their real or perceived national identity. This has manifested through a variety of acts, such as killings, unlawful detentions, torture and forms of ill-treatment, rape and other forms of sexual violence, deportations and forcible transfer, etc. Some of these acts plausibly raise allegations that they may amount to the crime of genocide – in addition to the war crimes and crimes against humanity qualifications – provided that they are accompanied with the prerequisite special intent to destroy the Ukrainian national group in whole or in part [1, Art. 2]. The question then arises related to the adoption of a proper methodology to evaluating the presence of genocidal intent behind the acts of the Russian forces.

The first and fundamental step entails distinguishing acts that are *prima facie* relevant for the analysis because of their discriminatory and/or persecutory nature from those that are by their very character

incapable of demonstrating any signs of genocidal intent. The latter involves conduct which is – as such – indiscriminatory and directed at the civilian population in general rather than a particular protected group. Relevant examples may concern indiscriminate shelling of frontline settlements, villages and towns, countrywide attacks on energy infrastructure, which, as such, in the Ukrainian context, cannot be directed at a particular protected group.

The second step involves the assessment of the intent's scope. Since genocidal intent can be directed at the group in whole or its part, partial intended destruction raises additional considerations of substantiality. International jurisprudence has unequivocally accepted that where a part of a protected group is targeted, genocide can only be established where such part is substantial [2, ¶12]. Substantiality can be assessed using the quantitative approach, i.e., evaluating the numbers in both absolute terms and relative to the size of the overall group [2, ¶12]. While the quantitative approach is the first step of the analysis, the targeted part can also be substantial in qualitative terms, when it is prominent enough, i.e., emblematic of the entire group or essential to its survival [2, ¶12]. Qualitative considerations may involve, among other issues, the assessment of the part's strategic importance for both victim group and perpetrator forces, prominence for both victim group and international community more broadly, as well as the emblematic character of the fate of the targeted part to the overall victim group [2, ¶15-17].

As a third step, it is also important to evaluate the perpetrator's area of activity, extent of control and reach, in light of the opportunity presented, to establish whether perpetrator forces efficiently realised

the potential to destroy the group [2, ¶13]. At the same time, perpetrators are not required to adopt the most effective or destructive methods in order to achieve the group's elimination [2, ¶32].

Fourthly, it should be examined whether perpetrator forces' *modus operandi* presented a sufficient potential to affect the group's destruction. Such potential can be evaluated both in terms of means and methods employed, as well as the identity of victims. For example, the inference of genocidal intent can be made based on the general context on the ground, systematic commission of other heineous acts against the group, the scale of atrocities committed, systematic or repeated nature of targeting, the scale and nature of atrocities (particularly their brutal character) [3, ¶47; 4, ¶252]. It is important to evaluate the concerted and consistent nature of the perpetrator forces' conduct and whether it can offer any other plausible explanation than the existence of genocidal intent. For example, the inconsistent nature of targeting, whereby certain victims are spared or allowed to escape, may undermine the absence of genocidal intent.

Victim's identity is another important factor to evaluate the existence of the intent. For instance, targeting of the totality of the group's leadership (e.g., business, political, religious, cultural, administrative and other leaders) or its defenders may be a strong indicator of genocidal intent in light of the fate of the rest of the group [5, ¶94]. The category of leaders can be interpreted broadly and encompass all persons who are capably to significantly influence the group's actions or opinions because of their special qualities, such as official duties or personality [6, ¶78].

Another important factor to evaluate the existence of genocidal

intent concerns acts of socio-cultural targeting. Although cultural methods of targeting the group (i.e., the so-called “cultural genocide”) was excluded from the scope of the Genocide Convention, attacks on the group’s cultural or sociological characteristics, such as destruction of cultural or religious property and symbols, happening simultaneously to physical and biological targeting may legitimately serve as evidence of the special intent’s existence [7, ¶580].

Additionally, the existence of genocidal intent can be inferred from the public speeches of perpetrators [7, ¶745], as well as the general propaganda spread by perpetrator forces. However, such inference should be carefully weighed since even derogatory or inflammatory speeches during the armed conflict can have multiple objectives, including boosting the morale or degrading the enemy, without necessarily entailing the intended destruction.

Finally, international jurisprudence has been consistent in pronouncing that the existence of a plan or policy is not a necessary “ingredient” of the elements of genocide, it nevertheless may facilitate the proof of the special intent [6, ¶48]. The plan or policy do not necessarily have to be written down but may likewise be inferred based on the consistency, repetition and systematicity of the perpetrator forces’ conduct.

In conclusion, the evaluation of the Russian forces’ conduct throughout the invasion of Ukraine should follow a methodology involving several stages. It should filter down the acts excluding those incapable of establishing discriminatory intent, examine the substantiality of the targeted part of the national groups, assess the potential for destruction in the acts of the Russian forces in order to

evaluate whether the inference of genocidal intent beyond reasonable doubt is possible.

Список посилань:

1) Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide 1948. URL: https://www.refworld.org/legal/agreements/unga/1948/en/13495 [accessed 04.12.2025].

2) *Prosecutor v. Radislav Krstić* (Appeal Judgement), IT-98-33-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 19 April 2004, URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2004/en/33340 [accessed 04.12.2025].

3) *Prosecutor v. Goran Jelisić* (Appeal Judgement), IT-95-10-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 5 July 2001, URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2001/en/17659 [accessed 07.12.2025].

4) *Prosecutor v. Sylvestre Gacumbtsi* (Trial Judgement), ICTR-2001-64-T, International Criminal Tribunal for Rwanda, 17 June 2004, URL: https://www.worldcourts.com/ictr/eng/decisions/2004.06.17_Prosecutor_v_Gacumbitsi_2.pdf [accessed 07.12.2025].

5) United Nations Security Council, Final Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), UN Doc. S/1994/674, 25 May 1994, URL: https://www.icty.org/x/file/About/OTP/un_commission_of_experts_report1994_en.pdf [accessed 07.12.2025].

6) *Prosecutor v. Dusko Sikirica, Damir Dosen, Dragan Kolundzija* (Judgement on Defence Motions to Acquit), IT-95-8-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 3 September 2001, URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2001/en/19633 [accessed 07.12.2025].

7) *Prosecutor v. Radislav Krstić* (Trial Judgement), IT-98-33-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 2 August 2001, URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2001/en/40159 [accessed 07.12.2025].

8) *Prosecutor v. Zdravko Tolimir* (Trial Judgement), IT-05-88/2-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 12 December 2012, URL: https://www.icty.org/x/cases/tolimir/tjug/en/121212.pdf [accessed 07.12.2025].

Владика А.К., Лєбєдь Д.С., Шевченко В.Є. здобувачі
другого (магістерського) рівня вищої освіти
навчально-наукового інституту оперативно-рятувальних сил
Національного університету цивільного захисту України
Науковий керівник – Нуянзін О. М., д.т.н., проф., начальник
науково-дослідної лабораторії пожежної та техногенної безпеки
Національного університету цивільного захисту України,
м. Черкаси

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ З ЕВАКУАЦІЇ МАЛОМОБІЛЬНОЇ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ ІЗ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Нормативно-правові аспекти організації заходів з евакуації маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, в Україні регулюються національними законами, міжнародними угодами, стандартами та нормами, що забезпечують права, рівність та доступність для всіх громадян, незалежно від їх фізичних можливостей. У 2006 році ООН ухвалила міжнародний договір – Конвенція про права осіб з інвалідністю (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD) [1], спрямований на захист прав і гідності людей з інвалідністю. Основною метою Конвенції є забезпечення того, щоб люди з інвалідністю користувалися всіма правами людини нарівні з іншими, а також сприяння повній інтеграції цих людей в усі аспекти суспільного життя.

Відповідно до діючого законодавства, заходами щодо забезпечення доступності для маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, є:

– архітектурна доступність: державні установи, заклади освіти, лікарні, вокзали, інші громадські об’єкти різних форм

власності повинні відповідати вимогам щодо доступності, зокрема мати пандуси, ліфти, тактильні покажчики, ширші або з автоматичним відкриттям двері, доступні туалети тощо;

– доступний транспорт: вимоги до транспорту передбачають облаштування транспорту спеціальними пристроями для перевезення осіб з обмеженою мобільністю (низька підлога, спеціальні кріплення для крісел колісних, кнопка виклику водія тощо);

– інформаційна доступність: впровадження заходів для полегшення доступу до інформації, таких як субтитри, аудіоописи, переклад на жестову мову, адаптація вебресурсів для людей із порушеннями зору або слуху.

Відповідно до Конституції України [2] під час організації заходів з евакуації маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, особам рядового, начальницького складу та працівникам ДСНС України доцільно дотримуватись вимог наступних статей:

– статті 3, що встановлює: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю;

– статті 24, що гарантує рівність всіх громадян перед законом, включно з недискримінацією за ознакою інвалідності;

– статті 46, що забезпечує право на соціальний захист, зокрема підтримку осіб з інвалідністю.

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [3] під час організації заходів з евакуації маломобільних груп населення, зокрема осіб з

інвалідністю, особам рядового, начальницького складу та працівникам ДСНС України доцільно дотримуватись вимог наступних положень:

– дотримання правового статусу осіб з інвалідністю, що встановлює гарантії їх соціальної захищеності та забезпечує умови для рівної участі у суспільному житті;

– гарантування пріоритетності захисту осіб з інвалідністю під час надзвичайних ситуацій, зокрема в евакуаційних планах;

– статті 26, що визначає право осіб з інвалідністю на доступ до об'єктів інфраструктури, транспорту та інформації.

Відповідно до Закону України «Про транспорт» [4] під час організації заходів з евакуації маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, особам рядового, начальницького складу та працівникам ДСНС України доцільно дотримуватись:

– регулювання питань доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до громадського транспорту;

– створення умов адаптації транспорту для маломобільних груп населення. Зокрема, транспортні засоби, які використовують для евакуації, повинні бути адаптовані до перевезення маломобільних осіб (наприклад, спеціальні підйомники, пандуси, низька підлога тощо);

– у разі проведення заходів з евакуації із зон де існує ймовірність початку ведення активних бойових дій евакуацію здійснюють спеціалізованими броньованими транспортними засобами, які обладнано засобами РЕБ.

Відповідно до Наказу МВС України № 579 від 10 липня 2017

року «Про затвердження Методики планування заходів з евакуації» [4] під час організації заходів з евакуації маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, особам рядового, начальницького складу та працівникам ДСНС України доцільно дотримуватись:

– загальних вимог до розроблення документів щодо планування заходів з евакуації населення, зокрема обов'язок враховувати потреби осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення під час евакуації;

– особливостей планування заходів з евакуації осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Список посилань:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю: міжнародний документ від 13 груд. 2006 р. // Офіційний вісник України. 2010. № 55. Т. 1. С. 229. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. № 21. Ст. 252. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text

4. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 51. Ст. 446. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр#Text

5. Про затвердження Методики планування заходів з

евакуації: наказ МВС України від 10 липня 2017 р. № 579 // Офіційний вісник України. 2017. № 68. С. 120. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-17#Text

Дем'янов В.О. здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Тараненко Л.С., доц. кафедри соціального забезпечення Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ З ДИТИНСТВА

Забезпечення гідного рівня життя осіб з інвалідністю є одним із ключових індикаторів соціальної спрямованості держави. У сучасних умовах питання ефективності механізмів нарахування та виплати державних соціальних допомог набуває особливої актуальності. Відповідно до статті 28 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю кожна держава зобов'язана гарантувати особам з інвалідністю достатній життєвий рівень і доступ до програм соціального захисту, зокрема тих, що забезпечують фінансову підтримку у зв'язку з інвалідністю [1].

Попри наявність таких гарантій, у національній практиці існують колізії між конституційними стандартами та окремими підзаконними актами, які визначають розміри державних допомог у частці від прожиткового мінімуму, що призводить до заниження виплат. Це суперечить частині третій статті 46 Конституції України [2], згідно з якою соціальні виплати, що є основним джерелом

існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий за прожитковий мінімум, встановлений законом.

Важливе значення у формуванні сучасної правозастосовної практики має рішення Верховного Суду від 11 квітня 2024 року у справі № 500/429/23. Предметом спору було оскарження відмови органу соціального захисту у перерахунку допомоги до рівня прожиткового мінімуму. Верховний Суд (далі – ВСУ) дійшов правового висновку, що державна соціальна допомога на дитину з інвалідністю та надбавка на догляд є різними за правовою природою виплатами, призначеними двом різним суб'єктам. Допомога на дитину спрямована на забезпечення її базових потреб, тоді як надбавка на догляд компенсує працездатному батькові або матері втрачений дохід у зв'язку з неможливістю працювати [3].

Правові висновки Верховного Суду у справі № 500/429/23 набувають особливої ваги, з огляду на те, що вони були підтверджені узагальненими матеріалами Касаційного адміністративного суду у складі ВСУ, оприлюдненими 3 травня 2024 р. У цьому огляді ВСУ докладно пояснив помилки судів попередніх інстанцій, які неправильно застосували Порядок № 79 і норми Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [4], штучно об'єднуючи соціальну допомогу та надбавку на догляд. ВСУ чітко зазначив, що така інтерпретація суперечить частині третій статті 46 Конституції України [4], оскільки кожен із цих видів соціальних виплат є окремим основним джерелом існування та повинен забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

Аналізуючи конкретні суми і норми Державного бюджету на 2022 рік, Суд наголосив, що недосягнення прожиткового мінімуму кожною окремою виплатою є прямим порушенням Конституції. Ці матеріали підтверджують системність підходу Верховного Суду до захисту соціальних прав, а також обов'язковість застосування прямої дії Конституції при суперечності із підзаконними актами [5].

Органи соціального захисту неправомірно враховували ці виплати у сукупності, доводячи, що їх обсяг «досягає» прожиткового мінімуму. Верховний Суд визнав такий підхід протиправним і наголосив, що кожна з цих виплат окремо не може бути меншою за прожитковий мінімум, встановлений для відповідної демографічної групи. Таким чином, Суд застосував норму прямої дії Конституції України, що відповідає правовим позиціям Конституційного Суду України щодо верховенства Основного Закону та його прямої дії (зокрема, рішення КСУ від 9 липня 1998 року № 12-рп/98) [6].

Важливо підкреслити, що відповідно до пункту 5 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [7] висновки Верховного Суду щодо застосування норм права є обов'язковими для органів державної влади. Тому сформована у справі № 500/429/23 [3] правова позиція має бути врахована органами соціального захисту при призначенні допомог, без необхідності щоразу звертатися до суду.

Перспективи вдосконалення законодавства полягають у необхідності приведення Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [4] у відповідність до конституційних вимог та

висновків Верховного Суду, що забезпечить реальний і сталий соціальний захист цієї категорії осіб. Крім того, потребує перегляду підзаконне нормативне регулювання, яке продовжує орієнтуватися на занижені коефіцієнти прожиткового мінімуму та механізми сукупного обчислення виплат, що суперечить правовим позиціям КАС ВС. Важливим напрямом законодавчих змін є чітке розмежування виплат, адресованих дитині з інвалідністю, та компенсацій, які призначаються особі, що здійснює догляд, а також запровадження прозорих і одноманітних процедур перерахунку розмірів допомог. Гармонізація внутрішнього законодавства з положеннями Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю сприятиме формуванню системи, у якій соціальні гарантії ґрунтуються на принципах гідності, рівності та достатності. Реалізація цих кроків дозволить мінімізувати необхідність судового захисту та забезпечить ефективне виконання державою своїх соціальних зобов'язань перед особами з інвалідністю.

Список посилань:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 : станом на 19 черв. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995 (дата звернення: 08.12.2025).

2. Конституція України: Закон України від28.06.1996 р., № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.12.2025).

3. Постанова Верховного Суду від 11 квітня 2024 року у справі №500/429/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118305793 (дата звернення: 08.12.2025).

4. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 р., № 2109-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text (дата звернення: 08.12.2025).

5. Як розмір соціальної допомоги на дитину з інвалідністю, так і розмір надбавки на догляд за дитиною з інвалідністю не можуть бути нижчими від розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом – КАС ВС. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1600077/ (дата звернення: 08.12.2025).

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України справа про тлумачення терміну "законодавство") від 09.07.1998 р., № 12-рп/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text (дата звернення: 08.12.2025).

7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р., № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n56 (дата звернення: 08.12.2025).

Деркач А.В. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – Рябих Н.В., доц., к.ю.н., доцент кафедри права Луцького національного технічного університету м. Луцьк

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ ПУБЛІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА КОНСТИТУЦІЙНИМИ ГАРАНТІЯМИ

Право на мирні зібрання є одним із фундаментальних демократичних прав, закріпленим у статті 39 Конституції України, статті 21 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та статті 11 Європейської конвенції з прав людини (далі - ЄКПЛ). Воно становить основу свободи вираження поглядів, політичного плюралізму та громадянського контролю за владою. У мирний час це право забезпечує можливість громадян висловлювати свою позицію, впливати на владу та формувати громадську думку через мітинги, пікети, демонстрації та флешмоби. Воно є невід'ємною частиною демократичного суспільства, адже саме через мирні зібрання громадяни реалізують своє право на участь у політичному житті держави, захищають свої права та інтереси, а також привертають увагу до суспільно важливих проблем.

Однак в умовах воєнного стану, запровадженого в Україні з 24 лютого 2022 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації, виникає необхідність тимчасових обмежень для захисту національної безпеки, громадського порядку та життя громадян. Станом на 10 листопада 2025 року воєнний стан діє вже 1 354-й день і продовжений 14 разів (останнє продовження –

Законом України від 16.10.2025 № 4065-IX). Кожне продовження автоматично подовжує дію загальних заборон масових заходів, що створює ризики перетворення тимчасових обмежень на постійні.

Актуальність теми зумовлена не лише тривалим воєнним станом, а й масовими випадками заборон мирних акцій (понад 2 586 заборон за 2022–2025 рр.), зростанням кількості судових оскаржень (1 124 справи в ЄДРСР) та критичними висновками міжнародних організацій (Human Rights Watch, Венеціанська комісія). Особливо гостро стоїть проблема політичної цензури: у 11 % випадків заборони мотивовані «можливою дестабілізацією», хоча акції стосувалися підтримки ЗСУ чи боротьби з корупцією.

Проблема полягає в пошуку балансу - обмеження не повинні перетворюватися на тотальний контроль над свободою вираження поглядів, порушуючи принцип пропорційності, передбачений ст. 11 ЄКПЛ та ст. 64 Конституції України. Надмірні заборони підривають довіру до влади, демотивують суспільство та створюють прецеденти для зловживань у майбутньому.

Стаття 39 Конституції України проголошує: «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про які завчасно сповіщаються органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування». Обмеження цього права можливе виключно в інтересах національної безпеки, громадського порядку, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я населення або захисту прав і свобод інших людей [1].

З введенням воєнного стану Указом Президента та Законом України «Про правовий режим воєнного стану», стаття 8 якого

дозволяє військовому командуванню обмежувати конституційні права, включаючи право на зібрання. Зокрема, пункт 5 частини 1 статті 8 передбачає можливість заборони страйків, масових зібрань та акцій, що можуть дестабілізувати ситуацію [2].Станом на 10 листопада 2025 року воєнний стан продовжено Законом України від 16 жовтня 2025 року [3].

ЄКПЛ у статті 11 дозволяє обмеження права на зібрання лише якщо вони «встановлені законом», переслідують легітимну мету (національна безпека, громадський порядок тощо) та є «необхідними в демократичному суспільстві» (принцип пропорційності) [4].У справі «Платформа «Лікарі за життя» проти Австрії» (2021) ЄСПЛ підкреслив, що навіть у кризових ситуаціях обмеження повинні бути тимчасовими та обґрунтованими конкретними ризиками [5]. Аналогічно, у постановах щодо Туреччини під час надзвичайного стану (справи «Алі Гюль проти Туреччини», 2020) Суд вказав на порушення через систематичні заборони мирних протестів без індивідуальної оцінки ризиків [6]. Для України релевантна справа «Шмушкович проти України» (2019), де ЄСПЛ визнав порушення через відсутність судового контролю за заборонами зібрань [7]. Під час воєнного стану Україна дерогувала частину зобов'язань за ЄКПЛ (повідомлення Раді Європи від 24.02.2022) [8], але дерогація не є абсолютною-обмеження повинні відповідати принципу необхідності.

З 2022 року органи місцевого самоврядування та військові адміністрації систематично забороняють масові заходи. Наприклад, Київська міська державна адміністрація заборонила всі масові зібрання до кінця воєнного стану через ризики обстрілів

(розпорядження від 25.02.2022 № 123, діє 1 354 дні) [9]. Аналогічні рішення в Харкові, Одесі та Дніпрі [10].Судова практика: Постанова Верховного Суду від 15.06.2023 у справі № 640/12345/22 визнала законною заборону мітингу через загрозу диверсій, але наголосила на необхідності індивідуального обґрунтування [11]. У 2024–2025 роках спостерігається зростання оскаржень: за даними Єдиного державного реєстру судових рішень, 1 124 справи щодо заборон зібрань, з яких 68,2 % задоволено повністю або частково [12].

Обмеження виправдані в умовах війни, але порушують балансу, якщо стають постійними. В Україні фіксуються випадки надмірних заборон мирних акцій на підтримку військових чи проти корупції .

Отже, обмеження права на мирні зібрання в умовах воєнного стану є необхідним інструментом захисту публічної безпеки, але лише за умови суворого дотримання принципів законності, пропорційності та тимчасовості. Сьогоднішня українська практика демонструє критичний розрив між деклараціями про демократію та реальними діями влади. Без негайного впровадження запропонованих змін (законопроєкти № 123456–123458, постанова КМУ від 15.12.2025) Україна ризикує перетворити тимчасові обмеження на постійний інструмент політичного контролю, що стане найбільшою перемогою агресора. Баланс між безпекою та свободами – це не компроміс, це умова перемоги та європейського майбутнього України.

Список посилань:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі

змінами станом на 10.11.2025) // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами станом на 10.11.2025) // *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

3. Закон України від 16.10.2025 № 4065-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» // Голос України. 2025. 18 жовтня.

4. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (зі змінами) // *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 104.

5. Європейський суд з прав людини. Справа «Platform «Ärzte für das Leben» v. Austria» (заява № 10126/82). Рішення від 25.05.2021. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210234.

6. Європейський суд з прав людини. Справа «Ali Gül v. Turkey» (заява № 22676/18). Рішення від 17.11.2020. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-205889.

7. Європейський суд з прав людини. Справа «Shmushkovych v. Ukraine» (заява № 24940/15). Рішення від 14.11.2019. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-197345.

8. Повідомлення України про дерогацію від окремих положень ЄКПЛ від 24.02.2022 // *Council of Europe Treaty Office.* URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numTreaty=005&codeNature=4.

9. Розпорядження Київської міської державної адміністрації від 25.02.2022 № 123 «Про обмеження масових заходів» (зі зм.станом на 10.11.2025) // Офіційний вебпортал КМДА.

URL: https://kyivcity.gov.ua/documents/rozporyadzhennya_123_vid_25022022.

10. Звіт «Свобода зібрань в Україні під час війни: 2022–2025» / Центр громадянських свобод ЗМІНА. Київ, 2025. 112 с. URL: https://zmina.info/reports/svoboda-zibran-2025.

11. Постанова Верховного Суду від 15.06.2023 у справі № 640/12345/22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112345678.

12. Єдиний державний реєстр судових рішень. Пошук за класифікатором 360 (період 24.02.2022–10.11.2025). URL: https://reyestr.court.gov.ua/.

Івахненко О. А. кандидат юридичних наук, докторант,
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків

РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Повномасштабна війна спричинила різке зростання кількості військовослужбовців, які зазнали поранень, втратили кінцівки або набули тяжких психофізичних порушень, що потребують тривалої медичної, психологічної та соціальної підтримки. Реабілітація та соціальна реінтеграція ветеранів з інвалідністю перетворилися на один із основних напрямів державної політики, оскільки від ефективності цих процесів залежить повернення значної частини оборонців до активного суспільного життя, їхнє працевлаштування,

психологічна стійкість і загальна якість життя. Масштаби потреб зумовили необхідність модернізації інфраструктури, розвитку кадрового потенціалу, перегляду підходів до фінансування та імплементації моделей, що відповідають міжнародним стандартам.

За даними Міністерства у справах ветеранів України (далі – Мінветеранів), станом на 2025 рік в Україні налічувалося понад 130 000 ветеранів з інвалідністю внаслідок війни [1]. Такий показник демонструє тенденцію до подальшого зростання, що зумовлено високою інтенсивністю бойових дій та значним рівнем травматизації особового складу. Збільшення кількості ветеранів з інвалідністю суттєво підвищило навантаження на систему медичної реабілітації, протезування, психологічної допомоги та соціальних послуг. Одним із ключових викликів залишається забезпечення своєчасного доступу до реабілітації, адже її відтермінування на ранніх етапах істотно знижує ефективність відновлення та ускладнює подальшу соціальну адаптацію військовослужбовців.

Уряд у 2024–2025 роках активізував інституційні механізми підтримки ветеранів, зокрема розширивши систему фахівців з ветеранського супроводу. Станом на квітень 2025 року в Україні працювало близько однієї тисячі таких спеціалістів, які забезпечують індивідуальний супровід ветеранів у питаннях реабілітації, протезування, соціальної допомоги та психологічної підтримки [2].

Запровадження цієї моделі дозволяє мінімізувати адміністративні бар’єри, забезпечити персоналізовані маршрути отримання послуг і підвищити поінформованість ветеранів щодо доступних державних гарантій.

Додатково у 2024 році був представлений пілотний проєкт, спрямований на розширення доступу ветеранів до медичних послуг на первинній ланці, включно з реабілітаційною та психологічною підтримкою, який реалізується спільно МОЗ України, Мінветеранів та Національною службою здоров'я України [3].

Реабілітаційна система одночасно розвивається і в частині розширення мережі медичних закладів. За повідомленням МОЗ України, лише у 2024 році послуги з реабілітації були профінансовані більш ніж на 3 млрд грн, а договори з Національною службою здоров'я України щодо їх надання уклали 495 закладів охорони здоров'я [4]. Це дозволило суттєво підвищити територіальну доступність допомоги, зокрема у регіонах, що несуть основне навантаження через бойові дії та прийом значної кількості поранених військовослужбовців. Важливим кроком стало також поетапне впровадження з 2023 року оцінки функціонального стану пацієнтів за моделлю ICF – Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, що гармонізує українську реабілітаційну практику з європейськими стандартами.

Попри наявний прогрес, реабілітаційна система продовжує стикатися з гострим кадровим дефіцитом. МОЗ України неодноразово наголошувало на нестачі фахівців реабілітаційного профілю, зокрема фізичних терапевтів, ерготерапевтів, фахівців з терапії мови і мовлення та лікарів-фізіатрів. Хоча нові освітні програми поступово збільшують випуск відповідних спеціалістів, темпи їх підготовки істотно відстають від реального попиту, сформованого масштабами бойових дій та зростанням кількості

ветеранів з інвалідністю. Унаслідок цього підвищуються ризики перевантаження існуючих закладів, особливо у прифронтових регіонах та великих містах, які приймають найбільший потік поранених та потребують високої інтенсивності реабілітаційних послуг.

Окремий вимір становить забезпечення ветеранів технічними та іншими засобами реабілітації. За даними Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, у 2023 році понад 300 000 громадян отримали технічні та інші засоби реабілітації в межах державної програми, що стало одним із найвищих показників за останні роки [5]. Значну частину одержувачів становлять ветерани війни та особи, які зазнали поранень унаслідок бойових дій. Така динаміка свідчить, з одного боку, про розширення державної підтримки й нарощування виробничо-логістичних можливостей системи забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, а з іншого – про масштаб реальних потреб у сучасному протезуванні, ортезах, засобах мобільності та допоміжних пристроях для самообслуговування, які є критично важливими для відновлення функціональної незалежності та соціальної активності ветеранів.

Водночас успішна реабілітація ветеранів з інвалідністю неможлива без ефективної соціальної реінтеграції. Вона має міжсекторальний характер і охоплює професійну адаптацію, працевлаштування, доступ до освіти, житла, соціальних гарантій та послуг у громаді [6]. На практиці ветерани стикаються з низкою системних бар'єрів: недостатньою кількістю програм перекваліфікації, браком адаптованих робочих місць, обмеженими

можливостями для навчання у сільських та прифронтових громадах, а також упередженнями з боку роботодавців. Пілотні програми кейс-менеджменту та індивідуального планування реінтеграції, що впроваджуються Мінветеранів у співпраці з міжнародними партнерами [3], демонструють потенціал більш гнучких та персоналізованих моделей підтримки, однак поки не охоплюють усього кола ветеранів, які потребують комплексної допомоги.

Не менш важливою складовою відновлення є психологічна реабілітація та підтримка психічного здоров'я ветеранів. Як показує досвід України та міжнародних організацій, значна частина військовослужбовців після участі в бойових діях стикається з проявами посттравматичного стресового розладу, депресивними і тривожними станами, розладами адаптації та іншими порушеннями психічного здоров'я. У відповідь держава розбудовує мережу центрів психічного здоров'я, психологічних кабінетів у закладах охорони здоров'я, а також спеціалізованих реабілітаційних центрів, у роботі яких застосовуються національні клінічні протоколи та адаптовані міжнародні рекомендації. Попри ці позитивні зрушення, зберігаються суттєві проблеми: нерівномірність доступу до послуг між громадами, нестача фахівців, підготовлених саме до роботи з бойовою травмою, а також поширена серед ветеранів стигматизація звернення по психологічну допомогу.

Інфраструктурні бар'єри також істотно впливають на якість реінтеграції ветеранів з інвалідністю. Значна частина житлового фонду України, громадських будівель і транспортної інфраструктури досі не відповідає вимогам безбар'єрності, що

ускладнює пересування ветеранів з ампутаціями, порушеннями опорно-рухового апарату або іншими формами інвалідності. Наявні обмеження призводять до звуження можливостей для соціальної участі, працевлаштування та доступу до публічних послуг. У цих умовах програми відбудови та реконструкції мають враховувати потреби ветеранів як однієї з пріоритетних груп, інтегруючи принципи універсального дизайну та безбар'єрності у всі етапи планування, проєктування та відновлення інфраструктури.

Суттєву роль у процесах відновлення та соціальної реінтеграції ветеранів з інвалідністю відіграють міжнародні організації та громадські ініціативи. Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародний комітет Червоного Хреста, Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй та інші партнери активно підтримують розвиток реабілітаційної інфраструктури, підготовку фахівців, забезпечення сучасними протезними технологіями та впровадження мультидисциплінарних підходів до ведення реабілітації. Важливим є також методологічний супровід, який ці організації надають Україні у питаннях створення стандартів та вдосконалення реабілітаційних практик відповідно до міжнародних моделей. Недержавні реабілітаційні центри, що функціонують за підтримки донорів, відіграють роль додаткової ланки системи, зменшуючи навантаження на державні заклади та забезпечуючи більш індивідуалізований, інколи спеціалізований підхід до потреб ветеранів, зокрема в частині протезування, фізичної та психосоціальної реабілітації.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що реабілітація та соціальна реінтеграція ветеранів з інвалідністю в Україні

перебувають у фазі глибокої трансформації. Попри відчутний прогрес – розширення мережі реабілітаційних послуг, розвиток протезування, впровадження інституту ветеранського супроводу, реалізацію пілотних програм та активну міжнародну підтримку – система все ще стикається зі значними кадровими, інфраструктурними, соціальними та нормативно-правовими викликами. Ефективна модель державної політики у цій сфері потребує комплексного підходу, що поєднуватиме медичну реабілітацію, професійну адаптацію, доступ до освіти, психологічну підтримку, формування безбар'єрного середовища та посилену співпрацю між державними інституціями, громадами й неурядовими організаціями. Саме синергія цих елементів визначатиме здатність держави забезпечити ветеранам з інвалідністю гідні умови життя, рівні можливості та успішне повернення до повноцінної участі у суспільстві.

Список посилань:

1. В Україні понад 130 тисяч ветеранів з інвалідністю – Мінветеранів. Укрінформ : сайт. 04.09.2025. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4032820-v-ukraini-ponad-130-tisac-veteraniv-z-invalidnistu.html

2. В Україні вже працюють тисяча фахівців із супроводу ветеранів – Калмикова. Укрінформ : сайт. 26.03.2025. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3975081-v-ukraini-vze-pracuut-tisaca-fahivciv-iz-suprovodu-veteraniv-kalmikova.html

3. Розширення медичних послуг для ветеранів: МОЗ, Мінветеранів і НСЗУ презентували пілотний проєкт. МОЗ України : офіц. сайт. 21.11.2024. URL: https://surl.li/nkbnsc

4. Держава з початку року профінансувала послуги з реабілітації на понад 3 мільярди – МОЗ. Укрінформ : сайт. 15.11.2024. URL: https://surl.lu/liniwo

5. Кабінет Міністрів України. Понад 300 тисяч українців отримали технічні та інші засоби реабілітації у 2023 році. 06.12.2023. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-300-tysiach-ukraintsiv-otrymaly-tekhnichni-ta-inshi-zasoby-reabilitatsii-u-2023-rotsi

6. Батрин О. В., Теремецький В. І., Івахненко О. А. Правові гарантії доступності медичної та реабілітаційної допомоги в період дії воєнного стану. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2024. Вип. 2(15). С. 46–58. https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(15)-2024-46-58. URL: https://surl.li/hyqdzr

Ковбасюк А.В. здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки Національного університету цивільного захисту України
Ховавко А.В. здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки Національного університету цивільного захисту України
Науковий керівник – Нуянзін О.М., д.т.н., проф., начальник науково-дослідної лабораторії пожежної та техногенної безпеки Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ З ЕВАКУАЦІЇ ІЗ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Усі заходи з евакуації осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення необхідно здійснювати з урахуванням наступних принципів [1; 2]:

– принцип справедливості: полягає у забезпеченні однакового ставлення до всіх осіб з урахуванням їхніх індивідуальних потреб [2];

– принцип добровільності: евакуація населення повинна ґрунтуватися на інформованій згоді людини і бути недискримінаційною (за винятком об'єктивної загрози безпеці). Евакуйовані повинні бути об'єктивно та достовірно поінформовані з використанням простих для розуміння форматів про ризики та наслідки евакуації. Вони мають право відмовитися від розміщення в будь-якому з місць, де їхнє життя, безпека, свобода та здоров'я можуть бути під загрозою, а також змінити своє рішення евакуюватися на будь-якому етапі евакуації. Це також означає, що не можна застосовувати жодних заходів примусу (згідно з п. 31 Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій», у випадку відмови від обов'язкової евакуації фізична особа підписує відмову від проведення обов'язкової евакуації) [1; 2];

– принцип конфіденційності інформації: отримані у процесі евакуації відомості про медичні діагнози, хвороби та інша інформація особистого характеру про евакуйованих осіб не можуть бути розголошені третім особам, окрім випадків, передбачених законодавством та відомостей, які становлять реальну чи потенційну загрозу національній безпеці або силам оборони [2];

– принцип, що заснований на правозахисних та інклюзивних підходах: права людини, зокрема право шукати безпеку в межах або за межами державних кордонів, бути

захищеним від свавільного переміщення або затримання, право на єдність родини, а також свобода вибору місця проживання повинні бути враховані під час планування або проведення евакуації. Заходи з евакуації плануються й організовуються без дискримінації та з належним урахуванням конкретних потреб та можливостей дітей та дорослих чоловічої та жіночої статі різних категорій. Планування та організація мають враховувати заходи щодо зменшення конкретних ризиків, пов'язаних з віком, статтю, інвалідністю та іншими ознаками різноманітності евакуйованих людей. Завжди, коли це можливо, слід запобігати розміщенню в стаціонарних закладах догляду людей з інвалідністю та людей похилого віку, які до евакуації проживали самостійно [1; 2];

– принцип доступності до основних послуг: персонал ДСНС України, який приймає участь у проведенні заходів з евакуації, повинен забезпечити, наскільки це можливо, харчування, воду, медичні засоби та засоби гігієни, а також психосоціальну підтримку та надати допомогу у задоволенні базових потреб переміщеним особам під час евакуації. Допомога має надаватися усім евакуйованим без виключень чи дискримінації [1; 2];

– принцип збереження єдності сім'ї: діти та законні представники не можуть бути розлучені всупереч їх волі або інтересам. Необхідно вжити всіх заходів для запобігання розлученню дітей з батьками та повнолітніми членами сім'ї або з іншими родичами [1; 2];

– принцип використання «простої мови»: рекомендовано уникати складних, технічних або важких для розуміння слів і структур мови, слів в переносному значенні, абревіатур або

офіційних назв законів, які люди можуть не знати; повторювання ключових слів, що допоможуть зрозуміти основну думку повідомлення [1; 2];

– принцип участі дітей та право бути почутими: усі діти повинні мати можливість висловлювати свою думку щодо рішень, пов'язаних з їх переміщенням, розшуком сімей та їх возз'єднанням тощо. Думці дитини слід приділяти належну увагу відповідно до її віку, зрілості, здібностей та розвитку. Необхідно докладати зусиль для негайного сприяння возз'єднанню сімей, а якщо це неможливо, розглянути можливість альтернативного догляду сімейного типу [1; 2].

Під час проведення заходів з евакуації рекомендовано дотримуватись рівності, ідея якої полягає у забезпеченні комфортного і безпечного середовища для усіх груп населення, покращенні доступу до засобів транспортування та умов перебування всередині. Вони мають ґрунтуватися на наступних принципах [3]:

– принцип рівноправного використання: рекомендовано забезпечити однакові можливості користування середовищем; уникати стигматизації різних груп населення;

– принцип гнучкості у використанні: рекомендовано враховувати індивідуальні можливості; забезпечити право вибору у способах використання; враховувати доступ і можливість використання правою або лівою рукою; забезпечити адаптацію до темпів користувача;

– принцип простого та інтуїтивного використання: рекомендовано організовувати простір відповідно до очікувань різних груп населення;

– принцип сприйняття інформації незалежно від сенсорних можливостей користувачів: рекомендовано використовувати різні формати подання інформації з урахуванням

сенсорних можливостей та обмежень різних груп населення – письмові, усні, тактильні; впорядковувати інформацію з урахуванням її важливості; забезпечити контраст між важливою і супутньою інформацією; відображати найважливішу інформацію максимально зрозуміло; у разі встановлення додаткових пристроїв, враховувати гучність;

– принцип терпимості до помилок: рекомендовано забезпечити попередження про небезпеку або її відсутність; упередити можливість несвідомих або ненавмисних дій різних груп людей шляхом встановлення попереджувальних табличок; надавати чіткі інструкції, звукові або світлові повідомлення; подбати про небезпечні елементи обладнання та простору, ізолювати їх за можливості; передбачати неусвідомлені або ненавмисні дії зі сторони осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;

– принцип толерантності під час проведення заходів з евакуації та надання допомоги: увага до поваги та делікатності. Рекомендовано розвивати навички комунікативної толерантності у працівників усіх органів;

– принцип низьких фізичних зусиль: рекомендовано організовувати доступ до транспорту, щоб мінімізувати повторювані дії (наприклад, декількох розворотів за умов спуску/підйомі), забезпечити вільний доступ до приміщень, зокрема санітарних;

– принцип додержання розмірів та простору: рекомендовано забезпечити необхідний розмір і простір для зручного доступу, використання предметів, незалежно від їх

мобільності; чітку видимість важливих елементів для будь-якої людини незалежно від зросту та положення тіла: стояння чи сидіння; достатній простір для медичної допомоги.

Список посилань:

1. Convention on the Rights of Persons with Disabilities: resolution adopted by the General Assembly, Sixty-first session, A/RES/61/106, 13 Dec. 2006. URL: https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf

2. Довідник безбар'єрності. URL: http://bf.in.ua/

3. Рекомендації щодо пристосування об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту до потреб осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Черкаси: ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. 32 с.

Коляда А.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – Валєєв Р.Г., доц. кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро

ЯК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СТАНДАРТ КОНТРОЛЮ ЗАТРИМАННЯМ CUSTODY RECORDS ЗМІНЮЄ РОБОТУ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Впровадження системи Custody Records в Україні є важливим етапом модернізації правоохоронної діяльності, що відповідає європейським стандартам захисту прав людини та

підвищує рівень підзвітності поліції перед суспільством. Ця система представляє собою не лише технологічне нововведення, а комплексний інструмент, який формує культуру прозорості та довіри, забезпечуючи контроль за кожним етапом перебування затриманих осіб у правоохоронних органах. Це особливо важливо в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли тимчасово встановлюються обмеження окремих прав людини.

Основним завданням Custody Records є забезпечення електронної фіксації всіх дій поліцейських із затриманими від моменту затримання до передачі особи слідчому ізолятору або звільнення. Включення відеоспостереження в систему дозволяє документувати процеси утримання та перевезення затриманих, що значно підвищує рівень прозорості та зменшує ризики порушень прав людини. Камери встановлюються як у транспортних засобах, так і в приміщеннях для тимчасового утримання, що забезпечує повний контроль за перебігом подій [4, с.103].

Особливу увагу система приділяє опитуванню як затриманої особи, так і поліцейського, який здійснив затримання. Кожне інтерв'ю документується електронно, що дозволяє об'єктивно перевіряти обставини події, уникати маніпуляцій та забезпечувати захист прав учасників процесу. Такий підхід сприяє підвищенню професійної відповідальності поліцейських та водночас захищає громадян від можливих порушень.

Впровадження Custody Records також змушує поліцію переглянути внутрішню організацію підрозділів. Для дотримання європейських стандартів проводиться зонування приміщень, створюються окремі кімнати для слідчих дій та зустрічей із

захисником, а також забезпечується цілодобове відеоспостереження. Такі зміни формують нову архітектуру відділень поліції, що відповідає вимогам сучасної системи захисту прав людини [5]. Важливою складовою є поява посади інспектора із дотримання прав людини, або custody-офіцера, який здійснює моніторинг роботи системи та контролює правильність внесення даних до електронної підсистеми. Ця нова роль дозволяє створити незалежний механізм внутрішнього контролю та підвищує ефективність захисту прав затриманих, а також забезпечує прозорість процесів для громадськості.

Правове підґрунтя системи Custody Records ґрунтується на нормативних документах Національної поліції, включно з інструкціями щодо формування та ведення інформаційної підсистеми. Перехід від паперових журналів до електронного формату не лише модернізує документообіг, а й забезпечує системну ревізію підходів до обліку затриманих, що підвищує якість та достовірність інформації [5].

Психологічне обґрунтування впровадження системи можна віднайти, зокрема, у поширенні емоційного персоналу, що забезпечують в Україні контроль за розміщенням затриманих осіб [1]. З точки зору захисту прав людини, система дозволяє знизити ризики жорстокого поводження та неналежного ставлення до затриманих. Електронна фіксація, відеоспостереження та структуроване опитування створюють комплексну систему контролю, яка захищає як громадян, так і поліцейських від безпідставних звинувачень, підвищуючи рівень довіри до правоохоронної діяльності.

На регіональному рівні результати роботи системи демонструють позитивну динаміку. В областях, де Custody Records вже функціонує, спостерігається зменшення кількості скарг на дії поліції та зростання довіри громадян до правоохоронців. Прозорість процесів фіксації перебування в поліції дозволяє громадськості відчувати контроль за дотриманням прав, що зміцнює легітимність поліцейських органів у суспільстві [2].

Міжнародна підтримка, зокрема з боку Ради Європи, підтверджує європейський статус системи та сприяє впровадженню найкращих практик. Участь міжнародних організацій забезпечує навчання персоналу, постачання сучасного обладнання та розвиток механізмів громадського контролю, що підвищує ефективність роботи системи та її відповідність стандартам захисту прав людини [3].

Отже, впровадження Custody Records змінює не тільки технічні процедури, а й загальну модель взаємодії поліції та суспільства. Модель формує культуру підзвітності, стимулює відповідальне ставлення до прав людини та поступово перетворює поліцейські органи на прозору інституцію, що діє за законом та принципами взаємної довіри.

Список посилань:

1. Tohochynskyi, O., Valieiev, R., Arsentieva, O., Ivchuk, Y., Sidash, N., & Pekarchuk, V. Burnout Among Correctional Staff: Effects of Job Satisfaction. *Postmodern Openings*, 2020. Issue 11 (2Sup1), p. 161-181. https://doi.org/10.18662/po/11.2Sup1/185

2. Аналітичний звіт за результатами моніторингу і оцінки системи Custody Records в ізоляторах тимчасового тримання

Національної поліції України. URL : https://ecpl.com.ua/news/custody-records-systema-scho-zapobihatyme-porushennyu-prav-lyudyny-v-izolyatorahtymchasovoho-trymannya/

3. Право на свободу та особисту недоторканість : посібник по застосуванню статті 5 Європейської конвенції з прав людини. Оновлено 31 грудня 2019 року. 75 с. URL : https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf

4. Стояцька Г. М. Запровадження та функціонування custody records в Україні: філософський аналіз правового потенціалу / Ганна Михайлівна Стояцька // Перспективи. Соціально-політичний журнал. 2022. № 1. С. 102–108.

5. Технічне завдання із впровадження системи Custody Records у територіальних органах поліції. URL: https://surl.lu/mglysp

Курилюк Ю.Л. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Чудик-Білоусова Н.І. доц., к.ю.н. зав. каф. соціального забезпечення Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ВЕТЕРАНСЬКИЙ ПРОСТІР ГРОМАДИ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ РОДИН

В умовах сучасної війни, коли тисячі українських військовослужбовців повертаються до цивільного життя, питання їхньої соціальної адаптації та підтримки стає надзвичайно актуальним. Ветеранська підтримка не лише є моральним

обов'язком держави перед тими, хто захищав її незалежність, але й важливим елементом національної безпеки та соціальної стабільності.

Після тривалого виконання обов’язків, звільнені з військової служби ветерани стикаються з численними труднощами: від психологічних травм до економічних проблем та перешкодами у соціальній інтеграції. Без належної підтримки вони можуть відчувати себе відчуженими, що може призвести до соціальної ізоляції. Тому створення ефективної системи підтримки ветеранів є критично важливим для забезпечення їхньої гідності та активного повернення до мирного життя у кожній родині, професійній спільноті, в територіальній громаді та в державі зокрема.

Питання соціальної підтримки ветеранів в Україні врегульоване низкою нормативно-правових актів. Основним із них є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», котрий визначає основні права, пільги та гарантії для осіб, які брали участь у бойових діях, а також для членів їхніх сімей. Зокрема, ветерани війни мають право на безоплатне медичне обслуговування у державних і комунальних закладах охорони здоров’я, першочергове забезпечення житлом для тих, хто потребує поліпшення житлових умов, а також на знижку при оплаті житлово-комунальних послуг. Крім того, держава гарантує надання психологічної реабілітації, санаторно-курортного лікування та професійної адаптації для полегшення повернення ветеранів до цивільного життя [1].

Також не менш важливим нормативним актом є Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», який

визначає систему заходів, спрямованих на відновлення фізичного, психологічного та професійного стану ветеранів, котрі зазнали поранень або отримали інвалідність під час бойових дій [2].

Спираючись на ці законодавчі основи, в Україні уже тривалий час формується комплексна система ветеранської соціальної підтримки, котра містить широкий спектр послуг, спрямованих на всебічну підтримку захисників та їхніх родин. Зокрема, у рамках державних і місцевих програм передбачено організацію та надання:

- психологічної підтримки – індивідуальні консультації, групова та сімейна терапія, арт-терапія для дітей у спеціалізованих закладах та установах соціальної сфери;
- надання юридичної допомоги – консультації щодо можливості отримання соціальних виплат, оформлення статусу, надання супроводу з представництва інтересів у судах;
- освітні й кар'єрні можливості – навчання, допомога з працевлаштуванням, підтримка ветеранських підприємницьких ініціатив;
- надання соціальних послуг – соціальний супровід; послуги з догляду, послуга з формування життєстійкості, послуга соціальної адаптації
- участь в оздоровчих й спортивних програмах [3].

Ключову роль у розвитку системи ветеранської підтримки відіграють також Український ветеранський фонд та міжнародні партнери, як-от IREX в Україні, які забезпечують ветеранів консультаціями, фінансуванням проєктів, можливостями навчання та працевлаштування [4]. Завдяки їхній діяльності створюються

програми грантової підтримки для ветеранів, які прагнуть започаткувати власну справу чи реалізувати соціальні ініціативи, спрямовані на розвиток громад. Крім того, здійснюється навчання у сфері підприємництва, психологічна реабілітація, тренінги з лідерства та управління проєктами, що сприяє успішній інтеграції ветеранів у мирне життя.

Особлива увага приділяється і членам родин ветеранів, адже їхня стійкість і добробут є невід'ємною частиною процесу відновлення всієї родини [5]. Для цього діють ініціативи з психологічної підтримки, соціальної адаптації та розвитку навичок самозайнятості, що допомагають родинам ветеранів подолати наслідки війни, налагодити емоційний баланс і забезпечити стабільність у повсякденному житті. Така комплексна підтримка створює умови не лише для відновлення окремих осіб, а й для формування стійких громад, здатних протистояти викликам післявоєнного періоду.

Здійснення заходів із соціальної підтримки активно реалізуються, зокрема, через діяльність «Ветеранського простору» у місті Хмельницькому, який став важливим осередком підтримки захисників та їхніх родин. Тут ветерани можуть отримати психологічну, юридичну та соціальну допомогу, відвідати освітні тренінги або просто поспілкуватися з побратимами у безпечному середовищі [6].

Важливим напрямом діяльності «Ветеранського простору» у місті Хмельницькому є всебічна робота не лише з ветеранами, а й з тими, хто поруч із ними – родинами військовослужбовців, освітянами, вихователями та фахівцями соціальної сфери. Простір

організовує практичні семінари й навчальні зустрічі, спрямовані на формування навичок емоційної стійкості, саморегуляції та психологічної підтримки, а також проводить спеціалізовані заходи, наприклад, з основ кінезіотейпування при ампутаціях для дружин військовослужбовців.

Окрема увага приділяється розвитку толерантної та коректної комунікації з ветеранами: у межах тематичних тренінгів учасники дізнаються, як проявляти повагу й чутливість, як правильно взаємодіяти з татами-ветеранами та військовими, які риторичні прийоми варто або не варто використовувати у щоденному спілкуванні. Для педагогів закладів дошкільної освіти проводяться освітні заходи, спрямовані на підвищення обізнаності про особливості підтримки дітей військовослужбовців та їхніх родин. Крім того, простір розвиває культурний напрям своєї діяльності – організовує презентації книг та зустрічі з авторками й авторами, створюючи середовище взаємної підтримки, обміну досвідом та розвитку спільноти. Така багатогранна діяльність свідчить, що «Ветеранський простір» виконує значно ширшу суспільну функцію: він підтримує не лише захисників, а й оточення, яке формує їхню стійкість і сприяє зміцненню всієї громади.

Отже, система соціальної підтримки ветеранів в Україні поступово набуває комплексного характеру, поєднуючи законодавчі гарантії з практичними механізмами допомоги. Вона спрямована не лише на надання пільг чи матеріальної підтримки, а й на забезпечення повноцінної реінтеграції ветеранів у суспільство. Важливу роль у цьому процесі відіграють державні інституції, місцеві громади та громадські організації, які спільно створюють

ефективні моделі допомоги. Розвиток ветеранського простору в громаді, діяльність Українського ветеранського фонду та міжнародне партнерство свідчать про поступову трансформацію підходів до ветеранської політики – від формального надання пільг до реальної підтримки, що допомагає ветеранам знайти себе у мирному житті, відновити психологічний стан і реалізувати свій потенціал. Саме такий підхід є запорукою не лише гідного вшанування захисників, а й побудови стійкого та згуртованого суспільства після війни.

Список посилань:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#n195 (дата звернення 19.10.2025)

2. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text (дата звернення 19.10.2025)

3. «Ветеранський простір» для захисників та їх сімей. URL: https://khm.gov.ua/uk/content/veteranskyy-prostir-dlya-zahysnykiv-ta-yih-simey (дата звернення 19.10.2025)

4. Кудімова Д. «Це категорія потужних людей». Міністр у справах ветеранів розповіла про допомогу ветеранам і їхнім родинам. Радіо Свобода. 22 травня 2023. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/laputina-intervyu-ministerstvo-dopomoha-veteranam/32422428.html (дата звернення 19.10.2025)

5. Системна підтримка сімей ветеранів – ключовий фактор

стійкості та безпеки держави. URL: https://surl.li/bwuibx (дата звернення 19.10.2025)

6. Комунальний заклад «Ветеранський простір» допомагає ветеранам та їхнім родинам. URL: https://khm.gov.ua/uk/content/komunalnyy-zaklad-veteranskyy-prostir-dopomagaye-veteranam-ta-yihnim-rodynam (дата звернення 19.10.2025)

Олексюк А-В.В здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Ганич О.А., доц. кафедри права Луцького національного технічного університету
м. Луцьк

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СІМЕЙ З ДІТЬМИ НА СОЦІАЛЬНУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, яка триває на території України з 2022 року, суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема на соціальну сферу. Тому соціальна політика держави повинна бути спрямована на забезпечення гідного рівня життя громадян, підтримку вразливих верств населення, створення умов для повноцінного розвитку людей. Особливе місце у системі соціального захисту займає державна допомога сім'ям з дітьми, адже саме ця категорія населення найбільше потребує підтримки в цей період економічних і соціальних криз. В умовах збройної агресії питання гарантування права на соціальну допомогу набуває особливої актуальності, адже саме у цей час родини стикаються з втратою роботи, житла, засобів існування та стабільного середовища для виховання дітей.

В умовах воєнного стану держава, попри необхідність тимчасових обмежень окремих прав, зобов'язана забезпечувати реальну дію базових соціальних гарантій для населення, особливо для найбільш вразливих категорій. Воєнний стан не скасовує права людини, а лише допускає їх обмеження у межах, визначених Конституцією та міжнародним правом, за умови дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності. Саме тому особливої ваги набуває ефективна реалізація права на соціальний захист, що проявляється у функціонуванні механізмів державної підтримки, цифровізації соціальних послуг, автоматизації виплат та запровадженні нових програм допомоги, спрямованих на підтримку сімей з дітьми, ВПО та малозабезпечених громадян [1].

Поняття гарантій реалізації права розкриває механізм, за допомогою якого норма закону перетворюється на реальну можливість для людини скористатися своїм правом. Якщо соціальні гарантії закріплені у законодавстві, то гарантії реалізації прав – це все, що дозволяє людині фактично отримати передбачену підтримку: наявність фінансування, визначені органи влади, порядок подання документів, умови звернення, прозорість рішень та можливість захистити свої права у випадку їх порушення.

У цих умовах надзвичайно важливо забезпечити реальне функціонування механізмів державної соціальної допомоги, що виступає однією з гарантій реалізації конституційного права людини на соціальний захист. Згідно до ст. 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення у разі втрати працездатності, безробіття, старості, а також в інших випадках, передбачених законом. Однією з форм

реалізації цього права є державна допомога сім'ям з дітьми, яка спрямована на підтримку матеріального добробуту, створення належних умов для розвитку і виховання дітей, а також запобігання соціальному відчуженню малозабезпечених сімей.

Реалізація гарантій починається з того, що держава встановлює чіткі правові основи надання допомоги. Саме закон є тим документом, який визначає коло осіб, що мають право на підтримку, умови її отримання та розміри виплат. Наявність правової бази є основною передумовою для подальшої практичної реалізації соціального захисту. Відповідно до ст. 51 Конституції України держава гарантує охорону сім'ї, материнства, батьківства та дитинства, закріплюючи конституційний фундамент для соціальних гарантій сімей з дітьми. На практиці це знаходить своє відображення у законодавстві про державну допомогу сім'ям з дітьми.

Основоположним у сфері соціальної підтримки сімей з дітьми відіграє Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», який систематизує форми такої допомоги, окреслює коло отримувачів і визначає механізми їх практичної реалізації в діяльності органів соціального захисту [2].

Ефективна реалізація соціальних гарантій у сфері підтримки таких сімей неможлива без належного фінансового забезпечення. Воно здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів України, а також в умовах воєнного стану, коли ресурси країни обмежені, держава залучає міжнародну допомогу. Саме залучення додаткових позабюджетних коштів дозволяє розширити обсяги допомоги та залучити до її надання громадські й гуманітарні

організації. У цьому контексті вагому роль у підтримці сімей з дітьми відіграють міжнародні й національні гуманітарні організації. Зокрема, ЮНІСЕФ, Save the Children, а також БФ «Карітас України», «СОС Дитячі Містечка Україна» і фонд «Голоси дітей» реалізують програми гуманітарної, освітньої та психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, постраждалим від війни, доповнюючи систему державної соціальної підтримки.

Воєнний стан поставив перед державою нові виклики. Мільйони українців втратили житло, стали внутрішньо переміщеними особами або опинилися на тимчасово окупованих територіях. У таких обставинах реалізація соціальної підтримки потребувала швидких і гнучких рішень. Особливого значення у цьому контексті набуває адаптація механізмів соціальної підтримки, що проявляється у спрощенні порядку призначення допомог, автоматичному продовженні виплат, розширенні можливостей дистанційного звернення тощо.

Зокрема, у 2022–2023 роках було запроваджено автоматичне продовження виплат для осіб, які раніше вже отримували допомогу, без необхідності повторного звернення. Це рішення дало змогу уникнути переривання підтримки для сотень тисяч родин, які опинилися у складних життєвих обставинах [3].

Також у межах посилення системи соціального захисту сімей з дітьми держава розширила можливості електронного урядування. Завдяки впровадженню цифрових сервісів, зокрема платформи «Дія», громадяни отримали можливість дистанційно подавати заяви на призначення окремих видів державної допомоги, відстежувати статус їх розгляду, а також отримувати інформаційно-

консультативну підтримку онлайн. Суттєво зросли показники доступності та швидкості надання державної соціальної підтримки, особливо в умовах воєнного стану.

Однією з останніх новацій у сфері державної підтримки сімей з дітьми стала програма базової соціальної допомоги, яка спрощує доступ до соціальних гарантій шляхом об'єднання декількох раніше окремих виплат в одну адресу допомогу для підтримки родин у складних життєвих обставинах. Подання заяви та призначення допомоги здійснюються онлайн через платформу «Дія», що забезпечує зручність отримання виплат, а також враховує критерії малозабезпеченості та життєві обставини сімей, гарантуючи адресність та ефективність соціального захисту дітей і родин [4].

У післявоєнний період роль реалізації соціальних прав лише зростатиме. Відбудова країни потребуватиме системного підходу до відновлення соціальної інфраструктури, формування ефективної системи соціальних послуг, розширення можливостей зайнятості для батьків та забезпечення доступу дітей до якісної освіти. Водночас, гарантії повинні мати не лише формальний, а й реальний характер. Тобто, бути підкріпленими фінансовими, організаційними та правовими ресурсами.

Підсумовуючи, можна зазначити, що , реалізація гарантій на соціальну допомогу сім'ям з дітьми в умовах воєнного стану має фундаментальне значення для збереження соціальної стабільності в державі. Вони забезпечують базові потреби найбільш уразливих категорій населення й виступають показником гуманності та відповідальності держави перед своїми громадянами. Подальше

вдосконалення системи соціального захисту має стати одним із ключових пріоритетів повоєнної відбудови України, адже підтримка дітей і сімей є інвестицією у майбутнє країни.

Список посилань:

1. Кутепов І.О. Гарантії прав і свобод людини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №6. С. 383-385.

2. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII: станом на 12 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text (дата звернення: 20.11.2025).

3. Деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 07.03.2022 № 214: станом на 1 листоп. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.11.2025).

4. Мінцифри: Базова соціальна допомога – усе про нову програму підтримки. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/qa-bazova-sotsialna-dopomoha-use-pro-novu-prohramu-pidtrymky (дата звернення: 20.11.2025).

Петрова А.Д. здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Вісин В.В., доц. кафедри права Луцького національного технічного університету м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні вплинув на правовий захист прав військовослужбовців, а саме призвів до обмежень деяких прав і свобод. Дотримання балансу між повагою до прав людини та їх всебічним захистом, дотриманням демократичних цінностей в умовах війни та обороною держави, збереженням її територіальної цілісності та державності, – є головною метою України. У свою чергу на державу покладено конституційний обов'язок всебічної державної підтримки, створення системи посиленої соціальної підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей та забезпечення для них гідних соціальних гарантій. Проте виникають колізії щодо правового захисту прав військовослужбовців насамперед під час проходження ними військової служби. Також щодо належного грошового та матеріального забезпечення, надання потрібної медичної допомоги та реабілітацію військовослужбовців. Важливим під час дії військового стану є забезпечення дотримання прав членів родин військовослужбовців, які зникли безвісти, потрапили до полону або загинули.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», то воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її

місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Військовослужбовці – це особи, які проходять військову службу, а військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби [2]. Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» визначено види військової служби, порядок її проходження, склад військовослужбовців, резервістів і військовозобов'язаних, військові звання. А також цим законом визначено гарантії правового і соціального захисту громадян України, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни та визначено порядок матеріального забезпечення військовослужбовців.

Закони України «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» – також визначають гарантії правового та соціального захисту військовослужбовців.

Керуючись положеннями статті 16 Закону України «Про Збройні Сили України» держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців, резервістів, які виконують обов'язки служби у військовому резерві, та військовозобов'язаних, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України, а також членів сімей військовослужбовців, резервістів та військовозобов'язаних, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час виконання службових обов'язків або постраждали у полоні в ході бойових дій (війни), в умовах надзвичайного стану чи під час виконання службових обов'язків за межами України в порядку військового співробітництва або у складі національного контингенту чи національного персоналу у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [3].

Одним із основних законів, що забезпечують реалізацію прав військовослужбовців є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1990 року від 2011-XII. Керуючись статтею 1 Закону військовослужбовці користуються усіма правами і свободами

людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, а також у зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації [4]. У розділі 2 визначено права військовослужбовців, а саме реалізація військовослужбовцями права на свободу світогляду і віросповідання, недоторканність військовослужбовця, військовослужбовцям гарантується свобода наукової, технічної та художньої творчості та інші [4].

Одним з ключових інструментів захисту прав військових є діяльність Військового омбудсмена. Військовий омбудсмен займається розглядом скарг, надає первинну правову допомогу, проводить розслідування у випадках порушення прав та працює над усуненням можливих зловживань з боку командування. Діяльність Військового омбудсмена регулюється Законом України «Про Військового омбудсмана» від 17 вересня 2025 року №4603 – IX. У статтях 12 та 13 цього Закону визначено порядок подання та розгляду скарг [5]. Скарги можуть подаватися до Військового омбудсмана як безпосередньо особами, так і їх представниками за довіреністю чи законними представниками відповідно до закону [5]. Строк розгляду скарги не може перевищувати десяти робочих днів з дня її одержання, крім випадків, коли зміст скарги дає підстави підозрювати потенційну шкоду для життя і здоров’я особи, прав якої стосується скарга. У такому разі строк реагування не може перевищувати трьох днів [5].

Також функцію захисту прав військовослужбовців покладено

за Головне управління захисту прав військовослужбовців Міністерства оборони України. Головне управління здійснює моніторинг дотримання прав військовослужбовців, формує політику з питань гендерної рівності, а також вживає заходи щодо відновлення порушених прав і соціальних гарантій військовослужбовців, зокрема права на відпустку, отримання медичної допомоги, належних виплат [6]. Відповідно до наказу Міністерства оборони України №237 від 13.04.2024 року «Про затвердження Положення про Центральне управління захисту прав військовослужбовців» основними завданнями Центрального управління є: здійснення заходів, спрямованих на захист прав та соціальних гарантій військовослужбовців та членів їх сімей; здійснення заходів, спрямованих на дотримання гендерної рівності, рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, заходів профілактики насильства та дискримінації за ознакою статі чи з інших причин під час несення військової служби у Збройних Силах України; організація взаємодії з Секретаріатом Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, правоохоронними органами, міжнародними організаціями та іншими установами, органами, організаціями [7]. Центральне управління під час виконання покладених на нього завдань у встановленому законодавством порядку та в межах повноважень взаємодіє з структурними підрозділами Міністерства оборони України, Апарату Головнокомандувача Збройних Сил України, Збройних Сил України, Держспецтрансслужби, Військовою службою правопорядку, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Верховною

Радою України, іншими державними органами, а також підприємствами, установами, організаціями [7].

Також Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмен) захищає права військовослужбовців шляхом здійснення парламентського контролю за додержанням їхніх конституційних прав і свобод, а також розгляду звернень громадян, включаючи військовослужбовців та їхні сім'ї. Він може отримувати та розглядати скарги та подавати пропозиції щодо вдосконалення законодавства. Повноваження Омбудсмена визначені у Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року №776/97-ВР. Відповідного до статті 13 Закону Уповноважений має право невідкладного прийому Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, головами Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, Генеральним прокурором, керівниками інших державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовими та службовими особами; на ознайомлення з документами, у тому числі тими, що містять інформацію з обмеженим доступом, та отримання їх копій в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об’єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, органах прокуратури, включаючи справи, які знаходяться в судах; здійснювати контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та інші [8].

Правовий захист військовослужбовців під час дії воєнного

стану забезпечується через звернення до відповідних органів та інстанцій, а також через подання скарг та позовів до суду. Ключовими інструментами є діяльність Військового омбудсмена, звернення до військової служби правопорядку, Державного бюро розслідувань (ДБР), вищого командування, а також звернення до суду. Проте слід спростити адміністративний порядок оскарження рішень та дій посадових осіб (подання скарги), щоб зробити його швидшим та дієвішим, як альтернативу судовому процесу. Також потрібно Забезпечити якісну та своєчасну безоплатну правову допомогу військовослужбовцям та їхнім сім'ям безпосередньо у військових частинах або наближених до них локаціях.

Список посилань:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року №389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення 27.11.2025)
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text (дата звернення 28.11.2025)
3. Про Збройні Сили України: Закон України від 06 грудня 1991 року №1934-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text (дата звернення 28.11.2025)
4. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1990 року від 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text (дата звернення 29.11.2025)

5. Про Військового омбудсмана: Закон України від 17 вересня 2025 року №4603-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4603-20#Text (дата звернення 29.11.2025)

6. Захист прав військовослужбовців. URL: https://mod.gov.ua/zahist-prav-vijskovih (дата звернення 30.11.2025)

7. Про затвердження Положення про Центральне управління захисту прав військовослужбовців: Наказ Міністерства оборони України від №237 від 13.04.2024р. URL: https://mod.gov.ua/assets/Nakaz_237_13_04_24_ebca411ee5.zip (дата звернення 30.11.2025)

8. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року №776/97-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 01.12.2025)

Рончко Т.М, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права
Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Ганич О.А., доцентка кафедри права
Луцького національного технічного університету,
м. Луцьк

МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН ПРИМУСОВОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ. ВИКРАДЕННЯ ДІТЕЙ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Питання незаконно переміщених дітей з окупованих територій і їх повернення на територію України є невід'ємною частиною формули миру та ключовою умовою для відновлення міжнародного правопорядку. Ці проблеми регулюються

міжнародним законодавством, у тому числі Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни прийнятою 12 серпня 1949 р (далі Женевська конвенція).

Ст. 49 Женевської конвенції зазначає: «Забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні» [1].

Звідси можна дійти до висновку, що незаконне переміщення є одним із воєнних злочинів, які росія вчиняє на території окупованих нею областей і за які повинна понести міжнародну кримінальну відповідальність.

Джерела щодо кількості українських дітей, які були примусово депортовані до росії, дають різні оцінки: 19 546 осіб підтверджено Україною, тоді як Єльська лабораторія гуманітарних досліджень оцінює цей показник у близько 35 000. Марія Львова-Бєлова, Уповноважена з прав дитини в росії (оголошена в розшук Міжнародним кримінальним судом), заявила, що понад 700 000 українських дітей були «переселені» до росії, в той час як її українська колега, Дар'я Герасимчук, оцінює реальну кількість у межах від 200 000 до 300 000 осіб [2, с.2].

Єдиної статистики щодо кількості українських дітей, які були примусово депортовані до росії немає, оскільки прямі підрахунки може вести лише країна-агресор. Проте вона відмовляється співпрацювати не лише з українською, але й з європейською стороною, що є прямим порушенням ст. 49 Женевської конвенції,

адже у ній йдеться про те, що держава, яка здійснює переміщення осіб, повинна повідомити державі-покровительці, тобто нейтральній стороні, яка представляє інтереси України, як сторони конфлікту.

У серпні 2022 стало відомо, що у Краснодарському краї росії віддали на «усиновлення» понад 1000 українських дітей, яких незаконно вивезли із захопленого окупантами Маріуполя (Україна). Ще понад 300 українських дітей знаходилися у черзі на «усиновлення» та перебували у спеціалізованих установах Краснодарського краю (РФ) [3].

Відомо про щонайменше п'ять схем росіян з викрадення українських дітей:

1. вивозять із закладів інституційного догляду (в основному з дитячих будинків-інтернатів);

2. розлучають дітей з батьками під час фільтраційних заходів;

3. спершу вбивають батьків і потім забирають дітей;

4. вилучають із біологічних родин шляхом позбавлення батьків під вигаданими приводами батьківських прав;

5. змушують батьків підписати «папірець» щодо дозволу вивезти в «оздоровчі» табори, звідки дітей уже не повертають додому. Розслідування Ассошіейтед Прес у 2022 році підтвердило, що російські війська примусово переселяли українських дітей без їхньої згоди, брехали їм, що їхні батьки відмовляються від них, використовували їх для пропаганди, створювали літні табори для українських сиріт і «патріотичного виховання», а також русифікували їх, даючи їм російські сім'ї та громадянство [4].

Кожен з цих сценаріїв є прямим порушенням норм ст. 49

Женевської конвенції, яка вказує на те, що: «Окупаційна держава, що здійснює таке переміщення або евакуацію повинна в межах своїх можливостей максимально забезпечити розміщення осіб, що перебувають під захистом, у належних приміщеннях, а також забезпечити щоб власне переміщення відбувалось у задовільних умовах з погляду санітарії, здоров'я, безпеки та харчування, а також те, що члени однієї сім'ї не будуть розлучені» [1].

Саме факт того, що росія навмисне розлучає членів однієї сім'ї може свідчити про декілька речей. Насамперед про те, що держава-агресор має на мені асимілювати українських дітей та змусити їх повністю перейняти російський простір і тим самим стерти свою національну ідентичність.

З вересня 2023 року в школах на окупованих територіях Запорізької та Херсонської областей, а також у Криму запроваджується програма так званих «кадетських класів». Ці воєнізовані класи створюються на підставі угод між навчальними закладами або «міністерствами освіти» регіонів України, окупованих Російською Федерацією, та відповідними російськими органами влади, часто за підтримки регіональних відділень партії «Єдина Росія». У Запорізькій області військову підготовку дітей проводять представники Росгвардії, а в Херсонській області «кадетські класи» відкриваються за участю Слідчого комітету Російської Федерації. Наразі у тимчасово окупованому Криму діє 128 таких класів [5, с.24].

За словами Сергія Петрова, керівника департаменту виховної роботи Слідчого комітету Російської Федерації, 40% учнів у чотирьох кадетських корпусах цього відомства (у Москві, Санкт-

Петербурзі, Волгограді та тимчасово окупованому Севастополі) це сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Тому Петров заохочує таких дітей із так званих «нових регіонів» вступати до кадетських корпусів і класів. Окрім Севастополя, повноцінний кадетський корпус як окремий воєнізований навчальний заклад діє в Луганську з 2014 року, а в Алчевську з 2018 року [5, с.24].

Ст. 51 вище зазначеної конвенції зазначає: «Окупаційна держава не може примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах. Забороняється будь-який тиск чи пропаганда, спрямовані на забезпечення добровільного вступу на військову службу» [1].

Звідси робимо висновок про те, що росія не лише примусово переміщує українських дітей з окупованої території на свою, а й змушує їх переймати цінності та традиції їхнього політичного режиму із заохоченням до несення військової служби, що є прямим порушенням Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни.

Найважливішим аспектом, який варто розглянути є план по поверненню викрадених дітей. Він поділяється на два напрями: національний і міжнародний. Національний план повернення викрадених дітей базується на ініціативі Bring Kids Back UA, який координує зусилля державних та недержавних структур. Їхніми завданнями є пошук та ідентифікація викрадених дітей, а потім і розроблення механізму повернення їх назад та наданню їм психологічної допомоги. Як відмічає сама організація Bring Kids Back UA, станом на 16 квітня 2025 року лише 1293 дітей були повернуті назад [6, с.27].

Звідси можна зробити висновок про те, що процедура повернення дітей є доволі складною і поки що мало ефективною, оскільки з 19 546 осіб станом на 16 квітня 20225 р. повернулись лише 1293 (усього 6,62 % від загальної кількості) [6, с.27].

Випливає необхідність залучення міжнародних організацій та окремих держав для посередництва у переданні українських дітей або до нейтральних країн, або їх поверненню назад в Україну.

Міжнародний напрям реалізації є дещо складніший. У 2024 році Україна разом з Канадою утворила Міжнародну коаліцію за повернення українських дітей, станом на вересень 2025 до неї приєднались 44 країн-учасниць. Основною метою коаліції залишається сприяти ідентифікації, визначенню місця знаходження та безпечному поверненню українських дітей, а також забезпечити їхню реінтеграцію в український простір та психологічну підтримку.

Ще одним проявом міжнародного напряму є участь третіх країн. Катар став найбільш відомим і ефективним міжнародним посередником. Він виступив посередником у кількох етапах повернення дітей, розробивши робочий механізм непрямих переговорів між Україною та росією. Катарський механізм передбачає використання дипломатичних каналів з метою допомоги у поверненні українських дітей.

У деяких випадках у посередництві брали участь представники третіх країн, таких як Туреччина та Саудівська Аравія, а також певні приватні особи для полегшення обміну чи повернення конкретних дітей.

Проте у повному масштабі міжнародний напрям можливий лише при міжнародному тиску на країну-агресора, посилення

санкцій проти осіб, відповідальних за депортацію та «перевиховання» українських дітей, посилення санкцій конкретно проти держави-агресора.

Єдиним виходом для України залишається Міжнародний кримінальний суд, адже він у кінцевому підсумку веде розслідування справ, пов’язаних з незаконною депортацією та викраденням українських дітей. Він також видає ордери на арешт високопосадовців РФ (зокрема, Володимира Путіна та Марії Львової-Бєлової) за підозрою у воєнному злочині незаконної депортації. Значними в цих справах є покази та свідчення українських дітей, оскільки після таких свідчень більшість цих випадків можна інкримінувати як геноцид та воєнний злочин.

Отже, Міжнародне співтовариство, об'єднане в Міжнародну коаліцію за повернення українських дітей, має посилити дипломатичний і юридичний тиск на росію. Вирішення цієї проблеми вимагає не лише кримінального переслідування винних, а й створення ефективного, підтримуваного ООН механізму для забезпечення безумовного та безпечного повернення кожної української дитини назад і реінтеграцію її в рідний простір.

Список посилань:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, Женева, 12 серпня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

2. Ödebrink C. Russian Abductions and Deportations of Ukrainian Children // Report to the General Committee on Democracy, Human Rights and Humanitarian Questions / Carina Ödebrink // OSCE Parliamentary Assembly. 2025. URL: https://surl.li/qbcpdf (дата

звернення 07.11.2025р.)

3. Заява МЗС України щодо незаконного усиновлення українських дітей з боку громадян Російської Федерації // Міністерство закордонних справ України. – 2022. URL: https://surl.li/ebkdvt (дата звернення 07.11.2025р.)

4. How Moscow takes Ukrainian children and makes them Russians". PBS NewsHour. 13 жовтня 2022. URL: https://surl.li/trkqpk (дата звернення 09.11.2025р.)

5. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Special Report „CROSS-POLLINATED. Russia's Systemic Policy of Destroying Children's Ukrainian Identity". Київ, 2024. URL: https://surl.li/zbbvmx (дата звернення 09.11.2025р.)

6. Impact Report: June 2025. Київ: Nova Ukraine, 2025. URL: https://surl.li/lgvwpq (дата запозичення 08.11.2025р.)

Рончко Т.М. здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Вісин В.В., доц. кафедри права Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ І СВОБОДОЮ

Актуальність цієї теми обґрунтовується початком повномасштабного вторгнення росії на територію України та необхідністю встановлення легітимних меж втручання держави у сферу конституційних прав.

Мета цього дослідження: аналіз правових засад обмеження

прав і свобод та визначення критеріїв забезпечення балансу між національною безпекою і індивідуальною свободою громадянина в умовах воєнного стану.

Обмеження прав під час воєнного стану є неминучим, але цілком законним процесом, з метою забезпечення національної безпеки і збереженню життів громадян. Ці обмеження ґрунтуються на ст. 64 Конституції України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Ст. 64 Конституції України встановлює наступне: «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень» [1]. Проте навіть в умовах воєнного стану є низка прав, які не можуть бути обмежені, а це зокрема ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України.

Оскільки деякі статті Конституції України збігаються зі статтями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, то Україна офіційно відступила від деяких зобов’язань, про що повідомила ще у 2015 році, проте список відступів значно збільшився з початком повномасштабного вторгнення [2].

Процедура відступу від зобов’язань є законною, адже ст. 15 Конвенції вказує на те, що: «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [3].

Важливо зазначити, що обмеження прав, які застосовуються

повинні бути не лише законними, а й відповідати іншим критеріям. Серед них варто звернути увагу на пропорційність обмежень, тимчасовість, неможливість обмеження абсолютних прав. Всі ці принципи відповідають ст. 64 КУ, адже вона встановлює тимчасовість обмежень, вказуючи на те, що такі обмеження вводяться із зазначенням строку дій, а також вказує перелік прав, які не можуть бути обмеженими.

Першим вагомим обмеженням є право на пересування. Під час військового стану ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», зокрема ст. 8 встановлює комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень) та особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів [4].

Такі обмеження є виправданими та необхідними в умовах воєнного стану. Вони спрямовані насамперед на забезпечення громадської безпеки, запобігання диверсіям, терористичним актам та несанкціонованому переміщенню осіб, що можуть загрожувати обороні держави. Комендантська година допомагає військовим і правоохоронним органам ефективніше контролювати ситуацію в населених пунктах, а обмеження свободи пересування унеможливлює витік інформації, нелегальне перевезення зброї чи здійснення ворожої розвідки.

Ст.19 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» встановлює заборону проведення страйків, масових зібрань та акцій [4]. Це обмеження спрямоване на запобігання ситуаціям, які можуть

дестабілізувати порядок у державі під час воєнного стану, перешкоджати діяльності органів влади та військових структур, а також створювати ризики для безпеки громадян.

Таке обмеження є необхідним у контексті воєнного часу, адже масові збори можуть стати легкою ціллю для диверсій або провокацій, а також ускладнювати оперативне управління кризовою ситуацією. Також шляхом обмеження права на страйк державна влада забезпечує критично важливі структури від колапсу, адже частіше за все страйки та акції проводять під органами державної влади, органами місцевого самоврядування, або під об'єктами критичної інфраструктури, що перешкоджає їхній роботі.

Ще одним з обмежень є обмеження права власності. Пункт 4 ст. 8 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» встановлює: «примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка» [4].

Таке обмеження є вимушеним, але виправданим заходом. У ситуації, коли йдеться про виживання держави, пріоритетом є спільне благо – захист життя, територіальної цілісності та суверенітету. Але залишається важливим те, що держава повинна дотримуватися принципу справедливості (здійснювати відчуження майна лише за необхідності, у законному порядку та з подальшим наданням компенсації власникам).

Найбільшими ризиками залишається збереження обмежень і після закінчення воєнного стану. У зв'язку з розширенням повноважень і неможливістю проведення виборів як місцевого так і державного рівня, зростає ризик узурпації владних повноважень. Така ситуація може призвести до того, що державні інституції функціонують не в інтересах суспільства, а задля збереження власної влади, що підриває довіру громадян до держави. Крім того, постійне або тривале збереження обмежень, запроваджених під час воєнного стану, загрожує порушенням базових демократичних принципів, таких як поділ влади, політична конкуренція та свобода вираження поглядів. У довгостроковій перспективі це може підірвати демократичні засади, на яких базується українська держава, і створити системні проблеми у функціонуванні правової та політичної систем.

Ще одним ризиком є використання обмежувальних заходів, таких як перевірок, обшуків, обмежень пересування не для забезпечення національної безпеки, а з метою здійснення політичного тиску на представників владних повноважень, опозиційних сил, журналістів та бізнес-партнерів. Такі дії можуть призвести до тиску на свободу слова, обмеження політичної конкуренції та втрати незалежності громадянського суспільства. Такі дії також підривають довіру громадян до державних інституцій: коли люди бачать, що правові механізми використовуються не для захисту, а для переслідування, вони втрачають віру у справедливість системи та готовність дотримуватись законів.

Ризик також виникає у сферах, де обмеження мають численні винятки (виїзд військовозобов'язаних за кордон). Кожне

виключення з правил, створює поле для корупційних схем, таких як підробка довідок, "бронь", перепусток.

Саме судовий контроль у даному випадку може стати єдиним запобіжником зловживань. Адміністративні суди уповноважені перевіряти законність дій суб'єктів владних повноважень, включаючи накази військових адміністрацій, ТЦК або поліції, на відповідність Конституції та законам України, зокрема «Про правовий режим воєнного стану.

За громадянами залишається право оскаржувати будь-які незаконні дії чи бездіяльність, а відповідно суди вже розглядають ці справи по суті. Таким чином забезпечується неможливість зловживання обмеженнями, які є введені на момент воєнного стану.

Отже, в умовах воєнного стану обмеження прав громадян є законодавчо обґрунтованим кроком задля забезпечення національної безпеки, територіальної цінності та життя громадян. Важливо, щоб держава вводячи ці обмеження дотримувалась принципу балансу між необхідністю захисту та повагою до основних прав людини.

Список посилань:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України. URL: https://surl.lu/dhbqrt

2. Council of Europe. Declarations and Reservations: Ukraine. *Treaty Office*. Strasbourg: Council of Europe, [2025]. URL: https://surl.li/csqwnj

3. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950). [сайт]. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. Голос України. 2015. 4 черв. № 98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

Хомич А.Б. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Земко А. М., к.ю.н., професор кафедри права Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ – ПРАВО ЛЮДИНИ

Питання прав людини займає центральне місце у світі, а тому світова спільнота постійно вдосконалює механізми їх захисту. Порушення прав людини може відбуватися у різних сферах, зокрема й у сфері охорони довкілля. Кримінальні правопорушення проти довкілля становлять велику загрозу не лише навколишньому природному середовищу, а й життю, здоров'ю, безпеці людини.

Вперше питання щодо права людини на сприятливе навколишнє середовище було обговорене як самостійне на Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища в 1972 р. Далі концептуальні ідеї права громадян на безпечне довкілля знайшли своє відображення у Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі (1975); Конвенції про транскордонне забруднення на великі відстані (1979); Всесвітній хартії природи, прийнятій в 1982 р. на 37-й сесії Генеральної Асамблеї ООН; Віденській конвенції про охорону озонового шару (1985); Декларації Ріо-де-Жанейро природного

середовища та розвитку (1992); з навколишнього Рамковій конвенції ООН про зміну клімату (1992); Віденській конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду (1963); Конвенції про ядерну безпеку (1994); Орхуській конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (1998), Паризькій Угоді (2015) та інших.

Доцільно звернути увагу на Орхуську конвенцію «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля». Порівняно з іншими міжнародними та національними нормативно-правовими актами вона не тільки проголошує, декларує екологічні права громадян (на сприятливе довкілля, екологічну інформацію, участь у прийнятті екологічно значимих рішень тощо), а й регулює процедурні (процесуальні) питання їх захисту [1, с. 79-80].

Відповідно до статті 50 Конституції України, кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [2].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», розділ 15 «Відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища» містить цивільну, кримінальну, дисциплінарну та адміністративну відповідальність [3]. Законодавством про працю передбачено, що дисциплінарна відповідальність настає за

порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один із таких заходів стягнення, як догана або звільнення. Цивільно-правова відповідальність полягає у відшкодуванні конкретної майнової шкоди, викликаної протиправним порушенням чужих суб'єктивних цивільних прав або чужих благ. В екологічному законодавстві сформована ціла система способів обчислення шкоди. Зокрема, виділяють таксовий, нормативний, розрахунковий, витратний способи [1, с. 175-176].

У Кодексі України про адміністративні правопорушення екологічні правопорушення містяться в таких главах: (гл.5) Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення, (гл.6) Адміністративні правопорушення, що посягають на власність, (гл.7) Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини [4]. Екологічний адміністративний проступок завдає незначну шкоду. За його вчинення передбачаються штрафи, попередження, тимчасове припинення діяльності, позбавлення права займати певні посади.

Кримінальний кодекс України містить розділ 8, який має назву «Кримінальні правопорушення проти довкілля». У ньому міститься ряд статей, зокрема ст. 236. Порушення правил екологічної безпеки, ст. 237. Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, ст. 238. Приховування або перекручування відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, ст. 239. Забруднення або псування земель, ст. 241 Забруднення атмосферного повітря, ст. 252. Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону

держави, та об'єктів природно-заповідного фонду та ін. [5]. Кримінальне правопорушення проти довкілля – становить суспільну небезпеку, завдає або може завдати значної шкоди. Тобто тут присутні тяжкі наслідки (масове знищення тварин та рослин, забруднення, аварії) або створення умов, що можуть призвести до таких наслідків. Передбачаються штрафи значного розміру, позбавлення права займати певні посади, обмеження чи позбавлення волі.Проблеми екологічної безпеки сьогодні особливо актуальні через те, що існує пряма загроза життю і здоров'ю громадян, а це, насамперед, тісно пов'язано із природними правами людини, юридичне закріплення яких знайшло свій вираз у ст. 50 Конституції України та ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де кожен громадянин має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище.

Законодавець не конкретизує, що саме являє собою безпечне довкілля, але в ст. 50 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», міститься визначення поняття «екологічна безпека», яка в свою чергу є таким станом навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Вона гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. В цьому контексті питання визначення меж такої безпечності залишається відкритим.

Андрейцев В.І. наголошує, що за наявності елементів

небезпеки – середовище перестає бути здоровим, стає забрудненим, тобто насиченим різними елементами, небезпечними для життя і здоров'я людини.

Як зазначає В.В. Іванюшенко, ознака «безпечність» вказує на ту граничну межу, за якою настають негативні наслідки. Тобто, «безпечність» – це правова межа здійснення суб'єктивного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Анісімова Г.В. запропонувала визначення права людини і громадянина на безпечне навколишнє середовище як юридичної можливості проживати в довкіллі, яке б не заподіювало шкоди здоров'ю і життю особи, а в разі порушення цього права – вимагати його захисту у встановленому законодавством порядку [6, с. 273-275].

Забруднення довкілля неправомірними діями може розглядатися як опосередковане порушення екологічних та інших прав людини. Фактична ситуація, яка склалася у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України та окупацією частини її території, демонструє пряме порушення права на екологічну безпеку, безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище. З початку повномасштабного вторгнення екологічні злочини ретельно документуються. Станом на початок 2025 року зафіксовано понад 7 500 випадків екологічних правопорушень, що вже призвели до збитків у 82 мільярди євро. Це не враховуючи нещодавніх пошкоджень на Чорнобильському конфайнменті. Руйнування Каховської греблі, отруєння річки Сейм, великий розлив нафти в Керченській протоці, спричинений аварією російських танкерів, а також напівзруйнований стан Чорнобильського конфайнменту є

одними з найсерйозніших збитків, свідками яких ми стали. Крім того, майже 25% загальної території України забруднено вибухонебезпечними речовинами, 557 шахт перебувають під окупацією і не мають належного догляду. Під окупацією опинилися 10 національних парків, 8 природних заповідників і 2 біосферні заповідники. Також пошкоджено 744 водогосподарські об'єкти, для відновлення яких необхідно 7,7 млрд євро.

Екологічні наслідки війни проти України мають не лише національний, а й глобальний вимір. Екологічна шкода, завдана Україні, має хвильовий ефект по всій Європі. Забруднення повітря, води та руйнування життєво важливих екосистем – це проблеми, які не зупиняються на національних кордонах [7].

Забезпечення права людини на безпечне довкілля є одним із пріоритетних обов'язків закріплених в Конституції України та міжнародних документах. Екологічні правопорушення створюють справжню загрозу життю, безпеці та здоров'ю людини, що потребує вжиття дієвих механізмів відповідальності. В умовах збройної агресії росії проти України масштаби екологічної шкоди значно зросли, що в свою чергу підтверджує важливість проблеми та посилення правового захисту екологічних прав. Реагування на екологічні злочини є обов'язком як України, так і міжнародних організацій. Притягнення винних до відповідальності в Міжнародному кримінальному суді забезпечить відновлення справедливості та створить прецедент, що посилить захист екологічних прав людини на світовому рівні та стане попередженням злочинів проти довкілля у майбутньому.

Список посилань:

1. Екологічне право. Конспект лекцій. / уклад. А.М. Земко. Луцьк: ЛНТУ, 2024. С.362.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, станом на 01.01.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4329 (дата звернення: 14.11.2025 р.)

3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Закон від 25.06.1991 р. № 1264- XII, станом на 08.08.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 15.11.2025 р.)

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-X, станом на 01.09.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення: 15.11.2025 р.)

5. Кримінальний кодекс України. Кодекс від 05.04.2001 р. № 2341-III, станом на 17.07.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 15.11.2025 р.)

6. Муризіна М.С., Фоміна В.Д., Деякі аспекти реалізації та захисту права громадян на безпечне для життя й здоров'я довкілля під час збройного конфлікту. Юридичний науковий електронний журнал. № 5/2022, 2022 р. С.273-277. URL: http://lsej.org.ua/5_2022/62.pdf

7. Злочини війни проти довкілля: питання не лише України, а й усього світу. URL: https://mepr.gov.ua/zlochyny-vijny-proty-dovkillya-pytannya-ne-lyshe-ukrayiny-a-j-usogo-svitu/

Хомич А.Б. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Пундор Ю.О., доцент, к.ю.н., доцент кафедри права Луцького національного технічного університету м. Луцьк

РОЛЬ АДВОКАТУРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут правової допомоги є основною і важливою складовою реалізації прав та свобод людини. Відповідно до ст. 1, ч. 1, п. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту [1]. Отож, головне завдання, яке стоїть перед адвокатурою – це захист прав, свобод і законних інтересів людини в усіх сферах її життя. Проте, в умовах сьогодення в Україні з моменту масштабної збройної агресії росії та введення воєнного стану дещо змінилась діяльність такого важливого інституту як адвокатура. Під час війни питання щодо захисту прав та інтересів особи гостро постає перед державою, а особливо перед адвокатами. Адже багато громадян нашої країни змушені були покинути свої домівки, робочі місця, рідні міста. При цьому виникає безліч правових питань, пов'язаних із війною, наприклад, – в якому порядку отримати соціальні виплати, що робити при втраті документів, чи компенсується знищене майно, як бути із трудовими гарантіями та багато інших [2, с. 513].

Також постає питання: що робити клієнту, якщо з його адвокатом втрачений «зв'язок» (у широкому розумінні цього слова)

внаслідок таких чинників, як: евакуація в безпечне місце за межі України чи внутрішнє переміщення, мобілізація, зникнення безвісти за особливих обставин, загибель, смерть. Варто зазначити, що багато осіб є внутрішньо переміщеними, також багато осіб, які виїхали з України. Якщо адвокат не може далі представляти клієнта через наведені обставини, потрібно вирішувати питання про заміну адвоката або про залучення адвоката на окремі дії.

Відповідно до ч. 1 ст. 44 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», до завдань адвокатського самоврядування належить створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності. Згідно із п. 2.2. статуту НААУ (Національна асоціація адвокатів України), для досягнення своєї мети НААУ також ставить перед собою завдання створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; сприяння розвитку та вдосконалення правової допомоги в Україні.

Отже на часі розглянути такі питання:

1) створення корпоративної електронної пошти для безпечного обміну документами;

2) можливості розміщення матеріалів справ (адвокатського досьє) в сканованому вигляді в Особистому онлайн-кабінеті адвоката на максимально безпечних серверах, з наданням можливості перегляду матеріалів справи клієнту з яким укладено договір про надання правової допомоги;

3) внесення доповнення до Правил адвокатської етики щодо процедури припинення договору про надання правової допомоги в разі смерті чи зникнення безвісти за особливих обставин адвоката та порядку передачі документів адвокатського досьє від одного

адвоката – іншому;

4) наділити Ради адвокатів регіону правом вирішення питання щодо передачі справи в разі смерті чи зникнення безвісти за особливих обставин адвоката іншому адвокату на підставі відповідного звернення клієнта та надання підтверджуючих документів про укладення договору про надання правової допомоги [3, с. 2-4].

Крім того, в адвокатській практиці постала проблема з самим процесом ознайомленням з матеріалами, оскільки почастішали випадки коли адвокат (представник), розпочавши ознайомлення з матеріалами справи у приміщенні канцелярії суду, змушений був його покинути через оголошення повітряної тривоги.

Здавалося б логічним було продовжити ознайомлення з матеріалами після закінчення повітряної тривоги (як і роблять в більшості судів), проте на практиці трапляються також і випадки, коли адвокату (представнику) відмовляють у продовженні ознайомлення з матеріалами справи і просять повторно подавати клопотання та «записуватись» на ознайомлення.

Справжнім порятунком для адвокатів (представників) в умовах війни та зміни територіальної підсудності судів стала Єдина судова інформаційно-комунікаційна система «Електронний суд».

Електронний суд дозволяє адвокату подавати до суду документи в електронному вигляді, а також отримувати процесуальні документи в електронному вигляді, паралельно з документами у паперовому вигляді відповідно до процесуального законодавства.

До суду адвокати (представники) можуть надіслати в

електронному вигляді будь-які документи і матеріали, передбачені процесуальним законодавством [4, с. 2].

Рада адвокатів України враховує, що положеннями процесуального законодавства України передбачена можливість участі сторін у судовому процесі в режимі відеоконференції. Ризик технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо, несе учасник справи, який подав відповідну заяву. Обставини, пов'язані з введенням воєнного стану, у тому числі сигнали «повітряної тривоги», а також за наявності достатніх підстав вважати, що втрата Інтернет-зв'язку або електроенергії під час участі у відеоконференції є форс-мажорною обставиною і є поважною причиною неможливості сторони захисту з'явитися в судове засідання, органи слідства, органи досудового розслідування, органи адміністративної юрисдикції тощо, не є підставою для відмови в участі у відео конференції [5, с. 97-98].

Адвокатура як інститут покликана виконувати ключову роль у забезпеченні права на захист у таких складних умовах. Особливого значення в умовах воєнного стану набуває досудове розслідування через специфічні умови, в яких воно відбувається. Під час воєнного стану часто виникає необхідність проведення слідчих дій в умовах бойових дій або на територіях з обмеженим доступом. Особливої уваги потребує питання дотримання процесуальних прав осіб, щодо яких здійснюються слідчі дії. Адвокатура повинна мати можливість повноцінно виконувати свою функцію, захищаючи права підозрюваних та обвинувачених і запобігаючи порушенням під час досудового розслідування. Це

особливо важливо в умовах, коли доступ до адвокатів та правових консультацій може бути ускладненим через воєнні дії або нестабільну ситуацію. Воєнний стан не може стати підставою для ігнорування основоположних прав людини, і система кримінального правосуддя повинна продовжувати діяти з дотриманням міжнародних стандартів правозастосування. Право на захист має бути забезпечене на всіх етапах кримінального провадження, починаючи з моменту затримання особи і до винесення судового рішення. У цьому контексті, адвокатура відіграє роль гаранта справедливості процесу. Особливо це актуально у справах, де може бути задіяне серйозне обмеження прав та свобод особи, зокрема у випадках із застосуванням запобіжних заходів, таких як тримання під вартою. Участь адвоката під час досудового розслідування також сприяє запобіганню свавільним діям з боку правоохоронних органів. Адвокат має право бути присутнім під час проведення слідчих дій, таких як допити, обшуки чи огляди, що є важливим елементом правової безпеки. Це не тільки забезпечує контроль за дотриманням законності процедур, але й захищає підозрюваного від можливих неправомірних методів збирання доказів, таких як тиск або примус до дачі показань. Важливо також, що адвокат може оскаржити дії або рішення слідчого або прокурора, якщо вважає їх неправомірними або такими, що порушують права підзахисного.

Адвокатура також відіграє важливу роль у формуванні правової культури суспільства та забезпеченні доступу до правосуддя для всіх категорій населення. Право на захист не повинно залежати від матеріального становища особи, тому

надання безоплатної правової допомоги є ще одним важливим аспектом діяльності адвокатів. Держава зобов'язана забезпечувати таку допомогу особам, які не мають можливості самостійно оплатити послуги адвоката, що є невід'ємною частиною гарантій справедливого судового процесу. Таким чином, адвокатура виконує не лише юридичну функцію, але й соціальну, сприяючи забезпеченню рівного доступу до правосуддя [6, с.133-135].

Отже, адвокатура в умовах воєнного стану продовжує функціонувати як дієвий механізм дотримання та захисту прав людини. Труднощі, які спричинені війною, зокрема питання щодо можливості зв'язку з адвокатом, проблеми з проведенням судових засідань під час повітряних тривог, відображають складність сучасних умов.

Водночас ці виклики показують, що більшість проблем можна вирішити завдяки використанню сучасних технологій, таких як Єдина інформаційно-комунікаційна система, яка включає в себе «Електронний кабінет», «Електронний суд», проведення судових засідань у режимі відеоконференції.

Список посилань:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Закон від 05.07.2012, № 5076-VI, станом на 10.09.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n21 (дата звернення: 16.11.2025)

2. Хомин Д.Р., Шандрук А.М., Особливості діяльності адвокатури в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. № 1/2023, 2023 р. С. 513-515. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/117.pdf

3. Остафійчук Л. А., Цифровізація діяльності адвоката як спосіб захисту прав клієнта на професійну правничу допомогу в умовах воєнного стану, Одеса: Фенікс, 2022 р. С. 1-5. URL: https://surl.lt/rtyzro4. Стащук А. Ю., Адвокатська діяльність в умовах війни: нові виклики сьогодення, Одеса: Фенікс, 2022 р. С. 1-4. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/831a3884-166d-490f-b615-fef86751b263/content

5. Шимченко В. О., Професійна етика адвоката в умовах воєнного стану, Одеса: Фенікс, 2022 р. С. 95-98. URL: https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/6b24038d-869d-47f2-ba7e-726942562622/download

6. Біднарчук М.М., Роль адвокатури у забезпеченні права на захист під час досудового розслідування в умовах воєнного стану. Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє. Харків, 2022, С. 133-135. URL: https://surl.li/rckobl

Ярошевич А. Р. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права
Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Земко А. М., к.ю.н., професор.
професор кафедри права
Луцького національного технічного університету
м. Луцьк

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гарантування права людини на безпечне і сприятливе довкілля є одним з ключових обов’язків сучасної української держави. Однак з початком повномасштабної збройної агресії

проти України довкіллю було завдано масштабних і подекуди незворотних збитків. Забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів і ґрунтів, руйнування природних екосистем, техногенні аварії та постійна загроза радіаційної катастрофи створюють реальні загрози для життя і здоров'я населення. У таких умовах забезпечення екологічних прав людини є надзвичайно складним, але водночас критично необхідним завданням.

З метою обмеження негативного впливу збройних конфліктів на природу та запобігання використанню довкілля як засобу ведення війни Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1976 року було ухвалено Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище. Відповідно до положень статті 1 цієї Конвенції кожна держава-учасниця зобов'язується не вдаватися до військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, що мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способи руйнування, нанесення шкоди або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі-учасниці [1]. Проте станом на 2025 рік численні факти свідчать про систематичне ігнорування та порушення цих норм російською федерацією.

На національному рівні екологічні права громадян закріплені, зокрема, у статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де визначено право кожного на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище [2]. На думку В. В. Іванюшенко, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це закріплена в Конституції і гарантована державою сукупність історично обумовлених ступенем

розвитку суспільства можливостей кожного вільно користуватися безпечним довкіллям, стан якого відповідає встановленим нормативам його якості, з метою задоволення своїх життєво важливих потреб та інтересів [3]. Воєнні дії російської федерації грубо та системно порушують зазначене право. Зокрема, підрив Каховської гідроелектростанції, руйнування промислових підприємств, забруднення територій залишками військової техніки і боєприпасів, шкода ґрунтовому покриву, забруднення водних об'єктів, а також окупація ядерних об'єктів створюють серйозну загрозу екологічній безпеці України.

Окремою проблемою є вплив будівельних відходів на навколишнє природне середовище. Унаслідок бойових дій зруйновано тисячі житлових, промислових та інфраструктурних об'єктів. У майбутньому держава зіткнеться з масштабною проблемою утилізації непридатних будівельних конструкцій і матеріалів. Йдеться не лише про їх тимчасове складування на спеціально облаштованих полігонах, а й про організацію ефективної системи переробки та повторного використання будівельних відходів.

Суттєвих втрат зазнають і земельні ресурси України. Станом на 2024 рік близько 20% сільськогосподарських угідь перебуває в умовах прямого негативного впливу війни [4]. Значні площі заміновані, забруднені токсичними речовинами або є непридатними для обробітку через активні бойові дії. Внаслідок вибухів на полях утворюються глибокі вирви, що значно ускладнює використання сільськогосподарської техніки та зменшує площі, придатні для вирощування культур. Забруднення ґрунтів

призводить до зниження їх родючості, що особливо небезпечно для України як однієї з провідних аграрних держав світу.

Окрім цього, серйозну загрозу становлять нездетоновані боєприпаси, які несуть небезпеку як для населення, так і для тварин. Постійні вибухи, пожежі та руйнування спричиняють значні викиди забруднюючих речовин у повітря, що погіршує екологічну ситуацію та створює додаткові ризики для здоров'я людей. Особливо гострою є і проблема забруднення водних ресурсів унаслідок руйнування гідротехнічних споруд, потрапляння паливно-мастильних матеріалів та продуктів вибуху у водойми.

Отже, збройна агресія російської федерації проти України спричинила безпрецедентні за масштабами та тривалістю наслідки для навколишнього природного середовища, які прямо загрожують реалізації фундаментального права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Воєнні дії призвели до масового забруднення повітря, водних ресурсів і ґрунтів, руйнування об'єктів критичної та екологічно небезпечної інфраструктури, а також до деградації значних площ земель сільськогосподарського призначення, тому забезпечення екологічної безпеки та відновлення довкілля в післявоєнний період має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики України, адже від цього безпосередньо залежить не лише стан природних ресурсів, а й якість життя нинішніх і майбутніх поколінь.

Список посилань:

1. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10.12.1976р. URL: http://www.un-

documents.net/a31r72.htm (дата звернення 26.11.2025)

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991р. № 1264-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення 26.11.2025)

3. Солодан К.В. Право на безпечне довкілля в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. No11. С. 289–291

4. Жива земля: як ґрунти відчувають війну. 14.11.2025. URL: https://wwf.ua/?20083941/zhyva-zemlia-yak-grunty-vidchuvaiut-viinu (дата звернення 27.11.2025)

Мартинюк С.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник – Валєєв Р.Г., доц. кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧЧЯ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАНДАРТІВ ЄС

Використання інтелектуальних систем відеоспостереження та технологій розпізнавання обличчя у роботі поліції України поступово стає важливим напрямом модернізації сектору безпеки. Ця технологія формує цілий комплекс нових можливостей і викликів, адже поєднує технологічні інновації з правовими та етичними стандартами, яких зобов'язана дотримуватися держава. Цифрові технології дозволяють правоохоронним органам оперативно аналізувати відеоматеріали, виявляти підозрілу активність та швидко ідентифікувати осіб, що суттєво посилює ефективність роботи поліції, особливо в умовах постійної загрози та воєнних викликів.

Впровадження таких технологій супроводжується низкою суттєвих правових ризиків, серед яких найбільш чутливим є захист персональних даних. Використання біометричної інформації формує необхідність чіткого законодавчого регулювання, адже

масове збирання та аналіз інформації про громадян може впливати на їхнє право на приватність. Потреба в оновленні нормативної бази стає очевидною, оскільки без сучасних правил обробки біометричних даних неможливо забезпечити належний баланс між потребами безпеки та дотриманням основоположних прав людини [2, с.24].

Важливою складовою дискусії щодо таких систем є загроза зловживань або надмірного контролю з боку державних органів. За відсутності прозорих регуляторних механізмів системи розпізнавання обличчя можуть бути використані для необґрунтованого стеження за громадянами чи профілювання, що суперечить демократичним стандартам. Громадські організації наголошують на необхідності встановлення чітких меж використання таких технологій, щоб попередити надмірне втручання у приватне життя та забезпечити відповідальний доступ до систем відеоспостереження [5, с.70].

Не менш вагоме значення має створення етичної основи, яка визначатиме допустимі межі використання алгоритмів штучного інтелекту у правоохоронній діяльності. Розроблення професійних етичних стандартів, що регулюватимуть використання біометричних даних, допоможе мінімізувати ризики неправомірного доступу, упереджених рішень або технічних помилок.

Така етична рамка повинна гарантувати громадянам, що застосування новітніх технологій не перетвориться на прихований контроль, а здійснюватиметься виключно для забезпечення громадської безпеки. З технічної точки зору інтелектуальні системи ґрунтуються на сучасних камерах високої роздільної здатності,

програмних комплексах для автоматичного аналізу відеопотоків та алгоритмах машинного навчання, здатних розпізнавати обличчя та інші об'єкти. Їх застосування дозволяє поліції отримувати значно більше даних у реальному часі й оперативно виявляти важливі сигнали з великого масиву інформації. Завдяки цьому стає можливим встановлення місцеперебування певних осіб у конкретний період, відстеження маршрутів або ідентифікація підозрюваних, що значно зменшує час реагування у критичних ситуаціях [4, с.131].

Однак технологічний аспект є лише частиною масштабної реформи. Справжнім викликом залишається приведення українського правового поля у відповідність до стандартів Європейського Союзу, який обмежує використання систем біометричного розпізнавання, особливо в режимі реального часу. Європейські норми передбачають сувору судову та інституційну процедуру для таких операцій, що гарантує захист прав громадян. Для України імплементація подібних положень стане важливим етапом на шляху до інтеграції в європейський простір безпеки [2, с.25].

Важливим напрямом є також підготовка персоналу поліції. Впровадження складних цифрових систем передбачає не лише технічну грамотність співробітників, а й глибоке розуміння етичних і правових умов їх використання.

Поліцейські повинні чітко знати, у яких випадках дозволено застосовувати технології розпізнавання, як правильно документувати такі дії та яким чином забезпечувати конфіденційність даних [3, с.383]. Особливу гостроту має питання

запровадження відповідних технологій під час воєнного часу, зокрема, під час несення служби на блокпостах [6].

Суттєвою гарантією недопущення зловживань стане створення системи прозорої звітності. Регулярне оприлюднення інформації про практику використання інтелектуальних систем, кількість і характер випадків застосування розпізнавання обличчя, а також процедури зберігання та видалення даних забезпечать підзвітність поліції суспільству. Подібні механізми вже демонструють високу ефективність у країнах ЄС, де контроль за біометричними технологіями є одним із ключових аспектів захисту прав людини [1, с.151].

Отже, впровадження інтелектуальних систем відеоспостереження та розпізнавання обличчя у діяльність поліції України має відбуватися через комплексну інтеграцію технологічних можливостей, нормативних вимог і етичних принципів. Для досягнення балансу між підвищенням рівня безпеки та повагою до приватності необхідно формувати сучасну правову базу, розвивати професійну культуру використання технологій та забезпечувати постійний контроль з боку суспільства.

Список посилань:

1. Зачек О.І., Дмитрик Ю.І., Сеник В.В. Роль штучного інтелекту в підвищенні ефективності правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. №3. С.148- 156.

2. Карчевський М.В., Куковинець Д.О. Використання технологій штучного інтелекту правоохоронними та судовими органами: світовий досвід та напрями розвитку національного

законодавства. *Збірник наукових праць «Питання боротьби зі злочинністю». 2023. Випуск №46*. С.21-31.

3. Храпенко О.О., Меденцев А.М. Використання штучного інтелекту у роботі судових, правоохоронних органів та адвокатури. *Юридичний електронний журнал. 2023. №5.* С.382-384.

4. Шевчук Т.А., Свистун Я.В. Використання штучного інтелекту у протидії злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України.* 2021. № 2 (25). С. 128-134.

5. Яровий К. Штучний інтелект як інструмент протидії злочинності. *Юридичний вісник. 2024. № 2.* С. 68-76.

6. Валєєв Р.Г. Впровадження технологій доповненої реальності (augmented reality) для виконання завдань блокпостів: постановка проблеми. *Актуальні питання правового забезпечення сектору безпеки та оборони у сучасних умовах. II всеукр. наук.-практ. конфер. Збірник тез доповідей*, Харків: Друкарня Нац. академії Національної гвардії України, 2024. С.25-29

Мельничук Н.Д. здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Вісин В.В., д.і.н., проф. кафедри права Луцького національного технічного університету
м. Луцьк

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СІНГАПУРУ ТА ГОНКОНГУ У СТВОРЕННІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ АГЕНСТВ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Корупція залишається однією з ключових загроз для демократичного розвитку та правової стабільності України.

Незважаючи на створення низки спеціалізованих інституцій,ефективність протидії корупції у нашій країні все ще потребує посилення. У цих умовах особливої ваги набуває вивчення зарубіжних моделей, які продемонстрували високу результативність та стали еталоном у побудові ефективної антикорупційної системи.

Серед найбільш успішних світових прикладів виділяються антикорупційні агентства Сінгапуру та Гонконгу, кожне з яких функціонує на основі чітких законодавчих механізмів, інституційної незалежності та комплексного підходу до боротьби з корупцією. Дослідження досвіду цих країн є актуальним для України, оскільки дозволяє визначити ті законодавчі інструменти та організаційні рішення, які можуть бути імплементовані в національну правову систему.

Ефективна протидія корупції формується там, де держава здатна поєднати сильні інституції з передбачуваними правилами та прозорим прийняттям рішень. Вона залежить не лише від суворості законодавства, а й від здатності органів влади діяти відкрито, із чіткою фіксацією процесів та контролем за діями посадових осіб. Важливо, щоб антикорупційна система не обмежувалась каральними заходами, а будувалася на продуманому управлінні ризиками, зменшенні можливостей для зловживань і впровадженні технологій, які унеможливлюють приховані рішення. Не менш значущим є залучення громадянського суспільства, адже саме суспільний тиск і запит на чесність змушують інституції працювати послідовно. У результаті боротьба з корупцією стає ефективною тоді, коли політичні еліти, державний апарат і громадяни однаково

зацікавлені в прозорих правилах і несумісності влади з приватними інтересами.

Серед найбільш успішних світових прикладів виділяються антикорупційні агентства Сінгапуру та Гонконгу, кожне з яких функціонує на основі чітких законодавчих механізмів, інституційної незалежності та комплексного підходу до боротьби з корупцією. Дослідження досвіду цих країн є актуальним для України, оскільки дозволяє визначити ті законодавчі інструменти та організаційні рішення, які можуть бути імплементовані в національну правову систему.

Згідно з Індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) станом на 2024 рік Сінгапур посідає третє ісце у світі. Такий показник свідчить про ефективну модель боротьби з корупцією та стійкість механізмів контролю, які забезпечують низький рівень корупційних практик у країні [1].

Бюро з розслідування корупційної діяльності (Corrupt Practices Investigation Bureau) є органом, яикй є цілком незалежним, створений для ефективного запобігання та розслідування корупції у державному та приватному секторах.

Особливістю адміністративно-правового статусу Бюро з розслідування корупційної діяльності є його підпорядкованість безпосередньо Канцелярії Прем'єр-міністра, а його Директор підзвітний лише Прем'єр-міністрові Сінгапуру. Жодних зовнішніх консультативних або спостережних органів, які б здійснювали нагляд за діяльністю Особливістю адміністративно-правового статусу Бюро з розслідування корупційної діяльності є його підпорядкованість безпосередньо Канцелярії [2].

Таким чином, адміністративно-правовий статус Бюро з розслідування корупційної діяльності свідчить про його максимальну інституційну залежність від Прем'єр-міністра та відсутність зовнішнього контролю, що концентрує повноваження в межах виконавчої влади та обмежує механізми незалежного нагляду.

Говорячи про Бюро з розслідування корупційної діяльності варто згадати про сновні функції даного органу, до яких відносяться: 1. отримання і розгляд скарг, у яких йдеться про підозри в корупції; 2. розслідування випадків протизаконних дій і неправомірної поведінки службовців державних установ, які можуть бути пов'язані з корупцією; 3. запобігання корупції шляхом вивчення практики і процедур діяльності державних установ з метою зведення до мінімуму можливостей для корумпованої діяльності [3].

Викорання антикорупційним органом Сінгапуру даних функцій забезпечує комплексний підхід до протидії корупції, підсилює ефективність державної антикорупційної політики та демонструє комплексний характер діяльності Бюро, спрямований як на виявлення корупційних проявів, так і на їхнє ефективне запобігання.

За статистикою останніх років Бюро з розслідування корупційної діяльності демонструє високу ефективність, про що свідчить наступна статистика: у 2023 році бюро отримало 215 повідомлень про корупцію – на 8 % менше, ніж у попередньому році; з них 81 було зареєстровано для розслідування [4]. У 2024-му повідомлень стало ще менше – 177 [5].

Отже, Бюро з розслідування корупційної діяльності є

спеціалізованим та інституційно незалежним органом, покликаним забезпечувати ефективне запобігання і всебічне розслідування корупційних правопорушень у державному та приватному секторах, що підтверджується наведеними вище показниками його результативності.

У Гонконзі, після вивчення досвіду Сінгапуру та деяких інших країн, вирішили створити Незалежну комісію проти корупції (Independent Commission Against Corruption) - багатоцільовий орган, який є прикладом комплексного підходу та зосередження в межах одного органу всіх основних функцій із запобігання і боротьби з корупцією – розроблення політики, аналітична діяльність, технічна допомога з питань попередження, взаємодія із громадянським суспільством та інформування, моніторинг, розслідування, кримінальне переслідування [6, с. 83-84].

Створення Незалежної комісії проти корупції дозволило поєднати в межах одного органу різні функції. Такий комплексний підхід забезпечує не лише оперативне реагування на порушення, але й системне запобігання корупційним ризикам шляхом вдосконалення процедур та формування культури доброчесності в суспільстві. Крім того, активна взаємодія з громадськістю та регулярне інформування створюють високий рівень прозорості і довіри до антикорупційної політики, що є одним із ключових чинників стійкого результату.

До повноважень Незалежної комісії проти корупції віднесено три основні завдання: кримінальне переслідування випадків корупції за допомогою ефективних оперативно-пошукових і слідчих заходів; усунення умов, які сприяють корупції, шляхом

впровадження корупційно-стійких практик; просвітницька робота серед населення з метою роз'яснення шкоди, яку завдає корупція, і зміцнення суспільної підтримки боротьби проти корупції [3].

Здійснення таких функцій дозволяє одночасно реагувати на конкретні правопорушення, мінімізувати системні ризики та формувати у суспільстві культуру нетерпимості до корупції. Водночас активна комунікація з громадськістю підвищує прозорість діяльності Незалежної комісії проти корупції та сприяє зміцненню довіри громадян до державних антикорупційних інституцій.

Модель Гонконгу, яка спрямованна на боротьбу з корупцією вважають дуже ефективною та успішному. Цей висновок можна зробити чеерез те, що цю модель взяли за приклад такі країни світу, як Литва та Латвія, також Уганда.

Антикорупційні моделі Сінгапуру та Гонконгу мають важливе практичне значення для України, оскільки демонструють, що системна, незалежна й послідовна боротьба з корупцією може забезпечити глибокі інституційні зміни навіть у державах, що колись мали високий рівень корумпованості. Адаптація цих моделей може сприяти створенню дієвої системи боротьби з корупцією, посилити довіру до державних інституцій та забезпечити сталий результат реформ. Водночас їхнє впровадження потребує врахування українського політичного, соціального та правового контексту і може здійснюватися поетапно, із системним контролем та участю громадянського суспільства.

Для України ці приклади важливі тим, що дають можливість адаптувати найкращі практики – зокрема підвищення інституційної незалежності антикорупційних органів, посилення превентивного

аналізу, впровадження сучасних механізмів підзвітності та розширення комунікації з громадськістю. Урахування цих елементів може сприяти підвищенню ефективності вітчизняної антикорупційної системи та зміцненню довіри до державних інституцій.

Отже, досвід Сінгапуру та Гонконгу демонструє, що ефективна антикорупційна система ґрунтується на незалежності спеціалізованих органів, чітких повноваженнях, високій прозорості та невідворотності покарання. Адаптація цих підходів в Україні може суттєво посилити національну антикорупційну інфраструктуру та стати основою для подальшого вдосконалення законодавства, спрямованого на зменшення корупційних ризиків і підвищення довіри громадян до державних інституцій.

Список посилань:

1. Corruption perceptions index. Ukraine. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/ukr.

2. Антоненко А. Зарубіжний досвід перевірки декларацій публічних службовців та можливі шляхи його запозичення в Екраїні. Держава та регіони. 2024. Серія: Право, № 4 (86). С. 448–457. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/74.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

3. Specialised Anti-Corruption Institutions: Review of Models. OECD, 2008. URL: https://surl.li/ikjqkw (дата звернення: 29.11.2025).

4. Constant Vigilance Vital to the Fight Against Corruption. Corrupt Practices Investigation Bureau (CPIB), 2024. URL: https://www.cpib.gov.sg/press-room/press-releases/constant-vigilance-

vital-to-the-fight-against-corruption/ (дата звернення: 30.11.2025).

5. Firm Enforcement, Strong Partnerships Key to Securing a Corruption-Free Singapore. Corrupt Practices Investigation Bureau (CPIB), 2024. URL: https://surl.li/lziing / (дата звернення: 30.11.2025).

6. Галабурда Н. Пріоритетні завдання незалежних антикорупційних інституцій в україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 3. С. 80–85.

Якимець М.О., аспірантка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Нікіфорова Т.І., доц. кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ

Аналіз досвіду зарубіжних держав відкриває можливості для удосконалення кримінального законодавства України, імплементації кращих європейських стандартів у сфері захисту прав дітей, забезпечення формування гуманістичної, превентивно орієнтованої моделі кримінальної юстиції.

У Франції кримінальна відповідальність неповнолітніх настає з 13 років. Окрім того, до осіб молодше 13 років можуть застосовуватися виховні або захисні заходи, які не вважаються кримінальними покараннями. У французькому кримінальному праві питання кримінальної відповідальності та заходів виховного характеру щодо неповнолітніх має спеціальне нормативне врегулювання.

Безпосередньо у ст. 122-8 КК Франції (Code pénal) [1] встановлено, що неповнолітні, які здатні усвідомлювати свої дії, несуть кримінальну відповідальність за правопорушення, у вчиненні яких вони визнані винними, але за умов, визначених спеціальним законом. Таким чином, сам КК Франції містить лише відсилочну норму та не закріплює власних положень про заходи відповідальності для неповнолітніх правопорушників.

Спеціальним актом, який регулює ці питання, є Кодекс правосуддя у справах неповнолітніх (Code de la justice pénale des mineurs [2], далі – CJPM) Саме цей кодекс комплексно урегульовує процесуальні та матеріальні особливості притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності, визначає примусові виховні заходи, а також умови застосування кримінальних покарань.

Французьке кримінальне законодавство виходить із презумпції незрілості особистості неповнолітнього та необхідності застосування до нього заходів, спрямованих не на покарання, а на перевиховання, ресоціалізацію та попередження рецидиву. У ст. L111-1 CJPM зазначено, що до неповнолітніх можуть застосовуватися виховні заходи, серед яких: судове попередження (avertissement judiciaire) та судові виховні заходи (mesure éducative judiciaire). Ці положення демонструють, що французький законодавець виокремлює заходи виховного впливу як самостійну категорію, відмінну від класичних кримінальних покарань.

Подальші норми CJPM деталізують можливість застосування до неповнолітніх штрафів та кримінальних санкцій із певними обмеженнями. Так, ст. L121-6 CJPM встановлює, що

максимальний розмір штрафів для неповнолітніх не може перевищувати половини розміру, передбаченого для повнолітніх осіб. Водночас, ст. L121-7 передбачає виняткову можливість відмови суду від застосування так званої «пом'якшувальної обставини неповноліття» (excuse de minorité) щодо осіб віком понад 16 років, якщо йдеться про тяжкі злочини, але таке рішення може ухвалюватися лише за наявності спеціального обґрунтування [2]. Таким чином, навіть у випадках застосування класичних покарань французьке законодавство забезпечує додаткові гарантії гуманізації кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Окрім цього, CJPM передбачає широкий спектр виховних заходів, спрямованих на ресоціалізацію та попередження повторного вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми. Виховні заходи у французькій системі не зводяться лише до формальних санкцій – вони можуть включати заходи пробаційного нагляду, зобов'язання відвідувати освітні чи соціальні програми, участь у спеціальних програмах профілактики правопорушень тощо. Законодавець виходить із принципу, що неповнолітній – це особа, яка перебуває у процесі становлення, і тому кримінально-правова реакція на його діяння має становити, передусім, виховний і корекційний, а не каральний характер.

Розглянемо більш детально визначені у законодавстві Франції типи заходів, які можуть застосовуватись до неповнолітніх.

1. Судове попередження (avertissement judiciaire) – передбачає здійснення усного офіційного зауваження суддею неповнолітньому;

2. Судові виховні заходи (mesure éducative judiciaire, далі –

MEJ) – полягає в індивідуальній підтримці неповнолітнього на основі оцінки його особистого, сімейного, медичного та соціального стану, що може бути поєднане із застосуванням одного або декількох модулів, заборон чи зобов'язань, зокрема:

- модуль «інтеграція» (insertion) – може передбачати денний догляд, розміщення в інтернаті, улаштування в державному або приватному навчальному закладі чи закладі професійної підготовки (професійну або шкільну реінтеграцію);

- модуль «відшкодування шкоди» (réparation) – може передбачати проведення медіації та/або роботи на користь потерпілої сторони чи громади;

- модуль «охорона здоров'я» (santé) – може передбачати медичну або психологічну реабілітацію, лікування або розміщення в медико-соціальному закладі;

- модуль «розміщення» (placement) – може передбачати широкий вибір типів влаштування неповнолітнього, починаючи від розміщення його вдома, у родині, під опікою і закінчуючи посиленими освітніми центрами, включаючи місця проживання дітей, а також соціальні дитячі будинки (за виключенням закритих навчальних центрів) [3].

Суд може також приєднувати наступні елементи в межах MEJ: заборона з'являтися у конкретних місцях (на строк до 1 року); заборона контактувати з потерпілим або співучасниками (на строк до 1 року); комендантська година – не пересуватися між 22-00 і 6-00 без супроводу законного представника (на строк до 6 місяців); обов'язок повернути об'єкт, використаний чи одержаний у зв'язку з правопорушенням; проходження обов'язкового курсу.

Застосування таких заходів здійснюється виключно судом у справах неповнолітніх, який має широкі дискреційні повноваження щодо вибору виду та тривалості відповідного впливу. При цьому враховується вік, психічний і соціальний розвиток дитини, обставини вчинення правопорушення, поведінка неповнолітнього після вчиненого та оцінка ризику повторного правопорушення. Значну роль у реалізації виховних заходів відіграють ювенальні судові служби та спеціалізовані органи пробації, які здійснюють нагляд, контроль і координацію виконання призначених заходів.

Французьке кримінальне право прагне уникати позбавлення волі як крайнього заходу, навіть у випадках серйозних злочинів, за умови наявності ефективних альтернативних форм виховного впливу. Такий гуманістичний і превентивний підхід ґрунтується на міжнародно-правових стандартах, зокрема Конвенції ООН про права дитини 1989 року, що визнає найкращі інтереси дитини пріоритетом у всіх рішеннях, що її стосуються.

Список посилань:

1. Code pénal. Version en vigueur au 26 octobre 2025. *Legifrance*. URL: https://cutt.ly/hr49oid2

2. Code de la justice pénale des mineurs. Version en vigueur au 26 octobre 2025. *Legifrance*. URL: https://cutt.ly/ir49xUmT

3. La Mesure Éducative Judiciaire, Mode d'emploi. *Citoyens & Justice*. URL: https://cutt.ly/nr7o5Kox

Міжнародне співробітництво та забезпечення національної безпеки

Алєксєєва І.Р. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу і права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Аніщук В.В., завідувач кафедри права Луцького національного технічного університету м. Луцьк

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Торгівля людьми є однією з найактуальніших проблем для правоохоронних органів та вважається одним із найтяжчих і найганебніших порушень прав і свобод людини, що становить серйозну загрозу сучасному суспільству, проявляючись у різних формах експлуатації, зокрема примусовій праці, сексуальній експлуатації та торгівлі органами. Нажаль, дана сфера розвивається найбільш стрімкіше у всьому світі, поступово витісняючи торгівлю наркотиками та зброєю, приносячи мільйонні прибутки організаторам.

Негативний вплив цього явища спричиняє руйнування моральних засад, сприяє деградації та відчуженості особи, втраті родинних зв'язків, небезпечному «звиканню» до негативного явища. Останніми роками спостерігається поширення такого явища, як торгівля дітьми з метою їх використання для примусової праці, жебракування, сексуальної експлуатації, розповсюдження наркотиків та інших форм злочинної діяльності.

Однією з головних труднощів у протидії торгівлі людьми є

сам процес доказування таких злочинів у кримінальних провадженнях. Потерпілий не завжди одразу визнає себе жертвою – це зумовлено страхом, залежністю від торговців, можливим мовним бар'єром або психологічною травмою. Згідно зі статистикою за 2024 рік в Україні було встановлено близько 182 осіб, які отримали статус постраждалих від торгівлі людьми, найбільше випадків була зафіксовано саме у змішаній формі експлуатації, яка включає в себе трудову та сексуальну експлуатацію, а також використання у збройних конфліктах [2].

Якщо брати до уваги 2025 рік, то станом на зараз відомо та зареєстровано 144 кримінальні провадження за фактом торгівля людьми [3]. До прикладу, 19 жовтня 2025 року у Харкові було затримано 20-річну дівчину, яка за попередніми даними слідства, вербувала жінок і організовувала їх виїзд за кордон для так званого «працевлаштування». Їй оголошено підозру за статтею 149 ККУ, а також було вилучено речі та носії інформації, які можуть мати доказову базу [4].

Один із найефективніших шляхів виявлення фактів торгівлі людьми – це звернення громадян. Подібні повідомлення можуть надходити як від осіб, що безпосередньо постраждали від дій торговців людьми, так і від тих, кому стали відомі обставини вчинення цього злочину. Такі звернення часто є початковою точкою для відкриття кримінального провадження, адже саме завдяки ним правоохоронні органи отримують змогу вчасно реагувати, запобігати подальшій експлуатації та надавати допомогу потерпілим.

Однак специфіка даного злочину значно ускладнює процес

збору та фіксації доказів. Торгівля людьми зазвичай здійснюється у тіньовій сфері, часто – із залученням посередників, фіктивних фірм або міжнародних вербувальних мереж. Потерпілі нерідко перебувають у стані психологічної або економічної залежності від злочинців, відчувають страх, сором чи недовіру до правоохоронців, що стримує їх від подання заяви. Унаслідок цього інформація про злочин надходить із запізненням або в уривчастому вигляді, що ускладнює встановлення фактичних обставин справи [5].

Крім того, слідчі стикаються з труднощами у збиранні доказів через відсутність матеріальних підтверджень, необхідність міжнародної співпраці, мовні бар'єри та проблеми з ідентифікацією жертв. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу: налагодження комунікації між громадськістю та правоохоронними органами, підвищення довіри до системи захисту потерпілих, а також удосконалення механізмів анонімного повідомлення про можливі факти торгівлі людьми. Важливу роль у цьому процесі відіграють інформаційні кампанії, гарячі лінії та діяльність неурядових організацій, які сприяють виявленню постраждалих та допомагають правоохоронцям ефективніше реагувати на такі злочини.

Заходи протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми та незаконним переправленням осіб через державний кордон, охоплюють широкий комплекс дій, спрямованих на виявлення та припинення протиправної діяльності на всіх її етапах. Вони передбачають ідентифікацію осіб, які займаються вербуванням, встановлення місць, способів і каналів вербування, а також виявлення потенційних жертв експлуатації. До важливих напрямів

також належать виявлення та припинення схем організації незаконної міграції - як у частині безпосереднього переправлення осіб через державний кордон України, так і щодо сприяння їхньому подальшому незаконному перебуванню в країнах призначення [5].

Система протидії цим злочинам має свої особливості у кожній державі світу, що залежить від її ролі у міжнародному ланцюгу торгівлі людьми. За цією класифікацією виділяють три основні типи держав: держави-джерела (звідки походять потерпілі), держави-транзитери (через які здійснюється переміщення осіб), та держави призначення (де відбувається експлуатація жертв). Україна, як правило, здебільшого виступає державою походження та державою-транзитером.

З огляду на те, що Україна виступає одночасно і державою походження, і транзитною територією, національне законодавство створює комплексну систему правових норм, яка охоплює кримінально-правові, адміністративні, міграційні та соціальні аспекти протидії цьому явищу. Українське кримінальне законодавство закріплює відповідальність за торгівлю людьми у ст. 149 Кримінального кодексу України. Норма охоплює як сам факт вербування/переміщення/передачі тощо, так і різні форми експлуатації (трудова, сексуальна, примусова вагітність, вилучення органів та інші) [1].

Крім того, важливу роль відіграють Кримінальний процесуальний кодекс України, який визначає порядок доказування та розслідування таких злочинів, а також Закон України «Про протидію торгівлі людьми», який закріплює державну політику у цій сфері, механізми виявлення постраждалих осіб, їх соціального

захисту та взаємодії між органами влади. Також діють низка підзаконних актів, постанов Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства соціальної політики, МВС та Державної прикордонної служби, що деталізують порядок взаємодії органів під час виявлення та надання допомоги потерпілим.

Проблематика доказування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, є однією з найскладніших у сучасній кримінально-правовій практиці. Це зумовлено як особливостями самого кримінального правопорушення, так і специфікою його прихованого характеру [6].

По-перше, торгівля людьми часто відбувається в умовах повної психологічної залежності потерпілих від експлуататорів. Особи, які потрапляють у такі ситуації, інколи навіть не усвідомлюють, що стали жертвами. Вони можуть вважати своє становище тимчасовим або "робочим контрактом", не розуміючи масштабів порушення своїх прав. До цього додається страх перед кривдниками, недовіра до правоохоронних органів, сором або психологічна травма, що змушує їх мовчати. У результаті - відсутність показань, фізичних слідів насильства чи очевидних доказів значно ускладнює процес розслідування та доведення вини.

По-друге, складність полягає у розмежуванні торгівлі людьми від інших суміжних злочинів. Дії, що містять ознаки експлуатації, можуть бути помилково кваліфіковані як кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи або як порушення, передбачені іншими статтями Кримінального кодексу України – наприклад, ст. 142 (незаконне проведення дослідів над людиною), ст. 146 (незаконне позбавлення волі), ст. 150

(експлуатація дітей), ст. 303 (сутенерство) тощо. Невірна правова оцінка на етапі досудового розслідування тягне за собою помилки у зборі доказів, що зрештою впливає на якість усього кримінального провадження.

Третім важливим аспектом є використання сучасних технологій, зокрема соціальних мереж, як інструменту вербування жертв. Вербувальники діють під прикриттям, пропонуючи привабливі вакансії, фінансову допомогу чи навіть емоційну підтримку. Така діяльність у віртуальному просторі значно ускладнює ідентифікацію злочинців, адже сліди комунікації часто маскуються, а самі злочинні дії виходять за межі однієї юрисдикції.

З початком повномасштабної війни в Україні ситуація ще більше ускладнилася. Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб створило додаткові ризики – люди, що втратили дім, роботу чи соціальні зв'язки, стають особливо вразливими перед обіцянками «допомоги» або «легального працевлаштування». У таких умовах експлуататори активно користуються вразливістю населення, що, у свою чергу, утруднює фіксацію та документування фактів торгівлі людьми.

Також, варто підкреслити й транснаціональний характер даного діяння. Торгівля людьми рідко обмежується межами однієї держави. Часто потерпілі переміщуються через кілька країн, що створює складнощі для правоохоронних органів у зборі доказової бази, координації дій та застосуванні норм міжнародного права. Необхідність міжнародного співробітництва, перекладу документів, узгодження процедур між різними правовими системами - усе це робить процес доказування надзвичайно складним і тривалим.

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що торгівля людьми характеризується складністю виявлення та збору доказів через таємний характер дій злочинців, залякування потерпілих та використання ними психологічного та фізичного контролю. Основними труднощами в доказуванні є саме підтвердження факту вербування, транспортування та експлуатації осіб, встановлення участі конкретних осіб у злочинній діяльності, а також збір свідчень потерпілих і свідків у безпечний та достовірний спосіб.

В Україні є нормативно-правові акти, які регулюють протидію торгівлі людьми та процес доказування, проте їх реалізація у практиці інколи ускладнюється через неправильну класифікацію. Виходячи з цього, для ефективної протидії торгівлі людьми та забезпечення справедливого кримінального провадження необхідно посилювати координацію між державними органами, удосконалювати методи збору та фіксації доказів, а також забезпечувати належний захист потерпілих та свідків.

Список посилань:

1. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 19.10.2025).

2. Інспекція праці інформує: Торгівля людьми – підсумки 2024 року – Східне міжрегіональне управління. *Східне міжрегіональне управління – Державної служби України з питань праці*. URL: https://smu.dsp.gov.ua/news/inspektsiia-pratsi-informuie-torhivlia-liudmy-pidsumky-2024-roku/ (дата звернення: 19.10.2025).

3. 18 жовтня – Європейський день боротьби з торгівлею

людьми. *Головна – Офіс Генерального прокурора*. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/18-zovtnya-jevropeiskii-den-borotbi-z-torgivleyu-lyudmi (дата звернення: 19.10.2025).

4. У Харкові затримали 20-річну вербувальницю жінок для сексуальної експлуатації у країнах ЄС. *Головна*. URL: https://dpsu.gov.ua/uk/news/48759-u-harkovi-zatrimali-20-richnu-verbuvalnicyu-zhinok-dlya-seksualnoyi-ekspluataciyi-u-krayinah-yes (дата звернення: 19.10.2025).

5. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною навчальний міграцією: навч. Посіб. Львів, 2019. URL:https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3621/1/кваліфікація%20торгівлі%20людьми.pdf?Utm_source=chatgpt.com.

6. Україна як країна призначення для торгівлі людьми. IOM Ukraine. URL: https://surl.li/esrzix (дата звернення: 19.10.2025).

Архипенко В. О., кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри пожежно-рятувальної та фізичної підготовки
Національного університету цивільного захисту України,
Пасинчук К. М., доц., к. педаг.н.,
доцент кафедри підвищення кваліфікації та спеціалізованої
підготовки у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України,
м. Черкаси

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ ТА ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Трансформація сучасної системи цивільного захисту України зумовлена безпрецедентним характером воєнних та гібридних загроз, що суттєво вплинули на зміст правового регулювання, інституційну побудову та практику реагування держави на небезпеки. Повномасштабне вторгнення російської федерації продемонструвало, що традиційні механізми цивільного захисту, сформовані переважно для реагування на природні та техногенні надзвичайні ситуації, виявилися недостатніми перед комплексом сучасних викликів [1]. Воєнні дії кардинально змінили контекст організації і нормативно-правового забезпечення цивільного захисту. Масовані удари по критичній інфраструктурі, руйнування житлового фонду, постійна загроза для цивільного населення та масштабне застосування високоточної зброї зумовили потребу у перегляді та оновленні нормативно-правових підходів до захисту населення. У цих умовах цивільний захист фактично наблизився до сфери національної оборони, утворивши інтегровану систему реагування на воєнні загрози [2].

Водночас гібридні загрози – кібератаки, інформаційно-психологічні операції, диверсійна діяльність, підрив енергетичної та транспортної інфраструктури – потребують включення у сферу правового регулювання не лише класичних інструментів цивільного захисту, а й інституційних механізмів сектора безпеки і оборони. Стратегія національної безпеки України визначає цивільний захист одним з ключових елементів забезпечення стійкості держави у воєнних і післявоєнних умовах [3].

Правова основа цивільного захисту України зазнала суттєвих трансформацій у зв'язку з необхідністю адаптації до умов особливого періоду. У Кодексі цивільного захисту України актуалізовано положення щодо організації евакуаційних заходів, укриття населення та оповіщення, зокрема у режимах надзвичайної ситуації, підвищеної готовності та воєнного стану [4]. Окремі аспекти функціонування ЄДСЦЗ були конкретизовані через підзаконні акти, що регламентують порядок використання фонду захисних споруд, облік, обстеження та приведення їх у готовність. Водночас у сфері відповідальності за порушення вимог щодо утримання та забезпечення доступу до захисних споруд відбулися важливі зміни, що знайшли відображення у нормах адміністративного та кримінального законодавства. Разом з тим низка дефініцій КЦЗУ, зокрема «надзвичайна ситуація» та «цивільний захист», потребують подальшого уточнення з огляду на розмиття меж між надзвичайними ситуаціями та воєнними діями, що активно обговорюється в науковій спільноті і потребує законодавчого врегулювання [5].

Особливої уваги потребує питання захисних споруд

цивільного захисту. Події 2022–2024 рр. продемонстрували, що формальний підхід до ведення фонду укриттів виявився неефективним. Постанова Кабінету Міністрів України № 138 у редакціях останніх років спрямована на підвищення фактичної готовності, запровадження дефектних відомостей, регулярних оглядів та чіткого розподілу відповідальності між балансоутримувачами та органами влади [6]. Уперше на нормативному рівні було закріплено вимогу до реальної придатності укриттів, а не лише їх наявності в обліку.

Суттєво трансформувалися підходи до організації евакуації населення. Порядок проведення евакуації доповнено нормами, що регламентують взаємодію з військовим командуванням, залучення міжнародних гуманітарних організацій та використання цифрових платформ для оповіщення населення [7]. У воєнний час евакуація стала не лише заходом реагування, а й інструментом гуманітарної безпеки, що потребує чіткого правового забезпечення.

Важливою складовою трансформації системи цивільного захисту стала модернізація механізмів оповіщення. Постанова КМУ № 733 закріпила багатоканальність оповіщення, а зміни останніх років дозволили впровадити технологію Cell Broadcast, інтегрувати мобільні мережі, телерадіоканали та цифрові сервіси у єдину систему екстрених повідомлень. Цей крок наблизив Україну до стандартів Механізму цивільного захисту ЄС (UCPM) [8].

На рівні інституційного розвитку простежується активна інтеграція української системи цивільного захисту в європейський безпековий простір. Зокрема, гармонізуються підходи до управління ризиками, оцінювання стійкості територій, організації

взаємодії між службами реагування та розвитку спроможностей органів місцевого самоврядування. У цьому контексті важливим орієнтиром є Sendai Framework та нормативні документи ЄС у сфері кризового менеджменту, що визначають ризик-орієнтованість, превентивність і міжвідомчу взаємодію як базові принципи сучасної системи цивільного захисту [9].

Таким чином, трансформація цивільного захисту України під впливом воєнних та гібридних загроз має комплексний характер. Вона охоплює не лише оновлення правових норм та інституційних механізмів, але й переосмислення ролі цивільного захисту як складової національної безпеки. Подальший розвиток законодавства має ґрунтуватися на людиноцентричному, ризик-орієнтованому та інтегративному підходах, що забезпечать стійкість держави у сучасних умовах і сприятимуть поглибленню євроінтеграційних процесів.

Список посилань:

1. Аналітичний огляд щодо розвитку законодавства України у сфері цивільного захисту: аналіт. доп. / Нац. ун-т цивіл. захисту України. – 2025.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19 (дата звернення: 19.11.2025).

3. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 // Офіційне Інтернет-представництво Президента України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037 (д. з: 19.11.2025).

4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012р. № 5403-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17 (дата звернення: 19.11.2025).

5. Біла книга цивільного захисту України / Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Київ, 2023. 128 с. URL: https://dsns.gov.ua (дата звернення: 19.11.2025).

6. Деякі питання використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/138-2017-%D0%BF (дата звернення: 19.11.2025).

7. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 № 841 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/841-2013-%D0%BF (дата звернення: 19.11.2025).

8. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 733 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/733-2017-%D0%BF (дата звернення: 19.11.2025).

9. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. – United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015. – 36 p. URL: https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030 (дата звернення: 19.11.2025).

10. EU Civil Protection Mechanism (UCPM). European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/eu-civil-protection-mechanism_en (дата звернення: 19.11.2025).

Данчук В.А.В. аспірант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Науковий керівник – Карвацька С.Б. доктор юридичних наук, професор Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У ПРАКТИЦІ ЄВРОЮСТУ

Воєнні злочини, тобто порушення законів та звичаїв війни, через їх жорстокість, масштабність та спрямованість проти фундаментальних прав та свобод людини, справедливо викликають особливе занепокоєння міжнародного співтовариства. Протягом останніх декількох десятиліть вплив воєнних злочинів став особливо відчутним на території Європейського Союзу (ЄС), зокрема у вигляді масових потоків біженців спочатку з країн Близького Сходу, а потім і з України. Саме після початку повномасштабної війни в Україні 24 лютого 2022 року Європа постала перед безпрецедентним викликом своїй безпеці та загрозою основоположним людським цінностям, які вона покликана

захищати, відповіддю на яке стало посилення співпраці та координації дій компетентних органів влади держав-членів ЄС у виявленні та розслідуванні фактів вчинення воєнних злочинів. Провідна роль у забезпеченні даного процесу належить Агентству Європейського Союзу з питань співробітництва у сфері кримінального правосуддя (Євроюст). З огляду на активну діяльність Євроюсту щодо розслідування основних міжнародних злочинів, зокрема в контексті російсько-української війни, особливості кваліфікації воєнних злочинів та їх кримінального переслідування у практиці Агентства викликають все більший інтерес для української наукової спільноти та громадськості.

Протягом 2024 року кількість справ щодо основних міжнародних злочинів, які стали предметом розгляду Євроюсту, збільшилася на 40 % порівняно з 2023 роком [1, p. 19]. Така тривожна статистика дозволяє з впевненістю констатувати, що міжнародні злочини, серед яких особливе місце займають воєнні злочини, набувають все більшої ваги у діяльності Євроюсту, а отже питання кваліфікації тих чи інших протиправних діянь як воєнних злочинів стає особливо актуальним, зокрема стосовно того, яку роль відіграє Євроюст у даному процесі та якою правовою базою він при цьому керується.

Варто зазначити, що Євроюст наділений досить широкими повноваженнями щодо забезпечення співробітництва держав-членів ЄС у сфері боротьби із серйозними транскордонними злочинами. Так, відповідно до статті 2 Регламенту (ЄС) 2018/1727 Європейського парламенту та Ради від 14 листопада 2018 року про Агентство Європейського Союзу з питань співробітництва у сфері

кримінального правосуддя (Євроюст) та про заміну та скасування Рішення Ради 2002/187/JHA (далі – Регламент (ЄС) 2018/1727) Євроюст підтримує та зміцнює координацію та співпрацю між національними слідчими та прокурорськими органами стосовно серйозних злочинів, які Євроюст має компетенцію розглядати відповідно до статті 3(1) та (3), якщо цей злочин стосується двох або більше держав-членів або вимагає переслідування на спільних підставах, на основі проведених операцій та інформації, наданої органами держав-членів, Європолом, Європейською прокуратурою та OLAF [2, p. 138]. За статтею 3 Регламенту (ЄС) 2018/1727 Євроюст є компетентним щодо форм тяжких злочинів, перелічених у Додатку I [2, p. 138]. Серед усіх форм серйозних транскордонних злочинів, наведених у Додатку I, ми зустрічаємо також геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини [2, p. 138]. Євроюст зобов'язаний активно сприяти співробітництву національних органів влади держав-членів ЄС у розслідуванні та кримінальному переслідуванні воєнних злочинів та координувати їх слідчі дії. Для цього він повинен виконувати ряд функцій, наприклад: допомагати компетентним органам держав-членів у забезпеченні найкращої можливої координації розслідувань та кримінального переслідування; сприяти покращенню співпраці між компетентними органами держав-членів, зокрема на основі аналізів Європолу; тісно співпрацювати з Європейською прокуратурою з питань, що стосуються її компетенції; підтримувати та, за потреби, брати участь у роботі спеціалізованих експертних центрів Союзу, створених Європолом та іншими установами, органами, службами та агентствами Союзу [2, p. 138]. Крім того, пунктом 2 статті 4

Регламенту (ЄС) 2018/1727 передбачено право Євроюсту під час виконання своїх завдань звертатися до компетентних органів відповідних держав-членів стосовно:

a) здійснення розслідування і переслідування певних дій;

b) визнання, що одна з них може бути у кращій позиції для здійснення розслідування або переслідування певних дій;

c) здійснення координації між компетентними органами відповідних держав-членів;

d) утворення спільних слідчих груп згідно з відповідними інструментами співпраці;

e) надання Євроюсту будь-якої інформації, необхідної для здійснення Євроюстом своїх завдань;

f) здійснення спеціальних слідчих заходів;

g) здійснення інших заходів, необхідних для розслідування чи переслідування [2, p. 138].

Тобто, можна з впевненістю визнати, що Євроюст є своєрідним координаційним центром у розслідуванні та кримінальному переслідуванні воєнних злочинів національними органами держав-членів СС. Він надає широку підтримку слідчим органам та прокуратурам держав-членів ЄС щодо збирання, аналізу та зберігання доказів, які стосуються фактів вчинення воєнних злочинів, забезпечує обмін такими доказами з компетентними національними органами держав-членів ЄС та міжнародними судовими органами, зокрема Міжнародним кримінальним судом, або безпосередньо надає їм відповідні докази [2, p.138]. Безсумнівно, така діяльність Євроюсту сприяє

гармонізації доказових стандартів на рівні ЄС, чим значно підвищує ефективність кваліфікації протиправних діянь як воєнних злочинів. Також варто відзначити можливість Євроюсту сприяти утворенню спільних слідчих груп, діяльність яких дозволяє найкращим чином координувати хід розслідування того чи іншого злочину. Зокрема, Євроюст може підтримувати спільні слідчі операції шляхом організації та проведення координаційних зустрічей і створення координаційних центрів. Так, координаційний центр у конкретній справі сприяє скоординованому та одночасному виконанню заходів (таких як арешти, слухання, обшуки та заходи з повернення активів) у декількох країнах під час проведення спільних слідчих дій. Таким чином, координаційний центр діє як центральний інформаційний хаб, в якому спільні операції постійно контролюються та координуються Євроюстом, а всі ключові зацікавлені сторони перебувають у прямому та безпосередньому контакті одна з одною.

Участь усіх ключових зацікавлених сторін дозволяє Євроюсту оперативно надавати юридичні та практичні консультації та сприяє виданню важливих судових документів, забезпечуючи, щоб вжиті заходи призвели до успішного судового переслідування винних у вчиненні воєнних злочинів [3, p. 39-40]. Було б справедливо зазначити, що всі названі вище види діяльності Євроюсту носять не лише технічний і координаційний характер, а й мають важливе правове значення.

Оскільки сприяють обміну найкращими практиками у кваліфікації воєнних злочинів серед держав-членів ЄС та допомагають виробити загальні критерії оцінки доказів вчинення певного злочинного діяння, чим забезпечують створення єдиних

підходів для кваліфікації тих чи інших правопорушень як воєнних злочинів.

Однак, дослідження питання кваліфікації діянь як воєнних злочинів було б неповним без аналізу правової бази, якою користується Євроюст у даному процесі. Як відомо, на сьогодні не існує жодного нормативного документа, прийнятого на рівні ЄС, який би надавав визначення воєнним злочинам та офіційно закріплював би перелік діянь, які становлять такі злочини, і тим самим слугував би основою для їх кваліфікації. Внаслідок цього Євроюст обирає в якості підґрунтя для кваліфікації воєнних злочинів інші джерела нормативного характеру. На сьогодні основним міжнародним документом, який визначає головні критерії для кваліфікації певних діянь як воєнних злочинів є Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут), який набув чинності 1 липня 2002 року [4]. Саме цим міжнародним правовим актом дано нормативне визначення воєнних злочинів, наведено чіткий перелік діянь, які становлять воєнні злочини, та визначено основну невід'ємну ознаку будь-якого воєнного злочину – вчинення відповідного протиправного діяння під час збройного конфлікту міжнародного або неміжнародного характеру [4]. Головні критерії для кваліфікації воєнних злочинів, наведені у статті 8 Римського статуту, активно застосовуються і на рівні ЄС, який демонструє абсолютну відданість та сприяє дотриманню його норм та принципів, про що свідчить ратифікація Римського статуту всіма державами-членами ЄС. Це означає, що кримінальне законодавство всіх держав-членів ЄС містить положення про воєнні злочини та покарання за їх вчинення. Наприклад, положення

Римського Статуту щодо воєнних злочинів були імплементовані в кримінальне законодавство Німеччини, наслідком чого стало прийняття Міжнародного кримінального кодексу Німеччини 2002 р., який діє паралельно з Кримінальним кодексом. Також значною мірою норми Римського статуту щодо воєнних злочинів були включені у розділи 5-7 Закону про міжнародні злочини Нідерландів, які містять детальний перелік правопорушень, які складають воєнні злочини. Таким чином, з огляду на відсутність окремого нормативно-правового акту ЄС, який стосувався би визначення та порядку кримінального переслідування основних міжнародних злочинів, саме національне законодавство держав-членів ЄС, яке імплементує положення Римського Статуту, Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, та безпосередньо вищезазначені міжнародні правові акти, є станом на даний момент основними інструментами, якими користується Євроюст для кваліфікації найбільш серйозних протиправних діянь, які містять ознаки воєнних злочинів.

Отже, Євроюст як орган з підтримання співпраці та координації дій слідчих органів та органів прокуратури держав-членів ЄС не здійснює самостійної кваліфікації протиправних діянь як воєнних злочинів, а лише виконує ряд функцій, спрямованих на підвищення ефективності кваліфікації тих чи інших правопорушень як воєнних злочинів національними органами влади держав-членів ЄС, використовуючи для цього міжнародні правові акти, такі як Римський статут МКС, а також національне законодавство держав-членів ЄС, яке значною мірою імплементувало положення Римського статуту щодо визначення та кваліфікації воєнних

злочинів. На виконання названих вище функцій Євроюст надає підтримку державним органам у процесі доказування фактів вчинення воєнних злочинів, сприяє утворенню та діяльності спільних слідчих груп, організовує координаційні зустрічі та координаційні центри, учасники яких мають можливість поділитися своєю судовою практикою щодо кримінального переслідування воєнних злочинів та своїми стандартами доказування. Такі заходи в сукупності дозволяють виробити єдині підходи до кваліфікації воєнних злочинів на рівні ЄС, що значно підвищить ефективність їх кримінального переслідування та забезпечить абсолютну невідворотність покарання за їх вчинення.

Список посилань:

1. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation. (2025). *Annual report 2024*. Publications Office of the European Union. P. 19. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2812/2312311.

2. Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 2002/187/JHA (OJ L 295 21.11.2018, p. 138)

3. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation. (2021). *Joint investigation teams practical guide 2021*. Publications Office of the European Union. P. 39-40. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2812/112076.

4. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 : станом на 25 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Демчук Д.О. здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
Науковий керівник – Стефанчук М. М., д.ю.н., проф.
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка,
м. Київ

СПЕЦІАЛЬНИЙ ТРИБУНАЛ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Однією з основних цілей України, в умовах актуальної повномасштабної агресії російської федерації, є покарання винуватих, відшкодування збитків, недопущення вчинення агресії в майбутньому, що має перспективу досягнення у релевантних міжнародних судових процесах. У цьому контексті слід зауважити, що ще з 2014 року Україна неодноразово зверталася до Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), саме з тих пір ведеться слідство щодо злочинів, які росія вчинила та продовжує вчиняти на території України.

Слід наголосити, що заснований у 1998 році МКС уповноважений переслідувати тяжкі міжнародні злочини – геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії [1, с. 363–365]. Однак, МКС не може притягнути до відповідальності вище політичне та військове керівництво росії за злочин агресії проти України через відсутність у нього відповідної юрисдикції, оскільки рф не ратифікувала Римський статут і Кампальські поправки до нього [2, с. 7-9]. Також, слід зважати на те, що рф не визнає юрисдикцію МКС, тому стосовно неї не може бути здійснено розслідування злочину агресії. Адже розслідування за ст. 8-bis

Римського статуту, яка закріплює злочин агресії, може бути здійснене тільки щодо країни, яка ратифікувала Римський статут (з усіма поправками до нього), або якщо питання розслідування злочину агресії ініціювала Рада безпеки ООН [3].

Важливо підкреслити, що Україна ратифікувала Римський статут 21 серпня 2024 року, а 1 січня 2025 року стала 125-ю державою-учасницею МКС. Цей крок завершив багаторічний процес, що дозволив Україні брати повноцінну участь у роботі МКС.

Проблеми, викликані зовнішньою агресією рф проти України, а також неможливість передачі ситуації щодо розслідування та засудження злочину агресії до Міжнародного кримінального суду залишають актуальним питання щодо утворення спеціального трибуналу для розслідування та засудження злочину агресії проти України, робота зі створення якого почалась у перші дні широкомасштабного нападу росії на Україну. Як наслідок, 19 січня 2023 року Європейський парламент ухвалив Резолюцію 2022/3017(RSP) щодо створення міжнародного трибуналу для притягнення до відповідальності всіх винних у злочині агресії проти України, в якій наголошується, що європейські інституції та держави-члени повинні терміново взяти на себе ініціативу у створенні спеціального додаткового трибуналу для засудження злочину агресії проти України, вчиненого політичним і військовим керівництвом рф та її союзниками, починаючи з лютого 2014 року. У цьому ж документі йдеться про те, що трибунал має бути створений на основі міжнародної угоди між державами-однодумцями за підтримки Генеральної Асамблеї ООН та має доповнити зусилля МКС та його прокурора з розслідування звинувачень у вчиненні в

Україні злочину геноциду, військових злочинів та злочинів проти людяності, а також має тісно співпрацювати з МКС і базуватись у Гаазі [4].

Зрештою, 15 липня 2025 року Верховна Рада ратифікувала відповідну угоду з Радою Європи [5], що дозволило розпочати юридичні процедури формування Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Наразі трибунал є єдиним перспективним інструментом для судового переслідування за злочин агресії проти України, оскільки чинні міжнародні механізми в цьому сенсі не спрацьовують. Водночас формулювання його правової основи зіштовхується з низкою перешкод як юрисдикційних, так і політичних, серед яких, зокрема і питання юрисдикційного механізму примусового виконання майбутніх рішень такого трибуналу.

Стосовно перспектив справедливості Спеціального трибуналу у науковій юридичній літературі зауважують, що Європарламент переконаний у тому, що створення спецтрибуналу буде чітким сигналом російському суспільству та міжнародній спільноті, що президента рф та російське військово-політичне керівництво потрібно притягнути до відповідальності за злочини, вчинені в Україні, що послужить сигналом російській політичній і бізнес-еліті, що повернення рф до «звичайних справ» із Заходом неможливе під керівництвом чинного керівництва рф [6, с. 210].

Створення Спеціального міжнародного трибуналу стане дієвим інструментом для фіксації та аналізу порушень міжнародного права, прав людини та норм міжнародного гуманітарного права, вчинених росією на території України, а також

для встановлення осіб, відповідальних за ці діяння. Такий трибунал забезпечить можливість належної компенсації потерпілим, у тому числі за рахунок арештованих активів, сприятиме відновленню справедливості для Українського народу в умовах повномасштабної агресії та виконуватиме функцію стримування подальших агресивних і дестабілізуючих дій рф, спрямованих проти суверенітету й територіальної цілісності України.

Водночас створення спецтрибуналу матиме вплив на запобігання повторенню подібних злочинів, безкарності та встановленню прецеденту для подібних ситуацій у майбутньому; відіграватиме важливу роль у зміцненні міжнародного права та норм, особливо в контексті збройних конфліктів та агресії між державами; сприятиме відновленню довіри та стабільності в регіоні і в усьому світі, а також засвідчить солідарність міжнародної спільноти з Україною в її боротьбі за відновлення суверенітету і територіальної цілісності.

Отже, Створення спеціального трибуналу за злочин агресії проти України є необхідним наслідком того, що існуючі міжнародні інституції, зокрема Міжнародний кримінальний суд, не мають юрисдикції для притягнення керівництва рф до відповідальності за злочин агресії. Саме тому Спеціальний трибунал виступає єдиним реалістичним юридичним інструментом, здатним подолати як правові прогалини, так і обмеження, пов’язані з імунітетом вищих посадових осіб держави-агресора. Водночас, попри політичні та організаційні виклики, створення такого трибуналу відкриває реальні перспективи встановлення міжнародної справедливості, оскільки дозволить юридично зафіксувати факт агресії, забезпечити

персональну відповідальність ініціаторів військової агресії та сформувати правову основу для подальших репарацій. Водночас трибунал здатний зміцнити міжнародний правопорядок, посилити принцип невідворотності покарання та створити важливий прецедент відповідальності за агресію, що матиме довготривалий вплив на глобальну систему безпеки.

Список посилань:

1. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Харків : ХНУВС, 2020. 544 с.
2. Tchobo D. L. R. Russia's Invasion of Ukraine: Creating a Special Tribunal for the Crime of Aggression Would be a Danger to the Future of International Criminal Law. *SSRN Electronic Journal.* 2022. Vol. 3. DOI: https://doi.org/10.2139/ssrn.4078759.
3. Кориневич А., Мочульська А. Україна: чому спеціальний трибунал є вирішальним. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/ukrayina-chomu-specialniy-tribunal-e-virishalnim-.html (дата звернення: 04.12.2025).
4. Joint motion for a resolution on the establishment of a tribunal on the crime of aggression against Ukraine : Resolution of the European Parliament dated 18.01.2023 No. 2022/3017(RSP) URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2023-0063_EN.html (дата звернення: 04.12.2025).
5. Про ратифікацію Угоди між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України: Закон України від 15 липня 2025 року № 4518-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4518-20#n2 (дата звернення: 04.12.2025).

6. Войціховський А.В., Бакумов О.С. Спеціальний міжнародний трибунал із розслідування злочину агресії росії проти України: правовий аналіз, міжнародна юрисдикція та виклики. *Вісник ХНУВС*. 2023. № 3 (102). С. 203-217.

Лозінська С.В. к.ю.н., доц.
завідувач кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

ГІБРИДНА АГРЕСІЯ ТА «СІРА ЗОНА» ЯК КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

Гібридна агресія як форма застосування сили у сучасних міжнародних відносинах набула особливої актуальності у зв'язку з трансформацією методів ведення конфліктів та розширенням різноманітності інструментів впливу, які останніми десятиліттями використовують держави.

У науковому дискурсі це явище розглядається як поєднання традиційних та нетрадиційних форм тиску на державу, які здійснюються у спосіб, що ускладнює їх ідентифікацію та кваліфікацію відповідно до норм міжнародного права. В умовах російської агресії проти України питання правової оцінки гібридних дій набуло центрального значення як у практичному, так і у теоретичному вимірі. Метою цих тез є комплексний юридичний аналіз гібридної агресії та визначення проблем міжнародно-правової кваліфікації таких дій.

Застосування гібридних форм агресії супроводжується

низкою концептуальних і юридичних складнощів. Міжнародно-правова доктрина не містить універсального визначення поняття «гібридної агресії», що створює неоднозначність у кваліфікації гібридних дій як актів агресії відповідно до Резолюції ГА ООН 3314 (XXIX) від 1974 року. Також відсутні чіткі критерії встановлення порогу збройного насильства для класифікації конфлікту як міжнародного збройного. Держави-агресори використовують широкий спектр засобів впливу на потерпілу державу, зокрема інформаційний, політичний, економічний тиск, кібератаки на державні ресурси та системи управління, діяльність спецслужб та різних приватних угруповань, що дозволяє уникати прямої відповідальності, оскільки значна частина цих дій формально не підпадає під існуючі склади міжнародних злочинів. Таким чином, актуальним є питання адаптації міжнародно-правових механізмів до нових форм загроз.

Феномен гібридної агресії не є просто поєднанням конвенційних та неконвенційних засобів, але, скоріше, являє собою стратегічний підхід, що свідомо комбінує дії, які залишаються нижче порогу збройного конфлікту, з цілеспрямованим використанням сили для досягнення політичних або територіальних цілей [1, с.4]. Стратегічна мета гібридного агресора полягає у дестабілізації держави-жертви, підриві її суверенітету та внутрішньої стійкості без перетину чітких міжнародно-правових ліній, які б неминуче спровокували колективну військову відповідь, наприклад, активацію статті 5 Північноатлантичного договору [2].

Українська доктрина чітко ідентифікує багатомірний характер гібридної загрози. Аналіз основних складових гібридної війни,

проведений українськими дослідниками, включає такі елементи, як політичні, ідеологічні та пропагандистські, науково-технологічні, військово-комерційні, культурні, морально-ціннісні та спеціальні операції [3, с.175]. Ця широка класифікація підкреслює, що гібридна агресія охоплює весь державний організм, а не лише його військову складову. Ключові поняття, що виникають при аналізі, включають «гібридну загрозу» та «гібридну агресію», що вимагає від міжнародного права розширення кваліфікації агресії далеко за межі традиційного використання збройних сил.

Центральна правова дилема полягає у конфлікті між гнучкістю та багатогранністю гібридних дій та жорсткістю системи міжнародного права, яка переважно функціонує в умовах миру або збройного конфлікту. Відповідно до цього підходу, для активації міжнародно-правових механізмів колективної безпеки або легітимного права на самооборону (jus ad bellum) вимагається чітке, доказове та високоінтенсивне застосування сили, яке можна кваліфікувати як «збройний напад».

Термін «сіра зона» (grey zone) являє собою конфліктний простір, який знаходиться у нестабільному балансі між мирним суперництвом та повномасштабним збройним конфліктом. У рамках гібридних кампаній цей простір активно експлуатується. Агресор може, наприклад, використовувати маніпуляції з міграційними потоками або енергетичними трубопроводами як засоби соціально-політичного примусу та залякування, свідомо утримуючи ці дії на рівні, який вимагає від держави-жертви використання лише правоохоронних (law enforcement) заходів для контролю кризи.

Оскільки в Україні та Газі зараз тривають повномасштабні війни, проблема «сірих зон» може виглядати, не досить актуальним питанням міжнародного права. Тим не менш, національна оборона має бути готова до повного спектру ескалації конфлікту. Операції в «сірій зоні» залишаються серйозною загрозою безпеці та стабільності міжнародних відносин. Ця загроза є реальною, особливо в Індо-Тихоокеанському регіоні, оскільки Китайська Народна Республіка (КНР) посилює свою військову активність та розширює свій вплив в інших частинах світу [4].

Стратегія «сірої зони» – це економічно ефективний варіант просування національних інтересів на спірній території чи у водах шляхом силової присутності або вторгнення, без ризику відкритого конфлікту, що передбачає протистояння військових сил. Якщо врахувати політичні та економічні витрати, яких росія зазнала, анексуючи Крим в результаті операції «сірої зони», проведеної у 2014 році, то вони були незначними, у порівнянні з витратами повномасштабного збройного протистояння, яке Росія розпочала у лютому 2022 року.

Зловмисна держава може використовувати операції в «сірій зоні» з часом для підтримки постійних загроз і зрештою досягти доконаного факту з мінімальними негативними наслідками. Крім того, навіть у ситуаціях відкритого збройного протистояння, воююча сторона може використовувати операції в «сірій зоні» проти інших держав, які не беруть безпосередньої участі у збройному конфлікті. Такі операції можуть виявитися корисними та ефективними для стримування інших держав від колективних або узгоджених дій. Воююча сторона також може використовувати операції в «сірій

зоні» як інструмент маскування, щоб тримати інші держави на відстані, зосереджуючи при цьому звичайні військові можливості на театрі бойових дій [5].

Зрештою, можливість використання «сірої зони» як одного з складових гібридної агресії, є проявом структурних проблем міжнародного права. Існуючі правові рамки побудовані на різних правових стандартах та критеріях для класифікації ситуацій та визначення законності дій. Кожне з цих правил було розроблено незалежно, без централізованого процесу законотворчості, що, у свою чергу, створило можливості, які можуть використовувати зловмисники. Сучасні інновації, такі як інформаційні технології та технологія глибоких фейків на основі штучного інтелекту, загострюють цю проблему, надаючи таємним акторам можливість заперечувати або краще приховувати свою причетність.

Сучасна структура міжнародного права була розроблена для управління міжнародними відносинами, коли суверенні держави були домінуючими суб'єктами, які контролювали застосування сили. Технологічний прогрес та зростаюча здатність недержавних суб'єктів застосовувати високий ступінь руйнівної сили, виявили недоліки в структурі міжнародного права, деякі з яких надали зловмисним суб'єктам можливість для експлуатації для досягнення своїх стратегічних вигод. Як правовий режим, що ґрунтується на суверенітеті, нормативна цінність та ефективність міжнародного права залежить насамперед від його добросовісного впровадження на національному рівні. Його довіра як інструменту управління міжнародними відносинами знижується, оскільки все більша кількість держав починає використовувати ці недоліки, вступаючи в

опосередковані війни або експлуатуючи повагу супротивника до верховенства права.

Список посилань:

1. Sari, A. (2018). Blurred lines: Hybrid threats and the politics of international law (Hybrid CoE Strategic Analysis 4). Hybrid Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. Retrieved from https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Strategic-Analysis-4-Sari.pdf
2. NATO. (n.d.). Countering hybrid threats. Retrieved December 8, 2025, from https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/countering-hybrid-threats
3. Уздєнова Ю.М. Гібридна війна: сутність, складові та ключові поняття. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 35 (74) № 4 2024. С.172-179.
4. Lott, A. (2022). Hybrid threats and the law of the sea: Use of force and discriminatory navigational restrictions in straits. Leiden–Boston: Brill. Retrieved from https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/76069/9789004509368.pdf
5. Nasu, H. (n.d.). Hybrid threats and grey zone conflict symposium – Challenges in the twilight of international law. Articles of War. Retrieved December 8, 2025, from https://lieber.westpoint.edu/challenges-twilight-international-law/

Помаза-Пономаренко А.Л., д.держ.упр., проф., завідувач науково-дослідної лабораторії з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України
Тарадуда Д.В. к.т.н., доц.,
професор кафедри управління діяльністю підрозділів цивільного захисту інституту післядипломної освіти
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ДРАФТ І ГАЙД АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Антитерористична діяльність у XXI столітті набуває нових системних характеристик, обумовлених ескалацією міжнародної нестабільності, трансформацією форм тероризму, активним використанням гібридних та кіберінструментів впливу, а також поширенням державного тероризму. Ці процеси стимулюють потребу в розробці комплексного драфту (draft) та гайду (guide) антитерористичної діяльності. Вони включають документи, які визначають концептуальні засади, методи, технології та пріоритети запобігання, протидії та мінімізації наслідків тероризму на національному та міжнародному рівнях.

Для України ці питання мають особливе значення в умовах повномасштабної агресії рф, що супроводжується систематичними актами державного тероризму, залякуванням цивільного населення, руйнуванням критичної інфраструктури, кібератаками та інформаційно-психологічними операціями. На наше переконання, формування українського антитерористичного драфту потребує інтеграції міжнародних стандартів, аналізу новітніх практик, адаптації до особливостей воєнного стану,

забезпечення міжвідомчої координації та впровадження принципів прогнозованого та стійкого управління.

Антитерористична діяльність у наукових дослідженнях [1; 2; 5; 6] розглядається як комплекс інституційних, правових, оперативних, стратегічних та технологічних заходів, спрямованих на попередження, виявлення, припинення та мінімізацію наслідків терористичних актів.

До її ключових методологічних принципів належать такі:

1) системність, що забезпечує комплексний розгляд тероризму як багатофакторного явища, що потребує багаторівневого та міжсекторального реагування;

2) превентивність (домінування механізмів попередження над реагуванням);

3) ризик орієнтованість, що охоплює ідентифікацію, моніторинг та моделювання ризиків з урахуванням вразливостей;

4) резильєнтність (стійкість), що означає здатність систем, інститутів та територій швидко відновлюватися після терористичних впливів;

5) мережеве врядування, що передбачає інтеграцію силових, безпекових, цивільних, міжнародних та незалежних суб'єктів та ін. [там само].

Пропонований драфт антитерористичної діяльності повинен включати такі компоненти:

1. Концептуальний блок (мету, завдання, принципи; класифікацію видів тероризму (військовий, гібридний, кібер-, інформаційний, екологічний, інфраструктурний); визначення суб'єктів антитерористичної діяльності та їхніх повноважень.

2. Інституційно-організаційний блок, що представлений СБУ як провідним суб'єктом антитерористичної діяльності, Нацполом, ЗСУ, ДПСУ, НГУ, судами та ін., а також Міністерством цифрової трансформації, Держспезв'язку як ключовими суб'єктами кіберзахисту, у т.ч. критичної інфраструктури. Крім того, цей блок включає діяльність місцевих обласних державних адміністрацій, покликані гарантувати безпеку на місцях.

3. Операційно-тактичний блок, що охоплює єдиний протокол реагування, сценарії евакуації, категоризацію загроз, оперативні алгоритми взаємодії, систему «Common Operating Picture» (COP).

4. Інформаційно-аналітичний блок (моніторинг загроз, прогностичні моделі, алгоритми раннього виявлення, big data та штучний інтелект у прогнозуванні тероризму.

5. Правовий блок, спрямований на узгодження вітчизняного законодавства з міжнародним правом, а також визначення відповідальності, стандартів захисту прав людини та ін.

6. Блок громадської та міжнародної взаємодії (вимагає дотримання етичних принципів під час висвітлення медіа інформації щодо терактів, а також виваженої участі громадських організацій та взаємодії з Інтерполом, Європолом, НАТО, RAN, UNCTC тощо) .

Гайд представляє собою практичний інструментарій, що трансформує драфт антитерористичної діяльності в набір чітких інструкцій, що включають: 1) стандарти реагування на теракти; 2) протоколи інформаційної безпеки; 3) алгоритми для органів влади, бізнесу, населення; 4) стандарти захисту критичної інфраструктури; 5) моделі поведінки під час різних типів загроз;

6) оновлювану базу уроків і кейсів (after action review) [3].

У продовження умовного плану дослідження відзначимо пропозиції, за якими сучасний український драфт і гайд антитерористичної діяльності має включати такі блоки (рис. 1):

1. Новітні компоненти:

– модель управління «predict–prevent–respond–recover»;

– інтеграцію ШІ та автоматизованих систем реагування;

– впровадження біометричних моделей ідентифікації;

– механізм раннього попередження терористичних загроз для громадян (EU-style ALERT);

– створення «єдиної антитерористичної хмари даних»

2. Інноваційні аспекти:

– антитерористичний аудит інфраструктур;

– сценарне планування терактів із «некласичними» наслідками (еко-, техно-, кібер-);

– використання digital twins (цифрових двійників) критичних об’єктів.

3. Соціально-комунікаційний блок:

– підвищення цифрової грамотності населення;

– реалізація освітніх програм для нього;

– формування культури поведінки під час криз [4].

Рис. 1. Кільцева модель драфту та гайду антитерористичної діяльності
Джерело: авторська розробка

Отже, формування сучасного українського драфту та гайду антитерористичної діяльності становить стратегічний пріоритет державної безпекової політики. Нові форми тероризму, глобальні трансформації та реалії війни з рф потребують глибокого оновлення інституційних, правових і технологічних механізмів протидії. Україна стикається як з унікальними викликами, так і з перевагами, що можуть стати основою для створення інноваційної моделі антитерористичної діяльності, інтегрованої у світову систему безпеки. Розроблення драфту та гайду антитерористичної діяльності дозволить уніфікувати процедури, посилити координацію, забезпечити ефективність державної політики та підвищити стійкість суспільства до терористичних загроз.

Список посилань:

1. Кринична І.П. Тероризм як проблема світового масштабу: загрози терористичного характеру в Укра їні // Sciences of Europe. Global Science Center LP. Прага, 2016. № 2–2 (2), С. 121–125.

2. Ляшенко В.М. Державна політика запобігання тероризму в Україні: автореф. дис. … канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Львів, 2007. 21 с.

3. Помаза-Пономаренко А.Л. Протидія тероризму як напрям гарантування системи національної безпеки: тренди та механізми // Економіка, управління та адміністрування. 2025. № 2(112). С. 187–193.

4. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Інституційні механізми протидії терористичній діяльності та забезпечення системи безпеки // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 10. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/7756/7886.

5. Рибаченко О. Україна посіла перше місце у Європі в Глобальному рейтингу тероризму. URL: http://novynarnia.com/2016/11/17/ukrayina-posila-pershe-mistse-u-yevropi-v-globalnomu-indeksi- terorizmu/.

6. Ткач В.Ф. Сучасний тероризм: тенденції, вияви, виклики та загрози для України // Стратегічні пріоритети. № 3 (36). 2015. С. 12–18.

Сємілєтов О.С., старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з дослідження проблем
управлінняу сфері цивільної безпеки
Національного університету цивільного захисту України
м. Черкаси

МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ПІДГОТОВКИ ТА НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Сучасні геополітичні, природні та техногенні чинники створюють безпрецедентний тиск на національні системи цивільного захисту, що вимагає їхнього системного оновлення, модернізації та інтеграції до міжнародного безпекового простору. В Україні ці процеси ускладнені збройною агресією Російської Федерації, масштабними руйнуваннями інфраструктури, значними обсягами замінованих територій, ризиками техногенного та радіаційного характеру, а також довгостроковими наслідками впливу воєнних дій на екосистеми. За цих умов якісна підготовка персоналу Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) стає критично важливим елементом національної безпеки, а міжнародне партнерство – ключовим механізмом підвищення інституційної спроможності та адаптації до європейських і глобальних стандартів реагування.

Приєднання України у 2023 році до Механізму цивільного захисту Європейського Союзу стало одним із найбільш стратегічних кроків у побудові системи ефективного ризикоорієнтованого управління та підготовки фахівців цивільного захисту [5]. Завдяки цьому наша держава отримала доступ не лише до ресурсної допомоги та експертних можливостей, а й до

розгалуженої мережі навчальних програм, тренувань, стажувань і спільних оперативних місій. Особливе значення має співпраця з НАТО, ООН, INSARAG, МАГАТЕ, а також з державами-партнерами, включно з Польщею, Бельгією, Німеччиною, Італією, Францією, Боснією і Герцеговиною та іншими країнами, взаємодія з якими охоплює освітні програми, інформаційний обмін і участь у спільних операціях реагування [3,6,7].

Міжнародне партнерство у сфері цивільного захисту України виконує кілька стратегічних функцій.

По-перше, воно забезпечує адаптацію національних стандартів підготовки персоналу до міжнародних рамок, зокрема INSARAG, EUCPM та рекомендацій ЄДСЦЗ [6].

По-друге, партнерство дає змогу інтегрувати сучасні технологічні рішення – від цифрових систем моделювання надзвичайних ситуацій до застосування безпілотних платформ, тепловізійних систем та інструментів нового покоління для аварійно-рятувальних операцій [2].

По-третє, взаємодія з міжнародними інституціями сприяє посиленню психологічної стійкості персоналу й формуванню навичок роботи в умовах хронічного стресу, що є особливо актуальним у контексті ведення бойових дій.

Важливу роль відіграють міжнародні навчання та тренування. Українські підрозділи активно залучаються до навчань MODEX, під час яких відпрацьовуються сценарії ліквідації наслідків землетрусів, вибухів, хімічних та радіаційних інцидентів, а також складних пошуково-рятувальних операцій в урбанізованому середовищі. Участь підрозділів ДСНС у місіях ERCC у Греції,

Туреччині, Італії та Німеччині дозволила отримати практичний досвід реагування на масштабні пожежі та стихійні лиха, а також сприяла підвищенню сумісності українських фахівців з міжнародними командами [4].

Не менш значущими є програми стажування в тренувальних центрах країн ЄС і НАТО, що передбачають роботу з сучасними симуляційними системами, тренажерами висотних та підземних рятувальних робіт, тепловими камерами, смугами психологічної підготовки [3,4]. Окремі освітні модулі стосуються гуманітарного розмінування, кризового менеджменту, реагування на інциденти з небезпечними хімічними та радіаційними матеріалами [7]. Практичні заняття формують у персоналу критичне мислення, навички аналізу ситуацій, оперативного планування та ухвалення рішень у складних динамічних умовах.

Важливою складовою модернізації національної підготовчої системи є використання сучасних педагогічних підходів – ситуаційних завдань, кейс-стаді, командно-штабних навчань, проблемно-орієнтованих тренінгів. Ретельний аналіз резонансних подій, зокрема руйнування Каховської ГЕС чи терористичних атак, дозволяє виявити системні ризики, оцінити ефективність алгоритмів реагування і сформувати оновлені оперативні протоколи. У командно-штабних і об’єктових тренуваннях відпрацьовується координація між підрозділами ДСНС, поліцією, службами охорони здоров’я, енергетичними та комунальними структурами [1].

Особлива увага приділяється психологічній та фізичній підготовці персоналу. Курси психологічної першої допомоги,

тренінги зі стресостійкості, робота з відомчими психологами сприяють формуванню навичок поведінки у високостресових умовах. Паралельно проводяться тренування, спрямовані на розвиток витривалості, координації, здатності діяти у середовищі з обмеженою видимістю або в умовах впливу негативних факторів (висока температура, задимлення, руйнування конструкцій тощо).

У 2025 році у рамках вступного курсу Європейського механізму цивільного захисту в Італії було проведено низку спільних заходів, присвячених правовим основам ризико-орієнтованого управління та особливостям захисту критичної інфраструктури [5]. Це є надзвичайно важливим для України, враховуючи безперервні ракетні удари, ризики пошкодження ядерних об'єктів та стратегічних енергетичних структур. Одним із принципових напрямів міжнародного партнерства є розвиток безперервної освіти (Lifelong Learning). Фахівці ДСНС постійно проходять курси цільової підготовки – для саперів-піротехніків, верхолазів, операторів БПЛА, спеціалістів з хімічного та радіаційного захисту [7]. Значна увага приділяється розвитку не лише технічних компетентностей, але й так званих «soft skills», які забезпечують ефективну комунікацію, роботу з постраждалими, організацію міжвідомчої взаємодії [2].

Таким чином, міжнародне партнерство у сфері підготовки персоналу цивільного захисту України виступає ключовим чинником підвищення ефективності національної системи реагування на надзвичайні ситуації. Воно забезпечує доступ до сучасних стандартів, інноваційних технологій, передового практичного досвіду та ресурсної підтримки. Розвиток співпраці з

ЄС, НАТО, ООН, МАГАТЕ та державами-партнерами сприяє побудові комплексної, адаптивної та стійкої системи підготовки, яка відповідає викликам воєнного часу і гарантує формування високопрофесійного кадрового потенціалу для захисту населення та територій України.

Подальше вдосконалення міжнародної взаємодії має ґрунтуватися на модернізації навчальної інфраструктури, поглибленні участі у міжнародних навчаннях, впровадженні високотехнологічних рішень, а також розвитку системи безперервної освіти, що забезпечить сталу готовність фахівців цивільного захисту до реагування на складні багатофакторні загрози.

Список посилань:

1. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Звіти про міжнародну діяльність та участь у навчаннях MODEX. Київ: ДСНС України, 2022–2024 URL: https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/ukrayinski-riatuvalniki-spilno-z-predstavnikami-jes-berut-ucast-u-masstabnix-navcanniax-foto-video (дата звернення: 28.11.2025).

2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Методичні матеріали з підготовки рятувальників. Київ: ДСНС України, 2023–2024. URL: https://zt.dsns.gov.ua/ostanni-novini/miznarodni-navcannia-u-polshhi-ukrayinski-nadzvicainiki-pidtverdili-visokii-riven-pidgotovki-do-nadzvicainix-situaci (дата звернення: 28.11.2025).

3. Brussels: NATO, 2022–2024. URL: https://www.nato.int/en/about-us/organization/nato-structure/euro-atlantic-disaster-response-coordination-centre--eadrcc-.htm (дата звернення: 28.11.2025).

4. NATO Emergency Management Centre. Training and Cooperation Reports. Emergency Response Coordination Centre (ERCC). Operational Reports 2022–2024. European Commission, DG ECHO. Brussels, 2022–2024. URL: https://commission.europa.eu/document/download/8ca5a709-4f6c-465f-b205-6016996438cf_en?filename=ECHO_AAR_2024_final.pdf (дата звернення: 28.11.2025).

5. European Commission. Civil Protection Mechanism. Civil Protection and Humanitarian Aid Operations: official publication. Brussels: European Commission, 2023. URL: https://surl.li/cyzqkc (дата звернення: 28.11.2025).

6. INSARAG Guidelines 2020. International Search and Rescue Advisory Group. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. New York: OCHA, 2020–2024. URL: https://insarag.org/methodology/insarag-guidelines/ (дата звернення: 28.11.2025).

7.International Atomic Energy Agency. Emergency Preparedness and Response Standards. Vienna: IAEA, 2021–2024 URL: https://www.iaea.org/topics/iaea-safety-standards-on-emergency-preparedness-and-response (дата звернення: 28.11.2025).

Сидій О.Є. аспірантка факультету правничих наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
Науковий керівник – Ключковський Ю.Б. д.ю.н., професор кафедри
загальнотеоретичного правознавства та публічного права
Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
м. Київ.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Сучасні безпекові виклики суттєво трансформували розуміння ролі права в суспільних відносинах та функціонуванні демократичних інститутів. Право дедалі частіше сприймається не лише як регулятивна система, а й як об'єкт цілеспрямованого зловживання через використання його процедур та інститутів всупереч їхній функціональній природі. У контексті гібридної війни правові методи стають складовою комплексних стратегій підриву державного суверенітету й демократичного ладу. Зловживання правами дозволяють агресору використовувати правові механізми не для забезпечення верховенства права, а для легітимації протиправних дій, створення хибних юридичних підстав для втручання у внутрішні справи держав та формування видимості правомірності [1, p. 11; 3].

У міжнародному праві ключовим запобіжником зловживання правами є стаття 17 Європейської конвенції з прав людини, яка забороняє будь-якій державі, групі чи особі займатися діяльністю, спрямованою на знищення прав і свобод, гарантованих Конвенцією [2]. Ефективність міжнародно-правових запобіжників залежить від здатності правової системи протидіяти формальному застосуванню норм з відривом від їхнього змістовного призначення.

Російська Федерація системно використовує правові конструкції для легітимації агресії. Зокрема, примусова чи штучна паспортизація мешканців тимчасово окупованих територій України створює підстави для заяв про «захист своїх громадян за кордоном», що є класичним прикладом зловживання правом на захист національних меншин і права на громадянство [3].

Такі практики породжують асиметрію правового реагування: демократичні держави, дотримуючись міжнародного права та стандартів прав людини, опиняються в невигідному становищі порівняно з недобросовісними акторами, які сприймають цю прихильність до правових і етичних норм як вразливість [3]. Виникає потреба у внутрішніх правових механізмах, здатних забезпечити ефективний захист демократії без порушення її фундаментальних принципів.

У відповідь на екзистенційні загрози актуалізується концепція войовничої демократії – «демократії, здатної себе захистити». Вона передбачає право демократичної держави обмежувати права тих суб'єктів, які використовують демократичні свободи для її знищення. До таких механізмів належать заборона антидемократичних партій і об'єднань, обмеження пропаганди тоталітарних ідеологій тощо [4, с. 17]. У 2019 році Конституційний Суд України, посилаючись на концепцію «демократії, здатної себе захистити», визнав конституційними закони про декомунізацію та заборону пропаганди комуністичного й націонал-соціалістичного режимів як необхідні заходи захисту національної безпеки в умовах збройної агресії [5].

Легітимність обмежувальних заходів вимагає дотримання трьох критеріїв:

1) передбаченість законом;

2) наявність легітимної мети (зокрема забезпечення національної безпеки);

3) пропорційність.

Пропорційність залишається наріжним каменем практики Європейського суду з прав людини й дозволяє визнати заходи войовничої демократії правомірними, якщо вони є необхідними в демократичному суспільстві.

Отже, зловживання правами як інструмент гібридної війни потребує комплексного міждисциплінарного аналізу на стику міжнародного, конституційного та безпекового права. Ключовим завданням сучасної правової науки є розробка критеріїв виявлення зловживання правами в умовах гібридних загроз та обґрунтування правових механізмів, які забезпечують захист демократичного ладу без порушення принципу верховенства права.

Список посилань:

1. Lahmann H (2022), Infecting the mind: establishing responsibility for transboundary disinformation. Eur J Int Law 33(2): p. 411-440.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Sanz-Caballero, S. The concepts and laws applicable to hybrid threats, with a special focus on Europe. Humanit Soc Sci Commun 10, 360 (2023). https://doi.org/10.1057/s41599-023-01864-y

4. Байрачна Л. К. Парадигма конституційних цінностей в умовах войовничої демократії / Л. К. Байрачна // Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики : Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня Конституції України, 22 черв. 2023 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Харків, 2023. С. 15-18.

5. Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року №9-р/2019 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-19

Береговий І.В. аспірант кафедри приватного права
Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Трач О.М., к.ю.н., доц. кафедри права,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА НА АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Право на апеляційне оскарження є конституційно закріпленою гарантією судового захисту (стаття 55 Основного Закону України), що забезпечує можливість перегляду судових рішень, які не набрали законної сили, судом вищого рівня. Його існування та ефективність є невід'ємною частиною реалізації принципу інстанційності та підтримання якості правосуддя. У цивільному судочинстві України інститут апеляції відіграє вирішальну роль у виправленні судових помилок, забезпеченні єдності судової практики та дотриманні процесуальних прав учасників справи.

Науковий аналіз цього інституту вимагає чіткого розмежування двох ключових категорій: передумов виникнення права на оскарження та умов його реалізації. Як зазначає О. В. Батрин, ці категорії є різними правовими інститутами [1, с. 25]. При цьому В. І. Теремецький справедливо наголошує, що тільки за наявності передумов у особи виникає суб'єктивне право на апеляційне оскарження судового рішення в конкретній справі [2,

с. 10]. Тож передумови – це сукупність юридичних фактів, які легітимізують та створюють потенційну можливість для особи здійснити апеляційне оскарження. Натомість, умови реалізації – це процесуальні вимоги (строки, форма, сплата збору), дотримання яких необхідне для фактичного здійснення вже виниклого права. У разі відсутності передумов право на оскарження не виникає взагалі.

В межах цього дослідження визначимо правову природу передумов виникнення права на апеляційне оскарження в цивільному процесі України, з опорою на доктринальні підходи вітчизняних вчених та норми чинного процесуального законодавства.

Виникнення права на апеляційне оскарження є процесом, що підпорядковується загальнотеоретичним засадам процесуального права. У сучасній науковій літературі підкреслюється, що передумови виникнення права на оскарження мають публічно-правову природу і забезпечують можливість дотримання інстанційності в процесі. Правова природа цього права, як елементу судового захисту, підтверджується В. І. Теремецьким, який визначає оскарження як невід'ємну складову права на судовий захист [3, с. 8].

Сучасні українські науковці, зокрема О. В. Єфіменко, наголошують, що передумови апеляційного оскарження є зовнішніми і внутрішніми чинниками, які в сукупності визначають можливість суб'єкта скористатися правом на перегляд рішення суду [4, 133]. Ці передумови можна згрупувати у три основні категорії: суб'єктні, об'єктні та процесуальні.

Суб'єктні передумови визначають коло осіб, у яких, за законом, виникає правова можливість на апеляційний перегляд судового рішення. Вони ґрунтуються на принципах диспозитивності, змагальності та законної заінтересованості.

Ключовою суб'єктною передумовою є належність особи до кола учасників справи (сторони, треті особи, їхні представники). Виникнення права апеляційного оскарження у цих суб'єктів є прямим наслідком їхньої матеріально-правової заінтересованості у результаті вирішення спору. Як зазначає О. В. Батрин, суб'єктами, у яких виникає це право, є особи, які беруть участь у справі, та мають правові зв'язки щодо об'єкта судового розгляду [1, с. 56].

Для виникнення права на апеляцію необхідна наявність повної процесуальної дієздатності (або належного представництва). Право на оскарження виникає також у прокурора, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, якщо вони вступили у справу для захисту інтересів держави або окремих категорій громадян (наприклад, недієздатних осіб).

Особливою суб'єктною передумовою є можливість виникнення права на оскарження в осіб, які не були залучені до участі у справі, якщо суд першої інстанції вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст. 17 ЦПК України). Ця передумова виникає, коли судовий акт: безпосередньо стосується правового становища такої особи; створює, змінює або припиняє її юридичні права чи обов'язки. Виникнення права в цієї категорії суб'єктів є важливою гарантією, що запобігає порушенню прав третіх осіб у «прихованих» судових процесах.

Об'єктні та процесуальні передумови стосуються природи

судового акта та його процесуального статусу, що робить його потенційним об’єктом апеляційного перегляду.

Об’єктною передумовою є ухвалення судом першої інстанції судового рішення, яке має властивість бути оскарженим. За загальним правилом, це рішення суду, що вирішує спір по суті.

Право на апеляційне оскарження також виникає щодо ухвал суду першої інстанції, але лише у випадках, прямо передбачених ЦПК України (наприклад, ухвали про відмову у прийнятті заяви про забезпечення позову). І. В. Кирилюк, аналізуючи аналогічну проблематику в контексті адміністративного судочинства, підкреслює, що межі перегляду рішення визначаються, зокрема, тим, чи виходить суд за межі вимог, що є необхідними для запобігання грубого порушення закону [5, с. 192]. У цивільному процесі це правило стосується і визначення об’єкта, що підлягає оскарженню. Основною процесуальною передумовою виникнення права на апеляційне оскарження є ненабрання судовим рішенням законної сили. Згідно з ЦПК України, рішення суду першої інстанції набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження (30 днів), якщо скаргу не було подано.

Батрин О.В. акцентує, що об’єктом апеляційного оскарження є саме рішення, яке не набрало законної сили [1, с. 35]. Ця передумова є граничною: якщо рішення вже набрало законної сили, право на апеляцію припиняється, а замість нього виникає (за наявності інших передумов) право на касаційне оскарження. Юридичний факт набрання законної сили переводить рішення в інший правовий режим, що виключає можливість застосування апеляційної процедури.

Незважаючи на те, що правова заінтересованість віднесена до суб'єктної передумови, слід виділити окремо передумову наявності невдоволеності або сумніву у законності та обґрунтованості судового рішення. Це неформалізована, але важлива передумова, що є внутрішнім стимулом для ініціювання оскарження. Право на оскарження виникає не лише тоді, коли особа вважає рішення повністю незаконним, але й коли вона не погоджується з його мотивувальною частиною, оскільки це може вплинути на її права у майбутньому [6, с. 475]. Тобто, наявність юридичного інтересу до перегляду змісту судового акта є необхідним внутрішнім чинником для виникнення права.

Передумови виникнення права на апеляційне оскарження в цивільному судочинстві України є фундаментальною категорією процесуального права, яка відіграє роль «пускового механізму» для реалізації конституційного права на судовий захист. На відміну від умов реалізації, які регулюють процедуру, передумови визначають саму можливість ініціювання апеляційного провадження.

Таким чином, проведене дослідження доводить, що виникнення права на апеляційне оскарження залежить від сукупної наявності трьох груп передумов: 1) суб'єктні (належність до кола учасників справи, наявність процесуальної дієздатності та правової заінтересованості); 2) об'єктні (ухвалення судового рішення, яке вирішує спір по суті або є оскаржуваною ухвалою); 3) процесуальні (ненабрання оскаржуваним рішенням законної сили).

Лише одночасна наявність цих трьох передумов дозволяє особі перейти до стадії реалізації свого права шляхом виконання формальних вимог ЦПК України (подання скарги у строк,

відповідність форми, сплата збору тощо). Чітке законодавче закріплення та однозначне тлумачення цих передумов є запорукою стабільності та передбачуваності цивільного процесу, а також ефективного відновлення порушених прав.

Список посилань:

1. Батрин О. В. Право апеляційного оскарження рішення у цивільному судочинстві України: дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.03, Харків: ХНУВС, 2013. 201 с.

2. Теремецький В. І. Право особи на апеляційне оскарження вироку та процесуальний порядок його реалізації : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.09, Харків: ХНУВС, 2010. 18 с.

3. Право особи на апеляційне оскарження вироку в кримінальному процесі України. Монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 288 с.

4. Єфіменко О. В. Теоретичні та практичні проблеми реалізації права на апеляційне оскарження в цивільному процесі України. Право і суспільство. 2021. № 2. С. 132–138.

5. Кирилюк І. В. Межі перегляду постанови судом апеляційної інстанції: теоретичні аспекти. *Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку:* матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2017 року). Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 191–195.

6. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / за заг. ред. Теремецького В. І. Київ: Професіонал, 2020. 496 с.

Гладченко К.О., Цапко В.П. здобувачки другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – Гофман О.Р., к.ю.н., доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У сучасному глобалізованому економічному середовищі транснаціональні корпорації (далі – ТНК) стали ключовими суб'єктами міжнародних господарських відносин, формуючи фінансові потоки, структуру ринку праці та технологічний розвиток на глобальному рівні.

Їхня здатність діяти одночасно у кількох юрисдикціях, швидко адаптуватися до регуляторних умов і контролювати значні обсяги ресурсів робить ці утворення вагомими чинниками впливу на економічну політику держав. Така концентрація економічної влади актуалізує необхідність створення дієвих правових механізмів регулювання діяльності ТНК, які б забезпечували баланс між свободою підприємницької діяльності та захистом національних економічних інтересів, соціальної справедливості й довкілля.

В умовах євроінтеграції для України важлива гармонізація законодавства з нормами ЄС, що оновлює корпоративне право та трансформує економіку. Це включає адаптацію нормативів, оцінку впливу змін, прозорість процедур і залучення зацікавлених сторін. Саме через такі інтеграційні механізми створюються передумови

для підвищення правової стабільності, економічного зростання і зміцнення інституційного потенціалу України [4, с. 475].

Проблема правосуб'єктності транснаціональних корпорацій продовжує залишатися предметом дискусії в доктрині міжнародного права. Попри те, що ТНК не є класичними суб'єктами міжнародного публічного права, вони дедалі частіше розглядаються як квазісуб'єкти з обмеженою міжнародною правосуб'єктністю, оскільки беруть участь у правовідносинах із державами, міжнародними організаціями, фондами, арбітражними інституціями, виступають стороною у міжнародних інвестиційних спорах [5, с. 63-64].

Формується система глобального корпоративного права, що поєднує обов'язкові державні норми з рекомендаціями міжнародних організацій. Важливу роль тут відіграють акти «м'якого права» – це Керівні принципи ООН з бізнесу і прав людини, принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств, Глобальний договір ООН.

Керівні принципи ООН з бізнесу і прав людини визначають стандарти захисту прав людини у бізнесі, акцентуючи увагу на відповідальності корпорацій за дотримання прав людини і забезпечення прозорості [2, с. 15-16]. Принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств містять рекомендації щодо етичного ведення бізнесу, протидії корупції та сталого розвитку, які слугують орієнтирами для корпоративного управління. Глобальний договір ООН популяризує цінності соціальної відповідальності бізнесу, включно з екологічною відповідальністю та прозорістю у взаємодії з громадськістю [3, с. 12].

Вони не є обов'язковими, але встановлюють стандарти

корпоративного управління, захисту прав людини, боротьби з корупцією, екологічної та соціальної відповідальності бізнесу.

На європейському рівні нормативну основу регулювання діяльності ТНК становлять акти Європейського Союзу, спрямовані на уніфікацію корпоративного права та забезпечення сталого розвитку бізнесу.

Зокрема, Директива Європейського Союзу 2017/1132 регулює засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації компаній у межах спільного ринку; Директива 2019/2121 визначає правові механізми транскордонних перетворень, поділів і злиттів компаній; Регламент № 2157/2001 установлює правовий статус Європейської компанії (Societas Europaea), дозволяє компаніям вести бізнес у кількох європейських країнах на основі єдиних правил; Директива 2024/1175 передбачає обов'язок компаній здійснювати належну перевірку діяльності у сфері прав людини, трудових стандартів, екологічного впливу та запобігання порушенням у глобальних ланцюгах постачання.

Разом ці акти формують цілісну нормативну базу, спрямовану на поєднання економічної ефективності з принципами соціальної відповідальності та сталого розвитку. Саме до таких стандартів має поступово адаптуватися українська правова система.

Для України гармонізація законодавства про транснаціональні корпорації – це не лише вимога Угоди про асоціацію, а й умова інтеграції до економічного простору ЄС, що передбачає співпрацю у корпоративному управлінні, захисті інвесторів і розвитку конкурентної політики.

Національна система правового регулювання транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні залишається розрізненою і фрагментованою. Основу регулювання складають Цивільний кодекс України та низка спеціалізованих нормативно-правових актів. Конвенція про транснаціональні корпорації втратила актуальність для України, через що країна вийшла з неї у 2022 році, що призвело до нормативної прогалини. Наразі немає спеціального законодавства, яке комплексно регламентувало б діяльність ТНК. Тимчасове правове регулювання здійснюється на основі Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», що має забезпечити стабільність правових відносин до ухвалення спеціалізованого закону. Окрім цього, діяльність ТНК регулюється також Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» та іншими нормативними актами, які визначають окремі аспекти їх функціонування в Україні.

Пріоритетним завданням є розробка та ухвалення Закону України «Про транснаціональні корпорації», який визначить їх правовий статус, порядок державної реєстрації, вимоги до структури власності, звітності, корпоративного управління та взаємодії з державою. Важливо також передбачити відповідальність ТНК за порушення антимонопольного, податкового та трудового законодавства, а також стандарти екологічної та соціальної звітності. Закон має гармонізувати національне законодавство з директивами ЄС 2017/1132,

2019/2121 і Регламентом № 2157/2001, створюючи умови для діяльності європейських і українських компаній.

Для ефективної реалізації потрібно посилити роль Антимонопольного комітету, Нацкомісії з цінних паперів, Міністерства економіки, а також створити міжвідомчий координаційний орган для комплексного контролю, зокрема щодо запобігання недобросовісній конкуренції, ухиленню від оподаткування та виведенню прибутків. Впровадження стандартів нефінансової звітності підвищить прозорість бізнесу, довіру інвесторів і зміцнить репутацію українських компаній на міжнародній арені.

Євроінтеграція України потребує не лише узгодження законів, а й переосмислення принципів корпоративного права – переходу від декларацій до реального впровадження прозорості, підзвітності, доброчесності та соціальної відповідальності бізнесу. Важливо інтегрувати підходи ЄС до сталого розвитку, зокрема «зеленого» інвестування, декарбонізації, захисту прав працівників і залучення громадськості. Це сприятиме формуванню сучасної корпоративної культури, що базується на етиці, інноваціях і відповідальності.

Отже, формування сучасної та ефективної правової бази для регулювання транснаціональних корпорацій в Україні є ключовим чинником успішної інтеграції до європейського економічного простору та забезпечення сталого розвитку національної економіки. Прийняття спеціалізованого законодавства, впровадження європейських стандартів корпоративного управління і звітності, а також посилення

інституційної спроможності контролюючих органів створять умови для прозорості, відповідальності та конкурентоспроможності українських компаній на міжнародній арені. Такий підхід сприятиме не лише залученню інвестицій, а й утвердженню принципів соціальної справедливості, екологічної безпеки та корпоративної доброчесності, що є невід'ємною складовою сучасного європейського бізнес-середовища.

Список посилань:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 14 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 03.11.2025).
2. Оніщенко В.В. Міжнародний універсальний інституційний механізм захисту прав людини у сфері підприємництва. Журнал Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право. 2020. № 29. URL: https://doi.org/10.26565/2075-1834-2020-29-42 (дата звернення: 05.11.2025).
3. Поєдинок В.В. Договірні умови щодо відповідальної бізнес-поведінки. Право України. 2022. № 4. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/j-pdf/prukr_2022_4_9.pdf (дата звернення: 05.11.2025).
4. Пікуля Т.О. Гармонізація законодавства в процесі переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу. Юридичний науковий та електронний журнал. 2024. № 8. С. 474-

476. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/112 (дата звернення: 05.11.2025).

5. Рогач О.І. Методологічні аспекти аналізу багатонаціональних підприємств. Міжнародна економічна політика. 2019. № 31. С. 7–42. URL: https://doi.org/10.33111/iep.2019.31.01 (дата звернення: 04.11.2025).

6. Сущ О.П. Особливості правового становища транснаціональних корпорацій. Наука і техніка сьогодні. Київ, 2023. № 3(17). С. 62–71. URL: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-3(17)-62-71 (дата звернення: 05.11.2025).

7. Шипко С.О. Питання правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. Наукові записки. Серія: Право. 2021. Вип. 10. С. 175–178. URL: https://orcid.org/0000-0003-0826-7992 (дата звернення: 03.11.2025).

Жилінський І. В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти факультету програмної інженерії та бізнесу Національного аерокосмічного університету «ХАІ»
Науковий керівник – Тюріна Д.М., доц. кафедри економіки та публічного управління Національного аерокосмічного університету «ХАІ», м. Харків

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, обумовлюють потребу у фундаментальному оновленні системи публічного управління освітою. Стрижневим орієнтиром цих змін виступає курс на європейську інтеграцію, який передбачає

гармонізацію національного законодавства, управлінських практик і механізмів забезпечення якості з нормами та стандартами Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Освіта розглядається не лише як соціокультурний інститут, але й як стратегічний ресурс розвитку держави та інструмент формування людського капіталу, здатного забезпечити конкурентоспроможність країни в умовах глобальної економіки.

Водночас система публічного управління освітою стикається із низкою викликів: воєнними ризиками, демографічними змінами, цифровою нерівністю, нестачею фінансування та необхідністю модернізації управлінських інструментів. За цих умов гармонізація з європейськими стандартами стає не лише політичною метою, але і практичною потребою, що дозволяє адаптувати українську освіту до найкращих управлінських моделей, орієнтованих на прозорість, ефективність та інноваційність.

Європейська система освіти ґрунтується на комплексі принципів, сформульованих у Болонському процесі, Копенгагенських та Лісабонських угодах, рекомендаціях Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти та Європейських стандартах і рекомендаціях із забезпечення якості. Ці документи визначають ключові орієнтири для реформування управління освітою: автономію закладів, студентоцентрованість, прозорість процедур, інституційну відповідальність, забезпечення якості на всіх рівнях та широке залучення стейкхолдерів.

Для України гармонізація з цими стандартами означає перехід від адміністративно-командної моделі управління до моделі публічного врядування, що базується на партнерстві між

державою, університетами, місцевими громадами, бізнесом та громадянським суспільством. Це потребує зміни не лише нормативної бази, але й управлінської культури, підвищення професійної компетентності управлінців у сфері освіти та впровадження сучасних цифрових технологій.

Суттєвим кроком на шляху євроінтеграції стало ухвалення законів «Про освіту» [1], «Про вищу освіту» [2], «Про професійну освіту» [3] та імплементація інструментів Національної рамки кваліфікацій, внутрішніх систем забезпечення якості, дуальної освіти та академічної доброчесності [4; 5; 6; 7]. Визначальне значення мають і поточні ініціативи МОН щодо переходу до формування політики на основі даних (evidence-based policy), цифровізації управлінських процесів (електронні реєстри, автоматизовані системи моніторингу), створення Національного агентства кваліфікацій та розвитку незалежного оцінювання результатів навчання [8; 9: 10].

У контексті гармонізації важливо забезпечити реальну автономію закладів освіти, підвищити прозорість процедур ліцензування та акредитації, удосконалити механізми зовнішньої незалежної оцінки якості та забезпечити стійке фінансування інноваційних освітніх практик. Ключовим напрямом є приведення українських стандартів освіти у відповідність до Європейської рамки кваліфікацій та контроль за їх практичним застосуванням.

Воєнна агресія РФ проти України створила безпрецедентні виклики для системи управління освітою. Знищення інфраструктури, масова міграція, ризики безпеки та зростання соціальної нерівності змусили державу переосмислити підходи до

планування, фінансування та організації навчального процесу.

Публічне управління освітою повинно забезпечити одночасно: безпекові умови навчання; цифрову доступність освітніх послуг; рівний доступ до якісної освіти для внутрішньо переміщених осіб; підтримку психологічного благополуччя учасників освітнього процесу.

Перехід на змішані та дистанційні форми навчання прискорив цифровізацію освітніх процесів. Це вимагає від управлінських структур розвитку цифрових компетентностей педагогів, удосконалення електронних платформ, впровадження стандартів кібербезпеки та автоматизованих систем контролю якості. Ефективна інтеграція України до Європейського освітнього простору неможлива без зміцнення інституційної спроможності органів державної влади. Це включає: розвиток багаторівневого врядування (чітке розподілення повноважень між державою, регіональною владою та громадами); підвищення прозорості та підзвітності (відкриті дані щодо результатів діяльності закладів освіти, електронні реєстри та цифрові сервіси); посилення участі стейкхолдерів (залучення роботодавців, експертного середовища, громадських організацій); розвиток професійного управління (підготовка керівників освіти відповідно до європейських програм менеджменту та лідерства); цифрова трансформація управління (перехід до data-driven governance, використання аналітичних платформ, штучного інтелекту та інструментів прогнозування). Впровадження цих механізмів створює умови для переходу України від декларативного реформування до реальної інтеграції у Європейський освітній простір.

З огляду на виклики, з якими стикається система публічного управління освітою, а також на завдання, сформульовані в рамках європейської інтеграції, постає необхідність окреслити подальші кроки у напрямі поглиблення гармонізації з європейськими стандартами. Зміцнення інституційної спроможності, удосконалення механізмів забезпечення якості та розвиток цифрових інструментів управління створюють підґрунтя для формування сучасної, стійкої та інноваційної освітньої системи. У цьому контексті важливо визначити перспективи та ключові пріоритети, реалізація яких забезпечить поступальний розвиток освітнього сектору. Подальший розвиток публічного управління освітою має бути спрямований на:

– формування системи забезпечення якості освіти відповідно до Європейських стандартів і рекомендацій із забезпечення якості вищої освіти;

– підтримку інноваційних практик через грантове фінансування та проєкти ЄС;

– розвиток цифрової інфраструктури та національних освітніх електронних сервісів;

– інтеграцію результатів навчання з європейськими рамками компетентностей;

– зміцнення академічної доброчесності та механізмів запобігання корупції в освіті;

– створення умов для міжнародної академічної мобільності та визнання кваліфікацій.

Гармонізація з європейськими стандартами є не

короткостроковою реформою, а довгостроковою стратегією, яка потребує стабільності політики, професійного кадрового забезпечення та чіткої координації між державою, громадами, університетами та роботодавцями.

Зважаючи на розглянуті аспекти, можна підсумувати, що публічне управління освітою в Україні перебуває на етапі масштабної трансформації, що визначається необхідністю інтеграції європейських стандартів і підходів. Гармонізація з Європейським простором вищої освіти спрямована на забезпечення інституційної стійкості, цифрової модернізації та підвищення якості освітніх послуг. Реалізація цих підходів дозволить сформувати конкурентоспроможну систему освіти, здатну оперативно реагувати на виклики воєнного часу та післявоєнного відновлення, а також забезпечить стратегічну інтеграцію України у європейський науково-освітній простір.

Список посилань:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 04.12.2025).

2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 04.12.2025).

3. Про професійну освіту: Закон України від 21.08.2025 р. № 4574-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20 (дата звернення: 04.12.2025).

4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій:

постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п (дата звернення: 04.12.2025).

5. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2024 р. № 686. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#n16 (дата звернення: 04.12.2025).

6. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2019 р. № 1551. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#Text (дата звернення: 04.12.2025).

7. Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо) : лист МОН України від 15.08.2018 р. № 1/11-8681. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v8681729-18 (дата звернення: 04.12.2025).

8. Питання Єдиного державного веб-порталу цифрової освіти «Дія. Освіта»: постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2021 р. № 184. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2021-п (дата звернення: 04.12.2025).

9. Деякі питання Національного агентства кваліфікацій: постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2018 р. № 1029. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2018-п

10. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 244. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-п (дата звернення: 04.12.2025).

Кириєвський О. Б. аспірант факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник – Петров Р. А., д.ю.н., проф., кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Києво-Могилянська академія», м. Київ

АПРОКСИМАЦІЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО 'ACQUIS' ЄС В УМОВАХ РЕФОРМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО МИТНОГО ПРАВА

У 2025 році Україна розробляє проєкт нового Митного кодексу на виконання рекомендацій [2] Європейського Союзу (далі – «ЄС») і у відповідності до Митного кодексу ЄС [7]. У цей же час ЄС знаходиться в процесі законодавчого обговорення проєкту змін до цього Митного кодексу [5]. Це може створити неабиякі виклики для України в процесі подальшої апроксимації. Водночас, схожа ситуація трапляється вже не вперше.

Так, початок наближення (апроксимації) українського законодавства до т. зв. 'acquis' ЄС у митній сфері на виконання Угоди про асоціацію [11] (надалі – «Угода») припав на період оновлення митного регулювання в ЄС: Модернізований Митний кодекс ЄС [6] частково втратив чинність у 2013 році і в повній мірі – з травня 2016 року, у зв'язку з прийняттям Митного кодексу Союзу [7] (далі – «МКС»).

Основний перелік апроксимаційних зобов'язань України в митній сфері (що в подальшому називатимемо 'acquis' Угоди у митній сфері) міститься в Додатку XV до Глави 5 Розділу IV Угоди (надалі – «Додаток»). У первинній редакції Додаток містив фіксовані посилання на низку норм Модернізованого Митного кодексу ЄС, до яких Україна (у певний строк або за принципом «найкращих зусиль») мала б наблизити своє законодавство.

При цьому, на національному рівні, План заходів з імплементації Угоди про асоціацію на 2014-2017 роки [10] передбачав низку дій для апроксимації з 'acquis' Угоди у митній сфері ще до набуття чинності (частини Угоди, що регулювала апроксимацію у митній сфері). Зокрема, ішлося про гармонізацію Митного кодексу України з Модернізованим Митним кодексом ЄС – до кінця 2015 року (хоча, як згадувалося вище – частково цей акт був уже нечинним).

Річний урядовий Звіт за 2015 рік щодо виконання Угоди [4] згадує, що «Реформування митної сфери» здійснюється на основі Митного кодексу ЄС, водночас, не уточнює якого – на той момент у ЄС ще частково чинні норми як Модернізованого Митного кодексу, так і МКС. Хоч у 2015 році, фактично, в України ще не виникло прямих апроксимаційних зобов’язань щодо 'acquis' у митній сфері, процес уже можна було охарактеризувати як, певною мірою, хаотичний. Водночас, на цьому етапі мова йшла лише про односторонню та добровільну апроксимацію.

Надалі, як видно зі Звіту ЄС за 2015-2016 рік за результатами моніторингу виконання Угоди [1], згадується апроксимація з «новим Митним кодексом ЄС». Видається, що мова

саме про МКС. У цьому контексті важливо зазначити, що Угода (зокрема, Додаток) [11], аж до жовтня 2022 року [3] посилається саме на норми Модернізованого Митного кодексу ЄС у частині, що стосувалася законодавчої апроксимації (а не на норми МКС). Тобто результати моніторингу виконання Угоди згадують одну редакцію кодексу, а безпосередньо Угода – попередню. Відповідно, згадки про наближення з «новим кодексом» у згаданому Звіті є безпідставними з правової точки зору.

Не дивлячись на те, що в первинній редакції Додатку згадуються Кореляційні таблиці між кодексами – йдеться лише про кореляцію між ще «старшою» версією кодексу (Регламент (ЄЕС) № 2913/92) та Модернізованим Митним кодексом ЄС (на випадок зміни порядку статей останнього). Вказані таблиці не охоплювали випадку зміни цілого нормативно-правового акту. Саме тому, ця норма Додатку (у первинній редакції) не є динамічним механізмом апроксимації. Статичний характер згаданих зобов'язань, вірогідно, є однією з причин нерівномірного й непослідовного прогресу у законодавчій апроксимації в митній сфері.

А отже, за вказаних умов, ефективна апроксимація за фіксованим графіком, що передбачений Додатком, вимагала б постійного відслідковування чинності нормами митного права ЄС. Це вимагало б складення та застосування т. зв. кореляційних таблиць норм «попереднього» кодексу із аналогічними або зміненими нормами нового кодексу та постійного внесення змін до Угоди або ж заміни статичних на динамічні інструменти апроксимації.

Дещо пізніше (у 2016) в Україні було прийнято черговий

План заходів з імплементації розділу IV «ЦТоргівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди [9]. Більшість елементів, що ним передбачені – це ті ж елементи, що й у попередньо згаданому Розпорядженні на 2014-2017 роки [8]. Водночас, у цьому Плані уже йшла мова про апроксимацію із оновленим МКС (до кінця 2018 року).

Обидва згадані акти з різними строками імплементації були чинними в один і той же час, встановлюючи різні строки виконання й згадуючи одночасно різні акти в тому ж самому контексті – Модернізований Митний кодекс ЄС та МКС. Більше того, обидва акти прийняті в однаковій формі – розпоряджень, тобто на рівні організаційно-розпорядчих та інших поточних питань діяльності Уряду [8]. Відповідно, навіть на ранніх етапах виконання Угоди, на додачу до проблематики статичності формулювання Додатку, можна також відмітити певну неузгодженість планування процесу апроксимації на національному рівні.

Аж у 2019, на засіданні Підкомітету з питань митного співробітництва [12] сторонами обговорено оновлення редакції Додатку XV «Наближення митного законодавства» до Угоди про Асоціацію (з огляду на те, що Кодекс, на який посилався Додаток, був уже 3 роки нечинним і 6 років частково нечинним).

І врешті у 2021 році, як зазначає урядовий Звіт щодо виконання Угоди [13], було досягнуто домовленості із ЄС щодо оновленої редакції Додатка XV "Наближення митного законодавства". Це вперше з повного набуття чинності МКС у 2016 році на рівні адміністративного співробітництва та моніторингу щодо апроксимації було згадано про цю проблему. Попри

статичність переліку статей Модернізованого митного кодексу, сторони до останнього оминали заміну посилання «Модернізований Митний кодекс» у Додатку. Це, з одного боку, робило апроксимацію в межах дотримання Додатку – неможливою, і тим самим переводило її пріоритети в площину політичної комунікації.

Підсумовуючи, процес апроксимації з 'acquis' Угоди про асоціацію у митній сфері, до набуття Україною статусу кандидата у члени ЄС, можна окреслити як доволі хаотичний і непоступовий, та такий, що формально базується на політичному діалозі, а не на прямих зобов'язаннях, що випливають з Угоди. Водночас висновки з цього процесу (зокрема, щодо статичності формулювання зобов'язань планування) потрібно врахувати і в контексті поточного реформування митного законодавства, що на цьому етапі не враховує можливе оновлення митного законодавства в ЄС.

Список посилань:

1. European Commission and High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 'Association Implementation Report on Ukraine' SWD(2016) 446 final (Brussels, 9 December 2016). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016SC0446 (дата звернення: 07.12.2025).

2. European Commission, 'Ukraine 2025 Report' (Commission Staff Working Document SWD(2025) 759 final, 4 November 2025). URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 07.12.2025).

3. EU–Ukraine Association Committee in Trade Configuration. Decision No. 1/2022 of 25 October 2022 as regards the update of Annex XV (Approximation of customs legislation) to the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part (2022/2286). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/2286/oj/eng (дата звернення: 07.12.2025).

4. Government Office for European Integration, Report on Implementation of the Association Agreement (December 2015, final February). URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/aa_goei_report_dec_2015_final_february_ukr-1.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

5. 'Milestone in EU Customs Reform: Member States adopt common position on new Union Customs Code (UCC)' (European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union, 27 June 2025). URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/news/milestone-eu-customs-reform-member-states-adopt-common-position-new-union-customs-code-ucc-2025-06-27_en (дата звернення: 07.12.2025).

6. Regulation (EC) No 450/2008 of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 laying down the Community Customs Code (Modernised Customs Code) [2008] OJ L145/1. URL: https://surl.li/atixti (дата звернення: 07.12.2025).

7. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code (recast) [2013] OJ L269/1 (as amended). [Електронний ресурс]. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013R0952-20221212 (дата звернення: 07.12.2025).

8. Закон України "Про Кабінет Міністрів України" від 27 лютого 2014 року № 794-VII ч. 3 ст. 49. [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text (дата звернення: 07.12.2025).

9. План заходів з імплементації розділу IV "Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею" Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2016-2019 роки. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/AP_DCFTA_2016-2019_FINAL.pdf (дата звернення: 07.12.2025).

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони" від 17 вересня 2014 року № 847-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p/ed20140917#Text (дата звернення: 07.12.2025).

11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (підписана 27 червня 2014, ратифіковано Законом № 1678-VII від 16.09.2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_a11#Text (дата звернення: 07.12.2025).

12. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України,

Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2019 рік. [Електронний ресурс]. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf (дата звернення: 07.12.2025).

13. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України, Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/euua_report_2021_ukr-2.pdf (дата звернення: 07.12.2025).

Кожухар О. Г., аспірант факультету правничих наук НаУКМА
Науковий керівник – Заєць А.П., проф., д.ю.н.,
зав. кафедри загальнотеоретичного правознавства,
правознавства та публічного права НаУКМА,
м. Київ

ПРОЗОРІСТЬ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ НОРМАТИВНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Станом на сьогодні ми можемо спостерігати, як поглиблюється розрив між розвитком та впровадженням технологій штучного інтелекту (ШІ) та темпами їхнього нормативного регулювання. У цих умовах держави обирають різні стратегії: від комплексного регулювання в ЄС до реагування на окремі ризики чи орієнтацію на чинне регулювання (США, Сполучене Королівство). Водночас специфічна природа ШІ (автономність, адаптивність, непрозорість) у поєднанні з диверсифікацією регуляторних підходів породжує невизначеність щодо оптимального правового режиму.

Ситуацію ускладнює динамічність міжнародних стандартів (ОЕСР, Рада Європи), що створює виклики для держав, які прагнуть гармонізувати своє законодавство. Зокрема, для України це питання стає актуальним у контексті євроінтеграції. Імплементація Акта ЄС про ШІ, що є одним із задекларованих намірів України, ускладнюється перспективою його перегляду в межах ініціативи спрощення цифрового регулювання в ЄС (*Omnibus Package*).

За таких умов увага дедалі частіше звертається на питання прозорості систем ШІ. Цей механізм покликаний виконувати, як мінімум, подвійну функцію. З одного боку, встановлювати збалансовані вимоги до розробників та користувачів (*deployers*) систем ШІ, а з іншого – надавати державі можливість моніторингу викликів та ризиків в умовах нормативної невизначеності. Незважаючи на важливу роль прозорості систем ШІ, ми можемо констатувати, що у вітчизняній правовій доктрині принцип прозорості (або вимога прозорості чи загалом прозорість) систем ШІ часто зводиться до декларативних закликів або залишається поза увагою дослідників.

Ми вважаємо, що прозорість систем ШІ слід розглядати як ключовий елемент будь-якого належного підходу до регулювання ШІ, насамперед людиноцентричного (*human-centric*) підходу. Останній слугує фундаментом концепції надійного ШІ (*trustworthy AI*), глобального орієнтира, щодо якого, попри варіативність національних підходів, формується міжнародний консенсус. У контексті людиноцентричного підходу та концепції надійного ШІ прозорість операціоналізує людську гідність та автономію. Наприклад, прозорість дозволяє людині приймати усвідомлені

рішення в умовах автоматизованої обробки даних та загалом забезпечувати підзвітність розробників та користувачів систем ШІ перед людиною та суспільством. Водночас така операціоналізація стає можливою лише за умови, якщо ми відійдемо від формального розуміння прозорості як простого розкриття масиву технічної інформації, що буде незрозумілою цільовій аудиторії.

Звідси слідує те, що прозорість має відповідати критерію якості – а саме бути «змістовною» (*meaningful*), зокрема адаптованою до контексту розкриття інформації. До прикладу, обсяг розкриття буде залежати від того, чи інформація розкривається суспільству загалом (у вигляді певних звітів), наглядовому органу чи аудитору (детальна технічна документація) чи окремій людині (пояснення прийнятого системою ШІ рішення). Реалізація змістовної прозорості на кожному з цих взаємопов'язаних рівнів передбачає, що інформація, яка буде надаватися, буде належною та достатньою для прийняття подальших рішень на її основі. До прикладу, на індивідуальному рівні прозорість реалізується через право окремої людини на пояснення – пояснення, чому система прийняла конкретне рішення стосовно конкретної особи, що є передумовою для можливого оскарження такого рішення.

Згадана контекстуальність є важливою ознакою змістовної прозорості, що трансформує її з номінальної вимоги (розкрити інформацію на розсуд самого розробника чи користувача) на важливу складову людиноцентричного підходу до регулювання систем ШІ. Для України, яка наразі реалізує поетапну (*bottom-up*) модель регулювання у сфері ШІ, важливим є нормативне

впровадження саме змістовної прозорості. Це дозволить здійснювати ефективний моніторинг динаміки розвитку відповідної технології та враховувати отримані дані під час розроблення нормативно-правових актів щодо використання систем ШІ.

Кундля В.В. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету цифрових освітніх та соціальних технологій Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Ганич О.А., доц. кафедри права Луцького національного технічного університету
м. Луцьк

ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ШЛЯХ

Євроінтеграція – це великий крок для України, який став важливий для українського народу після здобуття незалежності нашої держави. Вже понад десятиліття це один з центральних векторів розвитку України, визначаючий зміст внутрішньої та зовнішньої політики. Після Революції Гідності в 2014 році євроінтеграція набула ще більшої значущості, адже українське суспільство чітко показало своє прагнення до європейських цінностей, серед яких верховенство права, свобода, повага до прав людини, прозорість та демократичні інститути. Однак інтеграція до Європейського Союзу неможлива без масштабних реформ, що мають наблизити українські стандарти управління, економічної діяльності та соціальної сфери до європейських.

Після отримання статусу кандидата 23 червня 2022 року, Україна продовжила реалізацію плану заходів з виконання Угоди про асоціацію, продовжила імплементацію норм acquis ЄС і

проведення реформ у визначених Єврокомісією семи необхідних сферах. Потрібно відзначити й те, що в умовах війни можливості до проведення реформ різко знижуються. Утім, у висновках Єврокомісії не вказано часові обмеження проведення таких реформ. Щодо визначених семи сфер, які потребують реформування, то це:

1) реформування Конституційного Суду України та впровадження законодавства про процедуру добору суддів;

2) продовження проведення судової реформи;

3) посилення боротьби з корупцією, зокрема на високому рівні, призначення нового керівника САП та директора НАБУ;

4) боротьба з відмиванням коштів, прийняття комплексного стратегічного плану реформування правоохоронного сектору;

5) утілення в дію «антиолігархічного закону»;

6) узгодження закону про ЗМІ з Директивою ЄС про аудіовізуальні медіапослуги;

7) завершення реформи законодавства про нацменшини [1, с.126].

Головною перешкодою для України на шляху до євроінтеграції є корупція. Вона дає негативний вплив на всі сфери суспільного життя, не дає покращувати економічний розвиток, викликає недовіру громадян до влади та погіршує співпрацю України з Європейським Союзом. ЄС надає Україні значну підтримку у боротьбі з корупцією [2, с. 316].

Зокрема, відбуваються фінансування програми European Union Anti-Corruption Initiative (EUACI). Ця антикорупційна програма Європейського Союзу в Україні розпочата ще у 2017 року, як

реакція на нагальну потребу у проведенні антикорупційних реформ в країні, що залишається одним із головних викликів для України. Програма базується на цілісному підході та розглядає проблеми корупції з різних точок зору.

Не менш важливою для України є податкова реформа. Податкова політика відіграє ключову роль не лише як фактор управління процесами фінансування державних витрат, але і як інструмент регулювання економічної активності. Також було розроблено низку рекомендацій щодо скоординованих дій проти ухилення від сплати податків та агресивного податкового планування для вирішення проблем у сфері узгодження податкового законодавства України з нормами Європейського Союзу потрібно вжити таких заходів: розробити вдосконалений податковий лексикон, узгоджений з термінологією ЄС, та прийняти його на законодавчому рівні; адаптувати податковий режим, особливо щодо непрямих податків, як-от мито, акцизний збір і ПДВ, до стандартів і нормативних актів Європейського Союзу; гармонізувати систему управління податками та їх збору відповідно до європейських принципів і вимог, що передбачає створення прозорої системи контролю, безпосередність у розрахунках, адмініструванні податків та поданні звітів, а також спрощення процедур для малих і середніх підприємств; реформувати кадровий склад державних органів влади, які займаються контролем за сплатою податків і зборів, для їх адаптації до принципів і вимог, які діють у країнах ЄС [3, с.77].

Податкова політика України має важливу роль у механізмі євроінтеграції, адже її аналогія стандартам ЄС окреслює

економічну стабільність та спроможність інтеграції у внутрішній ринок ЄС. Суттєвою задачею лишається фрагментованість податкових правил і складне адміністрування, що створює перешкоди для бізнесу та знижує інвестиційну привабливість. Європейська практика дає приклад ефективності оптимізації податкових ставок, ліквідації неефективних пільг та посиленню екологічно орієнтованих податків. Потребує уваги також розвиток цифрових інструментів контролю для підвищення прозорості та уникання можливостей ухилення. Для України основним є формування цілісної податкової моделі, узгодженої з принципами ЄС, що гарантує стабільні бюджетні надходження, знизить адміністративний тиск та підтримуватиме економічне зростання.

Також, неможливо не пригадати про реформу державного управління. Європейський Союз чітко визначив, що реформа державного управління є одним із фундаментальних критеріїв для вступу. В Україні цей напрямок потребує посилення, й вже зараз закладаються основи для майбутніх успіхів Пріоритетними напрямками діяльності держави в умовах євроінтеграції є адаптація законодавства, економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин, політична консолідація та зміцнення демократії, інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки [4, с. 78].

Звіт щодо євроінтеграційного курсу України зазначає великий прогрес країни на шляху до членства в ЄС. Не дивлячись на важкі умови війни, Україна зуміла виконати системні реформи, що покращили ефективність державного управління, створила умови розвитку демократичних інститутів і окреслила стратегії

щодо національних меншин. У 2025 році ухвалено дорожні карти, спрямовані на вдосконалення верховенства права та реформування державних структур. Водночас у звіті вказано на наявність проблемних аспектів, які потребують уваги. Зокрема, існують питання щодо створення надійної та незалежної системи боротьби з корупцією. В цілому прогрес свідчить про стійку відданість України своєму європейському майбутньому та готовність впроваджувати необхідні зміни для інтеграції до ЄС.

Євроінтеграційний шлях України став потужним поштовхом для всеосяжних перетворень у країні. Втілення реформ у сферах управління, економіки, права, безпеки та соціальної політики поступово прискорює державу до європейських стандартів. Попри значні виклики (політичні, економічні та воєнні), Україна демонструє витримку, бажання до змін і готовність виконувати взяті на себе зобов'язання. Європейський вибір став не лише зовнішньополітичним курсом, а й внутрішнім процесом глибокої модернізації держави. Отже, трансформації, що відбуваються сьогодні, будують фундамент для успішного майбутнього України в європейській спільноті та зміцнюють її позиції як демократичної, правової та сучасної держави.

Список посилань:

1. Близняк О., Риков А. Процес євроінтеграції України в умовах повномасштабної російсько-української війни: проблеми та перспективи. URL: https://surl.lt/rwjscy (дата звернення: 25.11.2025).

2. Фараонов Г., Макогончук Н. Боротьба з корупцією як передумова євроінтеграції України. URL: https://surl.li/ycnwhd (дата звернення: 25.11.2025).

3. Головай Н., Бей С. Гармонізація податкової політики України в умовах євроінтеграції: виклики, можливості та перспективи. URL: https://surli.cc/zehlnk (дата звернення: 22.11.2025).

4. Лук'яненко М. Ю. Функції держави в умовах євроінтеграції: трансформація та пріоритети. URL: https://surl.li/jgizex (дата звернення: 22.11.2025).

Курило В.А., здобувач PhD
факультету економіки та менеджменту
Поліського національного університету
Науковий керівник – Зінчук Т.О., д.е.н., професор
Поліського національного університету,
м.Житомир

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ ПІДХОДІВ ДО СТАЛИХ КОРПОРАТИВНИХ КОМУНІКАЦІЙ В АГРОБІЗНЕСІ

Стійкість корпоративних комунікацій в агробізнесі є ключовим чинником формування довіри між виробниками, споживачами, громадами, інвесторами та державними інституціями [1; 2]. В умовах глобальної трансформації агросектору, що стимулюється змінами клімату, новими вимогами до екологічності виробництва та зростанням соціальної відповідальності бізнесу, ефективна комунікаційна система стає стратегічним активом [3; 4]. Усе більше аграрних компаній інтегрують міжнародні стандарти ESG (Environmental, Social, Governance), концепцію корпоративної соціальної відповідальності

(CSR) та підходи інтегрованої звітності, щоб забезпечити прозорість та обґрунтованість управлінських рішень [5; 6].

У глобальному контексті роль комунікацій у сталому розвитку агробізнесу зростає через потребу демонструвати відповідність вимогам ринку, зокрема європейським регуляціям на зразок Green Deal та Farm to Fork Strategy [7; 11]. У США та Скандинавських країнах корпоративні комунікації еволюціонують у бік інноваційних екосистем і партнерських моделей відповідального лідерства [9,10]. У поєднанні ці процеси формують багатовимірний простір підходів до управління сталими комунікаціями, що потребує порівняльного аналізу та адаптації до національних умов [6; 8]. Важливість аналізу посилюється потребою українського агробізнесу інтегруватися в європейський ринок, підвищувати рівень прозорості та зміцнювати корпоративну репутацію [12; 13]. Українські аграрні компанії дедалі активніше впроваджують стандарти GRI та ESG, проте стикаються з низкою бар'єрів, пов'язаних з цифровою нерівністю, інституційною нестабільністю та недостатнім розвитком комунікаційної інфраструктури [12; 13], що визначає актуальність дослідження міжнародних практик сталих комунікацій та аналіз можливостей їхньої адаптації в українських умовах [5; 12].

Метою дослідження є порівняльний аналіз провідних міжнародних моделей сталих корпоративних комунікацій в агробізнесі, виявлення спільних і відмінних рис між ними, а також визначення рекомендацій для українського ринку щодо імплементації найбільш ефективних практик [6; 7]. Військові, економічні, інфраструктурні та логістичні виклики лише підсилюють

потребу у формуванні прозорих, надійних та структурованих комунікаційних практик, які відповідають міжнародним стандартам [12; 13]. Методологічною основою дослідження є системний підхід до аналізу комунікаційних практик, який дозволяє розглядати корпоративні комунікації як цілісну систему, що охоплює внутрішні, зовнішні, публічні та цифрові канали взаємодії [8; 14]. Застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує методи корпоративного менеджменту, комунікаційних наук, сталого розвитку та інституціональної економіки [6; 12], що дозволило оцінити міжнародні моделі сталих комунікацій з точки зору їхньої ефективності, репутаційного впливу, соціальних результатів та відповідності екологічним стандартам [8; 14].

Для порівняльного аналізу використано методи case-study, контент-аналізу комунікаційної звітності міжнародних агрокорпорацій, аналізу регуляторних документів (зокрема European Green Deal та Farm to Fork Strategy), а також методи структурно-функціонального аналізу [7,9]. Були опрацьовані звіти таких компаній, як Cargill, ADM, Bunge, Nestlé Agriculture Division, а також європейських стратегічних ініціатив, представлених у 2021-2024 рр [6,7,9]. В методології використовується підхід data-driven evaluation, оскільки цифрова трансформація є інтегральною складовою сучасних комунікаційних стратегій [8; 15]. Проаналізовано застосування Big Data, AgriTech-рішень, блокчейну та інтегрованих комунікаційних платформ ESG-аналітики, що є ключовими елементами міжнародних моделей прозорості [8]. Також застосовано метод порівняльної інституційної оцінки (comparative institutional assessment), що дало змогу визначити

відмінності між європейською, американською та скандинавською моделями відповідальності й комунікаційної відкритості [9; 10; 11]. У дослідження включено український контекст із залученням даних українських вчених щоб оцінити можливості імплементації міжнародного досвіду [12; 13].

Європейська модель сталих комунікацій формується на основі концепції ESG, стратегічної ініціативи European Green Deal та регуляторних вимог Farm to Fork Strategy [7; 11]. Зокрема, Farm to Fork зобов'язує агрокомпанії забезпечувати відкритість ланцюгів постачання, надаючи точні дані щодо екологічного сліду, викидів, управління ресурсами. Така модель комунікацій заснована на регулятивній відповідальності, де інформаційний обмін стає частиною виконання екологічних та соціальних стандартів. Європейська система приділяє значну увагу цифровізації інформації, зокрема через інтегровану звітність, електронні платформи обміну даними та відкриту ESG-звітність [11]. Вагомим елементом є регуляторна вимога прозорості нефінансової звітності (Corporate Sustainability Reporting Directive – CSRD), яка передбачає обов'язкове розкриття ESG-даних усіма великими агрокомпаніями.

Європейська модель характеризується нормативною уніфікованістю, високим рівнем цифрової відкритості та орієнтацією на довгострокову соціальну і екологічну сталість.

Американська модель сталих корпоративних комунікацій базується на ринковій конкуренції, інноваційності та партнерських екосистемах [9]. У США аграрні корпорації, такі як Cargill, ADM та Bunge, використовують цифрові платформи ESG-аналітики для

збору великих масивів даних та комунікації з інвесторами, громадами, урядовими структурами та бізнес-партнерами. Згідно з Audretsch & Hitt (2021), корпоративні комунікації у США є частиною ширшої інноваційно-підприємницької екосистеми, що охоплює наукові установи, громадський сектор та інноваційні стартапи. Комунікаційна діяльність американських агрокорпорацій спрямована на формування довіри не через регулятивні вимоги, а через добровільні практики прозорості, які підвищують інвестиційну привабливість та репутаційний капітал компаній. Значну роль відіграють цифрові інструменти, зокрема Big Data, системи моніторингу земельних ресурсів, ШІ-аналітика та соціальні медіа [8,9].

Американська модель сталих корпоративних комунікацій відзначається інноваційністю, ринковою орієнтацією та гнучкістю в адаптації технологій.

Скандинавська модель сталих корпоративних комунікацій ґрунтується на концепції responsible leadership та розвитку соціального капіталу громад. Дослідження Foss & Frese (2022) підкреслює, що у Данії, Норвегії та Швеції аграрні підприємства будують комунікаційні системи таким чином, щоб залучати місцеві громади до прийняття рішень, планування виробництва та моніторингу екологічного впливу [10]. Такий підхід забезпечує високий рівень соціальної згуртованості та довіри. Комунікації у Скандинавських країнах часто базуються на партнерських моделях, де громади, місцева влада, фермерські об’єднання та бізнес-структури створюють спільні платформи сталого розвитку [10]. Скандинавські країни демонструють комплексне бачення

соціальної відповідальності, де комунікації відіграють роль інструменту соціального діалогу, культура звітності має більш якісний, ніж кількісний характер: компанії наголошують на соціальних історіях, місцевих ініціативах, включенні громад.

Скандинавська модель вирізняється високою соціальною сталістю, акцентом на партнерстві та глибокій інтеграції громад у процес комунікації.

Для України цифровізація відкриває можливість інтегрувати міжнародні стандарти, незважаючи на структурні обмеження. Використання систем Big Data, супутникового моніторингу, QR-ідентифікації продукції та електронної звітності дає змогу агрокомпаніям підвищувати прозорість та отримувати доступ до глобальних фінансових ринків. Проте, як зазначає Дергалюк (2023), перешкодами залишаються недостатня цифрова інфраструктура, непридатність багатьох підприємств до впровадження AgriTech-систем, а також низька готовність персоналу працювати з ESG-аналітикою.

Цифровізація формує новий рівень корпоративних комунікацій, де ключову роль відіграє швидкість обміну даними, їхня достовірність та доступність для всіх стейкхолдерів. У контексті сталого розвитку цифрові технології стають механізмом легітимації корпоративної поведінки, засобом інтеграції компанії у глобальні ринки та інструментом підвищення довіри до агробізнесу як соціально відповідального сектору (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Міжнародні принципи цифровізації сталих корпоративних комунікацій в агробізнесі

Регіон / країна	Основні цифрові принципи	Цифрові інструменти комунікацій	Вплив на сталість
ЄС	Digital Sustainability Governance; CSRD; Farm to Fork; прозорість даних	Цифрова ESG-звітність, EU Taxonomy tools, блокчейн-ідентифікація продукції	Прозорість, довіра споживачів, доступ до "зеленого" фінансування
США	Data-driven corporate communication; stakeholder interaction	Big Data, ESG-аналітика, IoT-моніторинг, інтегровані комунікаційні платформи	Підвищення ефективності, залучення інвесторів, розвиток інновацій
Скандинавські країни	Responsible digital leadership; соціальний капітал	Платформи участі громад, цифрові карти впливу, open-data екосистеми	Соціальна сталість, згуртованість, високий рівень довіри
Україна	Інтеграція міжнародних цифрових стандартів; перехід до data-driven communication	AgriTech, супутниковий моніторинг, QR-ідентифікація продукції, електронна нефінансова звітність	Зростання прозорості, інтеграція в глобальні ринки, підвищення репутації

Джерело: узагальнено автором на основі [8; 9; 11; 12].

Український агробізнес поступово інтегрує міжнародні підходи до сталих корпоративних комунікацій, орієнтуючись на стандарти GRI, ESG та інтегровану звітність. Це свідчить про формування культури прозорості та відповідального ставлення до соціальних та екологічних аспектів діяльності. Водночас українські

дослідники підкреслюють, що ключовими бар'єрами інтеграції є низький рівень цифровізації, відсутність національних стандартів нефінансової звітності та недостатня підготовка комунікаційних фахівців; це уповільнює запровадження прозорих комунікаційних моделей, характерних для ЄС або США. Формування інституційної екосистеми сталих комунікацій, яка включатиме гармонізацію українських стандартів із міжнародними ESG-ініціативами, розробку кодексів корпоративної етики, впровадження репутаційного аудиту та розвиток спеціалізованих освітніх програм дозволило би прискорити адаптацію міжнародних моделей і створити власні національні інструменти відповідальних комунікацій.

Список посилань:

1. Одінцова Т. Інформаційні практики екологічного, соціального та корпоративного (ESG) управління як рушій створення вартості // *Журнал європейської економіки*. 2024. Т. 23, № 2. С. 237–263. URL: https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1754
2. Уманців Г. Звітність про сталий розвиток у вимірі корпоративної соціальної відповідальності // *Scientia fructuosa*. 2023. № 149(3). С. 59–71. DOI: https://doi.org/10.31617/1.2023(149)01
3. Щербатюк І.О. Концептуальні основи корпоративної соціальної відповідальності // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 88, ч. 1. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.32
4. Тульчинський Р. Корпоративна соціальна відповідальність у контексті цілей сталого розвитку // *Науковий вісник Полісся.* 2024. № 2(29). С. 23–35. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-23-35

5. Олійник О.В., Іваницький В.М. Управлінський вимір ESG-звітності // *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.* 2025. URL: https://pbo.ztu.edu.ua/issue/view/19685

6. Godemann J. Corporate perspectives on responsibility and sustainability in the food system // *Sustainability*. 2020. Vol. 12, №.5. Art. 2024. URL: https://www.mdpi.com/2071-1050/12/5/2024

7. Fuller M. Wheat and chaff: CSR integration among Canadian firms // *International Journal of Corporate Social Responsibility. 2022*. Vol. 7, Art. 5. DOI: https://doi.org/10.1186/s40991-022-00075-z

8. Dwivedi Y.K. et al. Digital transformation in corporate sustainability communication // *Journal of Business Research*. 2022. Vol. 150. P. 785–798. URL: https://surl.li/ogantq

9. Audretsch D.B., Hitt M.A. Corporate communication as part of entrepreneurial ecosystems // *Strategic Entrepreneurship Journal*. 2021. Vol. 15, No. 4. P. 501–520. DOI: https://doi.org/10.1002/sej.1376

10. Frostenson M., Helin S., Arbin K. Organizational sustainability identity: Constructing oneself as sustainable // *Scandinavian Journal of Management*. 2022. Vol. 38, №. 3. Art. 101235. URL: https://surl.lt/elaouu

11.European Commission. *Farm to Fork Strategy and ESG reporting in the EU*. Brussels, 2023. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023PC0166

12. Дергалюк І. Інтеграція міжнародних стандартів корпоративних комунікацій в Україні // *Бізнес-Економіка*. 2023. Т. 5, № 2. С. 45–61.

13. Гончаренко П. Інституційна екосистема сталих корпоративних комунікацій // *Наукові праці НУБіП України*. 2024. Т. 6, № 1. С. 112–132.

14. Sustainability and internal communication: Leveraging employee green behaviors // *Public Relations Review*. 2025. Vol. 51, No. 2. Art. 102565. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S036381112500027X

15. Borges E., Campos S., Teixeira M., Lucas M. How Do Companies Communicate Sustainability? A Systematic Literature Review // *Sustainability*. 2023. Vol. 15, No. 10. Art. 8263. DOI: https://doi.org/10.3390/su15108263

Лук'янець В. М. аспірант кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник – Чорна Ж. Л., к.ю.н., доцентка кафедри права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ СЛУЖБОВИХ ТВОРІВ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

Правовідносини у сфері створення та використання службових творів є одним із найбільш динамічних і суперечливих інститутів авторського права. Їхні особливості полягають у необхідності збалансувати інтереси працівника-автора, як творця оригінального результату інтелектуальної діяльності, та

роботодавця, як інвестора, що забезпечив організаційні та фінансові умови для створення цього твору.

З уведенням в дію Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. (далі – Закон 2811-IX) у правовому режимі службових творів відбулися докорінні зміни щодо розподілу авторських прав [1]. Законодавець здійснив рішучий крок у напрямі гармонізації національного законодавства зі світовими стандартами, зокрема, шляхом суттєвого перерозподілу майнових прав на користь роботодавця [2]. Однак ці новели створили нові правові колізії, які формують окремі особливості правового регулювання, особливо щодо особистих немайнових авторських прав, що потребують наукового осмислення та оперативного вирішення.

Розглянемо основні особливості правовідносин у цій сфері, детальний аналіз яких пропонуємо розпочати з дослідження механізму переходу майнових прав.

1. *Майнові права на службові твори: концепція переходу та економічна доцільність*. Ключова особливість оновленого правового режиму службових творів в Україні стосується майнових прав. Відповідно до ч. 2 ст. 14 Закону 2811-IX, майнові права на службовий твір переходять до роботодавця з моменту його створення у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором [1].

Такий підхід свідчить про відмову від попередньої моделі спільного володіння правами, що було характерним для українського законодавства, та відображає намагання законодавця

забезпечити правову визначеність та спрощення комерційного обороту інтелектуальної власності.

З погляду економічної доцільності, автоматичний перехід майнових прав відповідає сучасним потребам суспільства, особливо у сферах, де створення інтелектуального продукту є органічною частиною бізнес-процесу, як-от IT-сфера, медіа та наукові дослідження. При цьому Закон 2811-IX зберігає важливий баланс: працівник-автор має право на винагороду, навіть якщо майнові права перейшли до роботодавця. Розмір і порядок виплати цієї винагороди можуть бути включені до заробітної плати, якщо посадові обов'язки прямо передбачають створення таких творів (стаття 14) [1].

2. *Гармонізація з європейським правом: автоматична передача прав*. Зазначена модель регулювання прав на службові твори не лише відповідає практиці розвинутих правових систем (як-от доктрина «work for hire» у США), але й є частиною стратегічного курсу України на європейську інтеграцію. У Європейському Союзі, хоча й відсутній єдиний підхід до всіх видів службових творів, загальний вектор розвитку права інтелектуальної власності підтверджує доцільність такої концепції.

Зокрема, положення Директиви ЄС 2009/24/ЄС про правовий захист комп'ютерних програм передбачають автоматичний перехід майнових прав на службові комп'ютерні програми до роботодавця [3]. Більше того, Директива ЄС 2019/790 про авторське право на єдиному цифровому ринку (DSM Directive) посилює тенденцію до ринкової ефективності та прозорості у сфері авторського права [4]. Отже, запровадження в Україні підходу

автоматичного переходу прав на всі види службових творів відповідає загальному духу європейської гармонізації, що полягає у спрощенні обороту прав інтелектуальної власності для потреб цифрової економіки [5, с. 8].

3. *Особливості регулювання особистих немайнових прав та правова колізія*. Поряд з уніфікацією регулювання майнових прав, ще однією особливістю правовідносин у сфері службових творів є збереження особистих немайнових прав за автором. Згідно з ч. 1 ст. 14 Закону 2811-IX ці права належать працівникові, творчою працею якого створено твір. Це підкреслює фундаментальний принцип авторського права, за яким особисті немайнові права є невідчужуваними (абзац 2 ст. 11 Закону 2811-IX).

Однак у цьому пункті виникає ключова правова колізія, яка становить особливу теоретичну та практичну проблему: ч. 3 ст. 14 надає роботодавцю право доручати іншим особам внесення змін у завершений твір, його доповнення, супроводження ілюстраціями тощо. Оскільки право на внесення змін є складовою права на цілісність твору (право протидіяти зміні твору) – основного особистого немайнового права – це фактично створює ситуацію, де правова норма дозволяє роботодавцю реалізовувати чи обмежувати немайнове право автора.

Вирішення цієї колізії може бути досягнуте лише шляхом внесення законодавчих уточнень, які б чітко встановили межі реалізації особистих немайнових прав у контексті службового твору. Доктрина пропонує доповнити статтю про невідчужуваність немайнових прав застереженням про те, що у випадках, прямо

передбачених законом (для службових творів), окремі особисті немайнові права можуть бути обмежені або реалізовуватися іншою особою в інтересах роботодавця. Це забезпечило б правову визначеність та дозволило б роботодавцю ефективно використовувати твір, при цьому зберігаючи за автором його ключові немайнові права.

Отже, введення в дію Закону України «Про авторське право і суміжні права» 2022 року стало прогресивним кроком у регулюванні правовідносин щодо службових творів. Нова модель, що передбачає перехід усіх майнових прав до роботодавця з моменту створення твору, гармонізує національне законодавство з потребами ринку, світовою комерційною практикою, та відповідає загальному вектору європейської інтеграції щодо підвищення ефективності обороту прав інтелектуальної власності.

Ключовими особливостями правовідносин у сфері службових творів, що визначені новим Законом, є: 1) автоматичний перехід майнових прав до роботодавця з моменту створення твору; 2) збереження за автором права на винагороду; 3) правова колізія у сфері особистих немайнових прав, яка виникає через надання роботодавцю права на модифікацію твору.

Для остаточного усунення правової невизначеності необхідне внесення законодавчих уточнень, які б чітко розмежували межі реалізації особистих немайнових прав у контексті службового твору, забезпечуючи, таким чином, повну гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами.

Список посилань:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 57. Ст. 166. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

2. Теремецький В. І. Медіаційна процедура у сфері права інтелектуальної власності. Приватне право і підприємництво. 2024. Вип. 24. С. 154–160. https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.21. URL: http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2024/24/21.pdf

3. Directive 2009/24/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs (Codified version). *Official Journal of the European Union*. L 111, 05.05.2009, p. 16–22.

4. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. *Official Journal of the European Union*. L 130, 17.05.2019, p. 92–125.

5. Орлюк О. Директива ЄС про авторське право в єдиному цифровому ринку: нові виміри чи нові випробовування? *Інтелектуальна власність*. 2019. № 8. С. 6–22.

Луцик Ю.Б. здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти факультету бізнесу та права
Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Рябих Н.В., доц., к.ю.н.,
доцент кафедри права
Луцького національного технічного університету
м. Луцьк

РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРІОРИТЕТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ

Рецидивна злочинність є однією з найбільш небезпечних форм кримінальної поведінки, оскільки вона свідчить про стійке порушення правових та соціальних норм.

Її дослідження має важливе значення для розробки ефективних заходів профілактики та боротьби із злочинністю. В контексті сучасної української кримінології це питання особливо актуальне через високий рівень рецидиву серед осіб, які вже притягувалися до кримінальної відповідальності. Актуальність теми дослідження полягає у вивчені злочинності зумовлена її стійким негативним впливом на безпеку суспільства, економічну стабільність та правопорядок.

Рецидивісти, які вже мають досвід у вчиненні злочинів, зазвичай є більш професійними, організованими та небезпечними для соціуму. Повторні злочини, особливо у тяжких формах, підривають суспільну довіру до правоохоронної системи та судової влади. Рецидивною злочинністю називають сукупність повторних

злочинів, вчинених особами, які раніше були засуджені.

За визначенням О.М. Бандурки [1], рецидив злочинів характеризується наявністю кримінального досвіду, що формує негативні установки і схильність до порушення закону. Економічна нестабільність, зростання безробіття та брак соціальної підтримки створюють умови для повторного вчинення злочинів.

Такі обставини є особливо актуальними для країн з перехідною економікою, включаючи Україну. І.М. Даньшин [2] вважає, що рецидив є не тільки кримінально-правовим явищем, але і соціальним, адже він відображає нездатність суспільства ефективно реінтегрувати злочинця. За аналізом С. С. Чернова [6], ключовими факторами, що сприяють рецидиву, є:

- недостатня соціальна адаптація після відбуття покарання;
- негативне оточення;
- економічна нестабільність та відсутність підтримки з боку держави.

Підкреслимо, що у чинному кримінальному законодавстві України передбачені санкції для рецидивістів, однак це не завжди має стримувальний ефект. Проблема полягає в необхідності вдосконалення підходів до ресоціалізації та інтеграції засуджених в суспільство. Титаренко О.В. [5] наголошує на значені психологічних факторів, таких як відчуття соціальної ізоляції, втрати самоповаги та відсутності життєвих перспектив. Рецедив, на думку В.П. Колосова [3], поділяється на три основні види:

- загальний рецидив (повторення злочину незалежно від його виду;
- спеціальний рецидив (вчинення злочинів одного типу);

- особливо небезпечний рецидив (серійне вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів).

В контексті євроінтеграційних прагнень України запобігання рецидивній злочинності набуло статусу одного з ключових пріоритетів реформування кримінально-виконавчої системи та служби пробації. Згідно зі Звітом Європейської Комісії про розширення 2025 року [7], Україна зобов'язана суттєво знизити рівень рецидиву, наразі він становить близько 48–52 %) шляхом впровадження європейських стандартів ресоціалізації, розвитку пробації та альтернативних покарань (Рамкові рішення Ради Європи 2008/947/JHA [8] та 2009/829/JHA [9], Директива 2016/1919/ЄС). Ці документи наголошують на необхідності індивідуальних програм реабілітації, електронного моніторингу, медіації та міжвідомчої координації, що наразі в Україні розвинені надаючи Закон «Про пробацію» [10] та Кримінально-виконавчий кодекс [11]. Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами є прямою умовою просування до повноцінного членства в ЄС.

Досвід країн-членів ЄС (Нідерланди – рівень рецидиву 28 %, Норвегія – 20 %) демонструє, що ефективне запобігання рецидиву досягається саме завдяки сильній системі пробації, постпенітенціарній підтримці та державно-громадському партнерству [12]. В Україні пілотні проєкти пробації (з 2018–2025 рр.) вже показали зниження рецидиву на 12–15 % у регіонах впровадження. Подальша євроінтеграційна реформа має передбачати: збільшення фінансування пробації до рівня не нижче 0,5 % бюджету Мін'юсту, обов'язкове навчання персоналу за

програмами CEP (Європейська організація пробації) [12], впровадження електронного браслету як альтернативи ув'язненню та створення центрів ресоціалізації за скандинавською моделлю. Лише такий комплексний підхід дозволить виконати Копенгагенські критерії у частині верховенства права та суттєво знизити рецидивну злочинність.

Слід зауважити, що рецидивні злочини посилюють криміногенну ситуацію в країні, підривають довіру до правоохоронної системи та загострюють соціальні конфлікти. Як визначає О.Ю. Литвинов [4], існує два ключових напрями профілактики:

- індивідуальний підхід, спрямований на ресоціалізацію особи, наприклад, через програми професійного навчання;

- системний підхід, що охоплює вдосконалення кримінального законодавства, посилення соціального контролю та інтеграція колишніх засуджених в суспільство.

В розвинутих країнах, таких як Німеччина чи Нідерланди, акцент в боротьбі з рецидивною злочинністю робиться на профілактиці та реабілітації. Вивчення досвіду є важливим для імпелементації подібних практик в Україні.

Таким чином, рецидивна злочинність є багатогранних соціально-правовим явищем, яке потребує комплексного підходу до аналізу та профілактики. Українські вчені наголошують на необхідності вдосконалення кримінально-виконавчої системи та створення ефективних механізмів ресоціалізації. Зауважимо, що через інтеграцію соціальних, правових та економічних заходів можливо зменшити рівень рецидиву та забезпечити безпеку

суспільства. Завдяки євроінтеграційним реформам у сфері пробації та виконання покарань Україна має реальну можливість наблизитись до європейських показників рецидиву (20–30 %) вже до 2030 року, що стане вагомим кроком на шляху до повноцінного членства в ЄС.

Список посилань:

1. Бандурка О.М. Кримінологія: Підручник. Харків: Право, 2018. 512с.
2. Даньшин І.М. Основи кримінальної політики. Київ: Інститут держави і права, 2020. – 45 с.
3. Колосова В.П. Теорія кримінології. Одеса: Юридична література, 2017. – 312 с.
4. Литвинов О.Ю. Методи запобігання повторним злочинам. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 220 с.
5. Титаренко О.В. Соціальні аспекти ресоціалізації рецидивістів. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2021. 180 с.
6. Чернов С.С. Кримінальна відповідальність та рецедив злочинів. Львів: Світ, 2019. 240 с.
7. Європейська комісія. Звіт про розширення України у 2025 році (Розділ 23 – Судова влада та основоположні права; Глава 24 – Юстиція, свобода і безпека). – Брюссель, 2025 URL: https://ec.europa.eu/enlargement/ukraine-report-2025.
8. Рамкове рішення Ради 2008/947/ЈНА від 27 листопада 2008 року про застосування принципу взаємного визнання до судових рішень та рішень про пробацію // Офіційний вісник

Європейського Союзу. – Л 337. – 16.12.2008.

9. Рамкове рішення Ради 2009/829/JHA від 23 жовтня 2009 року про застосування принципу взаємного визнання до рішень про заходи нагляду як альтернативу тимчасовому утриманню під вартою // Офіційний вісник Європейського Союзу. Л 294. – 11.11.2009.

10. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII (зі змінами станом на 10.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 88.

11. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV (зі змінами станом на 10.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. – Ст. 21.

12. Конференція європейської пробації (CEP). Пробація в Європі 2025: найкращі практики зменшення кількості повторних правопорушень. Утрехт, 2025. URL: https://www.cep-probation.org/probation-in-europe-2025.

Мандзюк Б.І. здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультет бізнесу та права
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник – Фоміна О.О., д.е.н., доцент, професор кафедри маркетингу
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

РОЛЬ РЕКЛАМНИХ АГЕНТСТВ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

Сучасне бізнес-середовище характеризується високою конкуренцією, постійними змінами в технологіях та динамічними

трендами на ринку. У таких умовах ефективна комунікація з цільовою аудиторією стає важливим чинником для досягнення успіху на ринку. Рекламні агентства відіграють ключову роль у розвитку бізнесу, адже вони забезпечують створення та реалізацію стратегій, які дозволяють компаніям привернути увагу споживачів та зміцнити їхній імідж.

Слід зазначити, що незважаючи на повномасштабну війну, рекламна індустрія, зокрема рекламні агентства, продовжували свою діяльність. Протягом трьох років з початку війни некомерційна організація IAB Ukraine здійснювала моніторинг рекламного ринку, передусім вивчаючи процес створення та розміщення інтерактивної реклами, а також функціонування рекламних агентств [1]. В результаті аналізу зібраних даних було виявлено, що станом на березень 2023 року всі агентства, за винятком 5 %, які перебували на етапі відновлення, функціонували [2].

Рекламні агентства спеціалізуються на створенні та впровадженні рекламних кампаній, які допомагають підвищити усвідомленість бренду, створити попит на продукцію та збільшити обсяги продажів. За допомогою послуг рекламних агентств компанії отримують можливість розробити та реалізувати комплексні маркетингові стратегії, які відповідають унікальним потребам і цілям кожної конкретної компанії.

Роль рекламних агентств у теперішній час полягає в тому, що співпраця з ними надає компаніям можливість використовувати внутрішні ресурси більш ефективно, оскільки рекламні фахівці мають глибше розуміння ринкових тенденцій та мають доступ до спеціалізованих засобів та платформ. Крім того, рекламні агентства

надають об’єктивну оцінку ефективності рекламних кампаній та забезпечують аналітичну підтримку для прийняття обґрунтованих рішень у маркетингу. Таким чином, співпраця з рекламними агентствами стала невід’ємною складовою розвиненої маркетингової стратегії, яка допомагає організаціям досягати своїх цілей, розширювати свою аудиторію та зміцнювати свою позицію на ринку [3, с. 73].

Рекламні агентства є важливими партнерами для бізнесів будь-якого масштабу, оскільки вони надають фахові послуги щодо розробки маркетингових кампаній. Рекламні стратегії, розроблені агентствами, допомагають компаніям досягати кількох ключових цілей:

– підвищення впізнаваності бренду: рекламні кампанії сприяють формуванню позитивного іміджу компанії та її продуктів серед потенційних споживачів;

– розширення ринку: ефективна реклама дозволяє бізнесу залучати нових клієнтів, а також розширювати географічне охоплення;

– посилення лояльності споживачів: через стратегічно побудовані комунікації агентства допомагають брендам підтримувати постійну взаємодію з клієнтами, що сприяє їхній лояльності.

Необхідно відмітити, що сьогодні з’явились агентства, які спеціалізуються на створенні рекламних сторінок в Інтернеті. Відтепер особливо популярними стали такі терміни, як таргетинг, медіапланування в Інтернеті, мережеві медіа-агентства, інтерактивні послуги тощо.

Отже, на основі викладеного вище матеріалу можна зробити висновок, що: рекламні агентства відіграють важливу роль у сучасному бізнесі, допомагаючи компаніям ефективно виходити на ринок, підвищувати впізнаваність своїх брендів і підтримувати стійкі позиції на ринку в сучасному конкурентному середовищі; рекламні агентства повинні враховувати нові виклики та вимоги ринку, щоб залишатися конкурентоспроможними і ефективними в умовах швидких змін.

Список посилань:

1. Барометр стану цифрової індустрії у період бойових дій. URL: https://iab.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/IAB_Ukrayina_War_Barometer_6_ua.pdf

2. Цапок О. М. Адаптація та діяльність українських рекламних агентств у воєнний час. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика.* 2024. Том 35 (74). № 3. Частина 2. С. 207–212. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.2/33.

3. Капраль О. Р., Копитко О. В. Особливості управління маркетинговою діяльністю компанії за допомогою рекламних агентств. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2023. Випуск 39. С. 72–79. DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.10117814.

Онофрійчук Ю.В., студентка 3 курсу
юридичного факультету Львівського національного
університету імені Івана Франка, м. Львів
Науковий керівник – Хлібороб Н.Є., к.ю.н., доцентка кафедри
адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
м. Львів

ВПЛИВ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ТА КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження полягає в потребі проаналізувати досягнення реформи децентралізації в контексті її впливу на здатність громад до самостійного функціонування, подолання викликів війни і забезпечення єдності українців.

Мета дослідження полягає у тому, щоб виявити, як децентралізація працює в умовах воєнного стану, вплинула на стійкість і єдність громад та держави в цілому.

Реформа децентралізації, розпочата в 2014 році, стала першою серйозною реформою, яку не безпідставно називають однією з найуспішніших, що були проведені за часів незалежності України. Справжнім поштовхом до впровадження змін стали події листопада-лютого 2013-2014 рр, коли український народ висловив рішучу незгоду з тодішнім режимом, згуртувався навколо ідеї європейської інтеграції й підтвердив своє прагнення розвивати європейські цінності в державі й управлінні нею.

Як вдало зазначив В. Л. Семко, фактором, що сприяв консолідації політичної волі, і якого не було у попередніх спробах реформи (1997, 2005, 2008-2009 рр. та ін.) стала необхідність

альтернативи пропагованій проросійськими силами ідеї федералізації України [3, с.563].

Отримана у спадок радянська система управління протрималася в незалежній Україні надто довго й нарешті настав час впровадження європейських цінностей і стандартів. Необхідність покращення якості надання послуг населенню окремих громад, забезпечення фінансової й матеріальної самостійності органів місцевого самоврядування, формування їх дієздатними й спроможними вирішувати будь-які питання місцевого значення, прагнення відповідати європейським цінностям і стандартам, створити стабільний базовий рівень, здатний до саморегулювання і об'єднання для подолання проблем – усе це свідчило про нагальність потреби реалізації змін в адміністративно-територіальній системі України. Зокрема, в публічному просторі існує думка, що тривала відсутність політичної волі для проведення повноцінної децентралізації в державному управлінні стала однією з причин посилення сепаратистських рухів на сході країни [4].

Погоджуємося з М. В. Горбатюком, що, незважаючи на деякі негативні очікування, децентралізація виявилася однією з найважливіших і найбільш удалих реформ у новітній історії України, основними результатами якої стали: побудова якісно нової системи місцевого самоврядування, в основі якої лежала зміна базового рівня адміністративно-територіального устрою шляхом створення об'єднаних територіальних громад; установлення безпосередніх міжбюджетних зв'язків громад з державним бюджетом; збільшення розміру фіскальних і нефіскальних надходжень до бюджетів громад; надання ОМС більшого обсягу прав у розпорядженні

власними ресурсами, посилення їх зацікавленості у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів та пошуку додаткових джерел їх наповнення; зміцнення матеріальної та фінансової основи громад; поява нових осередків господарської діяльності тощо. Внаслідок цих нововведень територіальні громади дістали можливість підвищити якість надання публічних послуг населенню, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проєкти, створювати умови для залучення інвестицій та розвитку місцевого бізнесу, розробляти та реалізовувати програми місцевого розвитку тощо. Збільшення фінансових можливостей і юридичних прав громад стимулювало співпрацю між ними, яка, в свою чергу, сприяла їх інтеграції у регіональну і загальнодержавну економіку[1, с.99].

Найбільш помітною ефективність реформи стала після 24 лютого 2022 року, коли російська федерація вторглася на українські землі. Указом Президента на території України було введено правовий режим воєнного стану, що докорінно змінило як життя кожного українця, так і пріоритети держави й суспільства в цілому. Однак саме ці події сприяли тому, що наразі можна найяскравіше побачити досягнення реформи децентралізації.

Самоврядність оновлених, спроможних громад забезпечила можливість на початках, доки органи влади переходили на режим воєнного стану, підтримувати функціонування держави. Реформа утворила громади, що відчувають відповідальність за власний розвиток та зростання, які стали осередками спротиву окупації, спроможними організувати оборону держави, готовими дати відсіч агресорові. Вони організували центри прийому переселенців і надавали їм допомогу; створили територіальну оборону й

забезпечували її; заснували волонтерські штаби й пункти прийому/видачі гуманітарної допомоги. Наразі тилові громади долучаються до проєктів допомоги та відновлення деокупованих громад.

За понад 2 роки повномасштабної війни громади показали неймовірну стійкість і міць у питаннях надання військової допомоги і підтримки тилу; у частині забезпечення розвитку власних громад і допомоги прифронтовим громадам.

Завдяки реформі вдалося сформувати самостійні стійкі громади, які здатні швидко реагувати на виклики, спричинені воєнною агресією рф, і швидко адаптуватися до нових реалій, забезпечуючи всім необхідним навіть у критичних умовах не лише своїх жителів, а й переселенців. Реформа посприяла розвиткові громадянського суспільства, яке хоче і може реально діяти й впливати на рішення своєї громади. Саме ці люди втримали оборону в перші дні повномасштабного вторгнення і продовжують забезпечувати функціонування держави.

Реформа забезпечила громадам фінансову самостійність, що дозволило органам місцевого самоврядування здійснювати власний економічний розвиток і за рахунок наявних ресурсів як забезпечувати місцевих жителів, так і допомагати переселенцям, сприяти їхній адаптації і соціальній інтеграції, а також виділяти кошти на облаштування укриттів, створення безбар'єрного середовища, розвиток інклюзивної інфраструктури.

Втрата державою свого монопольно-функціонального становища поступово веде до впровадження системи «сервісної держави»[2, с. 49-50].

Звертаємо увагу на зміцнення соціальної стійкості громад завдяки посиленню довіри між жителями та місцевою владою, що проявляється в активній участі мешканців в ухваленні рішень, що стосуються громади, зростанні відчуття відповідальності за ці рішення і долю громади, прагнення вкладати кошти в розвиток власної громади. Це сприяє гуртуванню навколо спільних проблем, які реально вирішити в межах громади, і здатності разом протистояти викликам, зокрема й викликам війни.

Тож робимо висновок, що реформа є надважливою, зокрема з погляду розвитку внутрішньої стійкості, гуртування українців навколо спільних проблем, укріплення зв'язків органів місцевого самоврядування з активною громадськістю і суспільством загалом, а також забезпечення інтеграції внутрішньо переміщених осіб у життя тилових громад. Територіальні громади здобули ефективні інструменти управління, змогу акумулювати ресурси і використовувати їх для власного економічного та соціального розвитку. Врешті реформа забезпечила існування стабільного підґрунтя для зміцнення української державності на базовому рівні.

Список посилань:

1. Вплив реформи децентралізації на консолідацію суспільства та зміцнення державної єдності України. *Політичні дослідження. Political Studies*. С. 95-115. URL: http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/334277/323250

2. Наумик А.С., Ядловська О.С. *Деякі аспекти професійної культури державного службовця в контексті функціонування концепту «сервісної держави». «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права: теорія та*

практика»: Зб. тез доп. Міжнар. науково-практ.конф., м. Кременчук, 8 лют. 2023 р. С. 49-50. URL: https://surl.li/krusth

3. Проблеми та ризики децентралізації влади в Україні: огляд експертної думки. *Просторовий розвиток*. С.562-575. URL: http://spd.knuba.edu.ua/article/view/302656/294621

4. Реформа децентралізації. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi

Панасюк Н.В. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу та права Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Рябих Н.В., доц., к.ю.н., доцент кафедри права Луцького національного технічного університету

ЕКОЛОГІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

На кожному етапі свого розвитку людське суспільство постійно взаємодіє з природним середовищем, оскільки це є умовою, місцем і засобом праці та життя людини. Нестримний розвиток науки та техніки вважається основною причиною погіршення екологічної ситуації як у великих містах, так і в віддалених районах України. Взаємодія суспільства з природою завжди була і є найголовнішою умовою існування людства. Усе те, що виробляє і споживає людина, створюється шляхом

використання природних ресурсів. Тому роль природи в житті людей постійно зростає. Не випадково її охорона є конституційною вимогою, що закріплена в Конституції України.

Екологічна злочинність є одним із найнебезпечніших видів злочинності. Вона створює реальну загрозу національній безпеці держави. Екологічні злочини – це передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, які посягають на навколишнє середовище та його окремі компоненти. Вони призводять до негативних змін у природних об'єктах [1].

В Україні регулювання відносин у сфері екологічної безпеки здійснюється відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а також через земельне, водне, лісове законодавство, законодавство про надра, охорону атмосферного повітря, а також охорону та використання флори і фауни, а також інші спеціалізовані нормативно-правові акти. Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 70) встановлено, що визначення складу екологічних правопорушень та злочинів, порядок притягнення винних до адміністративної та кримінальної відповідальності за їх вчинення встановлюється відповідно Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом України [2].

Екологічна злочинність в Україні демонструє постійне зростання та значну латентність, яка може сягати 95 %. Це пов'язано з недоліками в роботі природоохоронних органів і судової системи. У структурі екологічних злочинів найбільшу частку займають порушення правил риболовства (35–45 %), незаконне

полювання (25–35 %), забруднення водойм і повітря (10–20 %), а також порушення в лісовій сфері (8–10 %) [3].

Екологічні злочини можна класифікувати за різними критеріями, зокрема за ступенем їх суспільної небезпеки. Виходячи з типів суб'єктів, мотивів та цілей вчинення, можна виділити такі категорії:

а) корисливі злочини, які вчиняються з метою отримання матеріальної вигоди. До них належать незаконне полювання, риболовля, а також порубка лісу;

б) злочини, що вчиняються посадовими особами. Сюди входять забруднення водойм і повітря; забруднення морських вод шкідливими речовинами або відходами; порушення законодавства щодо континентального шельфу України;

в) злочини без корисливого мотиву. Це можуть бути необережні дії, які призводять до шкоди лісам або забруднення водних об'єктів і повітря. Такі злочини зазвичай завдають значної шкоди, наприклад, масова загибель риби або лісів, і виникають через недотримання елементарних правил техніки безпеки [4].

Екологічна злочинність складається зі специфічних та загальних причин. До загальних причин екологічної злочинності відносяться економічні, соціальні, політичні, духовні і правові обставини, що формують чинники для розвитку екологічної злочинності. Серед специфічних причин можна виділити такі: науково-технічний прогрес, урбанізація, нераціональне ведення сільськогосподарського виробництва, знищення лісового фонду, недосконалість законодавства.

Також важливою причиною є недооцінка екологічної

злочинності та її вплив на погіршення умов життя населення [5].

Одним із кількісних показників, що демонструють поширеність злочинів певної категорії, є їх частка в загальній структурі облікованих злочинів. За даними А.М. Бабенка, за період 2002–2022 рр. частка екологічних злочинів зросла у 2,5 рази – з 0,28 % у 2002 році до 0,7 % у 2022 році. Розрахунок спеціального коефіцієнта для екологічних злочинів, який визначає співвідношення щорічної кількості екологічних злочинів до чисельності населення (при індексі розрахунку в 100 тис. осіб), дозволив оцінити інтенсивність екологічної злочинності в Україні за 2002–2022 рр. [6].

В залежності від характеристик об'єктивної сторони, більшість злочинів проти навколишнього середовища є злочинами з матеріальним складом, за винятком статей 238, 239-2 та 250 Кримінального кодексу України [11]. Таким чином, у більшості випадків кримінальна відповідальність за порушення екологічної безпеки настає лише при виникненні суспільно небезпечних наслідків. Тому у таких випадках важливе значення для притягнення особи до кримінальної відповідальності має встановлення причинного зв'язку між вчиненим діянням і наслідками у вигляді шкоди, завданої навколишньому середовищу.

У контексті євроінтеграційних прагнень України запобігання екологічній злочинності стало ключовим пріоритетом реформування системи охорони навколишнього середовища та гармонізації з acquis communautaire ЄС. Згідно зі Звітом Європейської Комісії про розширення 2025 року [13], Україна зобов'язана посилити кримінальну відповідальність за екологічні

злочини шляхом імплементації Директиви 2008/99/ЄС про захист навколишнього середовища через кримінальне право [9] та Директиви 2004/35/ЄС про екологічну відповідальність [10]. Ці документи вимагають обов'язкового кримінального переслідування за серйозні порушення, зокрема забруднення, незаконний видобуток, транскордонні злочини, введення відповідальності юридичних осіб та міжвідомчої координації з Держекоінспекцією та Міндовкіллям. Наразі рівень імплементації становить лише 55 %, що гальмує просування до ЄС у розділі 27 (Довкілля) Угоди про асоціацію.

Досвід країн ЄС (Німеччина – штрафи до €50 млн за корпоративні екозлочини, Нідерланди – 85 % справ з відновленням шкоди) показує ефективність превентивних механізмів: екологічний аудит, електронний моніторинг забруднень та програми корпоративної відповідальності [12]. В Україні пілотні проєкти екологічного контролю (2023–2025 рр.) вже знизили рівень зареєстрованих злочинів на 18 % у промислових регіонах. Євроінтеграційна реформа має передбачати: збільшення фінансування Держекоінспекції до 0,3 % ВВП, впровадження ЄС-стандартів моніторингу (EMAS, EPD), обов'язкове навчання прокурорів за програмами ENPE [12] та створення спеціалізованих екологічних судів.

Такий підхід дозволить виконати Копенгагенські критерії у сфері довкілля та знизити екологічну злочинність на 30–40 % до 2030 року.

Забезпечення екологічної безпеки є актуальною проблемою сучасності. Постійний Представник ПРООН в Україні, пан Френсіс

О'Доннелл, під час офіційної презентації зазначив: «Попри численні екологічні закони, укази та постанови, в Україні досі відсутній всебічний національний документ, а саме доктрина, у сфері охорони навколишнього природного середовища» [8]. Слід звернути увагу законодавця на те, що питання охорони природи нині залишаються на другорядних позиціях, хоча, з огляду на сучасний екологічний стан у світі, це є серйозною проблемою.

Таким чином, на сьогодні екологічна злочинність в Україні є серйозною проблемою, яка потребує термінового вирішення. Постійна взаємодія суспільства з природним середовищем, разом із швидким розвитком науки та техніки, призводить до негативних наслідків для екології. Незважаючи на існуюче законодавство, яке регулює охорону навколишнього середовища, рівень екологічних правопорушень залишається високим, а їх латентність свідчить про недостатню ефективність контролю та покарання. Важливо не лише вдосконалити правову базу, але й підвищити екологічну свідомість населення та забезпечити активну співпрацю між усіма зацікавленими сторонами. Лише спільними зусиллями можна зменшити масштаби екологічної злочинності та забезпечити сталий розвиток України в гармонії з природою. Завдяки євроінтеграційним реформам Україна наблизитись до європейських стандартів охорони довкілля, що стане кроком до сталого розвитку та членства в ЄС.

Список посилань:

1. Кримінологічна характеристика екологічної злочинності. URL: http://surl.li/bafweu (дата звернення: 17.11.2025).

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII: станом на 17.11.2025

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 17.11.2025).

3. Кримінологічна характеристика екологічної злочинності та її детермінанти [Електронний ресурс] // StudFiles. URL: https://studfile.net/preview/7259853/page:9/ (дата звернення: 17.11.2025).

4. Турлова Ю.А. Феномен екологічної злочинності: питання кримінологічної дефініції // Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки». 2014. Вип. 66. С. 237–246.

5. Причини та умови екологічної злочинності URL: http://surl.li/czdoab (дата звернення: 17.11.2025).

6. Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. – 416 с.

7. Поліщук Г.С. Екологічна злочинність в Україні: динаміка та структура // Криміналістика і кримінологія. 2009. № 2. С. 45–52.

8. Френсіс О'Доннелл. Презентація ПРООН з екологічної безпеки в Україні [Електронний ресурс] // ПРООН в Україні. Київ, 2023. URL: https://www.undp.org/ukraine/press-releases (дата звернення: 17.11.2025).

9. Директива 2008/99/ЕС Європейського парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року щодо захисту навколишнього середовища через кримінальне право // Офіційний журнал Європейського Союзу. – L 328. – 06.12.2008.

10. Директива 2004/35/ЕС Європейського парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року щодо екологічної відповідальності //

Офіційний журнал Європейського Союзу. – L 143. – 30.04.2004.

11. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами станом на 17.11.2025) // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

12. Європейська мережа прокурорів з питань довкілля (ENPE). Кращі практики притягнення до відповідальності за екологічні злочини 2025 [електронний ресурс]. – Брюссель, 2025. URL: https://www.enpe.eu/best-practices-2025 (дата звернення: 17.11.2025).

Європейська комісія. Звіт про розширення України 2025 (Розділ 27 – Довкілля та зміна клімату). – Брюссель, 2025. URL: https://ec.europa.eu/enlargement/ukraine-report-2025 (дата звернення: 17.11.2025).

Пасинчук К. М., кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри підвищення кваліфікації та спеціалізованої підготовки у сфері цивільного захисту
Черненко О. М., кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах
Національний університет цивільного захисту України,
м. Черкаси

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Європейська інтеграція України є стратегічним державним пріоритетом, визначеним у Конституції України, яка закріпила незворотність європейського та євроатлантичного курсу країни [1]. Правові засади євроінтеграції формувалися впродовж трьох

десятиліть і охоплюють комплекс нормативних актів, спрямованих на модернізацію державного управління, судової системи, економічної політики та підвищення стандартів верховенства права.

Перші нормативні основи європейського напряму зовнішньої політики України було задекларовано в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», де інтеграція до Європейського Союзу визначена одним із ключових пріоритетів держави [2]. На подальшому етапі важливе значення мала Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами, що започаткувала механізми нормативного зближення.

Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році стала визначальним етапом у становленні правових засад євроінтеграції. Угода визначає чіткі зобов'язання України щодо адаптації законодавства до acquis communautaire у сферах торгівлі, юстиції, енергетики, транспорту, екології, державного управління, захисту прав людини та цифрової політики [3].

Системним інструментом гармонізації правової системи України з правом ЄС виступає Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС, ухвалена в 2004 році. Програма визначає методологію аналізу відповідності законодавства України європейським стандартам, порядок планування адаптаційних заходів і механізми контролю виконання [4].

Отримання Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2022 році закріпило необхідність

прискореної імплементації європейських норм. Європейська Рада визначила сім ключових критеріїв, що стосуються реформування судової влади, антикорупційних інституцій, захисту прав людини, забезпечення прозорості публічного управління та протидії олігархізації [5].

Повномасштабна війна суттєво змінила динаміку євроінтеграційних процесів, перетворивши їх із довгострокової стратегії на практичний інструмент забезпечення стійкості держави. Російська агресія продемонструвала, що реформування секторів безпеки, антикорупційних інституцій, судової системи та державного управління є не лише внутрішньою потребою України, а й необхідною умовою зміцнення загальноєвропейської безпеки. Саме тому процеси гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу відбуваються в інтенсивному режимі, а імплементація норм у сферах захисту прав людини, управління ризиками, безпеки та стійкості критичної інфраструктури здійснюється з урахуванням реальних викликів воєнного стану.

Сучасний етап правової євроінтеграції характеризується посиленням ролі інституційної та регуляторної реформи. Прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність» (2023 р.) запровадило європейські стандарти нормопроєктування, оцінки впливу та публічних консультацій [6]. У сфері безпеки стратегічну роль відіграє Закон України «Про національну безпеку України», який узгоджує механізми оборонної, інформаційної та економічної безпеки з підходами ЄС і НАТО [7].

Отже, правові засади євроінтеграції України становлять багаторівневу систему, спрямовану на адаптацію законодавства до

європейських стандартів, посилення демократичних інститутів та забезпечення стійкості державної політики. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу виступає комплексним процесом, що поєднує нормативне оновлення, інституційну реформу та впровадження європейських цінностей – верховенства права, прав людини, прозорості та підзвітності влади.

Список посилань:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР (дата звернення: 19.11.2025).

2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2411-17 (дата звернення: 19.11.2025).

3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом : Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1678-15 (дата звернення: 19.11.2025).

4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1629-15 (дата звернення: 19.11.2025).

5. European Council Conclusions on Ukraine's EU candidate status: 23 June 2022. URL: https://surl.li/obqymr (дата звернення: 19.11.2025).

6. Про правотворчу діяльність: Закон України від 13.06.2023

№ 3063-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3063-20 (дата звернення: 19.11.2025).

7. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19 (дата звернення: 19.11.2025).

Троцюк Ю.М. здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти
факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій
Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Ганич О.А., доц. кафедри права
Луцького національного технічного університету
м. Луцьк

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

Ветеранська політика, як ключовий елемент системи соціального забезпечення та правового регулювання статусу захисників, членів їхніх сімей і сімей загиблих воїнів, потребує посилення і особливої уваги з боку держави. На сьогодні прогнозується зростання чисельності зазначених соціальних груп. Це формує додаткові виклики для органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) в частині забезпечення правових гарантій для ветеранів. Ефективність реалізації ветеранської політики залежить від рівня інтеграції ветеранів у соціальне та економічне життя, їх професійної та підприємницької активності, а також забезпечення гідного рівня життя.

Враховуючи вікові межі мобілізації в країні, значна частина ветеранів належить до працездатного віку, що формує потреби, які виходять за межі традиційних соціальних гарантій і пільгових програм. Складним завданням для ОМС є концептуальне переосмислення системи соціальної підтримки і створення умов для саморозвитку та економічної самозабезпеченості ветеранів.

Наразі ветерани війни становлять особливу соціальну категорію, правовий статус якої регулюється комплексом нормативно-правових актів. Термінологічне визначення «ветеран війни» визначене у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [1]. Пільгова категорія «ветерани війни» – це особи, які брали участь у бойових діях або зазнали поранення чи інвалідності, а також ті, хто забезпечував функціонування військових операцій або перебував у зоні конфлікту. Вищенаведений нормативно-праваовий акт визначає комплекс соціальних гарантій, включно з медичним та психологічним забезпеченням, пільговим забезпеченням житлом, соціальними виплатами та іншими формами підтримки, що дозволяє державі виконувати свої зобов'язання щодо соціальної інтеграції ветеранів у мирне життя та підтримки їхньої економічної активності.

Механізми правового та соціального забезпечення ветеранів, що забезпечує гарантії медичного обслуговування, соціального страхування, правового захисту та психологічної підтримки встановлено Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]. Іншим не менш важливим нормативно-правовим актом є Закон України

«Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [3], який встановлює комплексну систему пенсійного забезпечення ветеранів війни, військовослужбовців та членів їхніх сімей. Зокрема, Закон регламентує порядок нарахування пенсійних виплат, критерії обчислення їх розмірів, а також умови призначення додаткових соціальних виплат для осіб з інвалідністю або тих, хто втратив працездатність унаслідок участі у бойових діях.

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [4] формує правові механізми комплексної соціальної, професійної та психологічної інтеграції ветеранів з інвалідністю.

Наявна правова база забезпечує комплексне регулювання соціальних прав ветеранів, створюючи умови для їх ресоціалізації, економічної активності та інтеграції в суспільне життя. Однак, існує ряд недоліків щодо правового забезпечення ветеранської політики, до яких можно віднести:

– фрагментарність норм (закони часто дублюють повноваження);

– недостатня орієнтація на сучасні потреби ветеранів (психологічні травми, реабілітація та економічна інтеграція);

– обмежене фінансування (затримки виплат заробітної плати, пенсій та компенсацій, а також обмежений доступ до реабілітаційних програм);

– відсутність комплексної соціальної інтеграції (закони передбачають матеріальні чи медичні гарантії, але не розвиток самостійності ветеранів);

– проблеми координації влади (нерівномірність надання

послуг у різних регіонах через слабку взаємодію центральних та місцевих органів влади) [5].

Існує суттєвий розрив між потребами ветеранів у професійній адаптації та фактичною підтримкою роботодавців, що обґрунтовує необхідність розробки цілісних програм професійної інтеграції. Соціологічне дослідження «Портрет ветеранів» виявило відносно низький рівень фактичного задоволення потреб ветеранів та військовослужбовців у сфері працевлаштування, професійної підготовки та підприємницької активності (див. рис. 1).

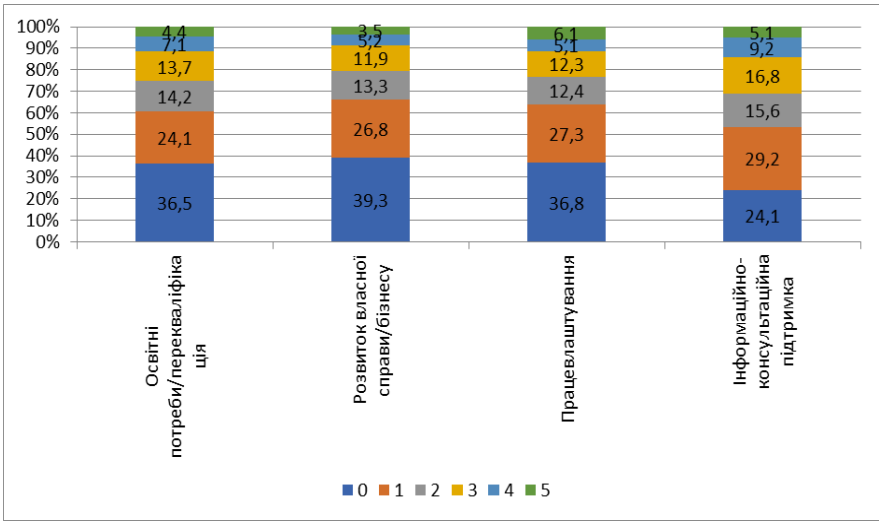

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів за оцінками ступеня задоволення потреб, на основі джерела [6]

Отже, більшість ветеранів оцінює забезпечення своїх освітніх, професійних, бізнесових та інформаційно-консультаційних потреб на низькому рівні, що коливається від 11,9 % до 29,2 %, що свідчить про значний розрив між очікуваннями та фактичною підтримкою [7].

Також, варто зазначити про нагальну потребу у програмах перекваліфікації (44,6 %), підвищенні кваліфікації (42,3 %) та психологічній підтримці і адаптації (41,4 %). Важливим аспектом є вдосконалення роботи центрів зайнятості (19,6%) та проведення інформаційних кампаній (18,4 %) для полегшення інтеграції ветеранів на ринку праці [8]. Нині український бізнес і суспільство недостатньо підготовлені до масового повернення ветеранів у цивільне життя, що підкреслює необхідність створення комплексних умов для їх самодостатності та ефективної соціально-економічної інтеграції.

Отже, на сьогодні можна констатувати наявність системних проблем у забезпеченні професійної адаптації ветеранів, що включає недостатнє впровадження програм перекваліфікації, професійної перепідготовки, підтримку підприємницьких ініціатив та інформаційно-консультаційного супроводу, що підкреслює необхідність формування цілісної та комплексної державної політики, яка враховувала б різні аспекти соціальної та економічної інтеграції ветеранів у мирне життя та забезпечувала б ефективні механізми реалізації їх прав та потреб.

Список посилань:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 21 серпня 2025 р. № 4579-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12 (дата звернення: 14.11.25)

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 31 липня 2025 р. № 4562-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text (дата звернення: 14.11.25)

3. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 15 травня 2025 р № 4455-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text (дата звернення: 14.11.25)

4. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 19 грудня 2024 р № 4170-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text (дата звернення: 23.09.25)

5. Державна політика щодо ветеранів війни: аналіт. доп. / Власенко Р.В., Гущук І.В., Жаліло Я.А. та ін.; за наук. ред. Я.А. Жаліла. Київ: НІСД, 2025. 118 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-04/veterani-dopovid_0.pdf (дата звернення: 24.09.25)

6. Соціологічне дослідження «Портрет ветеранів». Ветеранський фонд (Поруч з ветераном). 2023. URL: https://veteranfund.com.ua/analitics/portrait-of-veteran/ (дата звернення: 24.09.25)

7. Бугера М. В., Омельченко А. І. Особливості становлення ветеранського підприємництва в Україні під час війни. V-та міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». Тенденції розвитку бізнесу та менеджменту. 2024. С. 43-44. URL: https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/303600 (дата звернення: 24.09.25)

8. Соціологічні дані Національного інституту стратегічних досліджень «Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства». 2023. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ke_pratsevlashtuvannya-veteraniv_18122023_0.pdf (дата звернення: 24.09.25)

Цимбалюк Х. О., аспірант третього (освітньо-наукового) рівня Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник – Ковалко Н. М., д. ю. н., проф., проф. кафедри фінансового права Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКОВОЇ ПОВЕДІНКИ НАДАВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Проблематика правового регулювання ринкової поведінки надавачів фінансових послуг набуває особливого значення в умовах цифровізації, розвитку споживацьких фінансових продуктів та зростання вимог до етичних стандартів діяльності фінансових установ. У європейських країнах ринкова поведінка розглядається як ключовий інструмент забезпечення чесності, прозорості та довіри на фінансовому ринку [1, с. 6].

З огляду на зростання ролі небанківських фінансових установ, ускладнення їх ризикового профілю та посилення взаємозв'язків із банківським сектором і ринком капіталу, питання належної ринкової поведінки цих суб'єктів стає особливо актуальним. Розширення їхньої присутності супроводжується підвищенням системних ризиків – від ліквідності та кредитного ризику до ринкових дисбалансів [2, с. 153]. У цих умовах адаптація українського законодавства до європейських стандартів поведінкового регулювання набуває стратегічного значення.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» ринкова поведінка визначається як дотримання надавачами фінансових та/або супровідних послуг

установлених вимог і критеріїв, спрямованих на забезпечення прозорості, добросовісності й захисту прав споживачів [3]. Принципи діяльності, закріплені в статті 5 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», визначають основи етичної поведінки фінансових установ, включаючи надання достовірної інформації, недопущення дискримінації, запобігання конфліктам інтересів та захист персональних даних [3]. Варто зауважити, що принципи надання фінансових послуг це новела Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», адже Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» їх не містив, незважаючи на їх важливість у правозастосуванні. У цьому контексті варто погодитися із С. Святошнюком про доцільність визначення таких принципів та пропозицією доповнити ними законодавство України [4, с. 67-68].

Зазначені принципи відповідають європейським тенденціям, проте їх нормативна конструкція є надто описовою та потребує систематизації. Водночас фрагментарні правила поведінки знижують ефективність нагляду. У цьому зв'язку Stănesc C., Kepinski J. стверджують, що найбільш ефективними є саморегулівні інструменти, зокрема кодекси поведінки, але тоді, коли вони вбудовані у ширшу регуляторну піраміду, яка включає реальну загрозу державного примусового виконання [5, с. 3].

У праві Європейського Союзу поведінкове регулювання (*market conduct regulation*) сформувалося як автономний і водночас системоутворювальний напрям фінансового регулювання, спрямований на забезпечення справедливості, прозорості та

підзвітності взаємодії фінансових установ зі споживачами. Комплекс нормативних актів Європейського Союзу – Директива 2014/65/ЄС (MiFID II) [6], Директива (ЄС) 2015/2366 (PSD2) [7], Директива 2009/138/ЄС (Solvency II) [8] – формує багаторівневу архітектуру поведінкових стандартів, що регулюють, зокрема, розкриття інформації, ділову репутацію, управління конфліктами інтересів, запобігання недобросовісним практикам.

Порівняльний аналіз MiFID II, Solvency II та PSD2 свідчить, що Європейський Союз відходить від традиційної моделі регулювання, яка ґрунтувалася на формальних вимогах, а переходить до більш сучасного *outcomes-based regulation*, тобто до того, який *фактичний результат отримує споживач.* Це означає зміщення відповідальності з формальних процедур на реальну якість взаємодії з клієнтом. Саме тому згадані директиви включають вимоги щодо запобігання *unfair and misleading practices* [9]. Такий підхід робить поведінкове регулювання Європейського Союзу превентивним – зорієнтованим на попередження шкоди, а не лише на реагування на порушення. Особливе місце належить Великій Британії, де *Financial Conduct Authority (FCA)* здійснює поведінковий нагляд на основі *Principles for Businesses (PRIN)* – дванадцяти універсальних принципів, які визначають обов'язок фірм діяти чесно, професійно та в інтересах клієнтів [10].

Запровадження FCA стандарту *consumer duty* змінило парадигму: FCA вимагає від фінансових установ забезпечення *good outcomes for consumers*, тобто позитивного та передбачуваного результату для клієнта, а не просто дотримання

мінімальних процедурних вимог. Відповідно, *consumer duty* істотно розширює обсяг обов'язків установ, створюючи новий стандарт поведінки, який підвищує рівень відповідальності за продукт, процес та наслідки взаємодії з клієнтом.

Порівняння європейських моделей із положеннями Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» демонструє, що українське законодавство містить основні елементи ринкової поведінки, однак їхнє формулювання є надто загальним і фрагментарним. Стаття 25 описує ключові обов'язки добросовісної поведінки, водночас норма цієї статті будує конструкцію від зворотного. Тобто, не встановлює цілісну систему стандартів ринкової поведінки, а визначає повноваження Регулятора щодо їх перевірки.

Українська модель демонструє поступову інтеграцію європейських стандартів, однак має відмінності. Українське законодавство містить широкий опис принципів ринкової поведінки, тоді як у Європейському Союзі та Великій Британії принципи є стислими, конкретними й мають високу юридичну дієвість. Інструменти поведінкового нагляду в Україні здебільшого не кодифіковані на рівні закону, що контрастує з практиками європейських мегарегуляторів. У цьому контексті окремо варто звернути увагу на досвід FCA, який свідчить про доцільність переходу від декларативних норм до результатно-орієнтованих стандартів та кодифікації правил ринкової поведінки у вигляді єдиного кодексу або набору стандартів поведінки.

Таким чином, Україна потребує подальшого удосконалення вимог до ринкової поведінки, а також систематизації чинних

принципів у формі єдиного кодексу поведінки надавачів фінансових послуг. Норми Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» наразі сформульовані переважно як елементи наглядової діяльності, а не як конкретні правила поведінки, що мають обов'язковий характер для учасників ринку. Така фрагментарність не створює цілісної поведінкової рамки та ускладнює формування передбачуваних стандартів взаємодії зі споживачами.

Наявні принципи є важливим підґрунтям, однак вони залишаються значною мірою декларативними й потребують трансформації у конкретизовані, формалізовані стандарти – подібні до тих, що діють у регуляторних системах Європейського Союзу та у FCA. Перехід від фрагментарного підходу до кодифікованої, послідовної та результатно-орієнтованої поведінкової рамки є не лише умовою підвищення прозорості та захисту прав споживачів, а й важливим елементом євроінтеграційного курсу України, який передбачає наближення національного регулювання до європейських принципів добросовісної ринкової поведінки та стандартів ринкової поведінки.

Список посилань:

1. The European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA). URL: https://surl.lt/weabno (дата звернення: 07.12.2025).

2. Фарапонов Г.А. Особливості фінансової політики Європейського Союзу на ринку небанківських фінансових послуг // Економіка, управління та адміністрування. 2025. № 2(112). С. 153–158.

3. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон

України від 14.12.2021, № 1953-IX. Голос України. 2022. 10 лют. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1953-20 (дата звернення: 06.12.2025).

4. Святошнюк С. Принципи надання фінансових послуг за законодавством україни. Economic and law paradigm of modern society. 2019. вип. 3. С. 62–70. ISSN 2414-0414. URL: http://r.donnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1893/стаття%2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=62 (дата звернення: 07.12.2025).

5. Stănesc C., Kepinski J. Beyond Soft Law? Evaluating the Role of Codes of Conduct in Regulating EU Informal Debt Collection-Evidence from FENCA Members. Journal of Consumer Policy. 2025. С. 1–28. URL: https://doi.org/10.1007/s10603-025-09594-1.

6. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ 2014/65/ЄС від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів та про внесення змін до Директиви 2002/92/ЄС та Директиви 2011/61/ЄС: від 15.05.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_041-14 (дата звернення: 06.12.2025).

7. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку, про внесення змін до Директив 2002/65/ЄС, 2009/110/ЄС та 2013/36/ЄС і Регламенту (ЄС) № 1093/2010 та про скасування Директиви 2007/64/ЄС: від 25.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_030-15#Text (дата звернення: 06.12.2025).

8. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ

2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 року про започаткування та ведення діяльності у сфері страхування та перестрахування (Платоспроможність II) (нова редакція) : від 25.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-09#Text (дата звернення: 07.12.2025).

9. FCA Handbook: FCA від 01.01.2005. URL: https://handbook.fca.org.uk/handbook?timeline=true (дата звернення: 07.12.2025).

Шелест Д.О. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету бізнесу і права
Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Аніщук В.В., завідувач кафедри права
Луцького національного технічного університету,
м.Луцьк

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Процес євроінтеграції України охоплює не лише політичне й економічне зближення з ЄС, а й глибоку трансформацію правової системи відповідно до європейських стандартів у сфері прав людини. Основним орієнтиром цього процесу є Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практика Європейського суду з прав людини, що суттєво впливають на розвиток українського законодавства й судової практики. Імплементація цих стандартів є необхідною умовою формування демократичної, правової держави, заснованої на верховенстві права, рівності, справедливості та повазі до людської

гідності. З огляду на прагнення України до членства в ЄС, забезпечення ефективного захисту прав людини виступає одним із головних критеріїв успішності реформ. Водночас цей процес супроводжується викликами – потребою гармонізації законодавства, удосконалення правозастосовної практики та зміцнення інституційної спроможності держави.

У травні 2025 року Кабінет Міністрів України затвердив Дорожні карти для зміцнення верховенства права, реформи держуправління та розвитку демократії. Дорожня карта з верховенства права стала ключовим документом у контексті переговорів про вступ до ЄС, охоплюючи Розділи 23 і 24 Угоди про асоціацію. У частині «Основоположні права» акцент зроблено на імплементації Хартії ЄС про основоположні права та Європейської конвенції з прав людини. Основні завдання включають ухвалення Плану дій з прав людини, вдосконалення законодавства щодо виконання рішень ЄСПЛ і організацію щорічного моніторингу їх ефективності. Мета – підвищення виконання рішень на 10 % порівняно з показниками 2022–2024 років, особливо у справах під наглядом Ради Європи. Положення Дорожньої карти спрямовані на зміцнення правових інституцій як основи євроінтеграції. Хартія ЄС стає рушієм гармонізації системи захисту прав людини в Україні із європейськими стандартами, забезпечуючи адаптацію національної правової бази. Одним із ключових кроків інтеграції українського законодавства до європейських стандартів прав людини стало приєднання до міжнародних механізмів правосуддя, зокрема ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС). Україна підписала Статут ще у 2000

році, проте його ратифікація відбулася лише у 2024 році після вирішення конституційних суперечностей. 25 жовтня 2024 року Україна передала інструмент ратифікації, ставши 125-ю державою-учасницею, а з 1 січня 2025 року Статут набув чинності.

Римський статут визначає юрисдикцію МКС щодо найтяжчих злочинів – геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів і злочину агресії. Його ратифікація посилює міжнародно-правовий захист прав людини та зобов'язує Україну узгодити національне законодавство з його положеннями, забезпечуючи принцип невідворотності покарання. Водночас Україна скористалася положенням статті 124, тимчасово (до семи років) обмеживши юрисдикцію Суду щодо воєнних злочинів, що пояснюється поступовою адаптацією правової системи. Імплементація європейських і міжнародних стандартів прав людини відбувається на двох взаємопов'язаних рівнях: європейському – через виконання зобов'язань перед Радою Європи, ЄСПЛ та гармонізацію з acquis ЄС, і міжнародному – через участь у системі МКС, яка гарантує захист прав людини на глобальному рівні. Сукупність цих напрямів формує основу для створення в Україні стабільного правового середовища, інтегрованого в європейський і світовий простір захисту прав людини.

Процес адаптації європейських стандартів прав людини до правової системи України є складним і охоплює три основні рівні: нормативний, інституційний та ціннісний. У процесі руху до членства в Європейському Союзі Україна здійснює гармонізацію законодавства з Хартією основоположних прав ЄС, Європейською конвенцією з прав людини та практикою Європейського суду з прав

людини (ЄСПЛ). Одним із ключових кроків у цьому напрямі є реалізація Дорожньої карти з питань верховенства права (до 2025 року), яка визначає пріоритети у вдосконаленні судової системи, забезпеченні виконання рішень ЄСПЛ та моніторингу дотримання прав людини. Приєднання України до Римського статуту Міжнародного кримінального суду стало доказом її відданості міжнародним нормам і принципам справедливості. Це підкріпило довіру світової спільноти до країни, проте вимагає впровадження реформ у галузі кримінального права і підготовки спеціалістів для ефективної співпраці з МКС. Євроінтеграція у сфері прав людини передбачає не лише ухвалення нових законодавчих норм, а й розвиток культури поваги до прав і свобод людини як базової цінності. Вона потребує системного вдосконалення законодавчої бази, інституційної структури та підвищення рівня правової свідомості громадян. Таким чином, впровадження європейських стандартів і налагодження співпраці з міжнародними механізмами правосуддя не тільки прискорюють шлях України до ЄС, а й утверджують її статус як правової держави, де права людини стають основою державної політики і розвитку суспільства.

Список посилань:

1. Дорожня карта з верховенства права / Офіс Віцепрем'єрки з питань європейської та євро-атлантичної інтеграції. URL: https://surl.li/ainnts (дата звернення: 19.10.2025).

2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (д.з.: 19.10.2025).

Шелест Д.О. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультете бізнесу та права
Луцького національного технічного університету
Науковий керівник – Пундор Ю.О.,кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри права
Луцького національного техенічного університету, м.Луцьк

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ТА ПОДАЛЬШІ КРОКИ В РАМКАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Домашнє насильство й надалі є однією з найбільш поширених форм порушення прав людини в Україні, що має глибокі та довготривалі наслідки переважно для жінок і дітей. Ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році стала точкою відліку для системної гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Реальна ж ефективність міжнародних зобов'язань залежить від якості та глибини їх впровадження в національну правову систему. У контексті європейської інтеграції питання протидії насильству є не лише соціальним, а й політичним пріоритетом, адже належний рівень захисту жертв та профілактики насильства входить до ключових критеріїв Копенгагенських критеріїв та рекомендацій Європейської комісії.

Важливим етапом імплементації стала законодавча ініціатива, підписана Президентом України у травні 2024 року – Закон № 3690-IX, підготовлений Міністерством внутрішніх справ спільно з народними депутатами [1]. Цей акт став наймасштабнішим пакетом змін за весь час дії Стамбульської конвенції в Україні та закрив низку критичних прогалин.

Насамперед суттєво посилено захист дітей. Відтепер дитина автоматично визнається потерпілою не лише у разі прямого насильства щодо неї, а й коли вона стала свідком насильницьких дій між дорослими. Лише за перший період дії нових норм (з 19 грудня 2024 року) Національна поліція склала близько 90 тисяч адміністративних протоколів за домашнє насильство, з яких понад 25 тисяч стосувалися саме дітей – як безпосередніх жертв, так і свідків [2].

Другим важливим кроком стало запровадження обов'язкового мотивування суддями рішення про направлення кривдника на проходження корекційної програми. Тепер суд не може обмежитися лише штрафом чи громадськими роботами – він має обґрунтувати, чому саме в цьому випадку доцільно (чи недоцільно) застосовувати заходи поведінкової корекції. Такий підхід відповідає європейській практиці, коли мета покарання – не лише репресивна, а й превентивна та реабілітаційна [3].

Третє нововведення – чітке розмежування в Кодексі України про адміністративні правопорушення окремих складів: домашнє насильство (ст. 173-2), насильство за ознакою статі (ст. 173-4) та невиконання термінового заборонного припису (ст. 173-3). Завдяки цьому Україна вперше отримала можливість вести точну, розгорнуту та прозору статистику, що є прямою вимогою статті 11 Стамбульської конвенції [1].

Четвертим проривом стало запровадження адміністративної відповідальності за сексуальні домагання, включно з домаганнями в цифровому середовищі (нова ст. 173-5 КУпАП). До цього такі дії залишалися практично безкарними через відсутність правової

кваліфікації. Нові норми виконують вимогу статті 40 Конвенції та кардинально змінюють суспільне сприйняття: те, що раніше вважалося «невинним жартом» чи «особистою справою», відтепер є правопорушенням із реальними санкціями [4].

Попри досягнуте, попереду залишаються серйозні виклики: недостатня кількість спеціалізованих притулків і денних центрів, потреба у масовому навчанні суддів, поліцейських та соціальних працівників, а також подальша криміналізація стейкінгу й удосконалення механізму термінових заборонних приписів. У рамках євроінтеграційного процесу Україна має виконати рекомендації GREVIO та Європейської комісії щодо створення єдиної національної системи моніторингу та стабільного бюджетного фінансування послуг для жертв.

Таким чином, зміни 2024–2025 років стали найбільш суттєвим кроком на шляху повноцінної імплементації Стамбульської конвенції з моменту її ратифікації. Вони забезпечили посилений захист дітей, запровадили європейський підхід до корекції поведінки кривдників, створили систему прозорої статистики та вперше криміналізували сексуальні домагання в цифровому просторі. Подальший успіх залежить від послідовного розвитку інфраструктури підтримки жертв, професійної підготовки фахівців та остаточної гармонізації кримінального законодавства. Виконання цих завдань не лише суттєво підвищить рівень безпеки громадян, а й стане вагомим доказом незворотності європейського вектору України.

Список посилань:

1. Про внесення змін до Кодексу України про

адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі : Закон України від 01.07.2021 № 1604-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1604-20#Text (дата звернення: 01.12.2025).

2. Національна поліція України. Just a moment... URL: https://npu.gov.ua/diyalnist/vidkriti-dani (дата звернення: 01.12.2025).

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), статті 36–38 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 01.12.2025).

4. Пояснювальна записка до проєкту Закону № 10125 від 20.11.2023 та публічні заяви МВС України щодо імплементації ст. 40 Стамбульської конвенції URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/vysnovok-do-10136-10136-1-final-1.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

Яковенко М.Ю. аспірант Докторської школи імені родини ЮхименківНаціонального університету «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник – Іщенко Ю.В., канд. юридичних наук, доц. кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права Національного університету «Києво-Могилянська академія» м.Київ

НЕЗАЛЕЖНИЙ ОРГАН ІЗ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ УКРАЇНИ

Чіткий стратегічний курс України на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі, що, зокрема, закріплений в Конституції України, визначає необхідність адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу. Так, сфера захисту персональних даних не залишається осторонь та, на думку автора, потребує істотного реформування. Наразі в українському регулюванні відповідної сфери наявні вагомі прогалини, які обмежують суб'єктів в реалізації та захисті права на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції, що закріплено Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [1, с. 5].

Однією з актуальних проблем є відсутність спеціалізованого органу, який здійснював би ефективний контроль за захистом персональних даних. Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» контроль за додержанням відповідного законодавства здійснюють Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (надалі – «Уповноважений») та суди [2, с. 11]. Можна одразу дійти висновку, що чинного контролю просто недостатньо,

оскільки відсутній окремий спеціальний орган, діяльність якого була б присвячена захисту персональних даних, на відміну від країн ЄС, де відповідні органи здійснюють свої повноваження. Відповідно до законодавства в зону відповідальності Уповноваженого входить багато інших сфер, окрім захисту персональних даних, і це не забезпечує ефективний механізм захисту від можливих порушень. Для прикладу, в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» немає згадок про захист персональних даних взагалі [3. с. 1-11]. На противагу, в Законі України «Про захист персональних даних» визначені такі повноваження Уповноваженого, як: приймання скарги, проведення перевірки володільців і розпорядників персональних даних, вимагання доступу до інформації, надання обов'язкових приписів, а також затвердження нормативно-правових актів у цій сфері [2, с. 12]. Крім того, Уповноважений має право звертатися з пропозиціями щодо змін до законодавства, інформувати громадськість, взаємодіяти з міжнародними організаціями та моніторити нові технології [2, с. 12]. Щорічно він подає окремий звіт про стан додержання законодавства у сфері захисту персональних даних [2, с. 12]. Як вбачається, повноваження Уповноваженого є досить декларативними у відповідній сфері і не мають дієвих механізмів контролю та захисту персональних даних осіб. Також наразі Уповноважений поєднує конфліктні повноваження, оскільки він поєднує роль парламентського контролера за дотриманням прав людини разом з наглядовим органом у сфері захисту персональних даних [4, с. 3].

На додаток, Уповноважений, на відміну від спеціалізованих

органів із захисту персональних даних в ЄС, не має повноважень накладати штрафні санкції за недотримання законодавства, що безперечно створює велике поле для зловживань та безкарності за порушення. У цьому контексті до повноважень Уповноваженого входить лише можливість складання протоколів про притягнення до адміністративної відповідальності та направлення їх до суду [2, с. 12]. З огляду на це в Україні необхідно запровадити кардинальні зміни у сфері контрольну за дотриманням законодавства про захист персональних даних шляхом створення окремого незалежного спеціалізованого органу за аналогією з Data Protection Authority в країнах ЄС та не тільки. У відповідного органу мають бути, зокрема такі повноваження: розглядати скарги фізичних осіб щодо порушень законодавства про захист даних; проводити запити, розслідування та вживати заходів для забезпечення дотримання вимог; накладати штрафи за недотримання вимог; підвищувати обізнаність громадськості про права на захист персональних даних; надавати рекомендації та взаємодіяти з контролерами й обробниками даних для дотримання законодавства; встановлювати спеціальні правила та рекомендацій щодо обробки персональних даних дітей; консультувати організації щодо ризиків у сфері захисту даних і надавати рекомендації для їхнього зниження; співпрацювати з іншими органами захисту даних та виконувати функції наглядового органу на національному рівні тощо. У Верховній Раді України була ініціатива вирішення відповідної ситуації у проекті Закону України «Про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації» від 18 жовтня 2021 року, яким пропонується

«створення незалежного органу виконавчої влади із спеціальним статусом з метою імплементації на національному рівні міжнародних стандартів в сфері захисту права на доступ до інформації та права на захист персональних даних» [5, с. 1-94], але наразі відповідний проект до сих пір не розглянутий парламентом.

З огляду на наведене, автор вважає вкрай необхідним реформування сфери захисту персональних даних в Україні. Зокрема, формування окремого незалежного органу з захисту персональних даних, який буде здійснювати ефективний контроль за дотриманням права суб'єктів даних на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції.

Список посилань:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція від 04.11.1950, ратифіковано 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 05.12.2025).

2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/ed20100601#Text (дата звернення 05.12.2025).

3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр/ed19971223#Text (дата звернення 05.12.2025).

4. Про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації: Пояснювальна записка до проєкту Закону України від 18.10.2021.

URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/27996 (дата звернення 05.12.2025).

5. Про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації: Проєкт Закону України від 18.10.2021 № 6177. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/27996 (дата звернення 05.12.2025).

Наукове видання

Розвиток правової системи України в контексті євроінтеграційних прагнень
Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої тижню права
(Луцьк, 10 грудня 2025 р.)

Редагування, коректура та комп'ютерна верстка *О.А. Ганич*

Видавник: Луцький національний технічний університет,
вул. Львівська, б.75, м. Луцьк.

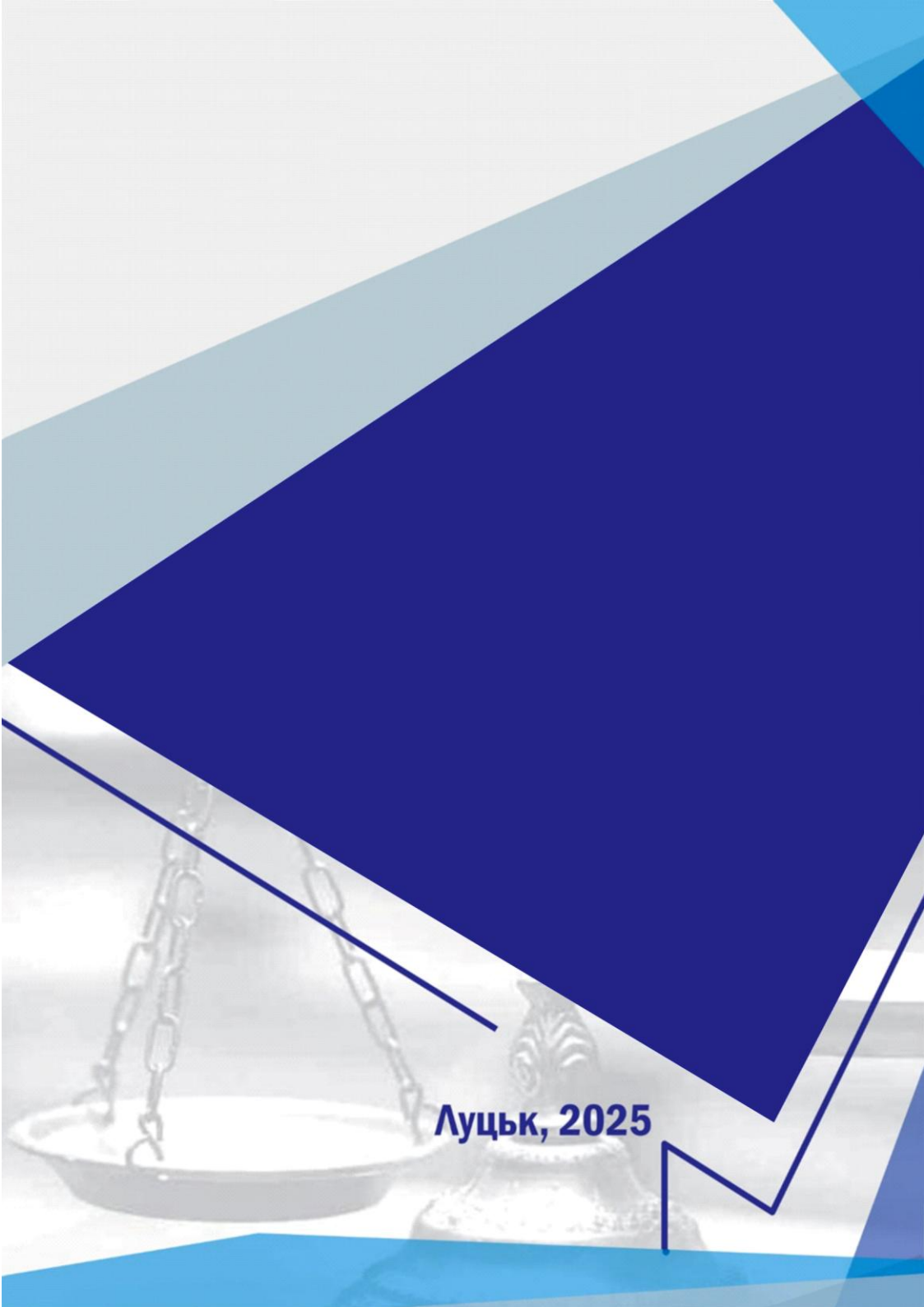

Луцьк, 2025